

Printed in 1948

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS
ZA LITERARNO ZGODOVINO
IN JEZIK

LJUBLJANA
I LETNIK, 1-2
1948

VSEBINA

Razprave

Anton Ocvirk: Slavistična revija in literarna zgodovina	1
Rajko Nahtigal: Nekaj pripomb k pretresu Hrabrovega spisa o azbuki Konstantina Cirila	5
France Kidrič: Prešernov kritik Buchenhain	19
Stane Mihelič: Kmetijska družba in ustanovitev »Novice«	27
Albert Kos: Družbeni nazor slovenskih protestantov I	59
Lino Legiša: Vplivi in vzporednosti	85

Zapiski in gradivo

Rudolf Kolarič: Prof. dr. Rajko Nahtigal. Življenje in delo	95
Zvonko A. Bizjak: Spisi prof. dr. R. Nahtigala	100
Marja Boršnik: Aškerčeva pisma Vidicu	105
Izidor Cankar: Grohar Cankarju	117
Mirko Rupel: Novo Prešernovo posvetilo	121
Fr. Dobrovoljc: Popravki in dostavki k Cankarjevi bibliografiji	122

Knjižna poročila in ocene

Alfonz Gspan: Poezije dr. Fr. Prešerna z razlago	126
--	-----

Bibliografija

Pavle Kalan: Bibliografija (9. V. 1945 do 31. XII. 1945)	138
--	-----

SLAVISTIČNA REVIIJA

Izdaja Slavistično društvo v Ljubljani
Založnica Državna založba Slovenije

Za uredniški odbor: ANTON OCVRK

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: Anton Ocvirk, Murnikova 24, Ljubljana

Reklamacije in naročila sprejema Državna založba Slovenije

Tisk Triglavske tiskarne v Ljubljani

Celoletna naročnina din 200

GOREČEMU MNOŽITELJU
NAŠE VELIKE SLAVISTIČNE DEDIŠČINE
IN BLAGEMU UČITELJU

AKADEMIKU

DR. RAJKU NAHTIGALU

SVOJEMU PRVEMU PREDSEDNIKU
IN ČASTNEMU ČLANU

ZA

SEDEMDESETLETNICO
SLAVISTIČNO DRUŠTVO
V LJUBLJANI

Anton Ocvirk

SLAVISTIČNA REVIJA IN LITERARNA ZGODOVINA

Nova slavistična revija, posvečena literarni zgodovini in jezikoslovju, stopa v slovensko kulturno življenje prav za trideseto obletnico izida prve številke »Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino« (1918—1951) in ob deseti obletnici ustanovitve »Slovenskega jezika« (1938—1941). Kakor obe prvi periodični publikaciji sta tudi pričujočo rodili potreba in prepričanje, da ni mogoče uspešno uravnavati našega slavističnega prizadevanja brez glasila, namenjenega podrobnemu razpravljanju o slovenski slovstveni preteklosti in besedi. Vrsta važnih, a doslej komaj načetih problemov, množina še ne pregledanega gradiva, novi znanstveni vidiki, s katerimi se bolj in bolj oplajata naša literarnozgodovinska misel in metoda, vse to kliče po študiju in obravnavanju. Uspehi obeh prvih revij, »Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino« in »Slovenskega jezika«, priborjeni v času med obema vojnama v trdih in za znanstveno delo gmotno vse prej ko povoljnih razmerah, so znamenje in potrdilo, da se dá z vzajemnim sodelovanjem vseh, ki so dobre volje, priti do tehtnih in dragocenih izsledkov.

Dobršen del našega literarnozgodovinskega raziskovanja je bil doslej usmerjen v zbiranje dokumentov, v kritično pretresanje podatkov. Vsega tega še zdaleč nismo opravili, čeprav so zlasti starejša obdobja že temeljito opisana. O nujnosti analitičnih posegov v procese slovstvenega razvoja more dvomiti le tisti, ki se ne zaveda, kako tvegano je kakršno koli razsojanje, dokler niso razjasnjene vse, na videz tudi najneznatnejše prvine, ki so oblikovale človeka in dobo. Tu se odpirajo pred nami obsežna, skoraj še nepregledana področja in bilo bi na moč zgrešeno, če bi jih po nepotrebnem zanemarjali.

Toda to delo, kakor je važno in neodložljivo, nudi še le gradivo za višje, dragocenejše sklepanje. Slovenski literarni vedi bi lahko očitali, da se je le prerada ukvarjala z mikroskopiranjem, s tisto deskriptivno analizo, ki bolj ljubi posameznosti ko celoto, drobne ugotovitve kakor širše razglede, in da se je doslej kdo ve zakaj bala načenjati pereča sodobna vprašanja. Radovednemu tujcu, ki bi se utegnil zanimati za umetniške udejstvite zadnjega pol stoletja pri nas, bi težko postregli s preglednim, dognanim orisom novejšega slovenskega slovstva. In nič

manj bi ne bili v zadregi, če bi izpraševal po monografijah o Levstiku, Jenku, Jurčiču, Gregorčiču ali Cankarju, to se pravi o pisateljih, o katerih je zbranega že dovolj vsakovrstnega gradiva. Ujeti v začarani krog znanstvene akribije, se nismo upali spustiti v nemirno, a zato tembolj oplajajoče valovanje idej neposredne sedanosti in življenja samega — v strahu, da ne bi zabredli v nevarne globine toka in izgubili ravnotežja.

Kakor je zmotno, podcenjevati pomen analitičnega postopka tam, kjer je na mestu, tako je neupravičeno, izogniti se sintetični razlagi slovstvenih procesov, kadar je to nujno in izvedljivo. Prav tu pa se pričene najvažnejše poglavje znanstvenega ustvarjanja, ko skušamo podatke in dejstva, ki smo jih nabrali, zvezati med seboj po notranji zakonitosti vzročne odvisnosti in na tem temelju izdelati organsko podobo celote. Tega ni mogoče doseči ne s sredstvi mehničnega opisa dogajanja ne z intuicijo samo, ampak z ugotovitvijo in obrazložitvijo sil, ki slovstveni razvoj gibljejo in usmerjajo.

Literarna zgodovina si je že dolgo na jasnem, da so umetnost in z njo vse manifestacije duha časoven, ne pa izvenčasoven pojav. To pomeni, da se odražajo v pesniških izpovedih posameznikov, v strujah in stilih poleg estetskih nagibov tudi ideje in okus dobe, zapleteni ekonomski odnosi in nasprotja med razredi in plastmi, vrsta miselnih in svetovnonazornih trendov, kakor jih poraja iz sebe življenje nenehoma iz dobe v dobo. Ne samo socialne in politične ideje, tudi duhovne usmeritve imajo svojo družbeno osnovo, zato jih moremo obrazložiti v vsem obsegu šele, ko smo spoznali njihovo poreklo in razjasnili vzmeti, ki so jih sprožile. Do mišljenja in čustvovanja dob se je mogoče dokopati ravno z razborom ideoloških in ekonomsko-socioloških komponent, ki oblikujejo čas in človeka v njem. Ta dejstva so bila v slovenski literarni zgodovini doslej premalo upoštevana in to na škodo globljemu razumevanju našega kulturnega razvoja.

Vendar je poenostavljanje teh problemov nevarno in kaj hitro lahko izkrivi razlago stvari in resničnosti. To velja še prav posebno za vrednotenje del in osebnosti. Ko govori literarni zgodovinar o preteklosti in jo skuša doumeti v njeni resnični zgrajenosti, ni dovolj, da samo opisuje ali razlaga, on mora izslediti zakone razvoja, pokazati vzpone in upade umetniške dejavnosti ter ločiti dobro od slabega, dovršeno od nepomembnega.

S temi vprašanji smo se doslej le malo ukvarjali in še to prav ob robu zgodovinskih razprav ali pa mimogrede v ocenah slovstvenih priročnikov. Namesto da bi si prizadevali, da naše ustvarjalce čim temeljiteje pretehtamo in jih postavimo tja, kamor spadajo, smo se najraje zanimali za življenjsko pot osebnosti ali pa za genetično razlago del, vse drugo smo prepustili hudomušni igri domišljije. Zato ni čudno, če se je sčasoma nabrala lepa kopica neprepričljivih sodb in površnih oznak. Razen Levstika, Cankarja in Župančiča, treh ustvarjalcev po Prešernu, ki jim brez obotavljanja priznavamo mojstrstvo, so vsi drugi kaj nejasno opredeljeni. In tako še danes nimajo pravega mesta v zgo-

dovini slovenske besede ne Jenko, pesnik resničnega čustva in nadarjenosti, ne Trdina, pripovednik izjemne odkritosrčnosti, ne Jurčič, Tavčar, Murn-Aleksandrov in drugi, da niti ne omenim predstavnikov generacij, ki so nastopile po letu 1914. Literarna zgodovina je konec koncev zgodovina idej in življenjskih problemov, uresničenih v umetniških upodobitvah sveta in človeških odnosov. To se pravi, da je njena naloga, pokazati, kako so rodovi in posamezniki izpolnili svoje poslanstvo, kako so izrazili svoj čas, do kakšnih višin so se povzpeli in kaj nam pomenijo še danes. Ravno tako neogibno pa je, da prodre s sredstvi, ki so ji na razpolago, do temeljnih potez njihove umetniške svojstvenosti ter jim dožene ceno in pomen.

Nič manj važno ko vrednotenje in spoznavanje ustvarjalcev po njihovem bistvu ni preiskovanje mednarodnih stikov, odvisnosti in vplivov. Prelivanje idej in snovi, prehajanja oblikovalnih postopkov in stilov od naroda k narodu — to so vsekako dejstva, ki se jih ne da zanikati. Izsledki prof. Kidriča v zvezi s proučevanjem razvojne poti slovenskega preroda in razdobja ob nastopu Franceta Prešerna, Prijateljeve ugotovitve v prereznih študijah o kulturno-političnem ozadju šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih let preteklega stoletja, ko je nastopila in se izzivila mladoslovenska generacija, dokazujejo, da moramo čas in dogodka v njem dodobra osvetliti ravno s pomočjo komparativnih vidikov. Na vznik slovenskega realizma, naturalizma in simbolizma so očitno vplivali istovrstni evropski tokovi, čeprav so prihajali k nam z dokajšnjo zamudo in čeprav so pri nas dobili večkrat kaj svojevrstno podobo. Znanstveni problemi naših odnosov do tujine pa ne tiče samo v tem, da razberemo, kaj vse smo od drugod prevzeli ali kaj dolgujemo Evropi, ampak predvsem v tem, da doženemo, kako smo nove literarne pobude, ki so hkrati s svetovnonazornimi in političnimi idejami vdirale v naš svet, aklimatizirali in jih po svoje preustvarili. To je izhodišče in dejanski pomen primerjalnega raziskovanja.

Posebno važni so za slovenista pretresi naših zvez z rusko književnostjo, poljsko, češko in južnoslovanskimi slovstvi. S tega področja nimamo razen Kidričevega dela »Dobrovský in slovenski prepород njegove dobe«, Prijateljeve razprave »Puškin v slovenskih prevodih« ter nekaterih manjših prispevkov nobenih večjih in temeljitejših študij. In vendar je v vseh obdobjih naše preteklosti ravno slovanska misel najgloblje posegala v kulturno in narodnostno-politično življenje pri nas, mu kazala pot in uravnavala smer. Najsi so bili včasih vplivi zapadnoevropskih literatur na tega ali onega še tako izraziti, iz večine so obtičali le na obodu njegovega ustvarjanja, ne da bi mogli prodreti do jedra njegove miselnosti ali čustvovanja. Že samo obrisen pregled naših stikov s slovanskim svetom bi dovolj jasno izpričal težo in tehtnost teh dejstev. Zato si skoraj ne moremo misliti podrobnejšega orisa novejše slovenske književnosti od Prešerna do naših dni, ki ne bi upošteval vplivnega delovanja Puškina, Mickiewicza, Lermontova, Gogolja, Turgenjeva, Gorkega in vseh drugih na našo poezijo

in prozo. Ako naj tedaj »Slavistična revija« v vsem obsegu izpolni svoj znanstveni program, mora dovršen del svojega iskanja posvetiti tudi tem problemom.

Kot potrebno dopolnilo k razpravljanju o besedni umetnosti spada naposled proučevanje pesniške oblike in sloga. V nasprotju z abstraktnim opredeljevanjem izraznih sredstev in zvrsti, kakor so to delale starejše šole, terja naš čas zgodovinsko-kavzalno razlago oblikovnih prvin. Soditi o značilnostih Cankarjeve proze z vidiki Jurčičeve pripovedne tehnike ali z merili idealistične estetike, bi pomenilo, spregledati bistvene zakonitosti razvoja. Ne samo ideje, tudi kompozicijski postopki in stili so proizvod dobe, njene celotne usmerjenosti. Naivna vera v izvenčasovno vrednost načel normativne poetike je privedla nekatere teoretike naravnost do nesmiselnih sklepov. Kako ozkosrčno so sodili o Prešernovem verzu tisti, ki so bolj cenili mrtve obrazce abstraktne verzne teorije od živih razmahov pesnikove domišljije, je dobro pokazal leta 1917. Oton Župančič v sestavku »Ritem in metrum«. Nič manj enostranska ni bila tudi matematična arhitektonika spričo svojega do skrajnosti pritiranega formalizma. Namesto da bi skušala doumeti zakone Prešernovega oblikovanja iz njega samega, se je lotila razčlenbe njegovega dela s pomočjo tujerodnih kompozicijskih teorij in se z njimi namenila dokazati, da je pevec »Sonetnega venca« gradil svoje umetnine po načelih stroge simetrije in dosledno izvedenega številčnega sorazmerja med sestavinami organizma.

Da so taki pogledi na ustroj besednih tvorb vse prej kakor uspešni, ve zlasti tisti, ki je do dobrega prodril v bistvo in potek ustvarjalnega procesa. Šele s preusmeritvijo literarne teorije v historično območje se bo moglo povzpeti razpravljanje o pesniški besedi in obliki do stvarnih izsledkov. Na tej podstavi bodo končno dani tudi pogoji za uresničitev slovenske poetike in stilistike.

Vsa mnogovrstnost vprašanj, ki zanimajo današnjega literarnega zgodovinarja, pa je s tem komaj nakazana. Pretesen je okvir uvoda, da bi bilo mogoče v njem obdelati celotno problematiko predmeta in jo razviti v odtenke. Šele posamezne študije o ideoloških osnovah historičnega raziskovanja, o metodi in teoriji slovstvene vede bodo lahko razjasnile in utrdile sodobne znanstvene perspektive. Pri tem bo vršila važno funkcijo tudi znanstvena kritika, oprta na dejstva in gradivo, a poglobljena s smislom za idejno razčlenjanje oporišč našega historičnega iskanja, s čutom za sintetično razumevanje slovstvenega dogajanja. Tako bo nova revija dograjala na izsledkih tradicije v temnem stiku s sedanostjo in s temeljnimi gibali življenja našo novo znanstveno misel in literarnozgodovinsko spoznanje.

Rajko Nahtigal

NEKAJ PRIPOMB K PRETRESU HRABROVEGA SPISA O AZBUKI KONSTANTINA CIRILA

I

Čuditi se je, kako je mogla do novejšega časa trajati in morda še traja needinost v odgovoru na vprašanje, katero azbučno pismo, glagolsko ali t. zv. cirilsko ali celo obojno je imel črnorizec Hraber v mislih, ko je pisal svoj obrambni spis slovanskega pisma. V. Jagić se še v drugi izdaji *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache* (1913, str. 128—130) ni mogel odločiti in je bil mnenja, da se spis lahko nanaša na eno ali drugo. J. Vajs, *Rukovět' hlaholské paleografie* (1932, str. 8), navaja različna mnenja, a se ne upušča v njihov pretres, temveč le opozarja, da bo iz nadaljnega razvidno, na katero azbuko je Hraber mislil, kar mu je seveda glagolska. Vendar je Vajsovo razpravljanje naredilo na St. M. Kuljbakina vtis (prim. v oceni Vajsove knjige, *Slavia* 1934—35, XIII 478), da se je Vajs izognil rešitvi nekih obstoječih težav, o katerih govori. Zato obeta razpravo o tem na drugem mestu. Ta je izšla pod naslovom „Beleške o Hrabrovoj apologiji“ v „Glasu“ beograjske akademije znanosti (1935, CLXVIII, drugi razred 86), kjer v 7. poglavju (str. 54) smatra za „centralno vprašanje apologije“, katero azbuko je imel Hraber na umu, glagolsko ali cirilsko, ki ga rešuje seveda tudi v prid glagolice. Ta študija pa je dala zopet Vajsu povod, da je v *Byzantinoslavica* 1937/8, VII 158 sl. objavil spis „Hrabrova apologie O' písmenech a grafika“, v kateri je problem prvotnega teksta Hrabrovega spisa z neko že deloma od P. Lavrova, Kirilo ta Metodij v davnjo-slovjanskemu písmenstvu (1928, str. 143), izrečeno trditvijo o delitvi azbučnih znakov na 24 grškim podobnih in 14 slovanskih znova zapletel in ne zadovoljivo pojasnil. Da pa morem o tem govoriti, je potrebno, da podam najprej nekaj splošnih opazk o tekstu Hrabrovega spisa in ohranjenih rokopisih.

V vseh rokopisih, ki jih je važnejših, ne vštévši poznejših pre-delav, osem, se v začetku pripoveduje, kako so se Slovani (Slovéne) po sprejetju krščanstva pred ustvaritvijo lastnega pisma mnoga leta trudili pisati svoj jezik z rimskimi in grškimi črkami „bez ustrogenija“. To njihovo pismo, sestojéče iz 38 znakov, jim je ustvaril

Konstantin filozof, imenovan Ciril, kar se v teku spisa ponavlja, in sicer ime na petih, število pa na treh mestih, a to Konstantinovo pismo Hraber ravno brani. Ako se priznava, da je Konstantin ustvaril glagolsko azbuko, in to je dandanes (ne oziraje se na neznanstvene objave nekih psevdohrvatskih nestrokovnjakov-ignorantov, ki se jih ne izplača podrobneje navajati¹) pač že znanstveno splošno priznано, potem vendar Hraber sam dovolj jasno pove, o kateri azbuki govori. Poleg tega je v najbolj arhaičnem rokopisu moskovske duhovne akademije več očitnih sledov prepisa iz glagolske predloge², zopet jasn dokaz, da ni bila le predloga, temveč da je bil že original spisa sam napisan glagolski; kajti predpostavljati prepis iz cirilskega originala, da o takem dalje niti ne govorim ne, v glagolico in iz te zopet v cirilico, je po našem slovanskofilološkem znanju odnosov glagolskih in cirilskih rokopisov naravnost nemogoče.

Rokopise Hrabrovega spisa je mogoče, kakor je opozoril Kuljakin, deliti na dve skupini. K prvi bolj arhaični pripadajo rusko-cerkvenoslavski moskovske duhovne akademije XV. stol. — Mosk. — (izd. Jagić, Разсужденія южнославянской и русской старины о церковно-славянскомъ языкѣ в Изслѣдованія по русскому языку 1885—1895, I 300 sl.³), bolgarski atoškega samostana Hilandarja XVI. stol. — Hil.¹ — (izd. J. Ivanov, Български старины изъ Македония, 2. izdaja 1931, str. 442 sl.), bolgarskosrbski savinski dalmatinskega samostana sv. Save XV. stol. — Sav. — (izd. I. I. Sreznevskij v Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія 1848, ч. 59, отд. II, str. 32 sl.) ter ruski vrtislavske (po ruskem izražanju breslavske) gimnazije pri cerkvi sv. Magdalene XVI. stol. — Vrat. — (izd. O.

¹ Ena veže postanek glagolice s hijeronimsko tradicijo (prim. J. Vajs v „Sborniku“ na čast sedemdesetletnice L. Miletiča 1933, str. 21—25), druga z gotskim pismom (prim. id. v Byzantinoslavica 1939—46, VIII 146 sl.) i. dr.

² Tako stoji zbog mehničnega prepisa črk, označujočih števila, na glagolski način π (boljša transkripcija bi bila π) za 14 nam. λ , κ za 3 nam. τ in ϵ za 6 nam. σ cirilske označbe navedenih števil. V naštevanju grškim „podobnih“ pismenk, to je grškega dela azbuke, manjkajo v skladu z glagolsko azbuko α , ξ , ψ , sledita pa po ω označbi črk η in χ , od katerih zavzema prva kot označba glagolskega znaka α , izražajočega grški interdentalni spirant θ , pravilno mesto po ω , druga pa ustreza glagolski dubleti za h s pajku podobno obliko, o čemer prim. mojo v znanosti sprejeto razlago v razpravi „Doneski k vprašanju o postanku glagolice“. 1. Črka „pe“ in „5. hl“ (Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede 1923, I 135, 172). Dalje se nahaja dvakrat znak λ , na drugem mestu kot svojevrstna transkripcija glagolskega znaka λ za grški palatalni glas γ , o čemer bom bolje pozneje v zvezi z Vajsovo novo trditvijo podal pojasnilo. Končno kaže v začetku spisa v vseh rokopisih besedni primer $\mu\lambda\alpha$ „jed“ za λ s svojo cirilsko grafiko na transkripcijo glagolskega znaka Δ . V tej zvezi pa je tudi azbučno ime za afrikato dz v rokopisu moskovske duhovne akademije $\sigma\kappa\alpha\sigma$ (v poznejšem naštevanju slovanskih glasov stoji znak Σ), v bolgarskem rokopisu iz l. 1348 $\Sigma\kappa\alpha\omega$ i. dr. pod. edino pravilno vezati z glagolico.

³ Od izdaj so navedene le glavne.

Bodjanskij v istem Журналъ 1843, ч. 38, отд. II, str. 147 sl.), k drug pa bolgarski leningrajske Publične biblioteke v srednjebolgarskem zborniku iz l. 1348, ki ga je za carja Ivana Aleksandra prepisal pop Lavrentij — Lavr. — (izd. prvič od K. Kalajdoviča, Иоаннь, эксархъ болгарскій 1824, tu uporabljen po izdaji V. Jagića o. c. Разсужденія str. 297 sl.), srbski, prepisan iz bolgarskega, atoškega zografskega samostana XV.—XVI. stol. — Zogr. — (izd. od J. Ivanova v prvi izdaji gori navedenega dela Български старини str. 77 sl.), srbski (iz bolgarskega) atoškega samostana Hilandarja XV.—XVI. stol. — Hil.² — (izd. od J. Ivanova ravnotam str. 76 sl.) ter bolgarsko-moldavski kijevske duhovne akademije XVI. stol. — Kij. — (prim. S. G. Vilinskij, Сказаніе черноризца Храбра о письменахъ славянскихъ в Лѣтопись Ист.-фил. Общества при Имп. Новоросс. Университетѣ 1901, IX 109 sl.). Za reprezentante obeh skupin se lahko smatra za prvo Mosk. in Hil.¹, za drugo Lavr. Datirana starost 1348 rokopisa je zapeljevala, da so stavljali ta na čelo vseh ali ga uporabljali kot podlago teksta, tako Jagić o. c., Vilinskij o. c., P. A. Lavrov, Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности (1930, 162 sl.), V. Vondrák, Církevněslovanská chrestomatie (1925, str. 136 sl.) i. dr. Da pa ima prva skupina, zlasti z reprezentantom Mosk. in Hil.¹ bolj arhaično ohranjen tekst nego druga z reprezentantom Lavr. iz l. 1348, dokazujejo zmotne izpremembe in opustitve mest prvotnega teksta. Tako se grškemu viru ζῆται . τοῦτο γὰρ ἐμνηστέεται τὸ ἄλφα . τὸ γὰρ ἄλφειν ζῆταιν λέγεται κατὰ τὴν ἐλληνίδα διάλεκτον (Jagić o. c. str. 312) ustrezajoč bere Mosk. ници . алфа кв ници сѧ речеть (Hil. глет сѧ) греческымъ азыкомъ proti zmotni izpremembi Lavr. боиши сѧ nam. во ници. Namesto Mosk., Hil.¹ родъ словѣнскъ стоји Lavr. родъ чловѣкъ i. dr. pod. Na mestu v začetku Mosk., Hil.¹ нждаахъ сѧ писати je v Lavr. izpuščen nedoločnik писати. Važna pripomba ob koncu spisa Mosk., Hil.¹ сѧт кв еще живен, иже сѧтъ видѣли нхъ se nahaja le v teh dveh rokopisih, v vseh drugih pa je izpuščena, ker se je pri poznejših prepisih umevno zdela že brez smisla. V tej zvezi pa zadobi tudi mesto s podrobnim naštevanjem azbučnih znakov v vseh rokopisih prve skupine Mosk., Hil.¹, Vrat. in Sav., ki ga v rokopisih druge skupine Lavr. i. dr. ni, svojo posebno osvetljava, da se že na podlagi rečenega more trditi, da je tudi to mesto pripadalo prvotnemu tekstu, da pa se je pri nekih poznejših prepisih opuščalo, kar je tudi lahko umeti: saj se je tedanji poznejši cirilsko-azbučni sestav že zelo razlikoval od glagolsko-azbučnega sestava v originalu. Zato se je naštevanje tudi v rokopisih, kakor Hil.¹, Vrat. in Sav. skušalo spraviti v sklad s poznejšo cirilico, še ože zvezano z grškim alfabetom, to je vključenjem znakov θ, ξ, ψ, razen tega pa tudi prvotni azbuki ne pripadajoče slovanske ligature ѡ, česar vsega v rokopisu Mosk. ni. Za starost mesta z naštevanjem azbučnih znakov govori tudi izpisano starinsko številčno izraževanje Hil.¹, Vrat. чѧтыри междѧ десѧтъма за 24.

P. Lavrov je v malorusko izdanem delu o Cirilu in Metodu str. 143 izrekel mnenje, da je imenovano naštevanje črk, ki ga v Lavr. ni,

uvedeno v rokopise, ko je gospodovala cirilica. Temu pa se, kakor je že bilo pokazano, protivi Mosk. s sledovi glagolske predloge. Po drugi poti je prišel J. Vajs do s polnim prepričanjem izpovedovanega zaključka, da je mesto z naštevanjem znakov poznejši dodatek in da se opira le na cirilico. Kategorično mu to odloča uporaba besede подобна v začetku naštevanja Mosk. i. dr.⁴ отъ сихъ (t. j. писменъ словѣньскъ сѣтъ . кд. (четыре между десятима) подобна гръцьскомъ писменъмъ, češ da je to mogoče razumeti le v „grafičnem“, ne pa glasovnem pogledu, kakor se je to navadno pojmovalo (n. pr. V. Vondrák, Altkirchenslavische Grammatik, druga izdaja 1912, str. 58 i. dr.). Vajs tu prepričano izjavlja: „Považuj ti tento důkaz za nezvratitelný, protože se opírá o skutečnost“ (Byzantinoslavica VII 162). Stvar je pa le navidezno taka. V splošnem sem se vprašanja starosti mesta z naštevanjem črk že gori dotaknil. „Skutečnost“ je pa le Vajsovo preozko in premehanično pojmovanje pomena besede подобна. Ta pridevnik ima v stari in poznejši cerkveni slovanščini lahko zelo različen pomen in ne le „similis“, „po vnanjosti, obliki podoben“, kakor se je mogoče prepričati iz slovarjev, Miklošičevega in Sreznevskega. Ta n. pr. navaja primere s pomeni 1) удобный, подходящий, 2) соответствующий, подобающий, 3) подобный, похожий, 4) близкий, родственникъ, 5) принадлежащий, относящийся, 6) достойный, 7) прекрасный, великолѣпный. K temu naj navedem še primer iz že starocerkvenoslovanskega prevoda praksapostola Efež. V1 po ohridskem kodeksu (in enako je v dr. rokopisih) брати . бждѣте подобни богоу за гр. *γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ θεοῦ*, lat. estote ergo imitatores Dei, slov. (1929) Posnemajte torej Boga. V takem pomenu se nahaja подобна še n. pr. v starocerkvenoslovanskem tekstu Glagolita Clozianus II 55. Z druge strani je umeti besedo подобна tudi iz vsega konteksta Hrabrovega spisa samega. Pridevnik sam se nahaja v vseh rokopisih še na enem mestu. V začetku spisa navaja Hrabber besede, katerih začetne glasove ni mogoče izraziti z grškimi črkami; ker pa za ѣ – ѣ – ѣ tega ni bilo mogoče, doda „и чна подобна симъ“, kjer gre za sličnost nemožnosti izraževanja še drugih slovanskih glasov z grškimi znaki. Na drugem mestu je brati prislovno obliko. Ko omenja Hrabber, da imajo Grki sicer 24 črk, da pa so k njim pridejali še 11 diftongov in tri številčne znake, in da se jih vseh tako nabere 38, pravi Hrabber Mosk., Hil.¹ тѣмъ же томоу (Lavr. по томоу) подобно и въ тѣмъ (Lavr. тѣжде) образъ сътвори (Mosk. тѣ) скатън Квирна . л . писменъ (Hil.¹ le три десате) и осми (Lavr. . ли . писменъ). Tu vendar ni podobno v pomenu grafične, oblikovne podobnosti, temveč le enakosti po številu. Hrabber rabi pa v slični zvezi kakor pri naštevanju na treh mestih tudi glagol подобити, ki se takisto rabi v pomenu „posnemati“, „storiti podobno“, a na enem stoji še съподобити. Vsa ta mesta pa pojasnjujejo tudi, kako je umeti по-

⁴ Citate podajam od tu dalje, kjer ne gre za natančen podatek iz rokopisa, iz tiskarskih razlogov z razrešenjem abreviatur in v stari obliki.

добвнѣ при naštevanju črk: Mosk., Hil.¹, Lavr. (Sv. Konstantin filozof, imenovan Ciril) сътвори имѣ (t. j. родоу словѣнскѣю, Lavr. члѣвѣчѣю!) три десѣте писменѣ и осмѣ . ова оубо по чиноу грѣчскѣ писменѣ (t. j. po redu in veljavi grških črk, kar je obenem realni komentar za nadaljnje „подобна“) . ова же по словѣнскѣ рѣчи . отъ прѣваго же начнѣ по грѣчскѣ . они оубо алфа, а съ азъ . отъ аза начатъ (Mosk. зачатъ) обое . и якоже они подобѣше сѣ жидовскѣ писменѣмъ сътвориша, тако и съ грѣчскѣмъ (t. j. posnemajoč, podobno, slično, ne pa po obliki ali po azbučnem imenu enako) . жидове бо прѣвое (Mosk. едно) писма имѣтъ алефъ . . . и грѣци подобѣше сѣ (Lavr. подобѣше сѣ) томоу алфа рѣша . и съ подобнѣ сѣ реченне сказаниѣ жидовска грѣчскѣю ѡзвѣкоу . . . тѣмъ бо (Mosk. нѣ бо) подобѣ сѣ свѣтъи Кврналъ сътвори прѣвое писма азъ, t. j. kakor gori: posnemajoč, na podoben način in seveda ne po obliki, saj Vajs sam vidi v obliki glagolskega а + križec in ne grški minuskulni α (Rukověť str. 61).

Kako je mogel Vajs trditi tudi za mesto naštevanja v Mosk., da more to le zaradi besede подобнѣ sloneti na cirilici kot poznejši vključek, mi je uganka. Ravno tu je, kakor sem že gori pokazal, cela vrsta sledov glagolice. Zdi se, da se je tu Vajsu pripetila neljuba pomota, da ni imel teksta Mosk. pred seboj, ker Byzantinoslavica VII 162 prip. trdi, da se v Mosk. navajata ξ in ψ, in sicer le zato, da bi se izkazalo, da je v slovanski azbuki bilo 24 črk „grafično podobnih grškim“. Tega vendar, kakor sem že imel priliko omeniti, v Mosk. nikjer ni. S tem pa in zbog še drugih sledov glagolice ter splošne gori podane ocene arhaičnosti teksta, kakor tudi premehaničnega, nepravilnega pojmovanja besede подобнѣ pade Vajsova s toliko uverjenostjo izrečena trditev.

Ker pa morem še nekaj svojih novih opazovanj o tem mestu in o glagolici sploh podati, moram to mesto podrobneje pretresti. Glasi se v celoti po Jagičevi izdaji Разсужденія str. 301⁵: сѣ же сѣтъ писмена словенскаа, сице ѣ подобѣет писати и глаголати . а, б, в, д, ж . ѡт сѣхъ сѣтъ . кд . подобна грѣчскимъ писменѣмъ, сѣтъ же си . а, в, г, д, е, з, и, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, оу, ф, х, ѡ, и, пѣ . хлѣ . тѣ . а, г, и: по словенскѣ азвѣкѣ, си . в, ж, з, а, ц, ч, ш, ѣ, шѣ, мѣ, ѣ, ѣ, ѡ, ю, ѡ. Prvi del do отъ сѣхъ сѣтъ se nahaja v vseh rokopisih, le s to razliko, da ima Lavr. okrajšano глаголати za глаголати in od znakov samo а, б, в, г, medtem ko se rokopisi prve skupine med seboj izpopolnjujejo (Hil.¹ а . б . в . г . д . е . ж . з . и . и . к . л . м . н . о . п . р . с . т . оу . ф . х . ѡ . и . пѣ . хлѣ . тѣ . а . г . и: Nadaljevanje, delitev na grški in slovanski del azbuke, se nahaja, kakor je bilo že rečeno, le v rokopisih prve skupine. Pri tem je z izjemo Mosk. v drugih rokopisih kakor Hil.¹ grški del spravljen v sklad s sodobno poznejšo cirilico in obenem z grškim alfabetom

⁵ Pišejo se le črke vrh vrst v vrsti in opuščeni so znaki nad črkami, enaki onim, kadar se s črkami označujejo števila.

z vključenjem znakov ϱ, ξ, ψ in ϣ namesto ϝ. V Mosk. pa tega v skladu s prvotno glagolico ni. Do w je navedenih 21 grškim ustrezajočih znakov z ϝ namesto tudi ϣ in z zameno mest obeh azbučnih i, to je ижє in и. Kakor sem pokazal v svoji že gori omenjeni razpravi „Doneski k vprašanju o postanku glagolice“, je za w sledeče „и, иѣ. хлѣ. тѣ.“, s katerimi je pisec dobil število 24, umeti „in pē, hlѣ, tѣ“, t. j. dubletne znake za f, h, t, kar seveda, kakor še drugo, kaže na poznejšo, vendar še glagolsko redakcijo mesta. „Pē“ je bilo azbučno ime za glagolski znak ѣ, ki je v prvotni glagolici nadomeščal grški interdentalni spirant θ, a kmalu zadobil glasovno vrednost f (prim. rus. Фома za gr. Θωμας). Konstantin, prevesten filolog in fonetik, je ta znak za le grški glas, ki ga pa je nahajal tudi v imenu svojega brata Μεθόδιος, uvel v svojo azbuko kakor še neke druge za le grške glasove, določil pa mu je mesto s številčno vrednostjo 800 po primeru hebrejsko-samaritanskega alfabetu (Doneski str. 150 sl.) pred c in po ω. Dandanes je mogoče navesti še neka nova potrdila. M. Kos je našel v mestni biblioteki v Toursu kodeks s slovanskimi teksti in cirilsko-glagolskim alfabetom s tipi pred XIV. stol., kjer stoji ѣ po znaku za ω (Slavia 1924—25, III 372 sl.). Pergamentni list s cirilsko-glagolsko azbuko, o katerem govorim Doneski 141, je monakovski abecedarij, kakor je dognal N. Trubeckoj (Byzantinoslavica 1930, II 29 sl. s faksimilom). Znak ѣ in ꙗ sta podobno kakor v bosensko-bogomilski knjižici (Doneski 140) po mestih zamenjana. Prvotni povod je bil pač ta, da se je v poznejši macedonski glagolici udomačil znak ѣ za f, v hrvatski pa ф. V monakovski cirilski azbuki je med w in ц znak za и. Prim. k temu in imenu иѣ še v Сказание о переводе священнаго писания: ии и ма приашѣ. ꙗѣи ии слават ма агган. црство мѣ неса (P. Lavrov v Zborniku u slavu V. Jagića 1908, str. 356 in Материалы о. с. str. 172). V Grigorovičevem parimejniku XII.—XIII. stol., ki mu je bila prvotno glagolska predloga (izd. R. Brandt 1894 sl.), se nahaja БѢТИЕ V 17 (str. 162) število 895 izraženo s črkami . иѣ., kjer je prvi znak nekaj različen od običajnega и. Mesto je zanimivo kot potrdilo številčne vrednosti znaka ѣ kot 800. Ker pa parimejnik ni ves izdan in v Ljubljani tudi ni vse izdano dostopno, mi ni bilo mogoče pritegniti k primerjanju še drugih mest z 800 kakor n. pr. II Reg. XXIII 8, XXIV 9, Jerem. LII 29, ako so seveda v njem.

V tabelah starocerkvenoslovanskih azbuk, tudi pri znanstvenih delih kakor gramatikah (z izjemo Dobrovskega) ali celo v glagolskih paleografijah V. Jagića Глаголическое письмо str. 205 in J. Vajsa Rukovět' str. 95, stoji splošno med w in ц ligaturni znak glag. ѣ, cir. ѣ, glagolski s številčno vrednostjo 800. To je nepravilno. Mesto in številčna vrednost velja le za hrvatsko glagolico, kakor se to nahaja n. pr. že v Bohoričevi slovnici (1584, str. 18), ne velja pa to za makedonsko in še manj za prvotno glagolico, v kateri te ligature sploh še ni bilo, kakor je razvideti iz načina rabe v starocerkvenoslovanskih spomenikih: v Zografskem evangeliju in v Glagolita Clozianus je sploh

ni, v drugih ni v izključni rabi, ne poznata je tudi najstarejša abecedarija, pariški in monakovski. V makedonski glagolici je moralo biti naravno mesto za znak *ш* po *ш* kakor v cirilici. V rokopisih Hrabrova spisa Hil.¹, Vrat., Sav. stoji kot poznejši dostavek na začetku *щдроты по широта* (v Lavr. tega še ni) in na mestu naštevanja slovanskih znakov *ш щ*. V Mosk. umevno obojega ni. Isto ispričujejo razni teksti v Jagičevih *Разсуждения* (n. pr. str. 638 i. dr.) in posamezni alfabeti (prim. O. Bodjanskij, *О времени происхождения славянскихъ письменъ* 1855, *Примѣчания* str. VII ali P. Lavrov, *Кирило та Методій* 1928, str. 150). Prim. tudi J. Dobrovský, *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (1822, str. 3) in ruski alfabet s *ш щ*. Ako trdi Lavrov o. c. str. 153, da je ciril. *щ* med *ш* in *ц* v cirilski abecedi v rokopisu dunajske dvorne biblioteke in se sklicuje pri tem na Kopitarja, Glagolita Clozianus str. XXIX, je to pomota, kajti tam se nahaja *ш* pravilno po *ш*. Le pri Bohoriču (o. c. str. 4) je po vplivu hrvatsko-glagolske azbuke tudi v cirilskem alfabetu kakor v glagolskem *ш* po *ш* celo s številčno vrednostjo 800, kar je seveda nemogoče, ker se v cirilici številčno zaznamovanje ravna po grškem.

Številu 21 grškim po redu in veljavi ustrežajočih znakov v Mosk. je treba prišteti *ѣ*, ki je zapopaden v *оѣ* in, kakor je bilo gori obra. zloženo, znak *ѣ* za *ѣ* z imenom *ѣ*. Jasno pa je, da spada sem še tudi znak *ѣ* za grški palatalni *γ'*, t. j. spirantni *j*, v grških ali tujih biblijskih besedah po grškem izgovoru (prim. v cirilski transkripciji *евангеліе*, *левѣитъ* za gr. *εβανγγέλιον*, *λεβιτης* — *λεβυιτης*), ki je bil v glagolici s številčno vrednostjo 30 uvrščen po obeh znakih za *i* (iže in *i*), ki pa je v Mosk. pomotoma kot *л* zašel med slovanske znake, saj ga tudi v besednih primerih na začetku ni. Z njim je izpolnjeno število 24. Cirilski označbi z *л* je verjetno bil povod enaka številčna vrednost glag. *м* in ciril. *л*. V cirilici se je sicer z izjemo bosenske (prim. v faksimilu starosrbskega evangelistarja kneza Miroslava iz XII. stol. na naslovnem listu *евангеліе*, česar V. Rozov, *Slavia* 1932, XI 667 ni vedel — brez pomena so tam tudi druge pripombe o glagolici) opustil in nadomestil bliže grški pisavi z *γ*. Na *л* je mogel spominjati tudi prvi del macedonsko-glagolskega *м*, kakor se piše n. pr. v Assemanijevem evangelistarju. Omenim naj pa tudi azbučno pesnitev bolgarskega prezbitera Konstantina, v kateri je verz z *м* pri poznejših prepisih utrpel pokvaro in se pričinja z *лѣтъ*, *лѣтитъ*. Po moji rekonstrukciji bi se pa imel glasiti (v cirilski transkripciji) . н . лѣтъ бо нѣнѣ и словѣнско пѣмѣ (Rekonstrukcija treh starocerkvenoslovanskih izvornih pesnitev. Razprave filoz.-filol.-hist. razreda Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani I 45, 54, 57, 60 sl.⁶).

⁶ K zanimivi kontroverzi, kako je pojmovati navedbo leta o pokristjanjenju Bolgarov v pripisu bolgarskega prezbitera, tedaj епископа Konstantina (ki se tu imenuje *ѣникъ сѣ мѣфодѣ*, *архїепископа моравки*) k prevodu sv. Atanasija „Slov“ proti Arianom „си же Борисъ болгары крестнаѣ се к лѣтъ стхѣ ехтн“ (Описание слав. рукоп. в Москов. синод. библ. II 2, str. 33), ali kot protobolgarsko štetje (I. Mikkola, *Извѣстія*

Pod Mosk. $\bar{x}l\bar{w}$, $t\bar{w}$, kar sledi po $n\bar{k}$ in s čimer je predloga rokopisa Mosk. izpolnila število 24, se krijeta glagolski dubleti za h in t (Doneski str. 172). Jasna je stvar z znakom za t . V celi vrsti glagolskih spomenikov se namreč poleg običajnega znaka w na nekih mestih, zlasti kot okrašena iniciala ali majuskula ali v nadpisu i. dr., nahaja grškouncialni (s tem tudi cirilski) in latinski τ . Da je to z ozirom na prvotno glagolico nekaj povsem sekundarnega, je samo po sebi umljivo. V Sinajskem psalterju, kjer se najčešče, ok. 50 krat, kot velika in mala črka rabi in v katerem so sledovi lat. Vulgate, je to pač po latinskem vplivu. Prevod pripada velikomoravski dobi. Manj preprosta je zadeva z dubleto za h s pajku podobno obliko in z imenom $\chi l\bar{w}m\bar{w}$. Kuljbakin (Глас 1935, CLXVIII 71) je izrekel mnenje, da jo je uvedla kaka lokalna grafična šola X. stol. Toda to ne more biti pravilno. Ako nahajamo znak v starocerkvenoslovanskih spomenikih, in sicer redko in vedno le v besedi $\chi l\bar{w}m\bar{w}$ (v Assemanijevem evangelistaru Luk. III 5 na l. 138 b faksimilirane izdaje, v Sinajskem psalterju po izdaji S. Severjanova na str. 78, 19 in 149 b 2, 7, poleg 88 b 11 $\chi l\bar{w}m\bar{w}$ pomotoma z znakom za w), razen tega v pariškem in monakovskem abecedariju, a njegov sled tudi v azbučni pesnitvi bolgarskega prezbitera Konstantina, potem mora pripadati že starejši strukturi glagolice. Ne povsem jasno je njegovo razmerje do običajnega znaka h z azbučnim imenom $\chi k\bar{r}\bar{w}$ (prim. Описание слав. рукоп. Москов. синод. библ. II 2, str. 87 in pri Bohoriču „hir“). V azbučni pesnitvi je na ustrezajočem mestu $\chi r\bar{o}v\bar{w}sk\bar{w}$, po tem pa je še pozneje med k in h verz z začetnim $\chi v\bar{a}l\bar{w}$, v katerem je verjetno ohranjen sled znaka v $\chi l\bar{w}m\bar{w}$. Azbučno ime $\chi k\bar{r}\bar{w}$ je s stališča praslavanske in starocerkvenoslovanske fonetike in njenih zakonov nemogoče in torej neslovansko. Videti se more v njem okrajšava od $\chi r\bar{o}v\bar{w}n\bar{w}m\bar{w}$ — $\chi r\bar{o}v\bar{w}n\bar{w}m\bar{w}$ (E. Berneker, Slav. etymol. Wörterbuch I 387) in dalje $\chi r\bar{o}v\bar{w}sk\bar{w}$ — $\chi r\bar{o}v\bar{w}sk\bar{w}$ (Doneski 174). Pisavo z k nahajamo po slovarju Sreznevskega že v staroruskih minejih iz l. 1096 ($\chi k\bar{r}\bar{w}n\bar{w}m\bar{w}$ и $с\bar{k}r\bar{a}d\bar{n}m\bar{a}$ $п\bar{r}n\bar{v}y\bar{w}n\bar{w}n\bar{w}$). V primeri s $\chi l\bar{w}m\bar{w}$ bi tedaj $\chi k\bar{r}\bar{w}$ bilo palatalizirano gr. $\chi\iota$. To misel sem izrekel že v Doneskih 1923, str. 174, za menoj pa N. Trubeckoj (Glotta 1936, XXV 248 sl.; prim. o tem tudi S. Kuljbakin, Јужнослов. филолог 1937, XVI 223 sl. in A. Vaillant, Revue des études slaves 1936, XVI 249 sl.). Zadnji išče neki vpliv

отд. русск. яз. и словесн. ИАН 1913, XVIII, 1, str. 243 sl.; K. Jireček, Archiv für slav. Philol. 1914, XXXV 548; St. Mladenov, Geschichte der bulg. Sprache 1929, str. 15 sl.) ali kot zmotni prepis glagolskih črk - števil (A. Vaillant - M. Lascaris, Revue des études Slaves 1933, XIII, 5 sl.), bi pripomnil, ne da bi se upuščal o tem v kako nadaljnje razpravljanje, le to, da je v $\chi k\bar{r}\bar{w}$ $\epsilon\bar{t}\bar{w}$ $\epsilon\bar{w}\bar{t}\bar{n}$ povsem drugače navedeno, nego v istem pripisu dvakrat leta s slovanskimi črkami - števili: в $\chi k\bar{r}\bar{w}$ \bar{w} $m\bar{a}c\bar{w}m\bar{a}$ $m\bar{r}\bar{a}$. * \bar{w} . \bar{w} \bar{w} \bar{w} \bar{w} in в $\chi k\bar{r}\bar{w}$ * \bar{w} \bar{w} \bar{w} \bar{w} \bar{w} \bar{w} \bar{w} , kar očitno govori za protobolgarsko tezo. Zato sta tudi učena opisovalca rokopisov A. Gorskij in K. Nevostrujev ki tedaj seveda še nista mogla vedeti o protobolgarskem številjenju, zapisala: „Название года крещения Болгаръ $\epsilon\bar{t}\bar{w}$ $\epsilon\bar{w}\bar{t}\bar{n}$ остается не объяснимым“.

latinske abecede; za Mosk. $\bar{\chi}$ pa daje čudno razlago χ $\lambda\eta\chi$ „ χ superflu“. Razlikovanje gr. χ — χ' se ne more primerjati z razlikovanjem γ — γ' (glag. z — m). Gr. χ' pa se je sploh le deloma označevalo z diakritičnim znakom (glag. f). Prim. Zogr. Luk. XIX 5 $\text{zax}\bar{\chi}\epsilon$. Primerov s χ' je bilo v evangeliju zelo malo (Doneski str. 174). Z druge strani velarnega χ , izraženega v glagolici s pajku podobnim znakom, ne gre smatrati za le slovanski glas; ni ga tudi v Hrabrovem spisu v besednih primerih na začetku. Prim. gr. $\chi\lambda\alpha\mu\upsilon\varsigma$ — $\chi\lambda\alpha\mu\upsilon\delta\alpha$ „plašč“ poleg $\chi\tau\omicron\nu\nu$ — $\chi\tau\omicron\nu\eta$ „tunika“. Celo znak, krog, nekaj o z ušesci zgoraj in spodaj spominja najbolj na grški χ , v katerem se je sredinska točka nadomestila s krožkom. Podobne variante je najti tudi v grških rokopisih (L. Geitler, Die albanes. und slav. Schriften, Wien 1883, str. 125). Je sicer takisto v semitskih alfabetih, zlasti v feničanskem (ne v hebrejskem) zaslediti nekaj sličnega za χ , po tlorisu znaka četvero-kotnik s podaljšanima stranskima stranicama (prim. C. Faulmann, Das Buch der Schrift, druga izdaja 1880, str. 78 sl.), toda način ušesc je le bližji gr. χ . Zato vse kaže, da je raba obeh znakov $\chi\epsilon\rho\chi$ — $\chi\kappa\rho\chi$ in $\chi\lambda\mu\chi$ pripadala le najstarejši dobi glagolice, a v njenem nadaljnjem razvoju prav kmalu prenehala; saj je bil pajku podobni znak ne le nelep in neugoden, temveč v imenu kakor n. pr. $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ najbrž celo neprimeren. Izpodrinil ga je znak b — $\chi\kappa\rho\chi$, spomin nanj pa se je še nekaj časa v nekih učnih azbučnih traktatih ohranil. V rokopisu Mosk. Hrabrovega spisa je $\bar{\chi}$ le še dubleta, a na razvoj glagolice opozarja Hrabber sam z besedami, ki se tičejo tudi pisave, ker se nanašajo na sprednje „(Konstantin) писмена сътвори и кѣнигы прѣложи въ малѣхъ лѣтѣхъ“: „ище ли кѣто речеть, яко нѣсть (to je Konstantin) оустроина добрѣ (prim. na začetku писати словѣньскѣ рѣчѣ без оустроинна, Mosk. оустроин), да тѣмъ (Lavr. понеже) сѧ построимъ и еще, оубо речемъ снмъ . . . оубо рече бо естъ послѣжде потворити, неже прѣвое сътворити. Tudi brezsmiselno mesto pajku podobnega znaka med k in w v monakovskem abecedariju, ki se v tem in še drugem, kakor se bo videlo, naslanja na azbučno pesnitev (tu je $\chi\lambda\lambda\lambda$ med kkk in www), kaže na že sekundarni značaj znaka. Neki odmev starine je morda ohranjen v pariškem abecedariju, kjer je pajku podobni znak po f , običajni znak b z imenom hier pa po š . O viru tega zadnjega so bila izrečena razna mnenja (prim. J. Vajs, Rukovět' str. 72): znak naj bi bil ali variacija znaka z ali iz gr. χ ali koptsko-demotski het ali latinski h . Zadnje bi se moglo izvršiti na Velikomoravskem, toda po vsem je $\chi\kappa\rho\chi$ starejšega porekla; za koptsko-demotski vir je premalo le domneva stremljenja ustvariti pismo, različno od grškega. Vir je iskati na grških tleh; saj je bil tam isti glas. Tu pa je mogoče izvajati ga iz polovice znaka χ in videti v njem tudi variacijo glagolskega znaka z , ki sloni na minuskulnem gr. γ , a ta se je izgovarjal zveneče priporniško, kar je vse moglo navesti na končno oblikovanje b .

Za drugi del naštevanja znakov, to je znakov za slovanske glavoše imamo jasen odgovor že v začetku spisa v besednih primerih,

in to v vseh rokopisih, torej tudi v Hrabrovem glagolskem originalu: како можетъ са писати добръ гръцьскы писмены божь . или животъ . или сѣло . или цръкы . или чаѣнне . или къдъ . или юность . или ѡддоу (v tem po sebi umevnem redu v Hil.¹, v drugih rokopisih zaobrnjeno ѡ — ю) . или ѡзъкъ (manjka ж, n. pr. жъкъ, ki ga pa je za prvotni original predpostavljati) . или (v dr. rkp. razen Mosk. и) ина подобна симъ. Zadnje se nanaša seveda na њ — њ — ѡ, ki, kakor znano, ne morejo nikdar stati na začetku besed. Primeri so podani v prvotnem glagolskoazbučnem redu: najprvo trije z glasovi в — ж — с, za katere so znaki vključeni po fonetični sorodnosti v grški del azbuke (b — v, ž — dz — z), potem sledi slovanski del, trije konzonanti ц — ч — ш ter vokali, pri katerih je na prvem mestu predpostavljati њ — њ — ѡ, dalje pa se vrste primeri z к — ю in nazali ѡ — ѡ — ѡ, o katerih bo še pozneje govor. Tako dobimo 3 + 3 + 3 + 2 + 3 = 14 znakov za slovanske glasove. Ako pa število 14 odštejemo od vkupnega od Hrabra navedenega števila 38, dobimo za grški del 24, ki pa seveda ni prosta kopija grškega alfabeta, ampak vsebuje n. pr. svoj glagolski znak ѡ za le grški glas γ'.

Na mestu podrobnegega naštevanja znakov v Mosk. so očitne pomote в за в, prenos л за ѡ tu sem in dvakratni ѡ. Sicer je oddelek s konzonanti povsem prozoren: в — ж — з in ц — ч — ш. Pisava з za glag. ѡ dz (tako tudi Lavr. v začetku зѣло) kaže na zgodnjo transkripcijo iz glagolske predloge pred ali ob XII. stol., ker je šele tedaj prišel v rabo grškoštevilični znak s za б tudi za glas. Povod je bilo isto mesto glag. ѡ in cirilskošteviličnega s med ж in з. Konec oddelka z vokali к — л — ю — ѡ (to je prvotni cirilski ѡ, kakor v Savini knjigi in v Supraselskem kodeksu) spominja na začetek z besednimi primeri. Sredina ѡ, ш ѡ ѡ, ѡ stoji namesto ѡ — ѡ — ѡ, kakor je to v Hil.¹ Končni, drugi ѡ je vsekakor pomotoma namesto ѡ. Ostalo ш ѡ — ѡ pa je nedvomno vezati s stanjem v monakovskem abecedariju, kjer je v glagolski azbuki (tu v cirilski transkripciji) ѡ — ш — л (нже) — ѡ, in v azbučni pesnitvi, kjer stojita med verzoma z začetnima ш in к že svobodno kot nadomestilo za ѡ — ѡ — ѡ verza Шѣстоуѡ нънѣ по слѣдоу оучителю — Имени ю и дѣлоу послѣдоуѡ z ѡ — ѡ v okviru besed⁷. Monakovski abecedarij s pajku podobnim л med к in ѡ ter s ш in л v zvezi z ѡ — ѡ — ѡ sloni evidentno na azbučni pesnitvi. Znaka ѡ — ѡ sta bila tudi v azbučni pesnitvi ob strani. Takisto moramo za Mosk. predpolagati vpliv azbučne pesnitve, le da je poleg pomote ѡ za ѡ še pomotoma ѡ (po ш ѡ) namesto л ѡ.

Zveza z azbučno pesnitvijo je razvidna tudi v podatku znakov za nazalne vokale, kjer je po ѡ vstavljen ю, manjka pa ж. Tako je v Mosk. in v monakovskem abecedariju in se strinja s pesnitvijo, v kateri se ustrezajoči verzi pričenjajo z ѡже — юнѣ — ѡзъкъ (Rekonstrukcija 57). Trditev N. Durnovo zaradi opustitve ж in v monakov-

⁷ Kar govori o tem D. Kostić, Byzslav. VII 191, je brez pomena.

skem abecedariju tudi odtrganja drugega dela glagolskega znaka za $j\varrho - \text{æ}$ (Byzslav. 1929, I 62), da prvotna glagolska azbuka ni imela celotnih znakov za nazalne vokale, ampak samo okrnjena znaka za io in nazalno resonanco, to je prvi del od æ in drugi del nosnih samoglasnikov e , je zavrnil že Kuljbakin (Глас CLXVIII 65 sl.) in jaz (Rekonstrukcija str. 69). Tu bi pristavil in podčrtal, da je odcepljeni drugi del, ki se pozneje rabi za izraz e , razložljiv le iz celotnega znaka za $\text{æ } j\text{e} - e$ (drugo po soglasnikih kakor pri $\text{æ } je - e$), ki se nahaja tudi v monakovskem abecedariju in ki je nastal iz kombinacije, tesne združitve glagolskega æ (v najstarejši obliki s ključico ob podaljšan prvi črtici) in grškominuskulnega v , glag. p , kar je dovedlo do sredinskega krožka. (Druge krožke pri glagolskih znakih je izvajati naravnost iz grškominuskulne pisave, ali znakov, n. pr. pri æ , ali ligatur z o , n. pr. pri $\text{æ } i$. dr.). Diftongična skupina io pa se v starocerkvenoslovansčini nikjer ne nahaja in je v stari slovanski fonetiki sploh nemogoča. S prejetacijo je mogoč le nosni vokal ϱ . Da se je čutil drugi del kot sestavina znakov za nazalne vokale, dokazuje najstarejši tip glagolske pisave, kakor je v Kijevskih listkih, kjer je na mestih bolj pazljive starejše pisave manjši, enako kakor pri dvodelnih znakih za w (w) in oy . Ako ima Sinajski psalter, ki pozna sicer le æ za $j\text{e}$ in e (tako kakor Kijevski listki, praški fragmenti in ohridski fragment evangelistarja), petkrat pisavo $\text{æ } \text{emæ}$ poleg štirikratnega $\text{æ } \text{pm}$ in enkratnega $\text{æ } \text{m}$, je to ravno narobe poznejša odcepitev, saj se je tudi beseda ἄγγελος v najstarejši dobi morala glasiti po tedaj veljavnem glasoslovnem zakonu brezizjemno odprtih zlogov ἀγγελῶ kakor εβανῆβανῆ . Na sličen primer je še sklepati iz pisave κατῆλα za τὰ κάγκελλα „cancelli, omrežje“ v ruskem prepisu spisa bolgarskega prezbitera Konstantina (prim. P. Lavrov, Кирило та Методий str. 147). Glagolsko je moralo biti $\text{æ } \text{æ } \text{æ } \text{æ}$, kar se je cirilsko transkribiralo z æ za æ .

Ustvaritev logično zgrajene, na natančnem fonetičnem opazovanju in drugem znanju sloneče slovanske azbuke po Konstantinu-Cirilu, njegovo prevodno delo klasične dovršenosti, delo z učenci že na jugu, pouk učencev na Moravskem in v Panoniji skupno s podatki legend o Konstantinovem filološkem in lingvističnem zanimanju, analizo Hrabrovega spisa, zapisi azbuk in še drugo pa nujno vede do predpostavke, da je Konstantin moral ne le ustno učiti, temveč tudi napisati neki učni gramatični traktat. Razpravljanje o njem pa zahteva svojo posebno študijo.

II

V vseh rokopisih Hrabrove apologije se moravski knez Rastislav imenuje s skrajšano (deminutivno) besedno tvorbo Растницъ . O tem imenu je napisal B. Ljapunov razpravo „Ist die Form Растницъ etwa beweisend für ihre westslavische Provenienz“ (Archiv für slav. Philol. 1904, XXVI 564 sl.), ki jo S. Kuljbakin odobrava (Глас CLXVIII 49).

V njej Ljapunov dokazuje, da tvorba ni zahodnoslovanski patronymicum (отчество) iz **-itjъ*, temveč deminutiv iz **-ikъ*. Ker pa je takih tvorb po Miklošičevem seznamu v primerjalni gramatiki II 293 našel največ v srbskohrvatskem jeziku (n. pr. *koñic*) in ker v korenu ni pričakovane zahodnoslovanskega *Rost-*, je mnenja, da je oblika imena južnoslovanska. Toda temu se upirajo važni historični pomisleki. Oblika *Rastic* namreč ni le običajna oblika v latinsko pisanih letopisih kakor *Annales Fuldenses*, n. pr. pod 863 Rastizen, *Marahensium Sclavorum ducem* ali 869 a Rastizo (Fr. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev* II 142, 157), ampak jo rabi tudi papež Nikolaj I (858—867) v pismu kralju Ludviku maja ali junija 864, v katerem mu želi srečno pot ob novici „quod fidelis rex dispositum habeat venire Tullinam et deinde pacem cum rege Vulgarorum confirmare et Rastitium aut volendo aut nolendo sibi obedientem facere“ (Kos o. c. II 148). Jasno je, da je izhodišče za tako imensko obliko v takih virih in v onem času moglo biti le Velikomoravska sama, ne pa južnoslovanski, ozir. starocerkvenoslovanski jezik ali morda panonska slovenščina. To zadnje je že zgodovinsko nemogoče, ker se je Kocelj spoznal s Konstantinom-Cirilom in Metodom šele ob koncu l. 866. Zato se ni izogniti filološko-znanstvenemu postulat, pa je videti v imenu *Rasticъ* slovaško glasovno obliko in besedno tvorbo. Še danes je v srednje-slovaških narečjih za začetno *ort-* s padajočo intonacijo *rat-*, n. pr. *rast'* (J. Stanislav, *Československá mluvnica* 1938, str. 25; R. Nahtigal, *Slovanski jeziki* 1938, str. 15). Deminutivne besedne tvorbe z *-icъ* so tudi zahodnoslovanske, n. pr. češ. krajc *„reženj kruha“*, střevíc *„čeveljček“*. V Hrabrov spis, ki je mogel nastati šele na jugu, je ime seveda prišlo po sporočilih, saj to naravnost sledi iz besed ob koncu o avtorjih in nastanku steksl. pisma in pismenstva. A k temu prim. še rečeno pod III.

V tej zvezi in z ozirom na Hrabrovo pripombo, da so še živi, ki so poznali slovanska apostola, kar se more nanašati predvsem na njune učence, med katerimi so bili seveda tudi Moravani, pa je verjetno, da je svojevrstni starinski številčni izraz v Hil.¹ in Vrat. (O. Bodjanskij, *О времени* str. 56) *четыре между десятима* (v Mosk. je . ка.) starocerkvenoslovanski moravizem. V najstarejših spomenikih je takih različnih več ohranjenih. Domnevo podpira to, da je omenjeni način številjenja izmed slovanskih jezikov znan le iz češčine (prim. Den má čtyřmécítma — iz čtyře mezi desětma — hodin). So se sicer navajali podobni primeri iz nekih cerkvenoslovanskih spomenikov (omenja jih Kuljbakin *Глас* CLXVIII 49; po slovarskih podatkih bi jih bilo mogoče pomnožiti še za katerega), toda v splošnem je to tako redko in nenavadno, da je neverjetno, takšno številjenje pripisovati narečju pisca Hrabra.

Za Kocljevo prestolnico ob reki Zali, ki se izliva v Blatno jezero (madž. Balaton, nem. Plattensee, kar je oboje slovensko Blatno) blizu sedanjega Zalavár, je v slovenski strokovni literaturi v rabi ime Blatograd (prim. Fr. Kos, Gradivo II 421), novodobni prevod stvisnem. Mosapurc ali lat. urbs paludarum. Prvo je brati v *Conversio Bago-ariorum et Carantanorum* „in castro Chezilonis noviter Mosapurc vocato“ (M. Kos, *Conversio* 1936, str. 139), drugo v *Annales Fuldenses* pod l. 896 (Fr. Kos, *Gradivo* II 235). Ni se pa opazilo, da se je v nekih rokopisih Hrabrovega spisa ohranilo naravnost tudi staroslovensko ime ali njega sled. Ohranjeno je ime v Hil.¹, ki se še sicer odlikuje po raznih arhaičnih črtah (pripombi сѣт еѡ еще живы иже сѣт видѣли, v Mosk. še ич; način številjenja четыре между десятима; podrobno naštevanje azbučnih znakov i. dr.). Čas postanka stkslov. pisma in pismenstva se namreč označuje z imeni tedanjih vladarjev: въ времена Михаила црѣ грѣческа . и Бѣриса княза вѣгарска . и Растица моравска . и Квцѣла, княза вѣтѣнска Квцѣла. V Mosk. in Lavr. je zadnje opuščeno: Mosk. Квцѣла княза вѣтѣнска, Lavr. Коцѣлкъ княза вѣтѣнска. V nekih drugih rokopisih pa je tuje zveneče ime kneza Koclja (prim. R. Nahtigal, O imenu panonskoslovenskega kneza Koclja, *Slovenski jezik* 1939, II 1 sl.) zamenjano z imenom mesta Kostelja. Tako je v kijevskem rokopisu ukrajinske narodne biblioteke pri Akademiji znanosti № Муз. 37 rečeno: Костѣла княза вѣтѣнска (P. Lavrov, *Кирило та Методій* str. 137). Tako pa je tudi v nekem srbskem beograjskem rokopisu „Костѣла княза вѣтѣнскаго“ (V. Jagić *Разсужденія* str. 958) in v poznejši ruski redakciji Hrabrovega spisa po raznih rokopisih „Костѣла княза вѣтѣнска“, v rokopisu Tihonravova „Костѣла княза вѣтѣнскаго“ (V. Jagić, *ib.* str. 307). Ime Kocljeve prestolnice je tedaj bilo, ustrezajoč stvnem. in lat. nazivu, Вѣтѣнскѣ Костѣлѣ. Izraz Костѣлѣ iz lat. castellum se je rabil tudi v starocerkvenoslovanskem jeziku, n. pr. v prvotnem tekstu prevoda Genesis XXXV 16 za gr. πύργος „trdnjava, grad, stolp“, kakor to pričata ruski rokopis XIV. stol. in južnoslovanski Mihanovičev pentatevh XVI. stol. (prim. slovarja Miklošiča in Sreznevskega). V sedanjem cerkvenem tekstu stoji столпѣ. Izraz je bil moravskopanonski. Na zemljevidu Matice slovenske se nahaja Kostel pri Rogatcu (R. Svetlič, *Kazalo krajev* str. 64). V češčini *kostel* in v slovaščini *kostol* pomeni danes „cerkev“. Prešel pa je, kakor se ve in tudi izraz pove, ta pomen od utrjenih cerkva ali cerkva v utrjenih mestih (prim. Miklošič, *Die christliche Terminologie der slav. Sprachen* str. 17). Prim. tudi stvisnem. Kastel „befestigter Ort, Burg . . .“, pri Otfriedu v IX. stol. (O. Schade, *Altdeutsches Wörterbuch*, druga izdaja, str. 476). V *Lexicon palaeoslov.* 1862—5 navaja Miklošič pod Костѣлѣ še madžarsko krajevno ime severnozahodno od Zalavára ob Blatnem jezeru Keszthely, znanem po važnih arheoloških iskopaninah. V razpravi o tujkah 1867 in v etimološkem slovarju 1886 tega ne

ponavlja več. Je tako obliko tudi mogoče razlagati (prim. vzhodno Kéthely). Vendar pa Miklošič v „Die christliche Terminologie“ 1875, str. 18 ponovno trdi: „Man beachte den magy. Ortsnamen Keszthely (Kestel schon in einer Urkunde König Stephans) in der Nähe von Kocels Residenz“. Odločiti to je seveda naloga madžarske filologije. Oblika Kestel bi potrjala.

Novodobnost dandanes običajnega imena Blatograd dokazuje tudi koroški Mospurch, severnozahodno od Celovca, ki se pojavlja od XII. stol. dalje kot poznejše nemško naselje. Za sedanjo vas stoji v Drobotincah za l. 1849, str. 3 v pripombi pod Slomškovo pridigo „Dolžnost svoj jezik spoštovati“: „Pridiga povedana v Možburzi na Koroškim binkoštni pondelik 1838“. V prireditvi nemškoslovenskega slovarja po Cigaletu 1860, II 2002 je navedeno „Moosburg Mozburg (neu Mozirje und Blatni grad)“, na Kozlerjevem zemljevidu 1864 pa stoji že Blatograd, kar pa se je mogoče tu in tam že prej (morda po U. Jarniku) rabilo. Na zemljevidu Matice slovenske 1921, katerega imenoslovje je priredil M. Pleteršnik, se nahaja zopet Možberg.

France Kidrič

PREŠERNOV KRITIK BUCHENHAIN

Članek je bil zasnovan
za stoletnico Prešernovih Poezij in njenih kritik

Buchenhain, ki je podpisan v listu *Illyrisches Blatt* z dne 9. in 16. februarja 1847, torej za časa Kordeševega uredništva, pod prvo pomembno kritiko Prešernovih Poezij, je bilo takrat v nemški ljubljanski publicistiki že precej udomačeno ime.

V Carnioliji ga srečujemo od 22. junija 1838 do 12. decembra 1840, 16. maja 1842 in od 1. januarja do 23. decembra 1844, v listu *Illyrisches Blatt* pa 1846 in 1847. Osebni podatek je v njegovih člankih samo eden: ko govori o običajih Dolenjcev, pravi, da je gradivo deloma sam zbral, deloma dobil od drugih.¹

I

Ime »Buchenhain« je ostalo v naši literarni zgodovini, če ga je sploh pritegnila, dolgo zagoneten pojav. Viktor Steska, ki je objavil posnetek njegove kritike Prešerna, ga imenuje »neki Buchenhain«²; dr. Žigon opozarja³, da je to pač psevdonim.

Da gre res za psevdonim, mi je 1926 ob prirejanju kurza o razvoju prešernoslovja postalo verjetno, ko nisem našel imena nikjer, kjer se da kranjski literat te dobe ugotoviti: niti v škofijskem niti v uradnem šematizmu, niti v seznamu naročnikov *Novic*, ki ga prinašajo letniki 1843—1846, niti v ljubljanskih cerkvenih maticah.

Vsiljevala pa se mi je misel, da bi utegnil biti Buchenhain psevdonim Leopolda Kordeša, urednika Carniolije in lista *Illyrisches Blatt*, kajti: pred Kordeševim prihodom v Ljubljano Buchenhaina v ljubljanskih listih ni; pojavlja se samo v listih, kjer je tudi Kordeš sodeloval, in samo v časih, ko je tudi Kordeš sodeloval; po slogu sta si povesti obeh precej podobni.

Toda dve okoliščini sta me vedno zopet opozarjali, da Buchenhain le ne utegne biti Kordeš: prvič dejstvo, da je Prešeren pač sodeloval pri nemških zabavnih listih ljubljanskega meščanstva, kadar so jih

¹ Carniolia 19. 8. 1839.

² Katoliški obzornik 1901, 30.

³ Žigon, Kronološki pregled, Celovec 1913, 75.

urejevali profesor Franc Ksaver Heinrich,⁴ Jean Laurent, t. j. dr. iuris Karel Ullepitsch⁵, uradnik katedralne prokurature⁶, ali literat Franc Hermann pl. Hermansthal⁷, pri nobenem pa takrat, kadar ga je urejal Kordeš⁸; drugič Kordeševa ocena Koseskega 1846, ki jo je težko spraviti v sklad z Buchenhainovo oceno Prešernovih poezij.

Kordešu je Koseski mojster nad mojstri kakor Bleiweisu. Ko so prinesle Novice Koseskega prevod Schillerjeve »Lied von der Glocke«⁹, je objavil Kordeš notico, ki precej glasno priča o pravilnosti gorenje teze¹⁰: (nemški) »Novice ... prinašajo prevod Schillerjeve krasne pesnitve ‚Lied von der Glocke‘. Prevajalec je J. Koseski, psevdonim katedralnega svetnika Vessela v Trstu, ki je rojen v Kosezah. Ta odlični pesnik nam je mojstrsko prevel že več Schillerjevih pesmi (‚Taucher‘, ‚Gang zum Eisenhammer‘ itd.) kakor tudi Bürgerjevo ‚Lied vom braven Mann‘. Njegova najboljša pesem pa je ‚Slovenija‘, ki jo je objavil ob prihodu Nj. Veličanstva v Ljubljano (pred dvema letoma). Gospod Vessel je v vseh slovanskih narečjih enako podkovan ter tako v znanstvenem kakor tudi umetniškem pogledu izreden pojav.«

Po ugotovitvi teh pomislekov in razlik sem stal pred potrebo, iskati drugačno razrešitev psevdonima Jožef Buchenhain. In morebiti bi je še dolgo ne bil našel, če mi slučaj ne bi bil spravil v roke graški list Der Aufmerksame iz l. 1855. V tem listu je namreč Vinko Fereri Klun, edini sodobnik kranjsko-domorodnih nemških literatov Prešernove dobe, ki jih je poznal iz avtopsije ter o njih pisal, objavil »Literarische Briefe aus Krain« (110, 119, 146, 182, 210, 320, 346). In tu pravi, da je Buchenhain psevdonim Jožefa Babnika, Prešernovega sošolca.

Ta Klunova ugotovitev se mi je morala zdeti tem verjetnejša, ker sta 1855 še živela oba moža, ki bi mogla oporekati: Kordeš, ki je moral vedeti za pravo Buchenhainovo ime, na Dunaju (u. 1870)¹¹, Babnik v Ljubljani. A nobeden ni Klunove trditve popravil, čeprav sta bila oba literata in sta pač tudi brala graški list. Tudi ni Babnik do 1847 ničesar napisal, kar bi bilo v nasprotju z Buchenhainovo oceno Poezij, pač pa je bil do Prešerna v posebnih odnosih. Tudi to, da si Buchenhain včasih pritika kot krstno ime: Jožef, nam potrjuje Klunovo sporočilo.

Na tej osnovi sem 1926 v predavanjih o razvoju prešernoslovja napravil enačbo: Jožef Buchenhain = Jožef Anton Babnik. Pozneje sem to nekolikokrat tudi v tisku namignil,¹² a za mano je storil isto tudi dr. Bratko Kreft, ko je pisal o stoletnici Prešernovih Poezij.¹³

⁴ IB do konca 1838; podpisan je zadnjič 29. sept. 1838.

⁵ IB od konca 1838 do konca 1845.

⁶ Šematizem lj. gubernija.

⁷ Carniolia od 1. maja 1840 do konca 1845.

⁸ Carniolia 1838 do apr. 1840, 1844; IB od okt. 1845 dalje.

⁹ N 1846, št. 10.

¹⁰ IB 24. 3. 1846, p. 95.

¹¹ SBL I.

¹² Glej 1933 v SBL, 5. zv., v članku o Malavašiču, str. 32; 1938 v Prešernovi biografiji, str. 297.

¹³ Slov. Poročevalec 23. dec. 1946.

Toda dolžni smo ostali slovenski literarni zgodovini ne samo dokaz, da je Buchenhain res istoveten z Babnikom, ampak tudi še marsikaj drugega: točno uvrstitev Buchenhainove ocene v slovensko kritiko Prešerna in Koseskega¹⁴; oris odnosa Malavašičeve ocene do Buchenhainove¹⁵; najnujnejše podatke o Jožefu Antonu Babniku, čigar ime iščete v Slovenskem biografskem leksikonu zaman prav zaradi omejenih zamud.¹⁶

II

V Buchenhainovi oceni so sicer nekatere stvari, ki se ne dajo spraviti v sklad s kritikovim navdušenjem za pesnika.

Izbor pesnitev, ki so kritiku posebno ugajale (Strunam, Dekletom, Pod oknom, Kam?, Mornar, Nezakonska mati, V spomin Andreja Smoleta, Povodni mož, Ženska zvestoba, Orglar, Slovo, Gazele, Lenora), je pomanjkljiv, saj n. pr. o ceni sonetov ali Krsta sploh ne govori. Medtem ko odklanja Judovsko dekle (pač zaradi poudarka na vsemoči ljubezni in na verski toleranci), pogreša v Poezijah prevod svobodoljubne, a vendar nemško-nacionalne Lucova strelci. Končno graja tudi splošno rabo naglasnih znamenj in »nekatero moške rime« (pač ker se na gorenjsko izgovarjavo ni prav spoznal).

Toda vse to so malenkostne značilnosti spričo dejstva, da odmeva iz Buchenhainove ocene odkritosrčno občudovanje Prešernove umetnosti ter da so v kritiki podčrtane prav tiste lastnosti Prešernove pesmi, ki jih Veselova nima: doživetost, notranja resničnost in notranji ogenj, izbranost verza, izbranost dikcije, nacionalnost snovi, lahka razumljivost, neprisiljenost, blagolasnost.

Bralec ima vedno občutek, da Buchenhain za svojo osebo ne frazari, ko trdi, da ga je vest o izdaji Poezij »radostno vzvalovila«, da jih je »dolgo pričakoval« ter da ceni Prešerna kot »zvezdo prvega reda«, »kot edinega pesnika našega sedanjega kranjskega pesniškega sveta«, kot pesnika, ki je »sam tu, pesnik iz sebe samega, brez vzora, toda sedaj svojim potomcem lep vzor«. Kakor da bi bil Buchenhain poznal in hotel paralizirati pismo, ki ga je pisal Bleiweis Koseskemu dne 13. junija 1845¹⁷! In čeprav je verjetno, da pisma ni poznal, je pa več ko verjetno, da je poznal pravo sodbo Bleiweisa in drugih iz tega tabora o Prešernu in Koseskem ter da je hotel s svojim »edinim pesnikom«, »zvezdo prvega reda« itd. predvsem tudi povedati, da mu je Prešeren neizmerno več kot Koseski. To kažejo tudi drugi njegovi obrati: zaradi »zvezde prvega reda« se opravičuje pač pred Vodnikom, ne pa tudi pred Koseskim; ob opominu nekranjskim Slovencem, naj ne pozabijo, kaj jim je Prešeren bil in jim je, se le s tolažilno besedo

¹⁴ Dr. Kreft se je problemu precej približal.

¹⁵ V članku o Malavašiču v SBL sem skušal problem na kratko rešiti.

¹⁶ V Prešernu 1800—1838 govorim o njem večkrat (39, 53, 77, 101, 102, 107, 144, 154, 155, 251, 281, 297, 305), a ga spremljam seveda samo do jeseni 1838.

¹⁷ ZMS XI (1909), 246 sl.

obrača do Koseskega, Potočnika, Kastelica, Malavašiča in drugih, češ da »upravičeno vzbujajo najlepše nade«. A besede, ki jih je naslovil Buchenhain na račun Prešernovega pesniškega jezika, so morali čutiti Koseski in njegovi občudovalci naravnost kot izzivanje: »Kdor se potrudi, da njegove Poezije, ki so pravkar izšle, le površno prelista, ta bo našel duha kranjske poezije, ki ga mnogi slabo razumejo; moral nam bo pritrditi, da piše le on sam, t. j. Prešeren, v pristnem kranjskem duhu in da mu je stremljenje, pritegovati tuje slovanske besede, povsem zoprno.«

To je bila za občudovalce Koseskega pravcata, rokavica, o kateri je mogel Buchenhain tem manj dvomiti, da jo poberejo, ker omenja izmed glasil, kjer je Prešeren objavljaj svoje stvari, pač Čbelico, ne pa tudi Novic, in ker o vlogi, ki jo ima v Prešernovi poeziji ljubezen, sploh ne govori, misleč pač, da je povedal dovolj, ko je naglasil, da »le Prešeren poje o tem, kar mu v prsih plameni«. In res so bleiweisovci rokavico pobrali, a v areno je stopil v njihovem imenu Franc Malavašič, isti nekdanji občudovalec Prešernov, pozneje prevajatelj nemških člankov za Novice in sedaj gubernijski prevajatelj razglasov, ki se je bil v jeseni 1845 prav po prigovarjanju prijatelja Jožefa A. Babnika vpisal na medicinsko-kirurški oddelku ljubljanskega liceja.¹⁸

Ni težavno dokazati, da ima Malavašičevo »Slovensko pesništvo«, ki je izšlo kot »Domorodni listi II« dne 17. in 24. februarja 1847 v Bleiweisovih Novicah, prozoren namen, da mrtviči stavek za stavkom v Buchenhainovi oceni Poezij, čeprav Buchenhainovega članka ne omenja. Da ne bi kdo ob omenitvi Čbelice pomena tega glavnega Prešernovega glasila previsoko dvignil, naglašja Malavašič trditev, da »še z večjim veseljem kakor Čbelico (dostavi: po kateri je Prešeren zaslovel), so Slovenci Novice sprejeli (dostavi: po katerih je zaslovel Koseski), da »po Kranjski Čbelici je slovenskemu pesništvu zora napočila, po Novicah je slovensčini toplo sonce zasijalo«. Proti Buchenhainovemu navdušenju za doživetost in notranji ogenj Prešernove poezije si upa pritlikavi verzifikator geniju svetovati, naj bi »gosp. dohtar... večkrat si tudi kak resni predmet izvolili, za katera jim — po spričevanju slovečiga ‚Kersta per Savici‘ — pesniškega duha gotovo ne manjka«. Proti Buchenhainovemu slikanju Prešernove osamljenosti na slovenskemu Parnasu dokazuje Malavašič, da ima slovensko pesništvo ne ene, ampak »dve svitli zvezdi«, dva »klasika«, Prešerna in Koseskega, češ, le tisti, »kdor ima le enostransko znanje slovenskega jezika, in komur ni bilo dano (kakor Malavašiču) cene pesniške umetnosti skozi in skozi spoznati«, se more o »prvenstvu naših dveh pesnikov prepirati« (t. j. trditi kakor Buchenhain, da je Prešeren prvi). Proti Buchenhainovemu nizanju odličnih črt Prešernove poezije stoji Malavašičeva primera Prešerna labudu in oponašanje, da je Prešeren subjektiven pesnik, ki »nar ljubši od ljubezni

¹⁸ SBL II, 32.

poje«, Koseski pa objektivno, »enak bistrovidnemu orlu, ljubeč le resne in veličastne predmete«. Proti Buchenhainovi hvali Prešernovega organskega jezika in medvrstni odklonitvi brozge Koseskega prihaja Malavašič z zafrkacijo, da le oni lahko Koseskemu očita, »de je od čiste slovenščine med ptuje slovanske narečje zašel«, kateri »ne prevdari in tudi ne ve, iz kakšnega stališča naj se slednji slovanski pesnik v sedanjem času vzajemniga bližanja slovanskih narečij sodi«.

Ker je šlo Malavašiču predvsem za paraliziranje tistih odstavkov Buchenhainove kritike, ki bi utegnili škodovati slovesu Koseskega, je umljivo, da je iskanja črt Prešernove umetnosti v njegovi kritiki mnogo manj ko v Buchenhainovi; po obrabljenem vzorcu se izgovarja kritik s frazo, da »prostor nam ne prepusti, tukaj od cene Prešernovih Poezij govoriti« in da »vsako teh pesniških del posebej soditi in njih pesniško ceno razkazovati bi nas predaleč zapeljalo«. Kar Malavašič v Prešernovih Poezijah poleg zunanje tiskarsko-tehnične oblike specialno hvali, je bore malo: samostojnost in izvirnost, iskanje primerne forme, gladkost jezika. Tudi izrečno graja le malo: poleg naglasnih znamenj in elizij »nekatero zabavljuje«, češ »marsikatera stvarica, ki se zamore za kratek čas med dobrimi prijatli razglasiti, se ne prilega občinstvu«. Toda v resnici bi bil izpreobrnjeni Malavašič sedaj rad grajal mnogo več, najbrž vso slovensko Prešernovo ljubezensko liriko...

Za odgovor Malavašiču bi se bil mogel Babnik težko odločiti, tudi če bi bil borbenejši, kot je bil, saj Malavašič nikjer ne imenuje Buchenhaina ter ne omenja njegovega članka. A tudi Prešeren v Kranju po izidu Poezij na resna literarna obračunavanja ni več mislil.

III

Jožef Anton Babnik je bil rojen okoli 1802 Jožefu Babniku, ki je bil vsaj 1818 kramar v Ljubljani¹⁹. V gimnazijo je stopil menda v jeseni 1812 ter bil 1813/14 sošolec Kosmaču in Holzapflu. Ker je moral 2. razred ponavljati, je bil 1814/19 sošolec Prešernov. Filozofije vsaj v Ljubljani ni študiral, sploh se ne da dognati, kaj je počel od 1819 do 1825, dasi je vsaj 1822 bival menda v Ljubljani ter imel stike z gledališkimi krogi²⁰.

Okoli 1825 je nastopil službo ter bil do 1828 pisarniški praktikant v registraturi ljubljanskega gubernija²¹. Naslednji biografski Babnikov podatek je izpričan šele 6. avgusta 1834, ko se je poročil z davkarjevo hčerjo Alojzijo Antonijo Mulizh pl. Palmberg: takrat je bil oskrbnik na Prežeku²², torej tisti graščini pod Gorjanci, katere lastnik

¹⁹ Katalogi lj. gimnazije 1813/9; v lj. krstnih maticah Jožefa Antona Babnika nisem mogel najti.

²⁰ Glej opombo 34.

²¹ Schematismus von Krain u. Kärnten 1826—1828.

²² Poročne matice frančiškanske župnije v Ljubljani.

je bil od 17. januarja 1835 Prešernov prijatelj Andrej Smole²³. Zdi se, da je prispel Babnik na Prežek nekako istočasno s Smoletom, a da ni ostal tam ves čas Smoletovega graščakovanja, ki je trajalo juridično do 3. februarja 1840²³ (preselil se je Smole v Ljubljano že spomladi 1839), ker se imenuje še tudi oskrbnik Petrič²⁴. Ni izključeno, da je bil Babnik zopet v Ljubljani že 22. junija 1838, ko se je prvič pojavil njegov psevdonim v Carnioliji; izpričan je tu 1840 kot zaprisežen vodja zemljiške knjige²⁵ ter 1847 kot okrožni uradnik in član pokrajinskega zgodovinskega društva²⁶.

Vsiljuje se domneva, da je stopil Babnik v javnost najprej s slovenskim tekstom, in sicer že 1822.

Dne 28. avgusta 1822 je igrala nemška gledališka družba Lovrenca Gindla v Ljubljani najprej v nemškem jeziku neko »zgodovinsko-romantično viteško štiridejanko«, potem pa kot »Krajsko kratkočasnost«: »Golfani stavec. Kratkočasnost u enimu Delu iz nemškega prestavleno od Kozebua«²⁷. Ni izključeno, da je prevajatelj Jožef Babnik²⁸.

Nemška Babnikova verzifikacija je izpričana šele več let pozneje, namreč iz dobe, ko je služboval v Ljubljani: njegove so pač uganke, soneti itd., ki jih je objavljala Illyrisches Blatt 1825–28 s kraticami, ki kažejo vse na podpis Babnigg (. ab ; . . b , Bgg). Časovno se priključujejo »domorodne« drame, ki jim poznamo samo naslove: Eva von Gall oder Krains Treue in Herbert von Auersperg; prvo so igrali v Ljubljani v sezoni 1828/29 in 1829/30, drugo v sezoni 1831/32²⁸.

Na Prežeku se je Babnik navduševal za revolucionarja Smoleta, kar odmeva tudi iz ocene Poezij, kjer razglša elegijo V spomin Andreja Smoleta za najlepšo Prešernovo pesem; porabil je tudi priliko, da je opazoval običaje Dolenjcev in hrvatskih Vlahov; lastno literarno delo pa je po vsej priliki zanemarjal ter ga obnovil menda šele po povratku v Ljubljano.

V njegovi publicistiki od junija 1838 do februarja 1847 prevladuje »domorodna povest« s snovjo iz domače zgodovine, nekoliko pozornosti pa je posvečal tudi nabranemu etnografskemu gradivu in literarnim vprašanjem. Istovetenje s slovensko kranjsko literaturo²⁹ in poročila o Vrazu³⁰ pričajo le o rahlem kontaktu s prerodom.

²³ Kidrič, Andrej Smole: Jutro 30. maja 1926.

²⁴ Trdina: Slovan 1884, 213.

²⁵ Konskripcijske pole lj. magistrata iz l. 1840.

²⁶ Provinzial-Handbuch des Laibacher Gouvernement-Gebietes im Königreich Illyrien 1847, 294.

²⁷ Gledališki list, po katerem je poročal o tej predstavi Bleiweis, Novice 1848, list 29 (prim. tudi Trstenjak, Slov. gledališče 31), je danes izgubljen, pač pa je ohranjen primerek, ki je prispel v Lj. s Korytkovo ostalino, prim. Kidrič, Korytkova smrt in ostalina, Lj. 1947, 40.

²⁸ Kidrič, Preš. 1800–38, 154 in 155; Intelligenzblatt 17/12 1831.

²⁹ Carniolia II (1839/40), 228.

³⁰ Carniolia 15. nov. 1839 in 13. jan. 1840.

Kot novelist Babnik ni bil brez talenta, kot dramatik je sicer vzbudil Prešernovo zanimanje, a ne odobravanja: glede invencije v Herbertu ga je Prešeren stavil na isto stopnjo z dramo Adolf von Nassau, ki ji je bil avtor celovski bibliotekar Budik, glede dikcije pa niže.²⁸

Kje tiči vzrok, da je sodil 1847 o Prešernovi poeziji in Koseskem ljubljanski nemški malomeščanski literat Babnik povsem drugače kot ljubljanski malomeščanski sin Malavašič, ki je hotel biti slovenski književnik? Iz Malavašiča govori pač Bleiweis, častihlepnež, ki se je dal zapeljati svoji veliki ambiciji, da je hotel združiti v svoji osebi gospodarsko stroko, ki jo je razumel, z literarno kritiko, za katero ni imel niti najmanjšega talenta, reakcionarni urednik, ki je rabil političnega pesnika ter menil, da ga je našel v Koseskem, ker ni spoznal, koliko in kakšnih političnih migljajev tiči v Prešernu, kateremu je bil povrh še osebno gorak tako zaradi njegove svobodomiselnosti kakor zaradi svoje užaljenosti. Tudi Babnik najbrž še ni doumel Prešernovega političnega programa, kakor ga tudi Nemca Vincenc Rizzi in Auersperg nista doumela; toda v skromnem Babniku je bilo nekaj pesnika, poleg tega so bili v njem še živi spomini na Smoletovo družbo, a potrebe, pisati po smernicah reakcionarnega Bleiweisa, ni čutil.

Kritika Prešernovih poezij je nedvomno najpomembnejše Babnikovo literarno delo, dasi je tudi še poslej pisal v ljubljanskem nemškem listu »domorodne povesti«, novele, gledališke ocene itd. Pri nemški pisavi svojega priimka (Babnigg) je sicer vztrajal, vendar je po marčni revoluciji nekaj časa očitno kazal nagnjenje, postati slovenski preredni aktivist: pridružil se je članom Slovenskega društva³¹; o drugem slovenskem koncertu z dne 19. junija 1848 je napisal navdušeno poročilo³²; lotil se je zopet prirejanja tekstov za slovenske gledališke predstave, torej stvari, ki bi mogla biti pomembna, a je postala za njegovo orientacijo usodna.

Dve taki prireditvi sta prišli 1848 na oder³³: dne 6. septembra »Goljufani stavec. Kratkočasna igra v jednom dejanju«³⁴; dne 4. decembra »Zmešnjava nad zmešnjavo. Burka v jednom dejanju«³⁵, prevod Kotzebujev »Die Zerstreuten«³¹. Zaradi izrazov »svinja«, »zgrbančene tercialke« in podobnih v drugi igri sta Bleiweis in Slovensko društvo protestirala proti ponovitvi predstave³⁶. Posledica je bila, da je

³¹ IB 1848, 400.

³² Tam 1848, 204.

³³ Trstenjak se moti, ko imenuje prevajatelja teh iger Ivana Babnika (Slov. gledališče 38, 39, 85); gre nedvomno za Jožefa Antona Babnika, prim. Illyr. Blatt 1849, 400.

³⁴ Trstenjak, Slov. gledališče 38, 86 (tukaj je opomba »po francoskem« menda pomota, ker gre pač za prevod iz Kotzebua. V tem naslovu je opora za domnevo, da je potekel 1822 »Goljufani stavec. Kratkočasnost u enimu Delu iz nemškiga prestavleno od Kozebua« (glej spredaj) iz Babnikovega peresa.

³⁵ Trstenjak 39, 86.

³⁶ Novice 1848, št. 49; Slovenec 1848, št. 46; prim. tudi Trstenjak, Slov. gledališče 39.

Babnik izstopil iz Slovenskega društva³⁷ ter se umaknil s prerodnega področja.

Zadnji njegov stik s slovenskim gibanjem sta dve nemški pisani anekdoti o Vodniku v slovensko-nemškem Vodnikovem albumu³⁷. Zabeležen je v tej knjigi na tri načine: J. Babnig; J. A. Babnigg; Joseph Babnik (tako le v imeniku).

Bil je takrat »privatni agent« v Ljubljani³⁸. Pozneje se je moral zateči v ljubljansko preskrbovalnico, kjer je umrl kot vdovec dne 2. septembra 1873. Levec, ki je edini posvetil »enemu poslednjih domorodnih pisateljev« nekaj vrstic, je po pravici naglasil: »Ko je slovenščina prevladala, ga je prehitel čas; bil je pozabljen. Niti nemškutarji ... se ga niso spomnili.«³⁹

*
* * *

Izmed prešernoslovcev je imel tega Prešernovega sošolca za njegovega življenja v evidenci samo Levstik. V »Prešernovem življenju« iz 1863 ga navaja sicer najprej med onimi, »za katere je slišal govoriti, da (o Prešernu) še marsikaj vedo«, ga naziva zgolj z drugim imenom (Anton) ter se še sprašuje: »Kaj je«⁴⁰. Toda pozneje je po vsej priliki govoril z njim, ker pravi v nadaljevanju: »Njegov (Prešernov) součenec g. Babnik trdi, da je začel peti še le, ko je prišel z Dunaja«⁴⁰. Poleg omenjenega podatka, ki dokazuje le, da Prešeren o svojem pesnikovanju v dunajski dobi ni temu sošolcu nič povedal, je znana iz nekega Levstikovega razgovora z Babnikom le še kvantarska »maksima«, ki si jo je zabeležil Levstik v svoj dnevnik 1863—69⁴¹.

³⁷ Vodnikov album 1859, 42—43, 71, 73.

³⁸ Vodnikov album 207.

³⁹ Slov. narod 14. 9. 1873.

⁴⁰ Slovan 1914, 286, 287.

⁴¹ Kronika 1934, 269.

Stane Mihelič

KMETIJSKA DRUŽBA
IN USTANOVITEV »NOVIC«

I

Težnja* po slovenskem periodičnem tako literarnem kakor poljudno-strokovnem listu je bila v predmarčni dobi od leta do leta močnejša. Poznamo prizadevanja za njeno uresničenje na obeh straneh, ki pa niso rodila uspeha vse do leta 1843., ko sta se obe nameri — literarna in poljudno-strokovna — zedinili in prinesli Slovencem vsaj v preporodnem smislu skupen list »Kmetijske in rokodelske novice«.

Oviro za izdajanje slovenskega literarnega lista v predmarčni dobi so nam bolj ali manj znane in problemi, ki so s tem v zvezi, po večini obdelani. Reči moramo, da je bila predvsem oblast s svojo cenzurno organizacijo tista, ki je delala zapreke pri poskusih izdajanja slovenskega literarnega lista.

Drugačni pa so bili vzroki, da Slovenci nismo dobili že prej slovenskega poljudno-strokovnega lista, čeprav smo imeli vsaj na Kranjskem v Kmetijski družbi tisto ustanovo, ki je od vsega početka imela za svoj glavni cilj »izpopolnjevanje kmetijstva v vseh njegovih strokah« in ki bi ga mogla vsaj deloma doseči, če bi bila skušala poučevati slovenskega kmeta v slovenskem jeziku. Zato pa bi ji bil nujno potreben slovenski poljudno-strokovni list.

Oglejmo si na kratko te vzroke.

Pravila Kmetijske družbe v Ljubljani, ki jih je potrdil dne 8. aprila 1820 cesar Franc I., so v § IV. (točka a in b) določala, da mora izdajati Kmetijska družba vsako leto »Annalen der Landwirtschafts-Gesellschaft in Laibach«. Letopisi naj bi prinašali »zapisnike vseh na občnih zborih obravnavanih predmetov, naročene poskuse in rezultate končnih poročil o stanju in napredku kmetijskega obdelovanja, koristna odkritja in iznajdbe, poročila drugih gospodarskih družb o

* Pri pisanju te razprave sem poleg Analov (Annalen der. k. k. Landwirtschafts-Gesellschaft in Laibach) in Koledarja (Wirtschafts-Kalender für die Provinz Krain) uporabil iz arhiva Kmetijske družbe zapisnike občnih zborov in sejne zapisnike Kmetijske družbe. Številke med tekstom se nanašajo na dokumente, zbrane in razporejene po datumih v opombah konec razprave. Kjer vir ni posebej naveden, glej Ivan Prijatelj, Ustanovitev Bleiweisovih Novic, Veda 1913, 59—65, 161—169 in 271—279.

raznih njihovih poskusih in izkušnjah, objave dobrih spisov in knjig o kmetijstvu, novih koristnih rastlinah in semenju — bili naj bi poročevalci o dobrih delavcih, žitnih cenah, živini itd...« in pa »Wirthschafts-Kalender für die Provinz Krain«, v katerem naj bi izhajali »vsebinsko bogati in poljudno pisani članki o kmetijstvu...«, ki naj bi poročali predvsem o zmotah in kako naj bi se izboljšale pomanjkljivosti kmetijstva v domovini«.

Dejstvo, da sta bili že od vsega početka v pravih Kmetijske družbe določeni dve, samo po sebi se razume, nemški periodični publikaciji — Anali kot bolj znanstvena, Koledar pa kot bolj poljudno-strokovna — je prav gotovo oviralo poskus izdajanja slovenskih periodičnih publikacij pri Kmetijski družbi. Nadalje so pravila določala, da ureja liste tajnik Kmetijske družbe. Če bi družba hotela izdajati slovenski list, bi bila morala napraviti izjemo, to je, nastaviti novega urednika, ki bi znal slovenski. Seveda bi bili v tem primeru narasli tudi stroški, ki bi jih Kmetijska družba vsaj v začetku, ne vedoč za uspeh, morala sama kriti.

Druga, prav tako važna ovira slovenskemu poljudno-strokovnemu listu je bil vsakokratni odbor Kmetijske družbe, ki mu je dosledno načeloval Nemeč ali pa človek, ki se je imel za Nemca. Tak predsednik ni znal slovenskega jezika ali le prav malo, odborniki pa so bili po večini fevdalni gospodje (grofje, baroni, plemenitaši, veleposestniki itd.) neslovenskega rodu (Nemci, Italijani) ali pa so bili med njimi le taki Slovenci, ki so se oddaljili od ljudstva in tako našli pot med zgoraj navedeno družbo. Po navadi so bili to veleposestniki. Pravih slovenskih kmetov in tudi podeželske duhovščine, ki bi se bila zavedala dolžnosti do svojega slovenskega porekla, v odboru samem ni bilo, čeprav jih je bilo več med člani. Vsem tem veleposestnikom in baronom pa je šlo v prvi vrsti za to, da se s svojimi učeni, nemško pisanimi strokovnimi razpravami proslave pri drugih podobnih družbah (le redki so bili izjeme) in tako postanejo njih častni člani. Preveč je bila v njih še zakoreninjena fevdalna miselnost in z njo svojevrsten prezir do še nedavne podložnika, da bi jih bile lahko zdrabile prosvetljenske tendence vlade (ki so pa tudi nenemške jezike samo provizorno tolerirale) in dokaj skrbno nabirane statistike o gospodarskem stanju našega kmeta, čeprav so kazale v primeri z napredkom kmeta v nekaterih drugih avstrijskih deželah porazno sliko. Samo tako si lahko razlagamo, da ti gospodje pri nas niso skušali ubrati v korist našega kmeta vsaj take poti, kot so jo ubrali pri podobnih ustanovah drugod: najti možnosti in sredstva, da se kmet dvigne iz svoje zaostalosti na ta način, da ga strokovno poučujemo v domačem jeziku in ga seznanimo s potrebnimi novjšimi, za gospodarstvo važnimi pridobitvami.

Kot dopolnilo k obema doslej navedenima razlogoma pa je treba navesti še tretji vzrok, to je, dotedanjo jezikovno prakso v gospodarskih in strokovnih člankih in razpravah. Če izvzamemo revne poskuse pred Vodnikom, tudi poskuse Vodnika, Goličnika in drugih,

moramo reči, da se je vse, kar se je pisalo o posameznih gospodarskih strokah, pisalo v nemščini, da so se naši naprednejši kmetovalci — med njimi predvsem podeželska duhovščina — izobraževali v gospodarskih panogah v nemškem, italijanskem in tudi francoskem jeziku. To je vedel tudi odbor Kmetijske družbe. Ali naj bi bil potem nemško usmerjeni odbor to prakso spreminjal? Kdo izmed njih bi bil zmožen prispevati slovenski članek za slovenski tisk? Vse to so bili zanje problemi, ki bi jih sami ne bili mogli rešiti, čeprav bi bili razmišljali o njih.

To so bili razlogi, ki deloma opravičujejo mnenje, da se v prvih desetletjih obstoja Kmetijske družbe v Ljubljani res ni moglo z uspehom misliti na slovenski poljudno-gospodarski list. Vendar pa lahko rečemo, če se поблиže seznanimo z dejstvi, da vse to niso bile neizpodbitne ovire in da bi jih bilo mogoče, če že ne popolnoma odstraniti, vsaj paralizirati. Seveda bi se bil za to moral najti človek z jasnim pogledom na položaj, ki bi resno in vztrajno prijel stvar v roke.

Pravila Kmetijske družbe v Ljubljani so res določala samo dve, in sicer nemški periodični publikaciji, ki naj jih izdaja Kmetijska družba v svoji založbi pod uredništvom odbora in formalnim urednikom tajnikom Kmetijske družbe, vendar ni bilo nikjer izrecno naglašeno, da poleg teh dveh ne bi bila smela izdajati še drugih, n. pr. slovenskih publikacij, če bi se ji zdelo to potrebno. Saj ji je dajal čl. IV. pravil tako rekoč neomejeno svobodo, da uporabi vsa razpoložljiva sredstva, s katerimi bi mogla odpraviti ovire, ki stoje na poti gospodarskemu napredku dežele.

Kdor bi se bil samo malo bolj poglobil v misli, ki so navedene v tem členu, bi bil moral spoznati, da bo delo Kmetijske družbe po teh smernicah uspelo le, če se družbi posreči priti v stik s kmetom, in tak stik bi bil brez dvoma tudi slovensko pisan poljudno-strokovni list.

Na drugi strani pa ni bilo nujno, da bi Kmetijska družba sama zalagala slovenski list in ga urejevala. Mogla bi bila vse to odstopiti komu drugemu, sama pa priporočiti list članstvu in izposlovati zanj dovoljenje pri oblasti. Da bi oblast najbrž stvari ne ovirala, kaže dejstvo, da je v dvajsetih in tridesetih letih prav gubernij bil tisti, ki je svetoval Kmetijski družbi v Ljubljani, naj izda potrebne slovenske poučne knjige (o sadjarstvu, sviloreji i. dr.). Da pa bi bil odbor v takem primeru pravila lahko obšel, kaže tudi dejstvo, da odbor pri odklonitvi ali sprejetju takega ali podobnega podjetja nikoli ni imel za potrebno, da bi pravila spremenil.

Tudi drugi razlog — večina nemških odbornikov v Kmetijski družbi — ni bil tak, da bi ga ne bil mogel odkloniti vpliven in premišljen predlagatelj slovenskega periodičnega lista. Nobena akcija, ki je šla za tem, da bi dobili Slovenci kako potrebno poljudno-gospodarsko knjigo, in ki je bila od predlagateljev finančno in glede na njeno korist ljudstvu dobro podprta, ni naletela pri odboru na gluha ušesa in je nihče v odboru ni skušal morda iz kakšnih Slovincem sovražnih razlogov ovirati. Ako se katera namera, kakor priča ravno prvi poskus

izdajanja slovenskega strokovnega lista, ni posrečila, moramo reči, da je tičala krivda bolj ali manj tudi v slabo premišljenem in ne dovolj jasnem načrtu.

Tudi vemo, da so bili prav Nemci tisti, ki so se prvi zavedali, da bi bilo treba pri Kmetijski družbi nekaj ukreniti, ako hočejo privabiti preprostega kmeta, in so tudi sami navajali kot vzrok — različnost jezika. Gotovo bi bil to preporodno usmerjen Slovenec lahko s koristjo obrnil v prid Slovencem in tudi uspel, če bi bil kdo tak med njimi. Tako je n. pr. že nadvojvoda Janez kot vrhovni pokrovitelj Kmetijske družbe v Ljubljani na občnem zboru leta 1836.²⁷ izjavil, da pogreša na zboru zastopnikov kmetov. Prav isto se je zgodilo na občnem zboru Kmetijske družbe v Ljubljani dne 5. maja 1841, ko je moral predsednik Kmetijske družbe Lichtenberg razočaranega guvernerja Jožefa Weingartna, ko je prvič kot deželni guverner prisostvoval občnemu zboru in ni videl na njem nobenega kmeta, takole potolažiti: »Če pogreša vaša ekscelenca tu članov kmetskega stanu, moram z obžalovanjem pripomniti, da je razlika pokrajinskega jezika, v katerem se razprave na občnem zboru ne morejo dobro vršiti, zadržek njih osebni udeležbi.«²⁴

Še najteže bi bilo odbiti tretji razlog, t. j. nemško jezikovno prakso v gospodarskih člankih in razpravah. Zlasti jo je bilo že iz zgoraj navedenih razlogov težko spremeniti pri člankih, ki so do neke mere znanstveno obravnavali predmet in izhajali predvsem v Letopisih Kmetijske družbe. Pri teh bi jo bilo težko spremeniti tudi zaradi novejšega tehničnega in gospodarskega izrazoslovja. Bilo pa bi brez koristi, kajti naš preprosti človek bi takih razglabljanj ne bil razumel. Vendar ne smemo vsega jemati z ne vem kako visokega znanstvenega stališča, čeprav ga je Kmetijska družba stalno in povsod poudarjala. Kdor bi bil hotel spremeniti nemško jezikovno prakso, bi se bil lahko ogledal po poljudno-strokovnih listih drugih avstrijskih dežel, ki so bili pisani v preprostem in lahko razumljivem ljudskem jeziku. Na ugovore, da bi se težko obnesla finančna stran takega podjetja, pa bi se bil mogel sklicevati na to, da je bila prav tako ali še bolj slaba finančna stran tako Letopisa kakor Koledarja, saj sta neprodana zaradi maloštevilnih odjemalcev ležala v kupih na podstrešju Kmetijske družbe.

Po vsem navedenem moramo reči, da Kmetijska družba sama in njen sistem nista bila direktno ovira izdaji slovenskega poljudno-strokovnega lista v predmarčnih dneh, ovire moramo iskati v tistih slovenskih slojih, ki so bili v odboru, in med člani Kmetijske družbe zato, da bi zastopali gospodarske koristi našega kmeta, pa so jih s svojo narodno brezbriznostjo nehote izdajali. Manjkalo je torej med njimi nekoga, ki bi bil znal izpodbiti predsodke o nesposobnosti slovenskega jezika, kot jih je v tem času spodbijal n. pr. Prešeren in drugi v literaturi; ki bi bil prevzel na svoje rame uredništvo takega poljudno-strokovnega lista in bi ga znal postaviti na solidno finančno bazo ter zbuditi zanimanje zanj. Manjkalo pa je za tako podjetje tudi pobude

od tiste plasti naše inteligence, ki je čutila slovensko in se je borila za priznanje slovenščine na drugih toriščih. Ni se namreč zavedala, da bi lahko na ta način utrla pot slovenskemu prerodu tudi do preprostega človeka; prav to se je tudi v marsikaterem pogledu kasneje maščevalo.

II

Prvi poskus ustanovitve slovenskega gospodarskega poljudno-strokovnega lista — tednika — v tridesetih letih 19. stoletja ni izšel, kakor bi pričakovali, iz slovenskih vrst članstva Kmetijske družbe v Ljubljani, marveč ga je predložil tedanjemu predsedniku družbe in ljubljanskemu škofu A. A. Wolfu grof Franc Scribani Rossi, član ljubljanske Kmetijske družbe iz Zemona (Semonhof) pri Ilirski Bistrici v postojnskem okraju. Drugih podatkov o njem do danes nisem mogel izslediti.⁶ Dne 29. aprila 1835 se je namreč obrnil na predsednika Kmetijske družbe v Ljubljani s temle dopisom:

»želja, da bi preprostega kmeta na kar bolj pripraven način poučil in ga vodil po načelih, pridobljenih po teoriji in izkušnjah, mi je navdahnila misel, ki se jo usojam z vsem spoštovanjem sporočiti Vam, knežji milosti, kot predsedniku učene c. kr. Kmetijske družbe.

Moj načrt je, da bi izdajal, ko bi dobil visoko dovoljenje, periodičen tednik, ki bi bil pisan v poljudnem slogu v nemškem, kranjskem in italijanskem jeziku. Obravnaval bi temeljito splošno kmetijstvo in stroke, kakor domača pravila, vse vrste poljedelstvo in živinozdravilstvo. List bi se imenoval ‚Praktičen pouk o kmetijstvu‘. Da bi se med ljudstvom bolj širil, bi morala biti naročnina le dva krajcarja za številko ali pa en goldinar 44 krajcarjev za vseh 52 številk letno.

Da pa bi se stroški čim bolj zmanjšali, naj bi bil morda litografiran namesto tiskan.

Urednik bi moral formalno izjaviti, da je vse podjetje last c. kr. Kmetijske družbe v Ljubljani, in se zavezati, da ji bo vedno priskrbel po deset številk brezplačno.

Kmetijska družba naj bi sama pobirala naročnino in naj bi odštevala založništvu za kritje stroškov po pol krajcarja za vsako številko.

Najprej bi moralo uredništvo sestaviti program lista in napraviti poskusne liste.

To je, knežja milost, moj predlog. Delo bo veliko in trajno. Moje moči bi ne zadostovale, če me ne podpro nekateri izkušeni kmetovalci, ki imajo dragoceno teoretično in praktično znanje. Mislim tudi, da me bodo družba sama kakor tudi njeni uvaževani člani počastili s prispevki za list in da bodo tako dobri, da mi bodo sporočili izsledke svojih izkušenj, ki so jih imeli na področju te znanosti. Naročba gg. članov Kmetijske družbe v Ljubljani bo za sedaj dovolj, da se bo redakcija lotila podjetja in ga tudi razglasila v javnosti...«

Če poskusimo razčleniti Scribanijevo zamisel in ji poiskati vzroke, moramo reči, da je bil glavni pač tisti, ki ga navaja Scribani sam, namreč želja, da bi »neukega kmeta na najbolj pripraven način poučil« in mu pokazal pot k napredku. Neposreden povod za to pa so verjetno bile podobne akcije drugih kmetijskih družb, ki so v tem času začele

agitirati in nabirati naročnike za svoje liste po vseh avstrijskih deželah. Na kak finančni efekt svoje akcije po vsem tem, kar smo brali, ni mogel računati. Verjetno je, kakor tudi sam pravi, da je o tej svoji zamisli govoril tudi z drugimi člani in »izkušenimi kmetovalci« postojnskega okraja. Kdo bi bili ti, ki so mu obljubili svojo pomoč, mormo samo ugibati. V tem času so bili v postojnskem okraju »izkušeni kmetovalci« vsaj tile možje⁷: Franc Burger, posestnik v Postojni, Anton Dekleva, kmetovalec v Selcah pri Postojni, Albert pl. Garzarolli, veleposestnik v Postojni, Jožef Huber, direktor okrajne šole v Postojni, Matej Leban, posestnik v Postojni, Jože Vesel, posestnik v Postojni. Verjetno je, da so nekateri izmed teh tisti »izkušeni kmetovalci«, o katerih govori Scribani v svojem predlogu, kajti ravno sam je bil tisti, ki je večino njih predlagal odboru Kmetijske družbe v Ljubljani za člane.

Zamisel sama — list v treh jezikih — je bila vsekakor preobširna in bi se v praksi gotovo ne bila obnesla. Tudi je bila po vsej priliki finančna stran akcije preniško računana. Vendar bi vse to ne moglo negativno vplivati na nekoga, ki se je zamislil v to, kako bi izobrazil preprostega kmeta, ki je zaostal v napredku. Tudi bi vnet prosvetljenec na noben način ne zavračal tako vnetega in nesebičnega pomagača pri prosvetitvi ljudstva, kakor se nam je pokazal Scribani. Kranjska kmetijska družba s škofom vred pa je mislila drugače. Dne 25. oktobra 1835 je Scribanija takole zavrnila:

»Cenjeno pismo Vašega blagorodja na sedanjega predsednika Kmetijske družbe z dne 29. aprila t. l. je bilo predloženo odboru v razpravljanje. Odgovor na pismo se je zavlekel zaradi deputacije na dvor v mesecu maju, katere so se udeležili trije člani odbora, in pa zaradi okolnosti, da je odbor skušal poiskati možnosti za subskripcijo za list, ki ga je predlagalo Vaše blagorodje, ker premoženjske razmere družbe ne zmorejo nobenih izdatkov, zaradi katerih bi družba morda imela izgubo.

Čeprav je namen dober in trud za pouk preprostega ljudstva zaželen, vendar ni pričakovati, da bi se krili stroški, ker so pri nas posestva zelo razkosana in po večini v rokah ljudi, ki ne znajo brati. Zlasti pa še zato, ker ima vsak član družbe, ki se bavi s kmetijstvom v večjem obsegu, sam najboljše spise te vrste, ki so izšli v Avstriji ali pa v zamejstvu, sicer pa si jih lahko sposodi v društveni knjižnici...«

Razlogi, zaradi katerih je družba oziroma odbor Kmetijske družbe odklonil Scribanijevo zamisel, so zanimivi in v celoti potrjujejo naša izvajanja, ki smo jih navedli spredaj. Predvsem so važne štiri točke: neuspela subskripcija, slabo finančno stanje družbe, nepismenost ljudstva, ki mu je bil list namenjen, in četrtič: nezainteresiranost članstva Kmetijske družbe za tak tisk, ker se člani lahko okoriščajo in izpopolnjujejo v gospodarskih strokah z drugimi, t. j. nemškimi, francoskimi, italijanskimi listi in knjigami. Oglejmo si sedaj vsa navedena dejstva po vrsti.

Po virih, ki so mi dostopni, nisem mogel ugotoviti, da bi se bila subskripcija v kakem večjem obsegu sploh vršila. Navadno so o takih akcijah skušali zainteresirati članstvo na občnih zborih in z okrožnicami. Do danes nisem mogel najti med akti Kmetijske družbe nobene take okrožnice in tudi zapisniki občnih zborov iz te dobe ne govore o tem. Po vsej verjetnosti je le odbor govoril o tej zadevi in odborniki so potem izrazili mnenje, da bi taka subskripcija ne uspela. Poskušali pa niso v tej smeri nobene resnejše akcije. To je pa tudi že v zvezi s četrtim razlogom, ki ga navaja odbor Kmetijske družbe pri odklonitvi Scribanijeve zamisli. Članstvo oziroma odborniki niso videli potrebe in koristi takega lista, pa se zato ni nihče potrudil, da bi ga razširjal in ponujal drugod. Tako je »subskripcija« doživela neuspeh.

Tudi slabo finančno stanje družbe ni moglo biti pravi razlog za odklonitev lista. Če bi bila Kmetijska družba sprejela Scribanijevo zamisel v taki obliki, kot jo je ta predlagal, bi sama ne imela prav nobenih »dvomljivih stroškov«, marveč kvečjemu dobiček. Saj bi bila od vsakega subskribenta obdržala 75 % vplačane naročnine in odštela le 25 % založniku. Zopet moramo reči, da je bil razlog Kmetijske družbe iz trte izvit. Prav isto velja za tretji razlog. Kmetijska družba je imela tedaj že dokaj dobre skušnje o tem, koliko slovenskih poljudno-strokovnih knjig je mogoče prodati, saj je do tedaj izdala že vsaj eno slovensko knjigo (Pirc, Kranjski vertnar, 1850), ki se je dobro prodajala, in je v drugi polovici tridesetih let morala misliti že na drugo izdajo. Tudi ni imela finančnih pomislekov pri izdajanju nemških publikacij (Anali, Koledar), ki ji prav gotovo niso donášali dobička.

Pri vsem tem pa je važno še nekaj. Če se je Kmetijski družbi zdela Scribanijeva zamisel — izdajanje lista v treh jezikih — preobširna, bi bila, če bi se bila zavedala svoje naloge, lahko načrt zožila in poskusila izdajati list samo v slovenskem in nemškem jeziku. Lahko bi bila tudi na kakšen način združila to akcijo z izdajanjem svojega koledarja in letopisa, če bi se bila hotela izogniti le »dvomljivim izdatkom«.

Po vsem tem nam ta akcija razgalja prav jasno, da gospodje, ki so tedaj sedeli v odboru Kmetijske družbe, niso prav nič mislili na dvig izobrazbe kmečkega ljudstva, njim je bila Kmetijska družba ustanova, ki naj se zavzema za njihove lastne koristi in jim pomaga do časti.

Scribani po tem odklonilnem stališču odbora Kmetijske družbe, kolikor je znano, ni dalje vodil akcije, kajti brez moralne podpore Kmetijske družbe bi gotovo ne bil uspel. Tako je vsa stvar ostala nerešena v arhivu.

Morale so priti večje pobude od drugod, priti ljudje, ki so imeli večji vpliv na odbor Kmetijske družbe, obenem pa tudi drug predsednik Kmetijske družbe, ki je imel — čeprav je bil zopet Nemeč — več razumevanja za potrebe preprostega slovenskega kmeta kakor »knežja milost« škof Wolf, potem je šele bilo mogoče uresničiti izdajo slovenskega poljudno-gospodarskega lista.

III

Pod vplivom naglega razvoja industrije v zahodni Evropi v prvi polovici 19. stoletja je tudi Avstrija začela misliti na to, kako bi zbudila zanimanje za to državi koristno in potrebno gospodarsko panogo. Po zgledu tujih industrijskih društev in organizacij in domačih kmetijskih družb, ki so po smrti Jožefa II. na novo oživele in se po porazu Napoleona krepko razmahnile, je bilo med prvimi »Društvo za pospeševanje in podpiranje industrije in obrti v notranji Avstriji«¹², ustanovljeno v Gradcu leta 1837. pod predsedstvom nadvojvode Janeza. Društvo je imelo namen »podpreti ustanavljanje industrijskih podjetij in poživiti obrt z vsemi možnimi materialnimi, moralnimi in duhovnimi sredstvi«. Svoje območje, ki je bilo prvotno omejeno le na Štajersko, je skušalo razširiti tudi na Koroško in Kranjsko. Zato je že pred ustanovitvijo društva stopil provizorični odbor v stike z odbori kmetijskih družb v teh dveh deželah in jim poslal celo pravila, da bi se odbori izrazili o njih in podali svoje utemeljene pripombe.¹ Ker zgodovina kranjske delegacije, t. j. podružnice Društva za podpiranje in povzdigo industrije v notranji Avstriji, še ni raziskana, naj navedem tukaj tista važna dejstva, ki so potrebna za razumevanje kasnejših izvajanj.

Akcijo za ustanovitev Društva za pospeševanje in podpiranje industrije in obrti v notranji Avstriji (Industrijsko in obrtno društvo) je začela prav za prav Štajerska kmetijska družba, oziroma njeno članstvo z nadvojvodo Janezom kot pokroviteljem kmetijskih družb. Provizorični odbor, ki se je zato ustanovil v Gradcu, je izdelal pravila in jih poslal v pregled in presojo med drugimi tudi Kranjski kmetijski družbi v Ljubljani.¹ Kranjska kmetijska družba pa je mislila, da bi bilo bolje ustanoviti posebno industrijsko in obrtno društvo za Ilirske dežele (Koroško, Goriško, Kranjsko),² vendar so se člani, ki jim je odbor Kmetijske družbe v Ljubljani razposlal pravila Industrijskega društva na vpogled, izrekli za pristop k Industrijskemu društvu v Gradcu, češ da je pri nas za posebno industrijsko društvo še premalo zanimanja.³ Slednjič je tudi Kranjska kmetijska družba pristala na to.⁴ Z dopisom 5. aprila 1837 je »provizorična direkcija«⁴ Industrijskega društva v Gradcu ponovno povabila Kmetijsko družbo v Ljubljani, naj na svojem občnem zboru poagitira za pristop članstva k omenjenemu društvu, in je obenem poslala že potrjena pravila.¹¹ Kranjska kmetijska družba je nato začela nabirati članstvo in leta 1838. se je ustanovila v Ljubljani delegacija, t. j. podružnica Industrijskega društva v Gradcu. Predsedstvo Kmetijske družbe in kranjske delegacije je bilo združeno v eni osebi.¹⁵ Tako je bil prvi predsednik Lichtenberg. Tudi prostori kranjske delegacije (pisarna, knjižnica, čitalnica) so bili v poslopju Kmetijske družbe. Kranjska delegacija je takoj začela z delom. Zbirati je začela knjige za knjižnico in se naročila na važnejše strokovne liste, ki so bili v čitalnici članom na razpolago.²³

V tem času je začelo v Avstriji izhajati več strokovnih listov, katerih založniki so skušali pridobiti tudi kranjsko delegacijo za to, da bi začela zbirati naročnike zanje. Najbolj znana lista te vrste, ki sta začela izhajati v tem času in ki sta zasledovala delo Industrijskega društva v Gradcu, sta bila: *Zeitschrift für und über Oesterreichs-Industrie und Handel*,¹³ urejal ga je Heinrich Wiese, izšel je na Dunaju prvič 1. januarja 1838,¹⁴ in *Innerösterreichisches Industrie- und Gewerbsblatt*, izdajal ga je od 1. maja 1839 Frankenstein v Gradcu.¹⁵ Poleg teh dveh je v tem času izšlo še vse polno podobnih listov, ki pa menda niso bili v nobeni zvezi z graškim industrijskim društvom, tako n. pr. *Allgemeine Bauzeitung*, Dunaj 1836; *Encyclopedische Zeitschrift des Gewerbeswesens*, Praga 1841; *Polytechnisches Allgemeines Wiener Journal*, Dunaj 1842, in od 1840 so izhajale na Dunaju še *Verhandlungen des niederösterreichischen Gewerbe-Vereines*.

Kranjska delegacija je res agitirala med svojim članstvom in članstvom Kmetijske družbe za prva dva lista in tudi za dunajske *Verhandlungen*.¹⁶ Tako je za Wiesejev in Frankensteinov list celo razposlala pole med članstvo za nabiranje naročnikov in tudi gubernij sam se je zavzemal za naročbo teh listov.¹⁶ Vendar je kljub vsemu (agitirala je za te liste tudi na občnem zboru Kmetijske družbe dne 2. maja 1839¹⁵) morala sporočiti guberniju, da ji je uspelo pridobiti le tri naročnike.¹⁷

Tudi s čitalnico in knjižnico niso imeli sreče.¹⁵ Prostori so bili skoraj vedno prazni. Pristopilo pa je h kranjski delegaciji tako malo članov, da je Kmetijska družba v Ljubljani 13. septembra 1839 pisala graški direkciji, da bi bilo najbolje, če bi se obe društvi, Kmetijska družba in kranjska delegacija industrijskega društva, stopili v eno društvo (mišljena je bila Kmetijska družba), ki bi potem res lahko koristno delovalo.

Dne 12. septembra 1839 pa je bil v Gradcu drugi občni zbor »Društva za pospeševanje in podpiranje industrije in obrti v notranji Avstriji«. Kot zastopnik kranjske delegacije se je udeležil občnega zbora Janez Mühleisen.¹⁵ Kaj je mogel drugega poročati kakor o težavah, s katerimi se bori doma kranjska delegacija. Izrazil je obenem željo, da bi društvo poskrbelo za svoje slovenske člane v »deželnem jeziku« pisan tehničen list.¹⁹ Poročilo o tem občnem zboru je izšlo v tisku pod naslovom: *Protokoll der zweiten allgemeinen Versammlung des Vereins zur Beförderung und Unterstützung der Industrie und der Gewerbe in Innerösterreich, Gratz*.*

Do dne 16. septembra 1839, torej štiri dni po tem občnem zboru, je bila v Ljubljani ob navzočnosti samega nadvojvode Janeza skupna seja Kmetijske družbe in kranjske delegacije; seja je obravnavala in skušala odstraniti težave, s katerimi se je borila kranjska delegacija.¹⁵

* V Ljubljani do danes nisem mogel zaslediti tega poročila!

Ko vemo vse to, nam je povsem jasno, zakaj je Mühleisen v imenu kranjske delegacije predlagal ustanovitev slovenskega tehničnega lista. Spoznal je, da se bo moglo društvo le tedaj nasloniti na slovensko obrtništvo, če ga bo skušalo poučevati in voditi v razumljivem »deželnem jeziku«. In ravno kranjska delegacija Industrijskega društva je bila prva, ki je spoznala, da ni dovolj, če pridobi za svoje člane le ljudi iz mesta; bolj so pouka potrebni ljudje z dežele in med te mora širiti potrebno obrtno izobrazbo. To pa je upala doseči le s slovenskim tehničnim listom. Samo tako si moremo razlagati, da je izšla iz vrst kranjske delegacije misel za izdajanje slovenskega strokovnega lista. Članom oziroma odboru Kmetijske družbe niso rojile take misli po glavi. Tam so sedeli v družbi po večini zapozneli fevdalci, v kranjski delegaciji, vsaj pri nas, pa po večini obrtniški eloj, ki je znal bolj stvarno misliti. Poleg tega je imela Kmetijska družba že tradicijo in lastno premoženje, medtem ko je morala kranjska delegacija industrijskega društva tako rekoč živeti le od članarine (član je letno plačeval 5 goldinarjev). Tudi to so bili vzroki, ki so spodbujali kranjsko delegacijo k večji aktivnosti.

Odbor Industrijskega društva v Gradcu je vzel na znanje Mühleisenov predlog z drugega občnega zбора v Gradcu. Zato se je dne 30. aprila 1840 obrnil na kranjsko delegacijo, naj mu ta prisrubi potrebne podatke za izdajo slovenskega tehničnega lista in obenem pošlje svoj načrt.²² Kakor je bilo kranjski delegaciji lahko najti vzroke neuspeha, tako je bilo težko zbrati potrebna sredstva za odstranitev teh vzrokov. Dne 14. maja 1840 je kranjska delegacija sklicala sejo, na kateri je razpravljala o Mühleisenovem predlogu na drugem občnem zboru v Gradcu.²⁰ Na tej seji so morali z žalostjo ugotoviti, da ima kranjska delegacija prepričala sredstva, da bi sama začela tako podjetje; tudi se jim je zdelo, da bi imel list premalo naročnikov in da bi bile prevelike težave s prevajanjem člankov v slovenščino zaradi pomanjkanja slovenskih tehničnih izrazov in novih (umetnih) besed. Bili so mnenja, da bi bilo edino sredstvo, ki bi prišlo v poštev, ljudski kmetški koledar; ta bi sicer na omejenem prostoru, a s svojo vsestransko razširjenostjo vendarle, čeprav počasi, od leta do leta širil med ljudstvo prepotrebno znanje. Zato so sklenili, da se bodo posvetovali s Kmetijsko družbo, če bi bila pripravljena izdajati dodatek k svojemu koledarju, katerega bi potem dajala delegaciji po lastni ceni, da bi ne bila prodajna cena previsoka.

Medtem ko so iskali možnosti in ugotovili, da bi se, ne glede na stroške za tisk in papir, zvišala tudi kolkovina tako, kakor bi začeli izdajati nov koledar, je zvedel za akcijo delegacije tiskar Blaznik. Verjetno je, da je zvedel to od kakega člana-odbornika (Blaznik je bil tudi član kranjske delegacije Industrijskega društva¹⁹), ki mu je tudi pokazal poročilo o drugem občnem zboru v Gradcu. Tako je stvar s slovenskim tehničnim listom, ki naj bi ga izdajala kranjska delegacija, prišla na povsem drug tir. Reči moramo, da bi bila vsa zadeva brez Blaznikove pobude prej ali slej, kakor je kazalo, zaspala, kot

se je to zgodilo s Scribanijevim predlogom. Blaznik pa, ki se je že od leta 1838. brezuspešno potegoval za slovenski literarni časopis, je ob tem dejstvu naglo spremenil svoj načrt in se oprijel z vso vneto zamisli kranjske delegacije.¹⁹ Prijateljevo mnenje, da bi bil Blaznik z mislijo na izdajo tehničnega lista »aranžiral« prvi kranjsko delegacijo, po vsem tem ne drži. Zavzel se je za načrt kranjske delegacije šele, ko je ta zaradi zgoraj navedenih težav že skoraj obupala nad izdajo. Pri vsem tem pa se nam odkrije tudi to, da Blazniku pri njegovem delu za slovenski literarni list ni bil poudarek na besedi »literaren«, ampak na »list«. Vedel je pač, da bi mu slovenski list poplačal trud, in se je zato zavzemal zanj. Bilo mu je pa, po njegovih izjavah sodeč, vseeno, ali bi bil to literaren list ali pa poljudno-gospodarski. Ni pa izključeno, da Blaznik nikoli niti mislil ni na izdajo z g o l j literarnega lista. Ako je imel Blaznik v času svoje akcije za slovenski literarni list kakšne dogovore s kom zaradi uredništva, je to sedaj gotovo razdrl; sklenil se je popolnoma podrediti razmeram in, kakor se bo pokazalo, pristati na vse, samo da bi njemu poverili tisk lista.

Ko je torej po 14. maju 1840 zvedel Blaznik za namero kranjske delegacije in njeno mnenje o slovenskem tehničnem listu, je naslovil nanjo prošnjo, v kateri je podrobno razložil svoje dotedanje prizadevanje pri oblasti za dovolitev slovenskega lista, obenem pa je dokazoval, da bi bil tak list nujno potreben in tudi gmoten uspeh z listom zadovoljiv. Obljubil je kranjski delegaciji, da bo sam poskrbel za založništvo in uredništvo, kranjska delegacija naj le izposluje pri oblasti dovoljenje.²⁰ Blaznikovo prošnjo z dne 8. julija 1840 je odbor kranjske delegacije izročil odborniku livarju Samassi in ga naprosil, da napravi o njej do prihodnje seje referat. Samassa je res že do naslednjega dne, t. j. do 9. julija 1840, sestavil obširno poročilo, ki ga je potem prebral na seji kranjske delegacije dne 13. julija 1840.²⁰ Glavne misli tega Samassovega referata o Blaznikovi prošnji bi bile sledeče: Blaznikovo zamisel je treba z veseljem pozdraviti, odnos delegacije do slovenskega lista naj bi bil približno tak, kot je odnos Industrijskega društva v Gradcu do Frankensteinovega lista Innerösterreichisches Industrie- und Gewerbsblatt, t. j., predstavi naj ga oblasti kot nujno potrebnega in ga razširja med svojim članstvom. Blaznikova priloga h Carnioliji bi lahko storila veliko dobrega, seznanjala bi ljudi s koristnimi novostmi in netila v njih ljubezen do domovine. Seveda bi bilo treba gradivo pismeno porazdeliti in, če bi izhajala priloga dvakrat na teden, bi lahko poleg tehničnih člankov prinašala tudi spise o kmetijstvu in kranjsko literaturo. Na ta način bi priloga dobila več bralcev in bi tudi laže skrbela za poplemenitenje in razvoj deželnega in ljudskega jezika, ki mu zdaj manjka zlasti tehničnih izrazov. Tako bi se v tem listu družilo dobro s koristnim. Zato je treba izdajo priloge h Carnioliji v korist dežele čimprej poklicati v življenje.

Ne glede na to, da je po vsej verjetnosti Blaznik sam prosil Samasso, naj se zavzame pri kranjski delegaciji za njegov predlog, moramo reči, da se je Samassa zavzel za stvar s toliko toplino in ta-

kimi argumenti, ki presenečajo. Poleg tega pa je program lista prav Samassa postavil na mnogo širšo osnovo,²⁰ kakor je predlagal sam Blaznik kranjski delegaciji.¹⁹ Po njegovem mnenju naj bi list obravnaval tehnične in kmetijske članke in obenem prinašal tudi slovensko leposlovje. Za tedanje čase in za širjenje preporodne miselnosti med preprostim ljudstvom naravnost idealen načrt.

Odbor kranjske delegacije se je strinjal s Samassovim predlogom in sklenil Blaznikovo prošnjo s priporočilom poslati direkciji Industrijskega društva v Gradcu.²⁰

O sklepu seje kranjske delegacije je bil obveščen gotovo tudi Blaznik, ki je zato prav pod vplivom teh sklepov 16. julija 1840 vložil novo prošnjo za dovolitev slovenskega lista naravnost na Sedlnitzkega. Poleg razlogov, ki naj bi utemeljevali upravičenost njegove prošnje za izdajo slovenskega lista in ki jih je navajal tudi že v svojih prejšnjih prošnjah, se tu opira še na izjavo kranjske delegacije na drugem občnem zboru Industrijskega društva v Gradcu.

Dne 17. julija 1840 je poslala tudi kranjska delegacija prepis Blaznikove prošnje direkciji Industrijskega društva v Gradcu in jo je takole priporočila:²¹

»Gospod Jos. Blaznik, tuk. tiskar in izdajatelj Carniolije, je v svoji vlogi dne 8. julija t. l., ki je visoki direkciji (v prepisu) priložena, prosil za izdajo že dolgo nameravanega časopisa v kranjskem jeziku; delegacija prosi, da se v korist in potrebo dežele blagovolite krepko zavzeti za ustanovitev in dovoljenje njegovega prizadevanja.

Podpisani delegaciji, ki je na svoji seji dne 13. julija t. l. o tem ponovno in premišljeno razpravljala, se zde navedeni predlogi g. Blaznika za ustanovitev tehnične priloge h Carnioliji med vsemi, kar jih je doslej bilo o ustanovitvi tehničnega lista v kranjskem jeziku, najboljši. Tem bolj moramo želeli, da bi Blaznik izdajal nameravani list, ker ga bo zalagal in urejeval sam in ne bo imelo s tem niti društvo niti delegacija nobenih stroškov. Podpisana delegacija si dovoljuje v tej zadevi prositi, naj slavna direkcija nadaljuje z delom in skrbno spremlja že pred dvema letoma na ljublj. gubernij vloženo in sedaj na visoki dvorni urad poslano Blaznikovo prošnjo za dovoljenje izdajanja imenovanega lista ...«

Direkcija na ta dopis ni odgovorila in tudi ni urgirala pri oblasti. Verjetno, da sta bila za to dva razloga: prvič je sama delala reklamo za nemški industrijski list, drugič pa je bila previdna, ker se je le bala, da bi morala kriti eventualne stroške za slovenski tehnični list. Zato je morala kranjska delegacija na tretjem občnem zboru Industrijskega društva v Gradcu 18. septembra 1840 ponovno opominjati in poudarjati, da z izdajo slovenskega tehničnega lista tako Industrijsko društvo kakor kranjska delegacija ne bosta imeli nobenih stroškov.²² Slednjič je Industrijsko društvo v Gradcu 12. januarja 1841 le poslalo vlogo na ljubljanski gubernij in podprlo Blaznikov predlog z vsemi argumenti, ki jih je navajal Blaznik sam in še podkrepila s svojim priporočilom na direkcijo kranjska delegacija. Vlogo Industrijskega društva v Gradcu je obravnaval gubernij v Ljubljani dne

29. januarja 1841 in jo s priporočilom poslal Sedlnitzkemu. Gubernij sam ni spremenil »prvotne oblike« Blaznikove zamisli, kakor meni Prijatelj, »prvotno obliko« je spremenil Blaznik sam že v svoji prošnji na kranjsko delegacijo dne 8. julija 1840,¹⁹ naslanjajoč se na zamisel kranjske delegacije, izražene na drugem občnem zboru Industrijskega društva v Gradcu, končno obliko pa ji je dal Samassa v svojem referatu na seji kranjske delegacije dne 13. julija 1840.²⁰ Res je, da Blaznik v svoji zadnji prošnji nikjer ne govori o uredniku in da je gubernij na lastno pest poročal Sedlnitzkemu, da bo poskrbel za »zanesljivega in v vsakem oziru sposobnega urednika«, vendar ne smemo vzeti tega tako, kot da bi hotel gubernij sam diktirati, kdo naj ureja slovenski list. Mišljeno je to tako, da bo pač gubernij odklonil kot urednika vsakega, ki se mu ne bo zdel »zanesljiv in sposoben«.

Medtem je bil 5. maja 1841 občni zbor Kmetijske družbe;²⁴ zboru je prvič predsedoval kot pokrovitelj novi deželni predsednik Jos. pl. Weingarten. Ta je bil razočaran, ker se občnega zbora ni udeležilo nič pravih kmetov.²³ Predsednik Kmetijske družbe mu je pojasnil vzroke in verjetno je, da sta govorila o snovanju slovenskega lista. Na tem občnem zboru je bil sprejet med člane Kmetijske družbe tudi dr. F. Uhrer, gubernialni svetnik in policijski ravnatelj;²⁵ ta je moral kasneje poročati Sedlnitzkemu prav o zadevah novega slovenskega lista. Okoliščina, ki je mogla kasneje dobro vplivati na poročila Sedlnitzkemu.

Na četrtem občnem zboru Industrijskega društva v Gradcu dne 9. septembra 1841 pa se je Samassa zahvalil direkciji za njeno delo pri ustanavljanju slovenskega lista.

Z Dunaja pa le ni hotelo biti odgovora. Blaznik je postajal nestrpen in je pritiskal na kranjsko delegacijo, ki je slednjič sklenila ponovno urgirati pri direkciji v Gradcu. 24. oktobra 1841 je poslala obširno pismo, v katerem je zopet navajala vse argumente, ki so se zdeli važni, da jih porabi direkcija Industrijskega društva v Gradcu pri svoji utemeljitvi nove vloge na ljubljanski gubernij za dovoljenje slovenskega lista.²⁶

Po tej urgenci kranjske delegacije je graška direkcija 19. novembra 1841 ponovno pritiskala na ljubljanski gubernij. Gubernij je tudi to vlogo s priporočilom poslal Sedlnitzkemu na Dunaj. Sedlnitzky je guberniju odgovoril 4. januarja 1842 in zahteval od gubernija, da mu pojasni, kakšna bo tendenca lista, oblika spisovanja, kdo bo izdajatelj in kdo urednik. Iz pisma Sedlnitzkega je razvidno, da je imel pomisleke pri izdajanju dovoljenja prav zato, ker je bil Blaznik vmešan v zadevo. Mislil je namreč, da poskuša Blaznik na ta način priti do lista, ki mu ga prej ni hotel dovoliti. Nadalje je zahteval Sedlnitzki podroben program lista in poskusne liste.

Ko je guverner Weingarten dobil poročilo Sedlnitzkega, je takoj pisal direkciji v Gradec in kranjski delegaciji, naj mu pošljeta vse potrebno. Kranjska delegacija je imela zdaj trojno nalogo. Morala je od Blaznika dobiti podroben program lista in poskusne liste, odgo-

voriti graški direkciji na njeno vlogo z dne 7. februarja 1842, v kateri je ta, da bi sestavila poročilo za gubernij, tudi zahtevala program lista, in tretjič je morala kranjska delegacija sama napraviti poročilo na ljubljanski gubernij.

Ko je Blaznik zvedel, kaj zahteva gubernij od kranjske delegacije, je takoj sestavil podroben program z odbornikom Kmetijske družbe dr. Orlom. Obenem pa je Blaznik naprosil tudi Kmetijsko družbo in jo pridobil za pomoč pri izdaji slovenskega lista. Odbor Kmetijske družbe, ki je slednjič le spoznal, da bi bil tudi zanjo potreben slovenski poljudno-gospodarski list, se je sedaj zavzel za Blaznikovo misel in obljubil iti podjetju s svojimi močmi na roko. Svoj podroben program je Blaznik že 19. februarja 1842 poslal kranjski delegaciji in ta je oddala referat o njem zopet Samassi.²⁶ Samassa je 20. februarja 1842 napisal obširno poročilo, v katerem se je toplo in prepričevalno zavzemal za slovenski list. Ta program s Samassovim spremnim pismom so poslali potem graški direkciji 3. marca 1842.²⁶ Prav tako je Blaznik poslal 21. februarja 1842 svoj program Kmetijski družbi s prošnjo, naj ga priporoči pri ljubljanskem guberniju. Dne 4. marca 1842 je Kmetijska družba poslala Blaznikov program s svojim priporočilom Weingartenu, da ga dostavi policijskemu predsedniku Sedlnitzkemu.²⁷ Ker pa Weingarten ni dobil pravočasno zahtevanega poročila tudi od graške direkcije, se je 14. marca 1842 obrnil na Kmetijsko družbo v Ljubljani z naslednjim dopisom:²⁸

»In Folge hohen Auftrags Seiner Excellenz des Herrn Präsidenten der hohen k. k. Polizei- und Censurhofstelle war ich in dem Falle, die Direction des Vereines zur Beförderung und Unterstützung der Industrie und der Gewerbe in Innerösterreich um die Mittheilung der erforderlichen Aufschlüsse hinsichtlich der Herausgabe eines technischen Blattes in krainerischer Sprache, als Beiblatt zu der im Verlage des hiesigen Buchdruckers Joseph Blasnig erscheinenden Zeitschrift 'Carniola' anzugehen.

Bezüglich auf den untern 4. v. M. Z. 29 angezeigten Sachverhalt kann ich daher nur erwidern, dass sobald die Direction des I. O. Industrie-Vereins mit der Erstattung ihrer Ausserung, welche ich gleichzeitig betreibe, mich in die Lage gesetzt haben wird, den Antrag der höhern Entscheidung vorzulegen, ich dies gewiss und im Einklang mit dem Wunsche der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft zu beschleunigen nicht unterlassen werde.«

Dne 4. aprila 1842 je dobil Weingarten poročilo tudi od graške direkcije obenem z Blaznikovim programom. Ko je dobil Weingarten še poročilo od Uhrerja o Blazniku, je mogel 2. maja 1842 vse skupaj obenem s svojim poročilom poslati Sedlnitzkemu.

Tako se je končalo delo kranjske delegacije in graške centrale. Glavno delo je poslej prevzela Kmetijska družba v Ljubljani, kranjska delegacija pa je naklonjeno stala ob strani. Vsa železa so bila v ognju. Vse je nestrpno pričakovalo odločitve z Dunaja: gubernij, graška direkcija, kranjska delegacija, Kmetijska družba, najbolj pa Blaznik. Vendar je bilo še daleč do uresničenja njihovih želja.

IV

Vse delo različnih akcij, ki so doslej posredovale za slovenski poljudno-gospodarski list, je bilo bolj ali manj usmerjeno v to, da si pridobe dovoljenje od oblasti za izdajanje takega lista. Pri tem prizadevanju so vse organizacije in tudi posamezniki uporabljali argumente, ki so se jim zdeli najbolj prepričevalni in po verjetnosti najbolj uspešni. Vprašanja pa, ki niso bila neposredno s tem v zvezi in ki so zadevala ureditev odnosov med posameznimi organizacijami in posamezniki pri podjetju kranjskega lista, tehnično stran lista, založništvo, uredništvo, organizacijo dela i. dr., so odložili na poznejši čas. Sedaj pa, ko je bilo že skoraj gotovo, da bo prišlo do izdaje kranjskega lista, je bilo treba rešiti tudi ta vprašanja.

Kmetijska družba se je že toliko zavezala pri vsem, da je bilo splošno mnenje, čeprav odbor Kmetijske družbe še ni sklepal o tem, da bo ona prevzela glavni delež nase. Zato ni bilo odločilno samo tesno sodelovanje Kmetijske družbe s kranjsko delegacijo in Blaznikovo prigovarjanje, ampak tudi vsi tisti razlogi, ki smo jih navedli že v prvem poglavju in ki so sedaj dosegli odločilno fazo in za Kmetijsko družbo ugodno priliko. Ti razlogi so bili: vedno večje pogrešanje preprostih kmetov v Kmetijski družbi, želja nekaterih članov po takem listu, podobne akcije v drugih avstrijskih deželah, brezuspešni poskusi, da bi se med našim ljudstvom uveljavil nemški poljudno-gospodarski list, prepričanje, da bi se tak list tudi v finančnem oziru obnesel, in slednjič pač tudi bojazen, da bi trpel ugled Kmetijske družbe, če bi ona ne vzela akcije v roko. Vsi ti razlogi so jasno razvidni tudi iz poročila, ki ga je imel dne 10. maja 1842 na občnem zboru Kmetijske družbe v Ljubljani svetnik, ljubljanski župan in odbornik Kmetijske družbe Janez Nep. Hradecky:²⁹

»Der seit mehreren Jahren schon von vielen Gesellschafts-Mitgliedern und vom permanenten Ausschusse geäußerte Wunsch zur Ausgabe eines Wochenblattes für die Landwirthschaft und Industrie in der Landessprache wurde durch die Zuschrift des Zentralausschusses der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft für Tyrol und Vorarlberg vom 2. Juni v. J., Zahl 247, in welcher der permanente Ausschuss um die Verbreitung des dortigen Wochenblattes ersucht wird, zur Sprache gebracht, und beinahe gleichzeitig sind über das Ansuchen des hierortigen Buchdruckers Blasnik, zur Auflage eines krainischen Wochenblattes, bei der Delegation des Industrial- und Gewerbe-Vereines, Verhandlungen eingeleitet worden, an welchen sich auch der permanente Ausschuss veranlasst sah, Theil zu nehmen.

In Folge derselben wurden Se. Excellenz der Herr Landes-Gouverneur und Protector um die Unterstützung dieses Vorhabens gebeten, und Hochdieselben geruheten unterm 14. März l. J., Zahl 351, die Versicherung zu geben, der Gesellschaft diessfalls die möglichste Unterstützung angedeihen zu lassen.

Sollte dieser Verwendung von Seite der höchsten Hofbehörden die gewünschte Folge gegeben werden, so würde der permanente Ausschuss die Redaction dieses Blattes um so leichter besorgen, als er an den hochgeehrten Mitgliedern dieser hochahnschnlichen Gesellschaft gewiss sich der thätigsten Mitwirkung zu erfreuen hätte, indem Jedermann überzeugt ist, dass nur die Verschiedenheit

der Sprache den wesentlichen Umstand begründe, dass nur wenige Landleute an den Verhandlungen der Gesellschaft Theil nehmen können, was offenbar dem Zwecke ihres Daseyns entgegen steht. Durch die Verbreitung des projectierten Wochenblattes »Illyrische kmetijske in rokodelske novize« (Illyrisches Wochenblatt für Landwirthschaft und Gewerbe) würden unsere, nur der krainischen Sprache kundigen Landleute zur Kenntniss aller jener Erfahrungen und Erfindungen gelangen, die im Gebiete der Landwirthschaft und Industrie (welche nur Hand in Hand gedeihen) im In- und Auslande gemacht werden. An der zahlreichen Abnahme dieses möglichst wohlfeilen Blattes ist um so weniger zu zweifeln, als unsere slawischen Nachbarn in Kärnten, Steyermark und im Küstenlande sich zur Förderung dieses Unternehmens gewiss bereitwillig finden werden.«

Dejstva, da je Kmetijska družba oziroma njen odbor bil naklonjen misli, da bi list izhajal v imenu Kmetijske družbe, ni torej iskati v kakih zaprekah in pomislekih, ki bi jih bila imela oblast proti kranjski delegaciji ali Blazniku, ampak prav v zgoraj naštetih razlogih, ki se jim pridružuje še to, da kranjska delegacija ni razpolagala z zadostnimi finančnimi sredstvi, Blaznik pa je radevolje prepustil riziko in delo pri izdajanju in širjenju lista Kmetijski družbi, ko so bile njegove koristi dovolj zaščitene.²⁹ Njemu je šlo predvsem za to, da tiska list in da ostane za primer, ako bi Kmetijska družba prenehala z izdajanjem lista, založniška in izdajateljska pravica v njegovih rokah. To pa je, kakor bomo videli kasneje, tudi dosegel.

S tem poročilom Hradeckega na občnem zboru Kmetijske družbe dne 10. maja 1842 je prav za prav prišla prvič stvar o izdajanju slovenskega lista v javnost, t. j. med članstvo Kmetijske družbe, s poročilom o občnem zboru Kmetijske družbe v nemškem listu Illyrisches Blatt pa tudi med drugo občinstvo.

Na tem občnem zboru²⁹ je bil kot protektor družbe navzoč tudi Weingarten in verjetno tudi novi član Kmetijske družbe, ljubljanski policijski direktor dr. Uhrer. Ker je leta 1842. potekla tudi šestletna doba, na katero sta bila po društvenih pravilih izvoljena predsednik in tajnik Kmetijske družbe, so bile na tem občnem zboru tudi volitve novega predsednika in tajnika. Za predsednika je bil izvoljen z večino glasov Lichtenberg.²⁹ Dosedanji tajnik Gandini, namesto katerega je že od leta 1839. dalje opravljal kot tajnikov namestnik skoraj vse posle Leskovec, pa ni več kandidiral na to mesto. Zato je odbor Kmetijske družbe v Ljubljani že 1. decembra 1841 razpisal konkurz za tajniško mesto pri Kmetijski družbi.²⁹ Tega konkurza so se udeležili trije kandidatje: dr. Jos. Orel, posestnik in že od 20. novembra 1838 odbornik Kmetijske družbe; dr. Janez Bleiweis, profesor živinozdravništva v Ljubljani, ki je bil že 20. novembra 1838, ko je bival še na Dunaju, izvoljen na podlagi svojega dela »Practisches Verfahren bei den gewöhnlichen Pferdekrankheiten« za dopisnega člana Kmetijske družbe v Ljubljani; in kot tretji gubernialni koncipient Albert Kapus pl. Pichelstein. Od teh treh je dobil na občnem zboru Kmetijske družbe 10. maja 1842 dr. Orel 43 glasov, Kapus 46, dr. Bleiweis 56. Tako je bil torej Bleiweis izvoljen za tajnika za dobo šestih let.²⁹

Dne 18. julija 1842 je z aktom št. 160 javil gubernij Kmetijski družbi v Ljubljani, da je tudi cesar potrdil to izvolitev.³⁰

Na istem občnem zboru je predlagal župnik Strel z Bleda, naj bi Kmetijska družba izdala v kranjskem jeziku knjigo o živinozdravništvu. Odbor mu je odgovoril, da dr. Bleiweis že piše tako knjigo in da jo bo izdal na lastne stroške. Občni zbor pa je menil, da je po pravilih družba dolžna izdajati take poučne knjige. Tako je bilo sklenjeno, da bo izšla v družbini založbi.²⁹

Iz vsega tega vidimo, da se je mišljenje odbora in članov Kmetijske družbe prav v zadnjem času pod že navedenimi vplivi in razlogi znatno spremenilo, in to v korist upoštevanja »kranjskega jezika« pri izdaji družbinih publikacij. Ravno v tej dobi pa je stopil na tajniško mesto v Kmetijski družbi človek, ki je imel dovolj volje, da se uveljavi povsod, kjer bi mu prav kazalo in koristilo njegovim gmotnim kakor tudi duhovnim ambicijam. Pri tem ni popuščal niti proti svojim ožjim znancem in sodelavcem in reči moramo, da se je v dokajšnji meri držal pravila, ki pravi, da namen posvečuje sredstvo. Ta mož, ki v tem času niti slovenski ni znal in ki mu je bila pozneje izročena na milost in nemilost usoda edinega slovenskega predmarčnega lista, za katerega so se borili tudi ljudje, ki jim je bila res pri srcu usoda slovenskega preprostega ljudstva in delo pri mladi slovenski literaturi, je bil dr. Janez Bleiweis.

Sedlnitzky ni bil zadovoljen z Weingartenovim poročilom z dne 2. maja 1842, zato je zahteval novih informacij 12. junija 1842 tako od guvernerja kot od policijskega ravnatelja dr. Uhrerja. Namesto odsotnega policijskega ravnatelja mu je 16. julija 1842 postregel policijski komisar Suchanek s podatki o dr. Orlu kot bodočem uredniku in o Janezu Nep. Veselu kot cenzorju. Suchanekovo poročilo je bilo tako, da je mogel biti Sedlnitzky zadovoljen. Weingartenovo poročilo pa se je dlje zavleklo. Guverner je namreč moral ponovno zahtevati od Kmetijske družbe natančen program kranjskega lista in poskusne liste. Z aktom št. 728 je dne 21. junija 1842 Weingarten to sporočil Kmetijski družbi.³¹ Sedaj Kmetijska družba ni mogla več odlašati, morala je svoj odnos do lista točno določiti. Zato je bila 16. avgusta 1842 sklicana izredna seja Kmetijske družbe z edino točko dnevnega reda — razprava o novem kranjskem tedniku.³² Ker pri tej seji nista bila navzoča niti predsednik Lichtenberg niti tajnik Bleiweis, je sejo vodil kot najstarejši član odbora Hradecky, zapisnik pa je pisal Leskovec. Prisostvovala sta seji tudi Blaznik in Samassa. Najprej so prebrali vse spise in dopise, ki sta jih doslej prejeli, oziroma odposlali o zadevi kranjskega lista kranjska delegacija in Kmetijska družba, nato pa so se takoj lotili sestavljanja od gubernija zahtevanega programa. Zedinili so se, naj program obsega tele rubrike:

- I. Landwirthschaftliches.
- II. Industrielles.
- III. Vaterländische Neuigkeiten.

IV. Vaterländische Skizzen.

V. Getreidepreise in Krain, d. i. eine Marktpreistabelle von den Städten Laibach und Krainburg — shitni kup v Lublani na tergu per kupžéh.

VI. Auswärtige, auf Krain Bezug habende Nachrichten, z. B. von den Missionären Baraga und Pirz aus Nordamerika.

VII. Verschiedenes.

VIII. Zum Schlusse: Landwirthschaftliche Ankündigungen.

Prav tako so za naslovno stran določili ustrezajočo vinjeto in napis, da list izdaja Kmetijska družba.

Če primerjamo tedanje podobne nemške liste, moramo reči, da so program posneli popolnoma po njih, nova je bila le druga točka o industriji, ki je kazala, da bo list glasilo Kmetijske družbe in kranjske delegacije industrijskega društva. Sledu o tem, da bi list prinašal tudi prispevke iz slovenske literature, kot sta to mislila Blaznik in Samassa, v programu ni bilo. Verjetno, da se je ta misel namerno skrila pod četrto (Vaterländische Skizzen) in pod sedmo (Verschiedenes) točko. Tudi napis, da list izdaja Kmetijska družba, je bil pri-stavljen, ne da bi bila seja to stvar, ki se je tikala predvsem Blaznika, podrobneje obravnavala.

O poskusnih listih je bilo določeno, da snov zanje zbere dr. Orel in jo predloži »in deutscher Sprache«
odboru v odobritev. Sklenjeno je bilo nadalje, da bo dr. Orel tudi v bodoče urejal list, moral pa bo »die redigirten Blätter in deutscher Sprache allzeit dem Ausschusse zur Durchsicht vorzulegen.«²¹

Vprašanja, ki so se obravnavala na tej izredni seji, so torej določevala notranjo in zunanjo obliko kasnejših Novic, obenem se je odbor Kmetijske družbe strinjal s tem, da ostane urednik dr. Orel, pač iz razlogov, ker je bil menda edini kot gospodarski strokovnjak več slovenskemu jeziku. Izrecno pa je bilo poudarjeno, da mora vsa snov, tako za poskusne liste kot za kasnejšo vsakokratno številko novega lista, predložiti odboru Kmetijske družbe v nemškem jeziku, da bo odbor, ki ni znal slovenski, lahko sodil in ocenil prispevke.

Do 17. septembra 1842 je dr. Orel že zbral snov za poskusne liste in je zato prosil odbor družbe, da skliče ponovno izredno sejo »zur Erwägung der Piecen, damit die Probeblätter dann gedruckt und gleich hinausgegeben werden können.«²²

Seja je bila sklicana 21. septembra 1842.²³ Navzoča sta bila sedaj tudi predsednik Lichtenberg in Bleiweis, prisostvoval ji je tudi Samassa, Blaznika pa ni bilo. K tej seji je prinesel dr. Orel gradivo za poskusne liste, toda v slovenskem jeziku namesto v nemškem, kot je bilo na prejšnji seji sklenjeno. Zato je nastalo v odboru razburjenje, ki se kaže iz sejnega zapisnika takole:

»Bei dem Umstande aber, dass der Ausschussrath Dr. Schubert der krainischen Sprache nicht mächtig ist, und doch der Ausschuss der Landw. Gesellschaft, unter deren Namen das erwähnte Blatt erscheinen soll, in Gremio zu

bestimmen hat, welche Artiki in das selbe aufgenommen, oder nicht aufgenommen werden sollen, wurde beschlossen, da künftighie der Inhalt, welcher für das zu erscheinende Blatt geliefert werden wird, allzeit in deutscher Sprache dem Ausschusse zur Beurtheilung in Vortrag gebracht werden soll, — was auch diessmahl hätte geschehen sollen, — nachdem aber die Zeit das Geschäft so sehr dränge und ein abermahliges Vorbringen der zu druckenden Artiki in deutscher Sprache nicht zu lassen, so seyden die heute vorgebrachten Artiki ohne mehreren dem Drucke für das Probeblatt zu übergeben.«

S to programatsko izjavo, po kateri je bilo treba vsak tekst, ki naj bi bil objavljen v bodočem kranjskem listu, predložiti najprej v nemščini odboru »zur Authorisierung«, je bilo torej določeno, da je prav za prav urednik listu odbor sam, Orel pa le nekak tajnik tega uredniškega odbora, ki mora slovenske prispevke, poslane za list, najprej prevesti v nemščino in jih predložiti odboru, tiste članke pa, ki mu jih izroče v nemškem jeziku za slovenski tisk, prevesti v slovenščino.

Seja je bila s tem zaključena in dr. Orel je oddal snov v Blaznikovo tiskarno. Vendar vsa stvar, kakor bomo videli, s tem še ni prišla z dnevnega reda. Tisti, ki je začel intrigirati proti dr. Orlu kot uredniku in ga skušal izpodriniti, kot ga je izpodrinil pri kandidaturi za tajnika Kmetijske družbe, je bil dr. Bleiweis; njemu je stal ob strani ves odbor Kmetijske družbe, »ki ni razumel kranjski«.

Ko je Blaznik 12. oktobra 1842 poslal Kmetijski družbi na ogled že tiskane poskusne liste za Kmetijske in rokodelske novice,³⁴ je dr. Bleiweis nenadoma zahteval izredno sejo odbora, na kateri naj bi se ponovno pretresel že na seji 16. avgusta 1842 sprejeti program in že natisnjeni poskusni list, »weil keines von Beyden der Anforderung der k. k. Censurhofstelle laut Praesidial-Erlasses v. 21. Juni 1842, Z. 728 entspricht...«³⁵

To svojo trditev in potrebo po ponovni izredni seji je utemeljeval s temile razlogi:

I. Treba je sestaviti popolnejši program, kakršnega zahteva tudi oblast. Že sestavljenega moremo imenovati »nur eine magere Skizze«.

II. Kar se tiče poskusnih listov, je treba vse rubrike izpopolniti s članki, »damit die k. k. Censurhofstelle den Geist in welchem geschrieben werden wird, daraus beurtheile«. Nadalje se mu zdi, da je v Orlovih poskusnih listih premalo originalnega in po večini vse prepisano. Pohvalil pa je zunanjo obliko poskusnih listov, to je tiskarnarja Blaznika.

V tem Bleiweisovem vedenju moremo spoznati njegovo premišljeno in dobro prikrito nakano, kako bi na lep način izpodrinil dr. Orla od uredništva in sam stopil na njegovo mesto. Vedel je, da se je na seji Kmetijske družbe dne 16. avgusta 1842,³¹ ki pa se je sam ni udeležil, tudi odbor strinjal s tem, da uredi poskusne liste Blazniku dr. Orel in da ostane listu urednik dr. Orel tudi še, ko bo list dovoljen. Treba je bilo na kak način eliminirati ta sklep. Zato je bilo treba ovreči delo dr. Orla in ga tako pokazati kot nesposobnega za urejanje

lista. Vendar ni hotel naravnost grajati Orlovega dela. Grajo je skrbno skrnil za zadnji odlok gubernija, ki po njegovem mnenju zahteva do podrobnosti izdelan program lista in poskusne liste, ki morajo biti v vseh rubrikah izpopolnjeni s slovenskimi teksti.

V načelu je imel Bleiweis prav in morda je bil Orlov program res presplošen in poskusni listi res pomanjkljivi. Vedeti pa moramo, da je dr. Orel pred natiskom vse skupaj predložil na seji dne 21. septembra 1842 odboru v odobritev in je bil na tej seji navzoč tudi dr. Bleiweis, pa se ni oglasil k besedi.³³ Šele sedaj, ko je bilo vse natisnjeno in se je mudilo s poročilom guberniju, je nastopil kot kritik. Orlov program mu je samo »magere Skizze«, čeprav vemo, da je bila v kasnejšem Bleiweisovem programu prav ta »mršava skica« z zamenjavo vrstnega reda posameznih točk in nekoliko širšo obrazložitvijo teh točk temelj, ki mu Bleiweis ni dodal nič bistvenega. Tudi teksti v poskusnih listih razen »osnanila«, ki ga je pohvalil, mu niso bili po godu³⁵. Zdeli so se mu neoriginalni, že znani in prepisani. Kaj je mislil s tem, je težko reči, če pomislimo, da je bilo do tedaj malo tudi neoriginalnih poljudno-gospodarskih tekstov znanih slovenskemu kmetu in da je bila doslej in tudi v kasnejših Novicah, ki jih je urejal dosedanji kritik dr. Bleiweis, večina takih tekstov prepisana iz nemških gospodarskih knjig in listov. Vprašanje pa je tudi, ali je bilo odločilno in važno, da poskusni listi pokažejo same originalne in popolnoma nove gospodarske članke, ko vemo in tudi Bleiweis sam trdi, da je oblasti šlo le za to, da iz poskusnih listov spozna »den Geist, in welchem geschrieben werden wird«. ³⁵ Pri vsem tem pa je zanimivo, da je slednjič Bleiweis za svoje poskusne liste vendarle pobral skoraj ves material, ki so ga prinesli Orlovi poskusni listi, in da je tudi med novimi članki, ki jih je nabral Bleiweis, bilo le malo »originalnega in še ne znanega«.

Debata, ki se je na seji 20. oktobra 1842 po tem Bleiweisovem poročilu razvila, je morala biti precej burna, kakor moremo sklepati celo iz pomanjkljivo sestavljenega sejnega zapisnika:³⁶ »... dieses Program (namreč Orlov!) der herausgebenden Zeitschrift war in mehreren Punkten (!) abgefasst, worüber manche Bemerkungen, und Gegenbemerkungen vorgebracht wurden...«

Po »daljših debatah« je bil tudi na tej seji sprejet sklep, da prevzame Kmetijska družba založbo lista obenem z redakcijo in se o stroških za tisk pogodi sama s tiskarnarjem Blaznikom. Tudi zastopnik kranjske delegacije, ki je bil navzoč pri seji (Blaznika ni bilo!), Samassa je s tem soglašal.

S tem so bili prav za prav ovrženi vsi sklepi seje z dne 16. julija 1842, t. j. tiste seje, na kateri ni bilo Bleiweisa, in kateri so mu delali preglavice. Založništvo lista je prevzela Kmetijska družba, Blaznik bi ga samo tiskal, list pa bi urejal odbor Kmetijske družbe oziroma od njega delegirani formalni urednik. Slednjič je bil Samassa pooblaščen, da stopi v imenu Kmetijske družbe glede tiskanja lista z Blaznikom v dogovor, Bleiweisu pa je bilo naročeno, da sestavi nove poskusne liste, kakor si jih zamišlja sam, in jih predloži potem v nem-

škem jeziku odboru v pregled. Bleiweis je dosegel svoj namen. Seja sicer ni ničesar sklepala o novem uredniku, a stvar je bila povsem jasna. Sprejet je bil sklep, da prevzame uredništvo Kmetijska družba in da sestavi poskusne liste Bleiweis. Vloga dr. Orla kot urednika je bila končana, novi urednik pa po pravilih Kmetijske družbe ni mogel biti nihče drug kot tajnik družbe dr. Bleiweis, seveda z izjemo, če bi ta uredništvo odklonil. Tega pa kljub temu, da ni znal slovenskega jezika, ni storil.³⁷ Tako so prav za prav vsi tisti, ki so sprožili idejo slovenskega lista in se borili zanj, ostali ob strani: Samassa in z njim kranjska delegacija, Blaznik, dr. Orel i. dr. Glavno besedo o njem je prevzel dr. Bleiweis, kar je prav gotovo imelo slabe posledice za notranji razvoj lista, zlasti glede na slovenski jezik in leposlovje.

Ponovna seja Kmetijske družbe zaradi »kranjskega lista« je bila 27. oktobra 1842.³⁷ Bleiweis je na tej seji sprožil dve vprašanji. Prvič, ali ima odbor po družbinih pravilih pravico sklepati o izdajanju lista na stroške družbe, in drugič, kdo bo formalni urednik v imenu odbora novemu listu. Na prvo vprašanje je odbor sklenil, da bo končen sklep prepustil prihodnjemu občnemu zboru, vendar se bo s pripravami za izdajo lista nadaljevalo, drugo vprašanje pa so rešili tako, kot je Bleiweis že prej preračunal. Ponudili so uredništvo njemu kot tajniku Kmetijske družbe, ker po pravilih tajnik ureja družbine publikacije: »Weil schon die Statuten den Gesellschaft-Sekretär zur Besorgung der Redaktion aller gesellschaftl. Schriften anweisen... wenn er sich herbeiliesse, auch nur die Redaktion in deutscher Sprache besorgen zu wollen.« Bleiweis se je izjavil, da je pripravljen prevzeti uredništvo.

Vse se je za Bleiweisa izteklo tako, kakor da bi bil celo naprošen, da prevzame urejevanje lista. Nihče mu po vsem tem ni mogel očitati, da je izpodrinil dr. Orla od uredništva. Vse je šlo lepo »po pravilih«, čeprav je bil Bleiweis zmožen urejati slovenski list »nur in deutscher Sprache«. Posledica tega je bila, da je bilo treba rešiti problem prevajanja prispevkov za list iz slovenščine v nemščino, da bi jih mogel novi urednik presoditi, in prevajanja nemških člankov v slovenščino. Zato je v tem smislu že na tej seji dr. Bleiweis sam postavil vprašanje. Tajnikov pomočnik Leskovec, ki je že preskrbel nekaj prevodov za poskusne liste, je izjavil, da se hoče še nadalje »diesem Geschäfte mit Vergnügen und Fleiss widmen«. Odbor je vzel to na znanje. Ko pa je Orel zahteval, da se točno določi honorar za prevajanje, revizijo prevodov in za korekture tiska, je bilo po debati sklenjeno, da se to delo ne naloži pisarni Kmetijske družbe (t. j. Leskovcu), ker so uradniki že tako preobloženi z delom, in da je treba nekoga najti, ki bo to delo opravljal proti določenemu plačilu.

Na tej seji je Bleiweis predložil odboru v pregled tudi svoje poskusne liste v nemškem jeziku. Odbor je vsebino odobril in poskusne liste so potem izročili dr. Orlu, da jih prevede v slovenščino (v kolikor niso bili članki vzeti iz Orlovih poskusnih listov). Do 26. novembra 1842 je Orel svoje delo opravil (menda ne v celoti!).⁴⁰ Medtem pa so

že dobili (verjetno Bleiweis!) Malavašiča, kateremu so po sklepu seje z dne 1. decembra 1842 izročili vso snov še enkrat v pregled.⁴¹ Nato so bili poskusni listi oddani v tisk Blazniku.

Že 20. novembra 1842 je prišlo tudi do zaključnih dogovorov med Blaznikom in Kmetijsko družbo glede tiska in izdaje lista. Tega dne je Bleiweis napravil z Blaznikom sledečo pogodbo,³⁹ ki jo navajam v ekscerptu:

1. Blaznik prepušča rade volje izdajo tednika Kmetijski družbi v Ljubljani na njene stroške, pridržuje pa si založniško pravico za primer, če bi Kmetijska družba prenehala z izdajanjem lista.

2. Blaznik se zavezuje tiskati list na lepem, belem, močnem papirju, z lepimi črkami, in sicer: dve glavni rubriki, t. j. kmetijsko in industrijsko, z večjimi, stranske rubrike pa z manjšimi črkami — točno po vzorcu že izvršenih (Orlovih!) poskusnih listov.

3. Blaznik zahteva na teden skupaj za papir, vinjeto in tisk lista 12 gold., če bo izhajal tednik v 500 (na kasnejši seji 9. marca 1843 je pristal na isto ceno za 600 izvodov!) izvodih. Če pa bo naklada večja kot 500 (600) izvodov, bo vsak nadaljnji izvod računal za vse leto 40 krajcarjev.

Vsi člani odbora so se strinjali s tem predlogom pogodbe. Tako je bila zadeva z Blaznikom v glavnem opravljena in Kmetijska družba je postala lastnica bodočega slovenskega lista Novic, založniško pravico pa si je obdržal Blaznik. Ko je Blaznik natisnil Bleiweisove poskusne liste, je Kmetijska družba poslala obenem z njimi tudi od Sedlnitzkega zahtevani program »kranjskega lista« na gubernij s poročilom o spremembi v uredništvu in svoji pogodbi z Blaznikom. Po vsej priliki je tu tudi javila, da bo list izhajal samostojno in ne kot priloga h Carnioliji. Weingarten je vse to poslal Sedlnitzkemu dne 17. decembra 1842 in mu tudi sporočil zgoraj navedene spremembe. Sedlnitzky je poslal 4. januarja 1843 poskusne liste v cenzuro slavistu dr. Fr. Miklošiču in ta mu je do 23. januarja 1843 v nemščini raztolmačil njihovo vsebino.

Ker je Bleiweis mislil, da bo najbrž Sedlnitzky izročil v končno cenzuro poslane poskusne liste cenzorju za slovanske knjige Jerneju Kopitarju in tudi njega vprašal za mnenje o novem slovenskem listu, mu je v imenu Kmetijske družbe dne 20. decembra 1842 napisal tole pismo⁴², ki ga je potem Kmetijska družba 23. decembra 1842 odposlala:

»Euer Wohlgeboren! Im Vertrauen auf Ihre freundliche Gewogenheit, nimmt sich der gefertigte Ausschuss die Freiheit, ein neues vaterländisches Unternehmen Ihrer geneigten Theilnahme (zu) anzuempfehlen.

Der Gegenstand betrifft das krainische oeconomicisch-industr. Wochenblatt, welches die k. k. Landwirth.-Gesellschaft unter dem Titel: Kmetijske... herauszugeben gesonnen ist und zur Erwirkung der definitiven Bewilligung in zwei Probelblättern dem hierländigen Landespraesidio zur Beförderung an die h. k. k. Polizey- und Censurhofstelle in Wien, bereits vorgelegt worden ist. Langwierige Verhandlungen bezüglich des geeignetsten Verleges dieser Zeitschrift haben die Wünsche und Hoffnungen vereitelt, das Erscheinen des Blattes mit dem Be-

ginn des neuen Jahres zu bewerkstelligen. Allein auch jetzt, da die nothwendigen Vorarbeiten bereits in Ordnung gebracht sind, dürfte das Erscheinen des Blattes, worauf die Mitglieder der Gesellschaft zum Vortheile des Landmanns mit Sehnsucht warten, noch einige Monate verzögert werden, wenn nicht Euer Wohlgeboren, in Deren Revision die fraglichen Probeblätter gewiss kommen werden, Ihre besondere Rücksicht diesem vaterländischen Unternehmen zu wenden und den gefertigten Ausschuss für entschuldigt halten, wenn er im Drange der Zeit für eine gütige Beförderung dieses Gegenstandes bittet.

Genehmigen Euer Wohlgeboren schliesslich noch die Versicherung, dass die k. k. Landwirthschaftsgesellschaft, als Redaction dieses rein praktisch-landwirthschaftlichen Blattes, jeden von Wohl denselben diessfalls gegebenen Rath stets mit dem gebührenden Danke aufnehmen werde. Von perman. Ausschusse. Laibach den 20. Dec. 1842. Dr. Bleiweis.«

V tem pismu zbodejo človeka v oči zlasti besede, kjer govori pisec o redakciji »dieses rein praktisch-landwirthschaftlichen Blattes«. Kakor homo videli, je Bleiweis tudi kasneje vedno in povsod poudarjal to »zgolj praktično« linijo lista, ki mu je bil urednik, in se je je tudi skoraj dobesedno držal.

Pismo Kopitarja ni našlo na Dunaju in je šlo za njim v Rim, kjer se je Kopitar mudil od 28. oktobra 1842. Zato tudi ni opravil cenzure poskusnih listov za Novice Kopitar, ampak Miklošič. Kmetijski družbi Kopitar na to pismo ni odgovoril, odpisal ji je šele 10. oktobra 1843 na drugo Bleiweisovo pismo, ki ga je Kmetijska družba poslala Kopitarju 13. septembra 1843 (datirano 1. avgusta 1843!) in o katerem bomo kasneje še govorili. Iz tega Kopitarjevega pisma pa je razvidno, da je Kopitar iz Rima posredoval na Dunaju za izdajo dovoljenja za novi »kranjski list«. Kopitar namreč piše med drugim: »Ein früheres Schreiben der Gesellschaft erhielt ich in Rom; von wo ich also Ihre Aufträge nur mittelbar zu erfüllen suchen musste.« Kakšno je bilo Kopitarjevo »posredno« posredovanje na Dunaju, ne vem, tudi ne morem ugotoviti, če je kaj vplivalo na odločitev Sedlnitzkega; dejstvo je, da je Sedlnitzky res izdal 10. februarja 1843 dovoljenje Kmetijski družbi v Ljubljani za izdajo Kmetijskih in rokodelskih Novic.

Med tem časom so se doma priprave za izdajo lista pridno nadaljevale, čeprav, po vsem sodeč, niso bile resno mišljene Bleiweisove besede v pismu Kopitarju, da bi Kmetijska družba rada začela z izdajo lista že »mit dem Beginn des neuen Jahres«, t. j. z januarjem 1843.⁴² Bleiweis je s tem hotel Kopitarja samo posredno prisiliti, da bi ne odlašal s priporočilom pri Sedlnitzkem. Če bi ne bilo drugih ovir za izdajo z januarjem 1843, bi bil moral odbor počakati vsaj na končno odločitev občnega zbora Kmetijske družbe, ki pa je bil vsako leto šele aprila ali maja meseca.⁴⁷

Kakor sem že omenil, so na seji Kmetijske družbe že enkrat razpravljali o vprašanju, kdo bo prevajal nemške članke za list v slovenščino in slovenske v nemščino, da bi jih odbor potem lahko odobril. Pri poskusnih listih so to delo opravili: sekretarjev pomočnik Peter

Leskovec, ki je prevedel nekaj člankov iz nemščine v slovenščino, dr. Orel, ki je oskrbel prve poskusne liste in tudi pri drugih poskusnih listih sodeloval, in Fr. Malavašič, ki je v letih 1838—1839 obiskoval Metelkov kurz slovenske filologije. Dne 5. januarja 1843 so mu za delo pri poskusnih listih priznali 15 gold. honorarja,⁴⁴ in na seji 9. marca 1843 »ist dem H. Georg (?) Malavaschitz, welcher sich zu dem Geschäfte der Uebersetzung vom Deutschen ins Krainische, und vom Krainischen ins Deutsche, nebst eigenhändigen Schreibens, und der Correctur des Druckes dieser Zeitschrift, welche wochentlich einmahl erscheint, gegen ein Honorar von f. 5 für die Woche, unterstanden hat, das besagte Honorar und zwar nur wochentlich und jedesmahl entgegen gegen Quitung auszuzahlen.«⁴⁷ Tako je Bleiweis dobil pomagāca, ki je prav za prav opravljal vse uredniške posle, Bleiweis, oziroma odbor, je samo odločal, ali je prispevek vreden, da se natisne ali ne.

Na seji 5. januarja 1843 je dr. Orel že tretjič po mnenju odbora napravil napako.⁴⁴ Zopet je namreč prinesel na sejo nekaj prispevkov za bodoči list v slovenskem jeziku: »Hiezu lieferte der H. Dr. Orel einige Aufsätze in der krainischen Sprache, ohne solche auch in deutscher Sprache dem Ausschusse vorzulegen, was doch hätte geschehen sollen, damit die Zulässigkeit, oder Unzulässigkeit zum Drucke von denselben beurtheilt werden könne, wie es in der Sitzung von 20. Okt. vor. Jahres ad Exh. No 387 einstimmig festgesetzt worden ist.« Vendar so mu slednjič ta prekršek zopet odpustili in sprejeli vse članke razen enega, ki obravnava »ein Mittel für Blähungen bei Thieren«, češ da ne spada v Novice. Iz sejnih zapisnikov Kmetijske družbe nisem mogel ugotoviti, kako je dr. Orel to svoje ravnanje zagovarjal, saj se je ta primer že tretjič ponovil, zdi pa se mi po vsem tem, da dr. Orel namenoma ni hotel prinašati nemških člankov za slovenski list. Potemtakem je na ta način indirektno protestiral proti ravnanju in sklepu odbora, ker je zahteval, da se mu predlože »zur Authorisierung« za slovenski list nemško pisani članki, ki jih je potem Malavašič prevajal na slovenski jezik. Imel je tudi, kakor bomo videli kasneje, za škodljivo, če bi se ta sklep odbora dosledno izvajal.

Vse bolj poslušno se je vedel sekretar Bleiweis, ki je na isti seji predložil tudi več svojih člankov za list, seveda v nemščini. Tudi te je odbor sprejel in izročil Malavašiču, da jih prevede v »kranjski jezik«.

Prav tako je na seji 9. februarja 1843 vprašanje o jeziku člankov, napisanih za Novice, razburjalo odbor:

»Über der eben erwähnten Schlussfassung von 21. Sept. v. J., wonach jeder der einen schriftlichen Beytrag zu dem krainischen Wochenblatte liefern will, denselben vorerst in deutscher Sprache dem Ausschusse als Redakteur dieser Zeitschrift vorzulegen habe, woraus für den Lieferanten eine doppelte Arbeit nāmlich: die Abfassung des Artikels in zweyen Sprachen, entstehet, bemerkte H. Dr. Orel, dass man Freywillige Beiträge dieser Art, bei nachträglich eintre-

tenden Umständen, und den bestehenden Verhältnissen, der ohnedies geringen Zahl der Literaten in krainischer Sprache nur in beiden Sprachen abgefassten litterarischen Beyträge füglich nicht verlangen könne, und dass man bei beharrlichen Verbleiben jenes Beschlusses sich der Verlegenheit aussetze, keine derartige Beyträge zu erhalten.«⁴⁵

Na seji o tej zadevi ni prišlo do nobenega zaključka. V kasnejših sejnih zapiskih ni več o tem govora. Zdi se mi pa, da so se kasneje dovoljevale izjeme in da je odbor že prvo leto vse uredniško delo prepustil Bleiweisu.

Ker je v drugi polovici februarja Kmetijska družba dobila, kakor smo videli, dovoljenje za izdajanje lista, se je zdelo Bleiweisu potrebno, da na seji 9. marca 1843 poda še svoje poročilo o vsem delu in pripravah.⁴⁷ Zato je že 26. februarja napisal »Amtsvortrag das Wochenblatt betreffend«, kjer je poročal in predlagal odboru.⁴⁸

1. Naznaniti je treba list v »Laibacher Zeitung« (= Illyrisches Blatt!) in v »Carnioliji« in objaviti program lista, »wobei die Vaterlandsfreunde zur Praenumeration und Unterstützung mit Beiträgen, (die auf Verlangen auch honorirt werden?) eingeladen wären, nebstbei auch zu ersuchen wären, für die Bekanntmachung des Blattes beim Landmann zu sorgen.« Predlagal je, naj bi se naprosil tudi ordinariat, da bi z okrožnico opozoril duhovščino na list.

2. List zaradi priprav ne bo mogel iziti pred prvim majem. Izhajal naj bi prvi dan v tednu, da bi ga naročniki potem dobili do konca tedna.

3. Do prihodnjega občnega zbora, ki se ga bo udeležil tudi nadvojvoda Janez, mora biti prva številka ali poskusni list natisnjen.

Važna je še šesta točka, kjer pravi Bleiweis:

6. »Ich bin der Meinung, dass die Redaction des Wochenblattes vor Allem dem Landmann einen systematischen Unterricht in der Landwirthschaft geben soll, welcher als erklärende Basis für die andern durch Zeit — und Umstände gebothenen Aufsätze dienen soll...«

Vendar pa list tudi 1. maja 1843 ni izšel. Pošta je namreč pobirala pavšalno poštnino za liste v začetku vsakega polletja. Ker bi morali torej plačati za »Novice«, ki bi začele izhajati s 1. majem, poštnino za vse prvo polletje, so na seji 6. aprila 1843 sklenili, da bo prva številka izšla šele v začetku julija.⁴⁹

Ceno listu so po Bleiweisovem nasvetu 26. aprila 1843 določili na 2 gold. za ljubljanske naročnike, a 2 gold. 30 krajcarjev za tiste, katerim je bilo treba pošiljati list po pošti.⁵¹

Slednjič je prišel občni zbor Kmetijske družbe v Ljubljani, ki je bil 23. in 24. aprila 1843.⁵⁰ Prisostvoval mu je tudi nadvojvoda Janez. Predsednik Lichtenberg mu je izročil »den ersten Exemplar« lista in ga zaprosil, naj list priporoči v tistih provincah, »welche mit uns durch die slavische Sprache in einer näheren Verbindung stehen«.

Ljubljanski župan in odbornik Kmetijske družbe pa je prebral obširno poročilo o vsem delu za izdajo Novic in o njihovem pomenu in namenu. Za nas so iz tega poročila važna sledeča mesta:

»Vor Allem findet es Ihr Ausschuss nothwendig zu bemerken, dass, sollte das Blatt seinen Zweck erreichen — dasselbe nicht in den Händen eines Privaten bleiben dürfte, weil einerseits ein solcher weniger auf die nothwendige Unterstützung durch zweckentsprechende literarische Beiträge rechnen, anderseits derselbe sein pecuniäres Interesse nicht ausser Acht lassen könne, wodurch er oft genöthigt werde, Aufsätze sehr verschiedenen Inhaltes, selbst mit Gefährdung der Haupttendenz, in sein Blatt aufzunehmen, sobald ihm dieselben Hoffnung geben, die Pränumeranten-Zahl zu vergrössern. Unter solchen ganz natürlichen Verhältnissen hätte aus der in Rede stehenden Zeitschrift nur eine gewöhnliche buchhändlerische Speculation werden müssen...«

Poročilo, ki ga je brez dvoma sestavil Bleiweis, meri v gornjem odstavku, kakor bi mislili, na Blaznika, vendar moramo reči, da je bilo sestavljeno v takem tonu bolj zato, da dobi odbor opravičilo, ker je prevzel stroške za izdajo na svoje rame, kakor pa da bi hotel s tem pokazati prave razloge, zakaj Blaznik ne izdaja lista v svoji založbi. O ciljih in namenu lista pravi poročilo:

»Damit aber dieses Unternehmen (namreč poučevanje kmeti!) um so sicherer bei dem, des Lesens periodischer Druckschriften bisher gewohnten, krainischen Landwirthe den gewünschten Anklang finde, ist es nothwendig, dass das in einer allgemein verständlichen Sprache und Schreibart geschriebene Wochenblatt nebst der Belehrung — als dem Hauptzwecke — dem Leser auch zeitweise eine entsprechende Unterhaltung biete; daher das von den meisten periodischen Schriften berücksichtigte ‚utile dulci‘ auch bei unserm Wochenblatte, als durch die Nothwendigkeit gebothen erscheint. *Nie aber soll das Blatt zum Tummelplatz linguistischer Federkriege werden; denn die Tendenz des Wochenblattes ist nicht die Sprache zu lehren, sondern nur durch Verbreitung landwirthschaftlicher und industrieller* Kenntnisse unserm Land- und Gewerbsmanne nützlich werden...*«

Kdor je poslušal ali bral ta program, si je mogel biti takoj na jasnem, kako si je zamišljal Bleiweis novi list. Posredno izveš iz tega poročila, da se je Bleiweis že takoj v začetku nagnil na tisto stran, s katero sta Čop in Prešern vodila svojo črkarsko pravdo. Kakor bomo videli, je tudi na tej strani s svojimi Novicami obvisel.

Delo in priprave za izdajo Novic so se s tem bližale koncu. Kmetijska družba je pričela z nabiranjem naročnikov, izdala je zato tiskan razglas v nemščini,⁵⁰ objavila naznamilo v nemških listih, izhajajočih v Ljubljani, preko ordinariata⁵¹ se je obrnila na podeželsko duhovščino in preko gubernija⁵² na okrožne komisarje, ki jih je prosila, naj razširjajo list med ljudstvom. Dne 5. julija 1843 je zagledala dan prva številka Kmetijskih in rokodelskih novic, ki so izhajale enkrat tedensko, in sicer vsako sredo.

* Podčrtal M. S.

ZAKLJUČEK

V prejšnjih poglavjih smo poskusili po večini po do sedaj še neobjavljenih virih analizirati delo in prizadevanja raznih organizacij in posameznikov za ustanovitev slovenskega, predvsem poljudno-gospodarskega lista v tridesetih in prvi polovici štiridesetih let 19. stoletja. Vprašanja, ki smo si jih zastavili v začetku te razprave, so se nam po vsem tem razjasnila. Posamezne ugotovitve je treba sedaj le še bolj poudariti in jim poiskati vzročno zvezo.

Kmetijska družba v Ljubljani, ki je začela ponovno svoje delo po pravilih, potrjenih 1820, je bila v vsem zgrajena tako kakor druge kmetijske družbe v avstrijskih deželah. Možje, ki so ji predsedovali, sedeli v nješem odboru ali pa bili njeni člani, so bili v pretežni večini po svojem poreklu ali pa mišljenju avstrijsko-nemško usmerjeni in so socialno spadali med fevdalce in veleposestnike. Kmetijska družba jim je bila v prvi vrsti ustanova, kjer so lahko kazali svoje gospodarske sposobnosti, razkrivali drug drugemu svoje gospodarske skušnje, delali poskuse z raznimi vrstami sadežev, rastlin, orodja in poročali o uspehih ali neuspehih odboru družbe, na občnih zborih in v razpravah, ki so jih prinašali tu in tam Letopisi. Po naročilu družbe so tudi zbirali statistiko o stanju posameznih gospodarskih panog v deželi, zgodovinsko, etnografsko in drugo gradivo, sestavljali zakonske osnutke itd. Skratka, opravljali so dela, kakor da bi bila Kmetijska družba kaka znanstvena institucija, a ne ustanova, ki naj v deželi skuša z vsemi sredstvi — torej tudi s poukom — dvigniti preprostega kmeta. Pri tem so bili še tisti redki posamezniki, ki so morda čutili potrebo po izpremembi te prakse, in navadno niso pripadali zgoraj omenjenemu družbenemu razredu, nujno vključeni v ta sistem. Vendar ne moremo reči, da bi delo, ki so ga opravljali, ne bilo potrebno in brez vrednosti, ugotoviti moramo le, da ni nosilo tistih znakov, ki bi jih bilo, ko bi se bili zavedeli, da ga opravljajo v deželi in za deželo, ki je po narodnosti različna od večine drugih avstrijskih dežel, to je slovenska. Če bi bili imeli to pred očmi, bi bili nujno, prav na podlagi svojega dela prišli do tega, da je mogoče slovenskega kmeta dvigniti iz kulturne zaostalosti le s poukom v njegovem materinem jeziku. Reči moramo torej, da odbor Kmetijske družbe ni znal najti poti, kako bi izsledke in skušnje svojega članstva sporočil in z njimi koristil preprostemu kmetu. Nimam v mislih pri tem tistih znanstvenih gospodarskih razprav, ki bi jih naš kmet tedaj sploh ne bil razumel in mu pri tedanjem njegovem kulturnem stanju sploh niso bile potrebne, ampak tiste praktične in preproste skušnje naprednih kmetovalcev, ki bi bile, pisane v lahko razumljivi in poljudni obliki, počasi dvignule nivo gospodarske izobrazbe našega kmeta. Tudi bi bilo napačno komu očitati, da je pisal gospodarske, bolj ali manj znanstvene razprave v nemškem jeziku, ko pa vemo, da ni bila v navadi taka praksa pri nas samo pri spisih iz gospodarskih panog, ampak celo tam, kjer bi človek prej pričakoval spremembe jezikovno-kulturne prakse, n. pr. v slo-

venski filologiji. Težko pa razumemo, ne da bi padel očitek nezavednosti in kratkovidnosti (ki imata zopet svoje vzroke!) na naše sicer maloštevilno meščanstvo, tako dolgo odlašanje s slovenskimi poljudno-gospodarskimi publikacijami. Vemo namreč, da niti nemška večina v odboru Kmetijske družbe niti državna oblast nista bili tisti oviri, ki bi bili na kakršen koli Slovencem sovražen način stali na poti takemu podjetju. Če hočemo torej jasno odgovoriti na vprašanje, zakaj slovensko ljudstvo v dvajsetih ali vsaj tridesetih letih preteklega stoletja ni dobilo slovenskega poljudno-gospodarskega lista, moramo reči, da zato, ker Slovenci nismo imeli tedaj slovensko preporodno usmerjenega meščanstva. Potrdilo tej naši trditvi daje tudi prvi poskus ustanovitve slovenskega poljudno-gospodarskega lista, a še bolj akcija kranjske delegacije Industrijskega društva za slovenski tehnični list, ki bi bila tudi propadla, da je nista rešila Blaznik in Samassa. Če mora slovenski literarni zgodovinar za to dobo ugotoviti, da se slovenski preporod ni še razrasel v širino, kot bi bilo potrebno, moramo pripomniti, da je bilo prav pogrešanje slovenskega praktično-poljudnega lista tudi precej važen negativen člen v verigi še drugih ovir. Tak list bi bil v tem času prav gotovo budil med preprostim ljudstvom veselje do branja in ga kulturno toliko dvignil, da bi postal počasi zmožen sprejemati in uživati tudi višje literarne in kulturne vrednote v pisani slovenski besedi.

Prvi poskus ustanovitve slovenskega praktično-poljudnega lista v tridesetih letih 19. stoletja, čeprav na videz osamljen pojav, nam kaže, da se Scribani ni zavzemal zanj le zato, da bi posnemal podobne akcije drugih dežel in iskal pri tem lastnih koristi, ampak tudi iz potrebe, ki so se pokazale same, če je človek skušal razvozlati vzroke kulturne zaostalosti našega preprostega človeka. Poskus se je ponesrečil, ker ni imel moralne in materialne opore tam, kjer bi jo najprej pričakovali — pri Kmetijski družbi. O vzrokih smo že govorili.

Ni verjetno, da bi bile kumovale tudi pri spočetju misli, da je Slovencem potreben tehničen list, kake določene preporodne ideje. Misel sama je izšla iz okolja, ki je bilo vse prej kakor preporodno zavedno in usmerjeno, to je iz odbora kranjske delegacije Industrijskega društva. V njem so sedeli poleg predsednika Lichtenberga po večini ljubljanski in okolški obrtniki, prav tako so imeli med člani večino obrtniki, ki so pripadali meščanskemu sloju. Na idejo slovenskega tehničnega lista so prišli, kot smo videli, pod vplivom podobnih akcij v drugih avstrijskih deželah in ob ugotovitvi, da bo mogoče doseči cilje društva le, če se bo društvo zasidrilo tudi po deželi. Podeželsko obrtništvo pa je bilo slovensko in zato ga je bilo mogoče poučevati in dvigniti le s spisi, ki so bili pisani v slovenskem jeziku. Bil je pač tudi pri nas kakor drugje meščanski sloj mnogo bolj progresiven, prožen v mišljenju in logičnem sklepanju kot fevdalci, zbrani v Kmetijski družbi. Do istih zaključkov bi bil moral namreč že davno priti tudi odbor Kmetijske družbe, saj tudi Kmetijska družba ni mogla drugače uspešno opravljati svojega poslanstva med ljudstvom. Nastale

pa so pri kranjski delegaciji pri izvedbi začete akcije drugačne zapreke. Kranjska delegacija je imela le toliko finančnih sredstev, kolikor so prispevali člani sami, med njimi tudi ni bilo človeka, ki bi si upal urejevati tak list v slovenskem jeziku. Dve veliki, skoraj nepremostljivi oviri. Odstranil ju je Blaznik, ki je zvedel za akcijo kranjske delegacije, ko je ta že skoraj obupavala nad njeno izvedbo. Blaznik, ki s svojo akcijo za ustanovitev slovenskega literarnega lista od oblasti ni mogel dobiti dovoljenja za izdajanje, je opustil misel zgolj literarnega slovenskega lista in se pokazal pripravljeneza izdajati slovenski tehnični list. Prvotno pa sta bili to dve povsem različni akciji, ki sta se združili pod silo razmer: kranjski delegaciji je primanjkovalo sredstev za izdajanje lista in pripravnega urednika, Blaznik pa za list ni mogel dobiti dovoljenja. Po odločnem in značilnem nastopu livarja Samasse na seji kranjske delegacije 13. julija 1840, ki je program prvotno mišljenega zgolj tehničnega lista v sporazumu z Blaznikom postavil na mnogo širšo podlago, je odbor sprejel Blaznikovo zamisel. List bi prinašal poleg industrijskih in drugih gospodarskih člankov tudi prispevke iz slovenske literature in pomagal negovati »kranjski jezik«. Prvotno zamišljeni zgolj tehnični list je s tem dobil preporodno tendenco in širši pomen za slovensko kulturo.

Kako je livar Samassa prišel na to zamisel? Verjetno, da je vplival nanj Blaznik. Vprašanje pa je, ali je za njima stal še kdo drug, ki pa ni hotel ali ni mogel naravnost poseči vmes in je le posredno skušal vplivati na izvedbo načrta. Kdo bi bil to? Med člani kranjske delegacije ni bilo razen Samasse, Blaznika, dr. Baumgartena in dr. Orla nikogar, ki bi se bil kdaj udeležil na kakršen koli način kake preporodne akcije ali se družil s slovenskimi preporoditelji. Zato moremo o vsem samo ugibati. Blaznik in Prešeren sta imela že prej dogovore glede uredništva slovenskega literarnega lista; da sta se dr. Baumgarten in Prešeren poznala, je znano, saj je bil Prešeren pri Baumgartenu delj časa v službi, za Samasso je Prešeren leta 1834. napravil slovenski napis za zvon. Pri teh ugibanjih se nam nehote vrine misel, da je stala še sedaj, ko Blaznik ni več mislil na samostojen literaren list, za vsemi prizadevanji skupina ljudi, ki je bila bolj ali manj pod Prešernovim vplivom. Celó vse Prešernove izjave o kasnejših Novicah bi se dale spraviti v sklad s to mislijo. Prešeren je dobro vedel, da je Slovincem potreben poljudno-gospodarski list. Mislil pa je, da bi tak list lahko združeval lepo s koristnim, t. j., prinašal poleg poljudno-praktičnih člankov tudi prispevke iz slovenske literature. Podoben načrt je imel tudi Samassa. Da pa je Prešeren kasneje zabavljajl čez Novice, je toliko bolj razumljivo, če pomislimo, da urednik ni šel po tej poti, da so Novice res pisale jezik, ki je bil znesen od vseh vetrov, in da je njihov zgolj praktični namen povsem zakril literarnega. Izjava, ki jo je dal Prešeren o Novicah v pismu Vrazu dne 12. decembra 1843, in Prešernova puščica »Novičarjem« (1845) sta torej povsem v skladu in bi le potrdili našo misel, da je Prešeren indirektno dajal pobudo Samassi in Blazniku, ki sta hotela postaviti list na širšo osnovo,

kot pa jo je potem vsilil Bleiweis in njegov krog. Vsekakor pa nam prizadevanja Samasse kažejo, da ga ni vodila pri delu za slovenski list zgolj koristnost slovenskega lista, ampak tudi preporodna težnja, saj je izjavil, da naj bi list negoval in likal tudi slovenski jezik in združeval dobro (= lepo) s koristnim.

Ali je bila zamisel, da bo list urejeval dr. Orel, kaj v zvezi z gornjim Samassovim načrtom, ostane tudi odprto vprašanje. Gotovo je, da je dr. Orel obvladal dobro »kranjski jezik« in da se vsaj trikrat ni hotel pokoriti odboru Kmetijske družbe, ko je ta zahteval, da mora članke za poskusne liste in tudi druge članke za slovenski list predložiti odboru »zur Authorisierung« v nemškem jeziku. Morda je pri odločitvi dr. Orla za urednika bil važen tudi razlog, da je dr. Orel tedaj kot edini gospodarski strokovnjak dobro obvladal slovenski jezik in bil pretendent za tajniško mesto pri Kmetijski družbi. Tu moramo pripomniti, da Uhrerjevo poročilo Sedlnitzkemu, kjer pravi, da so dr. Orla predlagali za tajnika Kmetijske družbe, ni točno. Dr. Orel je za to mesto obenem z Bleiweisom in Kapusom ob konkurzu Kmetijske družbe sam prosil.

Če je pravilno, da je Blaznikova in Samassova akcija skušala v listu najti mesto tudi preporodnim težnjam, je ta smer izgubila mnogo na tem, ko se je pridružila delu za ustanovitev slovenskega lista še Kmetijska družba, ki je določila za urednika Bleiweisa. Popustil je tukaj prvi Blaznik, ki je bil takoj pripravljen izročiti izdajo slovenskega lista Kmetijski družbi. Kranjska delegacija se je morala zadovoljiti s tem, da bo list prinašal tudi članke o industriji in obrti. Dr. Orla je izpodrinil iz uredništva tajnik Kmetijske družbe dr. Bleiweis, čeprav ni bil večš slovenščini. Poleg tega pa je že takoj v začetku smatral, da mora biti list strogo praktičnega značaja. Ko se je v sili (nepoznanje slovenskega jezika!) zatekel po pomoč še k tistim slovenskim preporodnim delavcem, ki jim je bilo »utile — zrno, dulce — pleva«, je bila smer kasnejših Novic za vso dobo izhajanja usodno zapečaten. Postale in ostale so strogo praktične, kolikor pa so prinašale prispevke iz slovenskega leposlovja, so prišli vanje samo taki, ki so jih odobrili »estetični« narodno-utilitarne in verske smeri.

Bleiweis in ti njegovi pomočniki so končno torej dali zunanjo in notranjo obliko Novicam.

Tri, spočetka povsem različne akcije so rodile Novice. Blaznikova akcija, ki je iskala dovoljenje za slovenski literarni list, akcija kranjske delegacije Industrijskega društva v Gradcu, ki je hotela ustanoviti prvotno zgolj tehničen list, a se je kasneje spojila z Blaznikovo in si prisvojila tudi del njegovega programa, in kot tretja: akcija Kmetijske družbe, ki je izvedla delo do konca. Usoda pa je hotela, da je postal tedaj tajnik Kmetijske družbe dr. Bleiweis, ki je prevzel tudi uredništvo slovenskega lista. Tako se je zgodilo, da so Novice zašle v povsem drugo smer, kot sta si jih zamišljala Blaznik in Samassa, v smer, ki za slovenski prepod ni bila najboljša in najplodovitejša.

OPOMBE

- ¹ 27. dec. 1835, fasc. I/3, akt št. 37: Lj. gubernij poroča Kmet. dr. v Lj. o akciji Štajer. kmet. dr. za ustanovitev industr. in obrt. dr. in načrtu pravil.
- ² 6. jan. 1934, fasc. I/3, akt št. 37a: Mnenje Kmet. dr. v Lj. o društvu pod ¹, poslano Kmet. dr. v Gradcu.
- ³ 12. febr. 1834, fasc. I/3, akt št. 37b: Pripombe Kmet. dr. v Lj. k načrtu pravil Industr. in obrt. dr., poslano Kmet. dr. v Gradcu.
- ⁴ 22. marca 1834, fasc. I/3, akt št. 182: Gubernij Kmetijski dr. v Lj. o Industr. in obrt. dr.
- ⁵ 29. apr. 1835, fasc. C/3, akt št. 97a: Scribanijevo pismo škofu A. Wolfu.
- ⁶ 20. okt. 1835, fasc. C/3, akt št. 97b: Odgovor odbora Kmet. dr. na pismo pod ⁵.
- ⁷ 1836: Anali.
- ⁸ 1837: Anali.
- ⁹ 8. jan. 1837, fasc. I/3, akt št. 183: Poročilo Kmet. dr. v Lj. guberniju o Industr. in obrt. dr.
- ¹⁰ 9. marca 1837, fasc. I/3, akt št. 79: Gubernij odgovarja na poročilo pod ⁹.
- ¹¹ 5. apr. 1837, fasc. I/3, akt št. 109: Vabilo iz Gradca za pristop k Industr. in obrt. dr. v Gradcu.
- ¹² 6. maja 1837, fasc. I/3, akt št. 160: O Industr. in obrt. dr. v Gradcu.
- ¹³ 10. febr. 1838, fasc. I/3, akt št. 383a: Wiese agitira za svoj list.
- ¹⁴ 10. febr. 1838, fasc. I/3, akt št. 383b: Odgovor Wieseju na pismo pod ¹³.
- ¹⁵ 1838/39: Anali.
- ¹⁶ 7. apr. 1839, fasc. I/3, akt št. 113a: Gubernij priporoča Frankensteinov list.
- ¹⁷ 16. maja 1839, fasc. I/3, akt št. 113b: Odgovor Kmet. dr. v Lj. na dopis pod ¹⁶.
- ¹⁸ 17. jun. 1839, fasc. P/5, akt št. 228: Sejni zapisnik Kmet. dr.
- ¹⁹ 8. jul. 1840, fasc. N/1, akt št. 43a: Blaznikova prošnja na kranj. deleg.
- ²⁰ 9. jul. 1840, fasc. N/1, akt št. 43b: Samassov referat kranj. deleg. o prošnji pod ¹⁹.
- ²¹ 17. jul. 1840, fasc. N/1, akt št. 43c: Poročilo kranj. deleg. direkciji v Gradcu o ¹⁹.
- ²² 11. sept. 1840, fasc. N/1, akt št. 78a: Letno poročilo kranj. deleg. na 3. obč. zboru Industr. in obrt. dr. v Gradcu dne 18. sept. 1840.
- ²³ 1840/41: Anali.
- ²⁴ 3. maja 1841, fasc. P/4: Zapisnik obč. zbora Kmet. dr.
- ²⁵ 24. okt. 1841, fasc. N/1, akt št. 78b: Kranj. deleg. ponovno urgira za list pri direkciji v Gradcu.
- ²⁶ 10. febr. 1842, fasc. N/1, akt št. 21b: Odgovor kranj. deleg. graški direkciji na njeno pismo z dne 7. februarja 1842, št. 96.
- ²⁷ 4. marca 1842, fasc. N/1, akt št. 29: Prošnja in poročilo Kmet. dr. guberniju za slov. list.
- ²⁸ 14. marca 1842, fasc. N/1, akt št. 54: Weingartenovo sporočilo Kmet. dr. o zaprošenem slov. listu.
- ²⁹ 10. maja 1842, fasc. P/4: Zapisnik obč. zbora Kmet. dr. (Hradeckega poročilo o Novicah).
- ³⁰ 6. avg. 1842, fasc. P/5, akt št. 293/1: Sejni zapisnik Kmet. dr.
- ³¹ 16. avg. 1842, fasc. P/5, akt št. 387: Sejni zapisnik Kmet. dr.
- ³² 17. sept. 1842, fasc. N/1, akt št. 346: Dr. Orel prosi za izredno sejo.
- ³³ 21. sept. 1842, fasc. P/5, akt št. 354: Sejni zapisnik Kmet. dr.
- ³⁴ 12. okt. 1842, fasc. N/1, akt št. 383: Blaznik pošilja dva poskusna lista Kmet. dr.
- ³⁵ 12. okt. 1842, fasc. N/1, akt št. 384a, b: Dr. Bleiweis prosi za izredno sejo; načrt njegovega programa za slov. list. Kritika Orlovega programa in poskusnih listov.
- ³⁶ 20. okt. 1842, fasc. P/5, akt št. 387: Sejni zapisnik Kmet. dr.
- ³⁷ 27. okt. 1842, fasc. P/5, akt št. 392: Sejni zapisnik Kmet. dr.

³⁸ 8. nov. 1842, fasc. N/1, akt št. 404: Dr. Orel poroča o pregledu Bleiw. poskusnih listov.

³⁹ 20. nov. 1842, fasc. N/1, akt št. 414: Pogodba Kmet. dr. z Blaznikom.

⁴⁰ 26. nov. 1842, fasc. N/1, akt št. 421: Seznam člankov, ki jih je pregledal dr. Orel.

⁴¹ 1. dec. 1842, fasc. P/5, akt št. 429: Sejni zapisnik Kmet. dr.

⁴² 16. dec. 1842, fasc. N/1, akt št. 2: Dr. Bleiweis poroča o pripravaх snovi za Novice.

⁴³ 20. dec. 1842, fasc. N/1, akt št. 434: Prvo Bleiweisovo pismo Kopitarju.

⁴⁴ 5. jan. 1843, fasc. P/5, akt št. 5: Sejni zapisnik Kmet. dr.

⁴⁵ 9. febr. 1843, fasc. P/5, akt št. 35: Sejni zapisnik Kmet. dr.

⁴⁶ 26. febr. 1843, fasc. N/1, akt št. 53a: Bleiw. poročilo o pripravah za Novice.

⁴⁷ 9. marca 1843, fasc. P/5, akt št. 76: Sejni zapisnik Kmet. dr.

⁴⁸ 14. marca 1843, fasc. N/1, akt št. 53b: Prošnja Kmet. dr. na ravn. pošte.

⁴⁹ 6. apr. 1843, fasc. P/5, akt št. 112: Sejni zapisnik Kmet. dr.

⁵⁰ 24. apr. 1843, fasc. P/4: Zapisnik obč. zbora Kmet. dr.

⁵¹ 26. apr. 1843, fasc. N/1, akt št. 156: Bleiweis, Hradecky, Orel, Pregel o stroških za Novice.

⁵² 5. maja 1843, fasc. N/1, akt št. 155: Bleiweis na ravn. pošte v Lj.

⁵³ 11. maja 1843, fasc. N/1, akt št. 175a: Bleiweis na dežel. predsedstvo v Lj.

⁵⁴ 11. maja 1843, fasc. N/1, akt št. 175b: Bleiweis škofu: ljubljanskemu, gorškemu, tržaškemu, lavantinskemu, zagrebškemu itd.

Albert Kos

DRUŽBENI NAZOR SLOVENSКИH PROTESTANTOV

Čas, ki ga zdaj preživljamo na usodnem prelomu dveh dob, nam na novo oživlja podobo viharnege šestnajstega stoletja in njegov odločilni pomen za ves poznejši narodni razvoj Slovencev. Kmečki upori, verski boji in turške vojne so tisti največji dogodki, ki so takrat vsi hkrati pretresali slovenske dežele in terjali od našega ljudstva največjih stvarnih in duhovnih naporov, da bi bilo kos težki krizi, ki jo je z ostalo Evropo preživljalo na prehodu v moderni čas. Ko se danes, štiri sto let kasneje, po veliki domovinski vojni dovršuje naš narodni razvoj in si z drugimi narodi krčimo pot v nov, boljši vek, se nam pogled sam od sebe obrača tja, kjer se je ta razvoj začel, k tistim, ki so prvi govorili in pisali o slovenski domovini. Danes velja pač tudi za nas, da se vsak narod z bogato zgodovino s pridom vrača v svojo preteklost.

Sredi najnemirnejšega družbenega vrenja, ki ga predstavljajo prav kmečki pulti, in sredi težkih bojev za obrambo domače zemlje pred Turki se je iz verskega gibanja rodila slovenska književnost, ki je rasla in se razvijala vzporedno z organizacijo nove slovenske evangeljske cerkve. Ta verski okvir ji je določal tudi vsebino: širjenje naukove nove vere, ki jih je bilo treba podajati in razlagati v čim dostopnejši obliki in prav v ta namen uporabljati jezik, ki ga je govorilo ljudstvo samo. Naši slovstveni zgodovinarji so že ocenili pomen naših prvih pisateljev in jim dali mesto, ki jim v slovstveni zgodovini gre.

Toda pomembnost slovenskih protestantskih reformatorjev daleč presega zgolj literarni ali ozki verski okvir. Saj je bila reformacija eno največjih ideoloških gibanj, ki so spremljala človekov boj za pozemeljsko eksistenco. Nova vera je morala človeku preuravnati razmerje do boga in sveta, mu dati novo življenjsko vsebino in odkriti pravi smisel njegovega bivanja na zemlji. Ne smemo prezreti, da so se pred štiri sto leti naši predniki bili s Turki in se osvobajali graščinskega jarma, obenem pa molili k bogu in se trudili, da bi prišli v neposreden stik z njim, ga približali svoji življenjski borbi, govorili z njim naravnost in dojeli njegovo besedo brez posrednika v jeziku, v katerem so se sporazumevali s svojo družino in sosesko.

Družbene in politične tvorbe z miselnimi oblikami, ki označujejo novi vek, so se dokončno uveljavile konec 18. stoletja. Tu se šele prav začenja moderni svet, ki se po svojem celotnem družbenem sestavu ter po svojem duhu in mišljenju tako izrazito loči od srednjega veka. Zato gotovo bolj ustreza dejanskemu razvoju, če postavljajo novejši zgodovinarji mejo med obema v razdobje prvih demokratičnih revolucij.

Pri taki razmejitvi moremo tudi pojave 16. stoletja bolje razumeti in pravilneje oceniti, kakor če potegnemo ob njih ostro mejo ločnico med dvema dobama. Kajti s tem tvegamo, da nasilno pretrgamo neposredno organsko zvezo, ki jo ima to stoletje s srednjim vekom, po drugi strani pa bi utegnili dogajanja tega stoletja tudi preveč približati modernemu času in jim pripisati značilnosti in pomen, ki jih tedaj še niso mogla imeti.

Šele več ko dve sto let pozneje je z ameriško in francosko revolucijo blaginja in sreča postala politični ideal in težnja k sreči je bila v raznih deklaracijah priznana kot ena temeljnih pravic.¹ Zdaj se je bilo pozemeljsko bivanje že emancipiralo od onostranstva ter postalo samostojno torišče, na katero so ljudje usmerili svoja prizadevanja za razumno ureditev življenja na svetu, v družbi, in sicer po zakonih, ki jih je glede na moč in razmerje družbenih sil narekovala družba sama. Na tem mestu ne gre za ugotavljanje in ocenjevanje, v koliko je spričo razrednega značaja družbe ostalo samo pri proglačitvi takih pravic, ker se ideologija ni v celoti krila z družbeno stvarnostjo. Tu hočem samo poudariti, da se je z meščanskimi revolucijami ob koncu 18. stoletja že dovršila emancipacija socialnih ideologij in doktrin od teologije.

Tega o reformaciji še ni mogoče reči, dasi pomeni po nekaterih svojih elementih prvi začetek tega razvoja. Izrazitejši začetek v tej smeri predstavljajo vsekakor socialna gibanja tistega časa, ki so v mnogočem šla dlje kot reformacija. Machiavellijev nauk iz istega časa je sicer že rezultat emancipacije politike od teologije in verske morale, saj je proglasil za edini nagib, vodilo in opravičilo vse državne dejavnosti državni prav (ratio status).² Toda pri tem Machiavelli ne predpostavlja nobenega socialnega gibanja in omejuje državo nasproti ljudstvu, v katerem ne vidi tiste odločilne dejavne sile, ki naj prerodi Italijo. To poslanstvo bi mogel dovršiti samo mogočen vladar, obdarjen s posebno sposobnostjo — virtu.³ Vpliv Machiavellijevega nauka v naslednjih stoletjih sicer ni izostal in je prav pri utrjevanju absolutne države nakazoval nove metode konkretne politične dejav-

¹ Deklaracija o neodvisnosti, sprejeta 1774 v Philadelphiji. Janet Paul, *Histoire de la science politique* I. Paris, str. XIV.

² Izraz »državni prav« za ratio status posrečeno rabi St. Leben v slovenskem prevodu Don Kihota III, str. 18.

³ Meinecke Friedrich, *Die Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte*. München-Berlin 1924, 36 sl. — Mesnard Pierre, *L'essor de la philosophie politique au XVIe siècle*. Paris 1936, 17 sl.

nosti, nekako politično tehniko.⁴ Toda ideologija se je še zmerom bolj ali manj gibala v okviru srednjeveških nazorov in tradicij.

Kajti tega miselnega okvira tudi reformacija ni razbila. Ostala je pri srednjeveškem pojmovanju, da je smoter življenja izven tega sveta in vse pozemeljsko bivanje zgolj priprava na kraljestvo božje brez vrednosti v samem sebi. Oblast cerkve in položaj duhovništva, ki je bilo v tedanji družbi tudi še ob nastopu reformacije edini intelektualni sloj in je vso filozofijo in znanost podrejalo teologiji, sta bila vzrok, da sta se tudi filozofija in pravo šteli samo kot veji teologije in da so verske dogme veljale tudi kot politični in socialni aksiomi.⁵ Slej ko prej je ostal svet vključen v onostranstvo in podrejen onostranskim smotrom in reformacija je le poskus prenovitve vsega življenja v okviru tega enotnega, celotnostnega pojmovanja, ki nima svojega središča in težišča na zemlji. S tem pa predpostavlja tudi obstoječi družbeni in politični red. Poudarek je le na idejni vrnitvi k pravemu, čistemu evangeliju.

To pomeni, da tudi reformacija, kot krščanstvo sploh, ni neposredno nastala iz kakega socialnega gibanja, dasi je seveda značilna manifestacija svoje dobe in v njenem okviru najtesneje povezana z dano družbeno problematiko. Tudi protestantizem ni naravnost usmerjen na družbeno življenje, temveč je do njega le v negativnem razmerju, namreč v tem smislu, da gleda na družbo kot na nasprotje verske, torej nadzemeljske sfere.⁶ Toda zaradi tega nič manj ne velja, da raste vera iz zemeljskih stisk, ki ji dajejo vsebino in značaj ter ji celo predstave in pojme osvetljujejo z znanimi primeri iz vsakdanjega življenja. Prilike svetega pisma, ki se zmerom znova vračajo na vprašanja pravičnosti ter plačila in povračila, to najbolje dokazujejo. Seveda odločajo pri oblikovanju verskega čustva predvsem duševne stiske, tako da je dana socialno-zgodovinska pogojenost le posredna, in res je tudi, da se verske ideje razvijajo v nekem smislu samostojno po lastni notranji dialektiki in razvojni sili, kot meni Troeltsch⁷, tem bolj, če obstoji kot varuh verske vsebine samostojna organizacija. Toda tu gre za poudarek, da vera ni postavljena na svet od zunaj, temveč da ima svoj vir v ljudeh samih, kakršni so pač v težavah in nesrečah, skrbeh in dvomih na tem svetu, kjer bijejo boj za svoj življenjski obstoj. In kako se izpričuje »razvojnaja sila« vere, če ne spet po živih ljudeh, ki so v določenem času dovzetni za ta ali drugi verski nauk, kot jim v danih okoliščinah in družbenih razmerah bolj ustreza?

S tem je že nakazana smer, v kateri je treba pristopiti k analizi družbenega nazora naših protestantskih pisateljev. V prvi vrsti gre za

⁴ Dilthey Wilhelm, *Weltanschauung und Analyse des Menschen seit Renaissance und Reformation*. Gesammelte Schriften II. Leipzig-Berlin 1923, 269.

⁵ Engels Friedrich, *Der deutsche Bauernkrieg*. V hrvatskem prevodu Musulin I., *Njemački seljački rat*. Zagreb 1933, str. 54.

⁶ Troeltsch Ernst, *Die Soziallehren der christlichen Kirchen*. (Archiv für Sozialwissenschaften und Sozialpolitik. Neue Folge.) Bd. 26, str. 6 sl., 14.

⁷ Prav tam 29 in Bd. 29, 6.

konfrontacijo njihovega filozofskega in sociološkega stališča z dejanskim stanjem socialne in politične stvarnosti in potem za ugotovitev, kakšno mesto zavzema protestantska ideologija v razvoju socialnih in političnih sistemov sploh in v kakšni zvezi je z razvojem celotne evropske miselnosti.

»Protestantizem je položil temelj naši kulturi, a sam se ni obdržal... Padel je kot mlad hrast, ki trešči strela vanj,« pravi profesor Prijatelj.⁸ Porazeni so bili tudi kmetje, med drugim zlasti tudi zato, ker se je kmečko gibanje razvijalo ločeno po pokrajinah, da ga je bilo mogoče posamič udušiti.⁹ Toda, ali ne utegne biti eden skupnih vzrokov za poraz obeh, da sta ostali obe gibanji nepovezani med seboj? Onostranska usmeritev reformacije, ki se ni prav nič približala kmetom v njihovem obupnem boju za obstoj in življenje na domači grudi, je oslabilo učinkovitost in silovitost ideologije, ki je v prvem trenutku obetala ostvariti evangeljsko pravičnost in ljubezen med ljudmi na zemlji.

Takrat, ko je socialna stiska slovenskega kmeta zorela že v drugi veliki upor, pa se je Trubar še vedno obračal na deželno gosposko in jo pred svojim drugim izgnanstvom rotil, naj bodo stanovitni kristjani, pripravljeni žrtvovati za vero tudi svoje imetje in življenje, ženo in otroke.¹⁰ Danes se zavedamo vse tragične veličine prvega slovenskega reformatorja in pisatelja, ki je sam res žrtvoval vse, a je svoje poslanstvo vezal s tistimi, ki niso bili pripravljeni žrtvovati ničesar ne od svojega imetja ne od svojega vladajočega in gospodujočega položaja. Trubar je še ves tičal v sponah srednjeveške miselnosti ter obstoječega družbenega in političnega reda, da ni videl pravega obraza tistega ljudstva, kateremu je hotel z največjo ljubeznijo in požrtvovalnostjo služiti.

Toda svet je že bil razvil nove, samostojne vrednote, ki jih ni bilo več mogoče skrivati v senci onostranstva. Ustvarjalno delo, pozemeljska blaginja, dostojanstvo človekove osebnosti, na novo odkrita in v umetnosti upodobljena lepota so začele izpolnjevati smisel človekovega življenja. Svet ni bil več prebivališče grešnikov, ki si morajo s trpljenjem in pokoro zaslužiti zveličanje na onem svetu, temveč je postal najimenoitnejši del božjega stvarstva, vreden, da mu posveté ljudje vse svoje sile za pravičnejšo in razumnejšo ureditev skupnega življenja na zemlji. Te nove vrednote so terjale sonca zase, da bi razlilo vso svojo luč in toploto tudi čez svet in uboge zemljane, kakor je obsijala ta nova žarka svetloba človeške in človeku približane svetniške like na platnih velikih renesančnih slikarjev.

⁸ Ivan Prijatelj, O kulturnem pomenu slovenske reformacije. 1908, 48.

⁹ Grafenauer Bogo, Boj za staro pravdo. Slovenski kmet ob koncu 15. in v začetku 16. stol. Ljubljana 1944, 109.

¹⁰ Trubar dež. upravitelju 29. X. 1564. Elze Th, Primus Truber's Briefe. Tübingen 1897, 435.

1. PROTESTANTSKA IDEOLOGIJA

Napetosti, nastale iz notranjih nasprotij srednjeveškega sveta, so povzročile v šestnajstem stoletju prvo veliko eksplozijo, zanesle so v svet dotlej neznan nemir in spravile v gibanje ves evropski kontinent. Tudi slovenske dežele, dotlej trdno vključene v fevdalni red, so se z ostalo Evropo znašle na pragu nove zgodovinske dobe. Nove gospodarske oblike zgodnjega kapitalizma so izpremenile razmerje med družbenimi razredi. Meščanstvo je začelo prevzemati vodilno vlogo v gospodarstvu, ne da bi se sicer izpremenil politični in družbeni red, ki je še vedno slonel na agrarno-fevdalnih temeljih srednjega veka. Prav ta neskladnost je še bolj povečala napetosti in nasprotja. Dotlej še razmeroma trdni okvir fevdalne družbe ni mogel naenkrat vzdržati pritiska notranjih vrenj in preslojevanj, ki so našla najmočnejši izraz v kmečkih uporih. Začela se je izpreminjati tudi politična stavba Evrope kot posledica novega gospodarskega življenja, ki je potrebovalo večjih gospodarskih področij. Nastajale so nove države, ki so v medsebojni tekmi in vojnah dokončno razbile vesoljni politični sistem svetega rimskega cesarstva. Spričo tega se je moralo na novo urediti razmerje med državo in cerkvijo in tako imenovano krščansko skupnost je bilo treba prilagoditi novemu položaju. Zlasti v boju s Turki bi bila morala ta skupnost, če je hotela biti resnično dejavna sila, prestati svojo najtežjo preizkušnjo. Vse to je sprožilo nevarno krizo, ki je z vso težo pritiskala tudi na slovenske dežele, turški napadi pa so naravnost ogrozili življenjski obstoj njihovih prebivalcev.

Ni čuda, če se je človek spričo tolikšnih nenadnih izprememb, ki jih še ni mogel razumeti ne razložiti z zakonitostjo razvoja, čutil neboljšenega in brez moči. »Človeško srce je kakor ena barka na enim divjim morjem, katero fortune inu viharji od štirih stran tiga svita gonijo. Od te strane paha strah inu skrb pred prihodno nesrečo, od une strane pak srd inu žalost za volo tiga hudiga, kir je uže vpričo. Tu se začne vupanje inu prevzetje od prihodne sreče, od unod pak piha žihrost inu veselje v tem blagej, kir je vpričo. Take fortune inu vihari pak vučē iz srca govoriti inu srce gori odpreti inu grunt vunkaj izsipati. Zakaj kateri v strahi inu nuji teči, ta veliku drugači govori od nesreče kakor ta, kir v veselej plove...« Tako je označil Dalmatin duševno razpoloženje slovenskega človeka 16. stoletja, ki je hotel Bogu samemu zaupati svojo nesrečo.¹ Kakor so Izraelci v psalmih peli Bogu livalo in tožili svoje gorjé: »barkaroli per timonu, čolnarji inu galijoti per vesli, ti orači per drivesu, kopači per kepah, tkalci per stativah, žene inu dečle per preslic«,² tako naj se tudi kristjan ne zanaša na veliko gosposčino ali svoje prijatelje, otroke ali na svoje blago, oblast, moč, modrost ali na kakršno koli zemeljsko ali človeško reč, temveč le

¹ Dalmatin, Biblija. Predgovor čez psalter. 279.

² Trubar, Psalter. Predgovor. 7.

na pravega Boga in očeta Jezusa Kristusa.³ Kajti če govoriš s človekom o takih rečeh, to ne gre tako močno od srca, ne gori in ne živi.⁴

Tudi družbeni problemi so se vključevali v verski okvir in zato odražajo verski boji vso socialno problematiko svojega časa.

Vse svoje težave naj človek zaupa vsemogočnemu, pravičnemu in dobremu bogu, je učila nova vera kot že v davnih časih prvo krščanstvo. Samo v bogu, so mislili, je mogoče najti skladnost vsega veseljstva, izravnati vsa nasprotja sveta in doseči odrešitev od vseh pozemeljskih nesreč. Le bog sam, ki je ustvaril vse stvari, more s svojo milostjo premagati prepad med bogom in bednim, nebogljenim človekom, ki ves tiči v grehu. Človekovo bivanje na zemlji je usodno povezano z grehom. Toda Bog ni samo neskončno pravičen, temveč je tudi neskončno dober in v svoji ljubezni do človeka je poslal svojega sina na zemljo, da s svojim trpljenjem in smrtjo svet odreši. Bog je izkazal človeku milost za njegovo vero, ki jo človek izpričuje s pokorščino božji postavi in z dobrimi deli.

Tako je učilo krščanstvo in veroval pobožni kristjan. Tudi reformacija tega temeljnega razmerja, greh—milost, ni izpremenila. Slej ko prej je človek tudi ob pojavu nove zapletene življenjske problematike postavljaj vsa svoja nerešena vprašanja v to nasprotje, ker ni imel še novih pojmov in predstav o svojem razmerju do življenja, boga in veseljstva.

Kajti nekaj je bilo zdaj človeku na poti, da bi bil mogel govoriti s svojim bogom naravnost, kot so govorili v davnih časih stari Izraelci v svojih visokih pesmih. Po Kristusovi zaslugi bi se bila morala ta vez, so menili protestanti, samo še bolj utrditi in poglobiti. Saj je zapustil Kristus človeštvu božjo besedo evangelija, ki je bila namenjena prav vsem ljudem. Vera je izviralna iz srca vsakega posameznika, bila je individualna in subjektivna. Milost božjo je posredovala božja beseda evangelija, ki jo je moral z vero vsakdo sam dojeti, da bi se združil z Bogom in uresničil svojo človeško vrednost v božji skupnosti. Tu se šele dopolnjuje vesoljna skupnost vernega človeštva v znamenju ljubezni.⁵

V nadaljnjem razvoju pa se krščanstvo ni več zadovoljilo s pridigo evangelija, ki bi neposredno odpiral verniku pot k milosti božji. Organizirala se je cerkev, ki je z ustanovitvijo posvečenega duhovništva in zakramentov omejila prvotni verski individualizem. Brez zakramentov ni bilo več zveličanja, delitev zakramentov pa je bila v rokah duhovnikov. Resnica je bila poslej samo v cerkvi, ki je bila po katoliškem nauku ustanova milosti, postavljena od boga, da posreduje grešnemu človeštvu božjo milost in večno zveličanje.⁶

Na mesto verskega individualizma je stopil univerzalizem krščanske skupnosti, ki ga je zdaj predstavljala cerkev sama. Tomistična

³ Trubar, Psalter. 10.

⁴ Dalmatin, cit. mesto.

⁵ Troeltsch, Bd 26, str. 34, 37, 38.

⁶ Prav tam, 312.

etika je na novo opredelila razmerje do sveta in družbe. To je bilo v času, ko je cerkev dosegla višek svoje posvetne moči. V socialnem pogledu je ostala nedejavna in je načelno zanikavala vrednost zemeljskega življenja, priznavajoč obstoječe stanje le kot nujno zlo. Toda spricho lastnega položaja v svetu je morala najti za to opravičilo in pozitivno utemeljitev.

In res, po Tomaževem nauku je tudi zemeljski red vključen v naravni red, ki bi se, če bi ne bilo greha, ujemal z božjim redom, namreč s tistim dovršenim redom v smislu večnega zakona, ki ga je predvidel bog kot stvarnik vesoljstva in ki se odraža v naravnem zakonu. Večni zakon pomeni večno idejo, ki velja kot temeljno načelo vsega božjega stvarstva.⁷ Vse stvari odražajo ta večni zakon in vsaka ga delno ostvarja. Človek kot razumno bitje pozna sam cilj, h kateremu mora hrepeneti, in ravna zavestno in po svobodni odločitvi. Kajti bog je vcepil v človeka svoj večni zakon, ki se uveljavlja kot naravni zakon takrat, ko se v človeku obudi in razvije razum.⁸

Naravni zakon postavlja samo splošna načela. Človeški razum sam ga mora uporabiti za posamezne primere, in tako se izvaja iz splošnih načel naravnega zakona človeški zakon, ki pa ne more biti popoln. Zato je bil potreben drugi pozitivni zakon, popolnejši in bolj dovršen ter neizpremenljiv: to je božji zakon, božja postava, oznanjena z razodetjem stare in nove zaveze.⁹ Del te postave je dekalog.

Zaradi greha pa ne more biti skladnosti med dejansko ureditvijo sveta in božjim zakonom. Zato je absolutna veljava naravnega reda, ki bi sicer ustrežal božjemu redu, omejena in okrnjena: naravnemu zakonu je zaradi greha odmerjena le relativna veljava. Kjer vladajo neenakost, razbrzdanost in nasilje, se mora absolutni naravni in božji red okrniti v pomanjkljivi prisilni pravni red, ki je posledica, toda obenem tudi zdravilo greha.¹⁰

Vendar družba sama ni posledica greha. Kajti človek je po svoji naravi določen za življenje v družbi in tako izhaja potreba vladanja in družbene avtoritete iz človeške narave same. Po Tomaževem nauku bi obstajali družba in oblast tudi v prvotnem stanju brez greha, samo da bi tu ne bilo treba rabiti sile in strahovanja.¹¹ Kajti ne bilo bi hudobnih in pokvarjenih ljudi, za katere ni dovolj beseda, da se odvrnejo od greha.¹²

Toda z odrešitvijo od greha ne gre za izravnavo te neskladnosti in izboljšanje pozemeljskega reda v smislu dovršenega naravnega in božjega zakona. Gre za mnogo več: za doseg zveličanja in božjega kraljestva, ki ga posreduje le milost božja, seveda le preko cerkve kot

⁷ Janet I, 371. — M. Grabmann, Thomas v. Aquin. Kempton-München 1920, 132.

⁸ Grabmann, cit. delo 132.

⁹ Janet I, 371 in 372.

¹⁰ Troeltsch, Bd 27, str. 327, 332, 335, 344.

¹¹ Grabmann 142.

¹² Janet I, 371.

ustanove milosti. Četudi bi osvobodili pomanjkljivi človeški razum naravnih nagonov in strasti, ki vladajo v pokvarjenem svetu, in ga približali popolnemu božjemu razumu, bi nam to olajšalo le spoznanje greha.

Zadnji smoter z razumom obdarjenega človeka je blaženost, neposredno gledanje boga v nebesih. K temu smotru vodijo človeka moralna dejanja, ki so rezultat svobodne volje. Razum postavlja volji objekte stremjenja in motive ravnanja. Volja in razum sta glavna elementa moralnega ravnanja, v čustvenem življenju pa se odloča boj med notranjimi krepostnimi nagnjenji, ki vzpodbujajo in usmerjajo človekovo dušo k poslednjemu smotru, in med grehom, ki odvrača človeka od tega smotra.

Poleg zakona je božja milost drugi element, ki pomaga človeku v njegovem moralnem stremjenju po združitvi z bogom.¹³ Kajti naravni zakon in iz njega izhajajoče naravne kreposti ne vodijo k blaženosti, kot ne more razum, ki omogoča spoznanje naravnega zakona, dojeti nadnaravne resnice. To je čisto aristotelovska misel, da ne more človeški razum iz lastne moči dojeti bistva Boga.¹⁴ So verske resnice, ki presegajo zmožnosti človeškega razuma. Samo filozofske resnice so mu dostopne, ne da bi mogel prodreti tudi v verske resnice, kot je nekoč učil Abaelard. Po Tomažu pa je ustanovljena stroga hierarhija, v kateri je filozofija podrejena teologiji in ne more sama dokazati ničesar, kar je izven območja razuma. Razum more jemati verske resnice samo kot premise sklepa, da je milost božja nujnost, brez katere bi bilo zveličanje človeka nemogoče. V prav takem hierarhičnem razmerju sta tudi posvetna oblast in cerkev¹⁵ kot ustanova milosti.

Sholastično mišljenje, gibajoče se v stopnjah od razuma k milosti v smislu formule: *intelligo ut credam*, se je čudovito skladalo s hierarhično urejeno fevdalno družbo. Ves zemeljski red je stopnjevita stavba in preko teh nižjih in višjih stopenj, različno oddaljenih od boga in z različno vrednostjo, povezanih v skladno celoto, gre pot k zveličanju. Na vrhu je cerkev, ki ji pripada vzvišena naloga, pripravljati ljudi za združitev z bogom in z zakramenti posredovati njegovo milost. Takoj pod njo je država, ki mora vzgajati zemljane h krepostnemu življenju, zato dolgujejo podložniki tudi njej brezpogojno pokorščino. Z vsem tem se človek moralno preizkuša in utrjuje, pri čemer velja kot merilo božja postava z zahtevo po dobrih delih.¹⁶

Težka in zapletena filozofija, ki je potiskala človeka še globlje v pozemeljsko bedo, tako da se mu je čedalje bolj odmikal ideal božjega kraljestva in večnega življenja. Praksa cerkve mu je morala omajati vero, da bi mu cerkev, taka, kakršna je bila, vsa posvečena zemeljskim rečem in skrbi za lastno blaginjo in moč na svetu, sploh še mogla

¹³ Grabmann 132—3.

¹⁴ Bréhier Emile, *Histoire de la philosophie*. I. Paris 1938, str. 660.

¹⁵ Prav tam 660-1.

¹⁶ Troeltsch, Bd. 27, str. 327, 332, 335, 344.

posredovati zveličanje. Prodajanje odpustkov, ki je imelo namen zagotoviti cerkvi nove vire dohodkov, je bilo najočitnejši primer cerkvenih zlorab.

Ob tem se je sprožil konflikt, ki je imel za posledico mogočno reformacijsko gibanje. Ta konflikt v svojem bistvu ni bil dogmatičnega, temveč finančno-političnega značaja. Saj je vsa Nemčija čutila pritisk cerkvene finančne politike — razen najvišje plemiške duhovščine, ki je bila s svojimi interesi vključena v sestav rimske cerkve. Celo nemško plemstvo je, izhajajoč pač le s svojega stanovskega stališča, zahtevalo omejitev cerkvenih dajatev in sploh cerkvenega vpliva na zadeve posvetne politike. Nemčija je bila namreč še edino veliko področje, ki je moglo cerkveni državi donášati bogate dohodke. Vse ostale države: Francija kakor tudi Anglija in celo Španija, so se z osredotočenjem državne oblasti v rokah vladarja bile že osvobodile neposrednega cerkvenega vpliva. Nemčija pa je šele iskala obliko svoje politične ureditve in se izrpalava v notranjih bojih med državnimi stanovi in cesarjem. Vendar je nasprotje do Rima že dobivalo izrazitejšo nacionalno-politično barvo.¹⁷

Dotlej neznani nemški menih Martin Luther pa je razmišljal drugače. Posegel je v spor s svojimi 95 tezami, katerih prva se glasi: »Ko je naš Gospod in učitelj Kristus dejal: Delajte pokoro! — je hotel, da bodi vse življenje vernikov ena sama pokora.«¹⁸ Tako je bilo Luthrovo načelno razmerje do življenja. Potem je razmišljal dalje, gibajoč se pač v istem miselnem okviru, v katerem je človek visel med grehom in milostjo. Kakor se je v svetu okrog njega nekaj spreminjalo in presnavljalo, ne da bi ljudje v splošnem mislili na spremembo ustaljenega reda v njegovem temelju, tako je tudi Luther ostal v istih mejah in iskal nekaj, kar bi mu bilo med grehom in milostjo trdnejša in zanesljivejša opora. Sam pravi, kako ga je mučilo to vprašanje: »Že dolgo je od tega, kar me je prevzela vroča želja, da bi spoznal apostola (Pavla) v njegovem pismu Rimljanom. Toda nekaj me je zadrževalo. To ni bila hladnost srca, temveč ena beseda: Pravičnost božja se odkriva v evangeliju. Kajti sovražil sem to besedo: pravičnost božja, ker sem bil vajen, da jo po običaju vseh razlagalcev razumem filozofsko: to je tista pravičnost, po kateri je Bog pravičen in s katero kaznuje grešnike in nepravilne... Dokler se mi ni z milostjo božjo po razmišljanju podnevi in ponoči odkril smisel te besede: Pravičnost božja, ki se razodeva v evangeliju, je tista, ki jo sprejemamo in s katero nas Bog napravi pravične s pomočjo vere.«¹⁹

Neposredna vera v boga je nadomestila prejšnjo vero v avtoriteto cerkve, dotedanja etika dobrih del je bila zamenjana z zahtevo po veri, ki je edina potrebna za zveličanje. Zdelo se je, da je Luther

¹⁷ Joachimsen Paul, *Das Zeitalter der Reformation. Propädeutisch-Weltgeschichte* V. 1930, 34—5.

¹⁸ Mirbt Carl, *Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus*. 5. izd. Tübingen 1934, 253.

¹⁹ Luther, *Res indulgentiarum*. 1545. Glej Joachimsen 12.

prešel k pravemu verskemu individualizmu. V duhovnosti tedanjega človeka so se bile že zarisale prve črte individualizma. Meščanstvo je zidalo svojo blaginjo na denarju, ki je postal splošna zamenljiva in izmerljiva vrednost, ves gospodarski promet olajšujoči ekvivalent. Bogastvo ni bilo več neposredno vezano z zemljo in agrarno produkcijo, temveč se je osvobodilo in raslo kot rezultat nove gospodarske dejavnosti — obrti in trgovine. Spričo takega presnavljanja gospodarske osnove se je morala zrahljati tudi dotedanja negibna vkleknjenost kmeta v fevdalno-agrarni sistem, kakor kažejo kmečki upori. Kaj čuda, če se je tudi pobožnost v nekem smislu individualizirala.²⁰

Razen tega ni brez pomena dejstvo, da se Luther ni šolal v duhu tomistične filozofije, temveč je poslušal predavanja o Occamovi filozofiji, ki jo je nadaljeval v Nemčiji Gabriel Biel. Occam je znan zlasti iz spora med nominalisti in realisti. Poudarjajoč izkustvo kot osnovo spoznanja, je zagovarjal nominalizem: resničnost obstoji iz individualnih posameznosti.²¹ Splošni pojmi (universalialia) v resnici niso realnosti (realia), temveč samo nomina ali termini, pojmovni znaki, ki označujejo množino stvari zaradi njihove medsebojne sličnosti. Zato se imenuje ta filozofska smer tudi terminizem. Razum abstrahira individualno določenost stvari in potem objema več stvari z znakom splošnega pomena, ki ga pridaja različnim, med seboj podobnim stvarim. Taka individualnost par excellence je tudi bog, res singularisima, ki pa se loči od drugih stvari po tem, da boga ni mogoče dojeti iz izkustva, ker je izkustveno mogoče spoznati boga šele v onostranstvu. To nepopolnost človeškega spoznanja nekako popravlja in dopolnjuje vera. Samo vera nam pomaga, da dojamemo boga. Verujemo, da je za vse, kar je in kakršno je, odločilna edinole svobodna odločitev božje volje. Tako je predvsem absolutna božja volja predmet vere. Poznati moramo torej razodetje njegove volje. To celotno razodetje imamo v svetem pismu. Verujemo, da je vse, kar je razodeto od Boga in vsebovano v svetem pismu, resnično. Zato predpostavlja vera poslušanje božje besede, čisto v smislu Pavla: »Kako pa bodo verovali, če niso o njem (Gospodu) slišali? In kako bodo slišali brez propovednika?« (Rim. 10, 14.)

Dopolnilo te absolutne božje volje je človekova svobodna volja, s katero človekov razum svobodno priznava in sprejema božjo besedo. Po Bielu je vera akt razuma, ki je soglasen z resničnim (božjo besedo) in ki izhaja iz zapovedi lastne volje. Ta sposobnost, dojeti božjo besedo, pa ni utemeljena v razumu in razumskem dokazovanju, temveč v veri. Bog podeljuje verniku milost za njegovo vero ne iz dolžne pravičnosti, ampak zaradi svoje plemenitosti in dobrote, in sicer vsakomur, ki stori vse, kar je v njegovi moči.²²

²⁰ Troeltsch, Bd. 27, str. 65—6; Bd. 29, str. 6.

²¹ Bréhier I, 721—2. E. v. Aster, Geschichte der Philosophie. Leipzig 1932, 153—4.

²² Janet I, 449 sl. — Dittrich Otto, Geschichte der Ethik, III. Leipzig. 1926, 174—181.

V tem duhu je Occam na novo opredelil tudi cerkev. Sklicujoč se na sveto pismo, je videl v cerkvi združitev vseh vernih kristjanov. Resnica je lahko tudi pri kmetih, ženah in otrocih, če jo duhovniki izgubé. S tem, da ljudje bero biblijo, utegnejo priti do globljega krščanskega spoznanja kot oficialna cerkev. Kajti besede, da bo bog vodil svojo cerkev v znamenju resnice, ni omejiti na duhovnike, kot da bi bili samo oni cerkev. S tem je Occam po eni strani zagovarjal načelo laičnega biblicizma, po drugi strani pa je na novo določil razmerje med posvetno in duhovno oblastjo. Država in cerkev se po Occamu ne vključujeta v hierarhični zapovrstnosti v enotno stavbo zemeljskega reda, ker sta po naravi različni. Kakor nista razum in vera v hierarhičnem razmerju, tako tudi država in cerkev ne moreta biti druga drugi podrejeni.²³ Seveda pa je živel Occam še vedno v ideji vesoljne krščanske skupnosti, razbil je le celotnostni nazor tomistične filozofije.

Occamova filozofija, posredovana s terminističnim naukom Gabrijele Biela, tvori most k Luthrovemu protestantskemu nazoru. Kakor spada še v sistem srednjeveške filozofije, tako je že sprostila nekatere elemente, na katere so mogle navezati nove ideologije.

Luther je sicer zavrgel srednjeveško idejo krščanske skupnosti, ki se je pojmovala kot ostvaritev kraljestva božjega na zemlji, zastopanega po cerkvi in božji postavi.²⁴ Zamenjal pa jo je s *corpus christianum*, ki ga je pojmoval v Erazmovem smislu kot krog, v katerega središču je Kristus in na njegovem robu verniki. Pri tem je Luther izločil vmesni pas, ki so ga imeli v Erazmovi podobi cerkveni vladarji. To pomeni, da ni nobenega posrednika med Kristusom in vernimi kristjani. Najvažnejša konsekvence tega pojmovanja je načelo tako imenovane splošne posvečenosti, po katerem bi imel vsak vernik pravico učiti in tudi izvrševati bogoslužje. Kristus je zapustil evangelij vsem ljudem in vsak posameznik ga mora dojeti z vero, da bi dosegel milost. Vendar to ni mogoče iz lastnih naravnih sil, z aktom svobodne volje (*liberum arbitrium*), kot je učil še Biel, kajti noben napor, tudi nikakršna dobra dela ne izbrišejo greha. Človek je suženj greha in le milost božja ga osvobodi ter zaslužni božji pravičnosti. Svoboda je le v veri v Kristusa, ne pa morda v človekovi svobodni volji, ki je sploh ni.²⁵

Augsburška veroizpoved je v istem smislu poudarila odločilno vlogo božje milosti za doseg zveličanja. Sklicujoč se na Avguština, je omejila udejstvovanje svobodne volje na nebitvene stvari vsakdanjega življenja. »Mi spoznamo, de je v vseh ludeh ena lastna, fraj, slobodna vola, zakaj oni ja imajo vsi en naturski porodni rezum inu eno zastopnost, nekar de bi mi mogli kaj per Bugi opraviti... temuč le v tih vunanih delih tiga života... kar ta natura, tu je ta človeski

²³ Janet I, 449 sl.

²⁴ Mesnard 195.

²⁵ Dittrich IV, 1—28.

razum inu pamet premore, koker na puli oli njivi delati oli nekar, jejsti, piti inu timu glih kaj dobriga inu pridniga storiti.«²⁶ Bohorič je tudi za človeške znanosti, zaobsežene v besedi filozofija, menil, da more človek z njihovo pomočjo le nekaj malega videti, ker je razum po grehu prvih staršev v božjih rečeh topo oslepel.²⁷ Za zveličanje je potrebna le vera in nič drugega, zlasti ni treba nobenih dobrih del. Dobra dela sledijo za vero in šele ta napravi človeka sploh sposobnega zanje.²⁸

Na vse to se navezujeta dve omejitvi. Načelo splošne posvečenosti se praktično izvaja kot delegacija te funkcije enemu, ki v imenu vseh upravičencev upravlja skupno dediščino. Ta dediščina je predvsem evangelij, ki ga preostala dva zakramenta krsta in večerje samo potrjuje, ne da bi imela poleg evangelija še kak poseben učinek. Za varstvo te dediščine in resnice, vsebovane v evangeliju, se je organizirala nova cerkev v smislu predstave *corporis christiani*, v katerem ni cerkvene oblasti kot posrednika med bogom in verniki, temveč je dolžnost posvetne oblasti, da omogoči in zagotovi spoznanje čiste božje besede in gojitev prave vere. Abstraktno pojmovanemu načelu splošne posvečenosti ni nasprotovalo, da so prišli teritorialni knezi na čelo nove evangeljske cerkve. Saj so bili po krstu prav tako kristjani kot vsi drugi, je menil Luther v svoji poslanici nemškemu plemstvu, in zaradi svoje oblasti, ki so jo prejeli od boga v posvetnih rečeh, pred drugimi poklicani, da prevzamejo vodstvo tudi v skrbi za duhovno blaginjo svojih podložnikov. Tako so posvetni knezi sami izvajali reforme verskega in cerkvenega življenja, samostojno preurejali posamezne verske institute in posegali celo v dogmatična vprašanja.²⁹

Druga omejitev se tiče razlage evangelija in pravega, nepotvorjenega oznanjevanja božje besede. Ne z lastnim razumskim naporom, temveč le s pomočjo darov svetega duha, ki so izraz milosti božje, moremo prav spoznati boga. Tako je pozneje Trubar tudi slovenske prevode pripisoval milosti in darovom, ki nam jih je dal Bog s tem, da je prižgal luč svetega evangelija tudi pri Slovencih.³⁰ Protestantски nauk je bil daleč od tega, da bi bil dopustil *liberum examen*, kar se mnogokrat navaja v zvezi z odstranitvijo rimske cerkvene avtoritete. Krščanska svoboda, dosežena z aktom nadnaravne milosti božje, ne more biti predmet filozofske, torej razumske kritike in presoje, so trdili protestanti. Protestanti so uveljavili svojo lastno dogmatiko in predpisali obvezen sistem verskih in moralnih pravil. Zato *liberum examen* v resnici ni protestantsko načelo, dasi so ga morali protestanti uporabljati v borbi proti vladajoči doktrini v vrsti diskusij in disputacij.

²⁶ Trubar, Artikuli 43.

²⁷ Bohorič, *Arcticae horulae*. Predgovor.

²⁸ Dittrich IV, 1—28.

²⁹ Mesnard 193, 194, 198 in 199.

³⁰ Trubar, *Novi testament*. Posv. Ludviku, voj. Württ. Glej prevod pri Rupilu, Slovenski protestantski pisci. Ljubljana 1934. 150, 151.

To načelo je bilo le sredstvo, ki ga je narekoval položaj, toda ne smoter. »Ni mogoče misliti, da je bil Luthrov namen, pripravljati pot Karlstadtu, Zwingliju in Calvinu.«³¹

Zdi se, da je bil Flacius načelu proste presoje nekoliko bližji. Vsaj tako se zdi, če beremo takle odstavek iz njegove pridige o veri, ki jo je prevedel Trubar za svoj prvi katekizem: »An verni človek ta ima napoprej to misal inu dobro šego na sebi, de lubi to božjo besedo, to rad posluša oli sam bere, to samo za risnično drži inu ti isti sami verjame. Kar pak ludje govore, vuče oli dejo ter si bodite sveti očaki stare oli nove vere, falš krščanska cerkov, koncili, navada, papeži, škofi, fari, menihi oli dur bodi, taku ta verni gleda inu rezmisli, aku se nih vuk inu vse djane gliha z božjemi besedami, katere so v tih svetih bukvah, v ti bibliji zepisane.«³²

Flacius se je sicer strinjal z Luthrom v vseh bistvenih točkah. Že sodobniki so ga smatrali za najbližjega Luthru: Luthero proximus is: similem non feret ora virum... je poudaril njegov učenec Fraxineus v nagrobnem epitafu. Še danes ima Flacius v protestantski cerkvi sloves enega prvih teologov, zlasti kot utemeljitelj protestantske hermenevtike, vede o razlaganju in razumevanju biblije.³³ Po Luthrovi smrti je prav njemu pripadla naloga, da brani njegovo dediščino in se bori za njegov pristni nauk. Melanchthon, ki je bil poslej na čelu protestantske cerkve in ki mu pripisujejo, da je povezal teologijo in filozofijo v nekak krščanski humanizem,³⁴ je dejansko odstopil od nekaterih bistvenih točk Luthrovega nauka. Tako je sicer tudi po njegovem nazoru vera osnovni element in v načelu edino odločilna za opravičenje, vendar pa ni čisto neodvisna od človekove volje. Čeprav se opravičenje ne doseže zaradi kakršnega koli dobrega dela, vendar mora biti v nas samih nekaj, s čimer to blagodat sprejmemo. To se izraža v tem, da mora človek sam sprejeti obljubo, ki jo vsebuje božja beseda. Ta odločitev je rezultat svobodnega udejstvovanja človekove volje, torej drugače kot pri Luthru, za katerega je vera v celoti, tudi človekova odločitev, čisto božje delo. In kakor da bi hotel Melanchthon najti neko zvezo s preteklostjo, ko je tisoč let veljalo: za opravičenje so potrebna dobra dela, nenadoma proglašaja: vera je najmenitnejše dobro delo.³⁵ To je bila ideologija interima.

Ta idejni kompromis je namreč spremljal dogodke, ki so se tisti čas izvršili v nemških deželah. Protestantizem je bil doživel v boju s cesarjem Karlom svoj veliki poraz. Nemški protestantski knezi in mesta, združeni v schmalkaldski zvezi, so bili prisiljeni po neuspeli vojni sprejeti mir, ki jim ga je diktiral na državnem zboru v Augsburgu leta 1548. zmagoviti cesar in ki je znan kot augsburški interim, Določil je, da se bodo vsa verska vprašanja rešila na skupnem kato-

³¹ Janet II, 5. — Sturzo Luigi, L'Eglise et l'Etat. Paris 1937, 320.

³² Trubar, Katekizem 213.

³³ Mirković Mijo, Flacius. Zagreb 1938, 102, 129.

³⁴ Dittrich IV, 82.

³⁵ Dittrich IV, 91—4.

liško-protestantskem koncilu. Dotlej pa se protestanti odpovedujejo vsakršni svoji akciji. Od svojih pridobitev bodo začasno obdržali zakon duhovnikov in delitev obhajila pod obema podobama, toda spet se uvedejo katoliški obredi (maša, duhovniška oblačila itd.) in latinski jezik v cerkvi.³⁶ Katoliška cerkev je dosegla vse, kar si je v danem položaju lahko želela.

Mali interim, ki je kot posebni zakon za Saško izšel za izvedbo določb velikega ali augsburškega interima, je sprožil tako imenovani adiaforistični spor. Vodilni teologi z Melanchthonom na čelu so sprejeli določbe interima in opravičevali vse odstopke od protestantskih načel kot nebitvene, češ da gre le za »adiaphora«, nevtralne stvari, Mitteldinge. Proti temu je z vso ogorčenostjo nastopil Flacius, ki nikakor ni delil nazora, da so teze o svobodni volji, o potrebi dobrih del za zveličanje pa vrsta obnovljenih katoliških obredov s ponovno uvedbo latinskega jezika zgolj nevtralne, nebitvene stvari. Začel je ostro polemiko in se umaknil iz Wittenberga v Magdeburg, kjer je našel trdno zaslombo in pomoč pri meščanih tega mesta. Mladi, borbeni, po svobodi in neodvisnosti stremeči razred je čutil v Flacijevem odločnem stališču idejno orožje v svojem boju. Boj se je zaostрил do viška. Cesar je poslal nad Magdeburg vojsko, ki je oblegala mesto več kot eno leto. Flacius sam je bil na čelu odpora. Ko se je mesto predalo, ni bilo poraženo: izbojevalo si je versko svobodo — zmago, ki je pokazala, kako se je za vero treba boriti.³⁷

Flacius je s tem tudi pokazal, kako bi bilo mogoče uresničiti pravo protestantsko cerkev, izvesti resnično reformacijo, kar se Luthru ni posrečilo, ker je povezal reformacijsko gibanje z državnimi stanovi in ga vključil v konflikt med njimi in cesarjem za oblast v državi. S to spremembo pri vrhu, ko je na mesto rimske cerkve stopila nova deželna cerkev, vezana na moč in oblast teritorialnih vladarjev, pa se za tiste sloje, ki so bili spodaj, ni nič spremenilo. Tako je samo po sebi prišlo do omejitev protestantskih načel, ki smo jih zgoraj omenili. Flacius nam s svojim mišljenjem in dejanjem opravičuje sodbo, da bi bila zmaga njegovega stališča pomenila, če govorimo v modernem jeziku, demokratizacijo cerkve. Zato se nam zdi, da tisti stavki iz njegove pridige o veri izražajo njegov nazor o človeku in priznavajo človekove individualne moralne in intelektualne vrednosti. Kajti samo to priznanje more biti temelj vsake demokracije.

Zato je lahko razumeti, da je po Luthrovi smrti prav flacijanstvo pomenilo v reformacijskem gibanju tisto smer, ki je obetala uresničiti evangeljska načela. Med našimi protestanti je znan Sebastjan Krelj kot njegov učenec, ki je kakor Flacius branil radikalnejšo smer protestantizma. Iz njegove »Otročje biblije« je čutili flacijanski duh, saj poudarja Krelj opravičenje brez sodelovanja človekove svobodne volje

³⁶ Mirković 102; Joachimsen 195.

³⁷ Mirković 63—65.

in brezpogojno odklanja adiaphora.³⁸ Vendar pa ni Krelj niti s svojim književnim delom niti s svojim javnim nastopanjem prenesel Flacijevе tradicije v izrazitejši obliki na naša tla. Zdi se, da je bil v Ljubljani Matej Klombner, okoli katerega so se že pred letom 1530 zbirali prvi slovenski protestanti, pozneje pripadnik flacijanske smeri.³⁹ Prav preko njega je imel adiaforistični spor slaboten odmev tudi pri nas. Ko se je organizirala v Trubarjevi odsotnosti, za prvega njegovega izgnanstva, slovenska protestantska cerkev, je Klombner dosegel uvedbo strožjega württemberskega cerkvenega reda, ki se ni vračal h katoliškimi obredom kot saški. Trubar je imel stare obrede, razen kánona, glede na posebne slovenske razmere za dovoljene in je bil za uvedbo saškega cerkvenega reda.⁴⁰ »Mi se ne prepiramo s papežniki zaradi mašnega plašča ali adiaforističnih ceremonij, temveč o tem, kako naj bo človek pobožen, pravičen in blažen pred Bogom, kako naj prav časti Boga in mu služi ter kako naj rabi svete zakramente. V teh stvarih nas doslej še niso mogli primerjati s papežniki.«⁴¹ Po vrnitvi v domovino je Trubar navzlic uvedenemu württemberskemu redu dovolil duhovnikom rabo mašnega plašča, ki sta ga po Kreljevi smrti dva duhovnika pod Klombnerjevim vplivom spet odložila.⁴² Podobno pomirljivo stališče je imel Trubar tudi glede rabe latinskega jezika pri cerkvenem petju. Zaradi pomanjkanja slovenskih pesmi in nezadovoljen s pesmimi v Klombnerjevi pesmarici je rajši ostal pri latinskem petju.⁴³

To je menda vse, kar se je godilo na Slovenskem v zvezi s sporom med Flacijem in drugimi protestantskimi teologi, edini odmev tistega velikega boja, ki ga je Flacius vodil za zmago radikalne protestantske ideje. Kajti Klombner ni bil osebnost, ki bi bila mogla zaokreniti gibanje v to smer. Najbrže tudi ni v vsem obsegu dojel pomena Flacijevеga boja. Tako so se slovenski protestanti držali ob strani tudi ob drugi znameniti Flacijevi diskusiji o izvornem grehu. Izhajajoč iz Luthrovega nauka o nesvobodi človekove volje, je Flacius trdil, da je v človeški naravi aktiven zgolj element greha in zla.⁴⁴ Najplemenitejša substanca človeka, njegov razum ali razumna duša, zaradi katere

³⁸ Kidrič, *Otročja biblija*. 1566. ČJKZ IV, 1924, 121–5. Borbena ideologija flacijanstva prihaja verjetno do polnejšega izraza v Kreljevi knjižici iz 1562, pisani v nemškem jeziku: *Christlich Bedenken, ob und wie fern ein jeglicher Christ die Rotten und Secten, auch allerley offentliche Irthumen und Religionsstrette, beide von rechts wegen und auch mit der That zu richten und zu anathematiziren schuldig sey*. O knjižici poroča Elze, da se hrani v Berlinu in da spada v vrsto polemik med Flacijem in njegovimi nasprotniki. Elze 437.

³⁹ Kidrič, *Zgod.* 18.

⁴⁰ Kidrič, *Zgod.* 33, 43. O. Hegemann, *Zu P. Truber's 400jährigem Geburtstage*. JGGPOe 29, 1908, 39.

⁴¹ Trubar 1569. Hegemann 22.

⁴² Kumperger in Tulšak. Hegemann 39, 43.

⁴³ Klombner-Juričičeva pesmarica, ki je izšla brez Trubarjeve vednosti pod njegovim imenom: *Ene duhovne pejsni...* 1563. Kidrič, *Zgod.* 43. Elze, *Die slov. prot. Gesangbücher des 16. Jh.* JGGPOe 5. 1884. 10 sl.

⁴⁴ Mirković 143.

je človek podoben bogu, je z grehom uničena. To ni samo accidens, ki bi povzročil le nebitveno zlo, temveč se tiče samega človekovega bivanja, njegove substance. To satansko delo more uničiti samo bog s svojo milostjo, ki jo dosežemo z vero in s katero postane razumna duša spet >vir, delavnica in mati vseh dobrih del.⁴⁵ S tem je Flacius še enkrat nastopil proti vsakemu kompromisnemu stališču, kot ga je med drugimi branil tudi Melanchthon glede svobodne volje, in zagovarjal s tem, seveda v verskem okviru, nekak materialni monizem in determinizem.⁴⁶

Spet je bil Flacius z vso svojo dejavno in borbeno osebnostjo v spopadu z učniki in gosposko. Zato je bil blizu tistim slojem, ki so stali v svojem življenjskem boju pred istimi nasprotniki kot on sam. Na Zgornjem Štajerskem se je flacijanstvo zelo širilo, zlasti je bilo močno zakoreninjeno v rudarski okolici Schladminga. Tu se je vršila leta 1577 verska disputacija o izvirnem grehu, ki se je potem nadaljevala v Gradcu. V duhu Flacijevega nauka je voditelj štajerskih flacijancev Hassler pri zaslišanju pred štajerskimi deželnimi odborniki branil svoj nazor o izvirnem grehu takole: Med pokvarjeno naravo in izvirnim grehom ni razlike. Pokvarjenost pa je razumeti kot popolno zlo v človeški naravi, ki je pokvarjena zaradi greha prvih staršev in s katero se poslej zlo nasleduje. Razlikovati je mogoče med naravo in izvirnim grehom samo pred prvim grehom, ko je bila narava pravična, zdrava in sveta. V tem smislu pokvarjenost res da ni identična z naravo samo, temveč z zlom, ki pa je po prvem grehu nerazdružno zvezano s človekovo naravo.⁴⁷ Posebno poglavje cerkvenega reda, ki so ga sklenili notranjeavstrijski deželni stanovi na skupnem sestanku v Brucku leta 1578, je posvečeno zavrnitvi Flacijeve teze o izvirnem grehu. Prav tako se je flacijanstvo močno zakoreninilo v okolici Beljaka. Tu so protestantski kmetje vzdržali naval protireformacije in se ohranili do današnjega dne.⁴⁸ Kakor je Flacius v najtežjih dneh reševal protestantizem v Nemčiji, tako je od vsega slovenskega reformacijskega gibanja ostalo samo tisto, kar je bilo prekaljeno v borbenem duhu flacijanstva.

Oficialna protestantska cerkev na Slovenskem pa se je, tesno nalonjena na deželne stanove, držala umerjene sredinske smeri. Dogmatični temelj je bila augsburška veroizpoved iz leta 1530. Trubar jo je prevedel leta 1562 in jo zaradi lažjega razumevanja še dopolnil z württemberško in saško veroizpovedjo, ki sta bili predloženi tridentškemu koncilu.⁴⁹ Vsa protestantska dela, ki so izšla v slovenskem jeziku, so imela namen, utrditi med Slovenci to oficialno smer pro-

⁴⁵ Dittrich IV, 248.

⁴⁶ Mirković 143.

⁴⁷ Loserth, Der Flacianismus in Steiermark und die Religionsgespräche von Schladming und Graz. JGGPOe 20. 1899, 2—10.

⁴⁸ M. Wutte, Zur Geschichte der windischen Protestantengemeinde Agoritschach-Seltschach in Kärnten. JGGPOe 49. 1928. 108—110.

⁴⁹ Trubar, Artikuli. Uvod.

testantizma. Trubar v uvodih ponovno poudarja, da slovenski protestanti niso »niti sedaj niti prej (a tudi v bodoče ne bodo) dali ali hoteli tiskati lahkomišelnih, nekoristnih stvari ali kaj sanjarskega, puntarskega, schwenckfeldskega, prekrščevalskega, upornega ali sramotilnega«⁵⁰, »dvojljivega ali vsaj spornega«⁵¹. »Pri njih tudi ni nastala doslej, hvala Bogu, nobena sekta ali razkol, niti kalvinska ali flacijanska niti kaka druga kakor pri Nemcih.«⁵² Trubar je prav tako zavrnil obdolžitev, da bi bili v njegovih knjigah med drugimi zmotami tudi cvinglijanski nazori.⁵³

Vendar če odklonitev očitkov glede vseh drugih »zmot« velja, ne velja to za Zvinglijev nauk, ki je nasprotno v precejšnji meri oblikoval Trubarjevo miselnost. Še preden je prišel v Ljubljano, je Trubar dobival Bullingerjeve in Pellicanove komentarje.⁵⁴ Pozneje je bil v pismeni zvezi z Bullingerjem samim, kateremu priznava, koliko dolguje njemu in Pellicanu,⁵⁵ saj je iz njunih komentarjev pridigal celih 17 let. V drugem pismu pravi, da ne vidi pravega smisla v visokih disputacijah o resnični navzočnosti Kristusa pri večerji, češ, oboji, tako luteranci kot cvinglijanci, priznavajo, da se deli pri večerji resnično telo in kri Kristusova; sicer pa ne želi o tem disputirati: *sacramentis non est ahibenda verborum argumentatio*.⁵⁶ Trubar poudarja, da je 27 let pridigal o večerji tako, da ne bi imel noben cvinglijanec niti luteranec nobenih pomislekov. Gre čisto preprosto za to, pravi, da verujemo Kristusovim besedam, da je pri zadnji večerji posvetil kruh v svoje telo in vino v svojo kri. Tu je bila, se zdi, slaba točka Trubarjevega nazora. Kajti kot ni bil glede obhajila nasproten Bullingerju, tako je bilo s pravovernega vidika kaj ohlapno njegovo pojmovanje večerje v pismu Nikolaju Gravenecku: »V naši cerkvi, ki je sprejela evangeljski nauk, ni še, hvala Bogu, od nobene strani slišati o razporu. Mi soglasno učimo in verujemo besedam Kristusovim pri večerji, da pri tem sprejemamo resnično telo in resnično kri Gospoda Kristusa v duhu in veri ter da smo deležni njegovega telesa in krvi, namreč njegovega zasluženja, po besedah Pavlovih 1. Kor. 10.«⁵⁷ To pismo je povzročilo silen vihar in ponovno obdolžitev, da je Trubarjev nazor cvinglijanski. V sporu, v katerega so posegli vojvoda Württembergski, baron Ungnad in teolog Jakob Andreae, so Trubar sam kot tudi deželni stanovi kranjski odločno zavrnil vsak sum cvinglijanstva. Vojvodi Württembergskemu so se zdele »te besede,

⁵⁰ Trubar, Ta prvi dejl tiga noviga test. 1557. Predgovor. Rupel 23.

⁵¹ Trubar, Register u. summarischer Inhalt. 1561. Posv. bar. Ungnandu. Rupel 49.

⁵² Trubar, Novi test. Posv. voj. Württ. Rupel 150.

⁵³ Trubar kralju Maksimilijanu 31. I. 1560. Elze 35 sl. Trubar je obsodil cvinglijanski nauk tudi v Cerkv. ordningi 113a. Kidrič, Kirchenordnung 98—9.

⁵⁴ Kidrič, Zgod. 20.

⁵⁵ Trubar Bullingerju 13. IX. 1555. Elze 19.

⁵⁶ Trubar Bullingerju 13. III. 1557. Elze 22 sl.

⁵⁷ Trubar Nikolaju Gravenecku okt. 1563. Elze 358 sl. Tudi Elze, Die Superintendenten der evang. Kirche in Krain während des 16. Jh. 1863, 19.

čeprav same po sebi pravilne in krščanske, vendarle v tem času tako splošne, da bi mogli tudi cvinglijanci in kalvinci v njih tehtati in prodati svoj nazor.⁵⁸

Prav vprašanje obhajila je v razmerju med Luthrom in Zwinglijem ostalo sporno. Po prizadevanju grofa Filipa Hessenskega, ki je stremel za ostvaritvijo trdne protestantske politične zveze, segajoče od Švice do Saške, je prišlo do sestanka med obema reformatorjema v Marburgu leta 1529, ker je grof pač dobro vedel, kolikšnega pomena bi bila verska enotnost v boju proti cesarju. Predstavnik obeh smeri sta se sporazumela v 14 točkah, v 15. glede obhajila pa nista mogla najti skupne formule. Zato je bilo to vprašanje tudi v zvezi s Trubarjem tako važno in zato so bili pravoverni protestantski teologi za vsako formulacijo tako občutljivi. »Vaš duh je drugačen kot naš,« je dejal Luther, ko sta se s Zwinglijem razšla. Res, duh obeh reformacijskih smeri je bil čisto različen. Luther se je mučil v boju s satanom in pod težo greha je nemirno iskal božje pomoči in njegove odrešujoče milosti. Poudarek Zwinglijevega nauka pa ni bil v veri v boga kot odrešenika, temveč v boga-stvarnika, ki je neskončno dober, moder in mogočen. Vse, kar obstoji, odraža boga, vse ima pred bogom zaradi njega svojo vrednost. Zdi se, da je v vrednotenju človeka neka sorodnost med Zwinglijem in Flacijem. Po Zwingliju je človek »najimenitnejše delo božje«. Kajti obdarjen je z razumom in s tem povzdignjen nad vsa druga bitja. Tako je vse simbol boga samega in večerja je v istem smislu le zahvala bogu za izkazano dobroto in priznanje vere, da nas je Kristus odrešil od greha. Zmotno pa je trditi, poudarja Zwingli, da bi bil Kristus resnično in telesno pričujoč.

Ni težko videti v tem črte nekakega racionalizma in humanizma. Zwinglijev nazor se je v resnici oblikoval pod vplivom antične stoične filozofije, kakor dolguje marsikaj tudi Erasmu. Pico della Mirandola mu je posredoval idejo krščanskega univerzalizma, po kateri tudi antični modreci niso izključeni od zveličanja. Tudi Dante je srečal stare pesnike, vladarje in filozofe v predpeklju, izven krogov večnega pogubljenja. Vsekakor se Zwinglijev duh ostro loči od Luthrovega brez-pogojnega iracionalizma. »Bog ne pričakuje od nas, da bi verovali nekaj, kar je nerazumljivo.«⁵⁹ Njegova domovina, dežela zgodnjih demokratičnih tradicij, ta čas tudi politično neodvisna od Nemčije, je že poznala emancipacijo človeka od tiste vezanosti, ki je še obstajala v fevdalnih nemških deželah. Njegovi rojaki so se dotlej kot najemniška vojska borili na vseh bojiščih Evrope, zlasti v Italiji, in z orožjem odločali zmago zdaj temu zdaj drugemu vladarju. Svobodna mesta so s svojim gospodarskim življenjem že razvila samozavest meščanstva in mu utrdila suveren občutek, da nekaj velja in nekaj zmore. Človek je bil v središču skladno urejenega vesoljstva, poseben primer božje milosti, s svojim razumom podoben bogu samemu. Vsa njegova

⁵⁸ Voy. Württ. Trubarju 29. II. 1564. Elze 391.

⁵⁹ Dittrich IV, 132.

dejavnost ima v tem vesoljnem redu svoj pomen in vrednost pred bogom. Zato tudi cerkve ni ločiti od politike, nasprotno, mora se zlititi z državo v »ljudstvo vernikov« in postati vse obsegajoča skupnost, ki je potrebna za doseg velikih ciljev.⁶⁰ V ta okvir se vključuje tudi Zwinglijeva zamisel teokratske države, ki poleg javnih ureja tudi verske zadeve.

In res, isti Zwingli je nastopil proti temu, da bi se njegovi švicarski rojaki bili za interese tujih vladarjev. Najprej je Zürich sam prepovedal svojim prebivalcem, da bi se zavezovali v tujo službo, in potem se je Zwingli v istem smislu obrnil na vso švicarsko konfederacijo. Z grofom Filipom Hessenskim je snoval politično zvezo proti Württembergu, ki je bil v rokah cesarja Karla in v katerem je imel cesar najmočnejšo oporo v južni Nemčiji. Pozneje je osvobojeni Württemberg postal izhodišče slovenskega protestantizma.

Tega sveta in sredine, iz katere je Zwingli zrasel in v kateri je delal, Trubar ni mogel poznati in čutiti. Problemi njegove uboge domovine so bili drugačni in tako je mogel biti Trubar samo tihi občudovalec Zwinglijevega duha, ki je ustrezal njegovemu mišljenju, ne da bi bil mogel prenesti na slovenska tla kaj več kot vztrajno borbo proti »ceremonijam« in praznoverju ter ponesrečeno formulacijo o večerji, ki mu je podzavestno ušla. Vsekakor pa je važno, da je imel Zwinglijev nazor na oblikovanje Trubarjeve miselnosti znaten vpliv.

Trubar je poznal tudi drugega švicarskega reformatorja Calvina. Sam ga omenja, ko pripoveduje o svojem bivanju v Trstu: škof Bonomo je razlagal svojim duhovnikom poleg Erazmovih Parafraz tudi Calvinove Institucije. Vendar ni zaslediti nobenega vpliva njegovega nauka pri Trubarju, ki samo kratko ugotavlja, da kalvinizma med Slovenci ni. Ostvaritev teokratske države zbližuje Calvina s Zwinglijem, vendar obstoje nekatere značilne razlikosti med obema naukoma. Bolj ko Zwingli je Calvin poudarjal vsemogočnost boga-stvarnika in na drugi strani večjo podrejenost ljudi božjemu zakonu, ki je v primeri z Luthrom spet imel večjo veljavo in pomen, seveda poleg evangelija. Tudi za Calvina in za poznejše pripadnike njegovega nauka je značilno, da iščejo v svetem pismu ne le za življenje potrebnih verskih in moralnih resnic, temveč tudi pravila za zunanji red cerkve in države.⁶¹ Tudi Calvin je svoj nauk trdno vklenil v nasprotje med grehom in milostjo. Toda bolj kot najdoslednejša smer v luthrovskem nauku, bolj kot Flacius je Calvin zanikoval svobodno voljo in napravil zveličanje čisto odvisno od suverene volje boga, ki vnaprej določi nekaterim večno življenje, druge pa obsodi na večno pogubljenje. Samo s predestinacijo je bilo mogoče odgovoriti na vprašanje, zakaj nekateri ne morejo videti in spoznati očite resnice, ki jo vsebuje beseda božja: zato, ker je tolikim ljudem odločeno, da so

⁶⁰ D. Cantimori, Ulrich Zwingli. Enciclopedia italiana. XXXVII. 1067-70.

⁶¹ Gierke Otto, Johannes Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien. Breslau 1913, 56.

zaslepljeni in ne morejo dojeti resnice.⁶² Ta nauk je dosledno do konca izvedeni determinizem, ki smo ga srečali že pri Flaciju, seveda še zmerom v isti sferi, ki se razteza od greha do milosti in ki spaja tostranstvo in onostranstvo v imenu vseмогоčnosti božje. Tak celotnostni značaj ima tudi Calvinova država, boljše država-cerkve. Že po načelu, da vsaka oblast izhaja od boga, smo dolžni oblasti pokorščino. Toda Calvin je temu pridružil drugo načelo, da ni oblasti razen tiste, ki vlada v smislu božjega zakona.⁶³ Te dve načeli pa ostvarja prav teokratska država.

Calvin spada s svojim naukom že v drug svet, ki je izven območja nemškega protestantizma. Calvin je Francoz in prva doba njegovega življenja je posvečena boju za uveljavljanje reformacije v Franciji. Francija pa ni bila raztrgan, politično neenoten in razdrobljen teritorij, temveč že močna, enotna država z osrednjo državno oblastjo. Leta 1576. je Bodin že podal teorijo državne suverenosti. Od tod taka odločilna vloga božje suverenosti v Calvinovem nauku.

Tako močni racionalistični elementi v Zwinglijevem nauku opravičujejo sodbo, da nista prava naslednika Zwinglija v Švici Bullinger in Calvin, temveč italijanski heretiki, ki so od Zwinglija prevzeli značilne motive za svojo humanistično doktrino krščanstva.⁶⁴ V intelektualnih krogih Italije, tudi med duhovništvom, ki so ga prevzeli ideali humanizma, je bila zahteva po cerkveni reformi zelo živa. Povezati in združiti krščanstvo z oživiljeno kulturo antike, to je bila njihova vodilna misel — podobno kot pri Erazmu. Ti humanisti niso sprožili nobenih gibanj, mnogi so bili celo pomembni cerkveni dostojanstveniki ali sloviti pridigarji ali ugledni profesorji, mnogi so se gibali in občevali na dvorih. Verovali so v odločilni vpliv in poslanstvo razuma, ki bo slednjič navdihnil tudi vladarje same, da bodo izvedli potrebne reforme. Isti duh, ki ga vidimo tudi pri Machiavelliju, le da je on razmišljal o politiki in obračal vso pozornost mōči vladarjev. Humanistična tradicija je bila v Italiji že zelo trdna in filozofija se je bila že davno ločila od teologije. Spomnimo se samo filozofske šole Pomponazzija v Padovi, ki je že v začetku stoletja razpravljal o nesmrtnosti duše neodvisno od razodetja in nadnaravnega smotra ter v smislu stare stoične filozofije postavljala smoter življenja v človeštvo samo v ozki povezanosti z vesoljstvom.⁶⁵ Človeška duša je po Pomponazziju v vseh svojih funkcijah enota individualne samozavesti. Ne moremo je deliti v materialno in nematerialno substanco. Kajti tudi mišljenje in hotenje nista nematerialna dejavnost, temveč potrebuje telesnih organov, čutnih predstav in telesnih objektov. Duša je oblika telesa in v tem smislu tudi materialna in smrtna. O nematerialnosti in nesmrtnosti duše pa se lahko govori v drugem smi-

⁶² Choisy E., *L'Etat chrétien calviniste à Genève*. Paris. (Brez navedbe letnice.) Str. 543—44.

⁶³ Mesnard 281.

⁶⁴ Cantimori 1067—70.

⁶⁵ Bréhier I, 754—755.

slu, da more namreč človeška duša neodvisno od svojega individualnega položaja misliti in dojemati večno veljavna, splošna načela. Tako ima človeška duša svoj delež pri nesmrtnosti, čeprav je po svoji substanci materialna in smrtna.⁶⁶

Toda ko se je sprožilo reformacijsko gibanje, so začutili ti humanisti v njem sorodnost z lastnimi ideali in postali njegovi pristaši. V Napoliju je Španec Juan de Valdes, ki je zaradi zvez z Erazmom moral zapustiti svojo domovino, zbral krog somišljenikov, ki so začeli verovati v evangelij. Poleg njih so bili drugi po vsej Italiji. Trubar je nazore nekaterih poznal, saj v svojih pismih Bullingerju izrecno omenja nekaj imen: Bernarda Ochina, Giovannija Mollija-Montalcina, Mattea Gribaldija, Lelija Socinija, Giulia Terenziana (Giuseppe della Rovere), ki ga je spoznal za njegovega bivanja pri škofu Petru Bonomu v Trstu.⁶⁷ Ko jih je začela v Italiji preganjati inkvizicija, so mnogi zbežali v Švico, ki je veljala takrat za deželo verske svobode. Vendar je bil racionalistični element pri teh beguncih premočan, da bi se bili mogli podrediti novi evangeljski dogmatiki. Socini je znan kot eden začetnikov antitrinitarizma, smeri, ki je dobila svoje ime zaradi zanikanja trojnosti božje osebe. Racionalističnemu duhu teh humanistov se je upiralo vse, česar ni bilo mogoče dojeti z razumom. Poskušali so združiti nadnaravno z naravno resnico, zato pa so morali vključiti vse nadnaravno v razumski sistem. Kar pa presega razum, ne more biti predmet vere. Zato je Lelio Socini ostro obsodil versko nestrpnost, ki se je pokazala, ko je bil Servet leta 1553 v Ženevi zaradi svojega antitrinitarističnega nazora živ sežgan na gmadi. Treba je doseči edinost krščanske misli v tem, kar vse krščanske cerkve družijo in kar ne nasprotuje razumu, je pozival Socini in s tem prvi vrgel v svet idejo verske strpnosti.⁶⁸ Antitrinitarci so se morali umakniti iz Švice. Fausto Socini in Ochino sta prenesla svoje ideje na Poljsko, kjer se je antitrinitaristično gibanje zelo razširilo. Trubar, ki je očitno dobro poznal dela teh beguncev, pravi v enem svojih pism Bullingerju v zvezi z Matteom Gribaldijem: »O nazoru Gribaldijevem o bistvu božjem ste že slišali; jaz njegovega mnenja ne razumem. Ostal bom do smrti pri treh simbolih.«⁶⁹

Čedalje močnejše uveljavljanje razuma je moralo razmakniti okvir, v katerem so dotlej iskali odrešitev človeštva. Antitrinitarci so napravili spet pomemben korak v tej smeri. Bog, stvarnik in najboljši gospodar nad svetom, je hotel, da bodi svet podrejen človeku in njegovemu razumu, je učil Ochino. Človek je nad ostalim stvarstvom in uveljaviti mora svojo voljo in razum nad njim, če naj izpolni smoter, ki mu ga je dal bog. Res je človek z grehom skalil harmonijo sveta, toda bog ga je po svojem sinu odrešil in mu odprl pot k zveličanju.

⁶⁶ Ditttrich III, 281—82.

⁶⁷ Trubar Bullingerju 13. III. 1557, 20. XII. 1557, 10. VII. 1557. Elze 22 sl., 32 sl., 29 sl.

⁶⁸ Sturzo 321, 323.

⁶⁹ Trubar Bullingerju 10. VII. 1557. Elze 29 sl.

Veličina, moč in slava ga podzavestno dvigajo k bogu, da se združi z njim, saj so to same lastnosti božje. Vera pomeni dejavnost, misel in polnost življenja in z njo se človek zave lastne vrednosti. Tako se človek nenehno izpopolnjuje in izpreminja svoj dom v zemeljski paradiz.⁷⁰

Kako čisto drugačna filozofija, kako polna življenjskega optimizma in vere v utrditev človeških vrednosti na svetu! To je bila spet vedrina humanista Erazma, ki mu je bilo življenje smehljaj, ki je ljubil razum in veroval v človekovo svobodo — v nasprotju z mrkim Luthrom, ki je videl v naravi kugo in v razumu mračni kaos in bil ves pod težo človeške neozdravljive pokvarjenosti.⁷¹

Lelijeve nečak, Fausto Socini, je dalje razvil ta nazor, ga uredil v sistem in postal vodilni predstavnik gibanja, ki je na Poljskem združilo številne antitrinitaristične skupine. Nasprotniki so jih imenovali tudi arijance, pozneje po njem tudi socinijance. Od Serveta izvirajoče antitrinitaristično pojmovanje boga mu je bilo osnova. Potrebno je spoznanje in vera v Boga, ki po naravi umrljivemu človeku zagotavlja večno življenje. Najvišjo avtoriteto je videl v evangeliju, ki naj se razlaga z razumom. Krščanska skupnost mora biti urejena v duhu najstrožje morale in dosledne evangeljske solidarnosti. Vendar je bil Socini proti uporabi vsakršne sile, proti vojni in proti uporu zoper oblast.⁷² V tem se pač odraža humanistična ideja o moralni preobrazbi z argumenti razuma, kar je seveda zelo težko v družbi, ki je razvila svojo hierarhijo in privilegije. Kdo bi se jim hotel odpovedati? Tako je bilo v Italiji in na Poljskem, dasi so se pojavljali med socinijanci tudi posamezni radikalnejši koncepti.

Jasnejši in doslednejši programi so se izoblikovali v nemških deželah, in sicer v mestih. Ko je bil Luther zaprt na Wartburgu, je v njegovi odsotnosti Karlstadt nastopil v Wittenbergu za ostvaritev evangeljskega življenja v duhu načel, ki jih je bil proglasil Luther. V tem smislu je izvedel vrsto reform v verskih institucijah in razen tega tudi v socialnem skrbstvu, ki je bilo prej v rokah cerkvenih ustanov in je zdaj postalo zadeva mestne uprave. Združitev javnih poslov in verskih zadev v rokah mestnega sveta je nakazala razvoj v smeri poznejšega švicarskega tipa države-cerkve. Ta razvoj je Luther po svoji vrnitvi zaustavil in ga usmeril k tipu teritorialne deželne cerkve.

V istem času je nastopal v Zwickau, starem mestu rudarjev in tkalcev ob češki meji, Thomas Münzer, ki je imel zlasti na plebejske sloje mestnega prebivalstva velik vpliv. Družbena diferenciacija in vzporedno z njo tudi miselna emancipacija od tradicionalnih ideologij se je bila izvršila že v tolikšnem obsegu, da vrstni pojem človeka, kristjana ni mogel več objeti vseh bistvenih značilnosti, ki so se bile

⁷⁰ B. Nicolini, Bernardino Ochino. *Enciclopedia Italiana*. XXV, 161—2.

⁷¹ Erasme de Rotterdam, *Eloge de la Folie*. Editions Cluny. Paris 1937. Uvod Armanda Hooga XXIII.

⁷² Cantimori, Lelio e Fausto Socini. *Enciclopedia Italiana*. XXXI, 1016—17.

razvile in ki so bile pri različnih družbenih slojih različne. Dasi pojmovni okvir krščanstva ni bil razbit, vendar so se morali posamezni elementi konkretizirati in najti nove poudarke. Tista splošna shema o zveličanju tudi z novim Luthrovim poudarkom vere ni več ustrezala, zlasti ne tistim, ki so se zavedeli svojega družbenega položaja. Kako bi mogel pravični bog dopustiti take krivice na svetu, ko je vendar zapovedal ljubezen do bližnjega in proglasil enakost vseh ljudi? Temu se je človeški razum upiral in ni se mogel sprijazniti s tem, da bo neenakost na zemlji poravnana z enakim deležem pri zveličanju.

Münzer je jasno odgovoril na ta vprašanja. Svojega nazora ni oblikoval le pod vplivom biblije, temveč je našel mnogo pobud tudi v Platonovi »Državi«. ⁷³ Sveto pismo Münzerju ne velja kot edina, nezmotljiva avtoriteta. Poleg biblije obstoji razum in sveti duh ni nič drugega kot razum, vera pa oživiljenje razuma. Po tako pojmovani veri postane človek podoben bogu in njegova naloga je, da uresniči kraljestvo božje že tu na zemlji. Človeštvo se mora vrniti v davni zlati vek, ko je bila svoboda in ni bilo ne lastnine ne oblasti. Brez odlašanja je treba to izbojevati v Nemčiji in v vsem krščanskem svetu. ⁷⁴ V tem programu sta prvič združena ideal nebeškega kraljestva in pozemeljski ideal pravičnejše in razumnejše družbe, seveda še čisto v duhu verskega profetizma. To je bila ideologija kmečkih uporov v Nemčiji, ki se jim je postavil na čelo Münzer sam.

Münzer je predstavljal v bistvu radikalno smer zelo razširjenega gibanja anabaptistov ali prekrščevalcev, ki so se bili razmahnili v vseh deželah srednje Evrope in ki v splošnem niso šli tako daleč kot Münzer, dasi so bili pod njegovim vplivom, tako na primer tudi v Zürichu. V nasprotju z Münzerjem so prekrščevalci poudarjali izključno veljavo svetega pisma in temeljnega božjega zakona: krščanske ljubezni do bližnjega. Njihov cilj je bil še zmerom v onostranstvu, na tem svetu pa so zahtevali svobodo, zanikavali vsako oblast in odklanjali vsakršne družbene dolžnosti in obveznosti. Če dosežejo ljudje stopnjo moralne popolnosti v duhu evangeljskih načel, so menili prekrščevalci, je vsaka oblast odveč. Verovali so v skorajšnji prihod Kristusa in sodbo, ki ji bodo ušli samo krščeni, toda krščeni v njihovem smislu. Njihovo pojmovanje krsta kaže namreč spet svojevrstno prilagoditev racionalističnega momenta. Medtem ko pomeni krst katoličanom in tudi protestantom sprejem v cerkev in udeležbo pri obljubi zveličanja, vidijo prekrščevalci v njem dovršitev notranjega očiščenja kot rezultat moralnega udejstvovanja in svobodne volje. Sklicujoč se na Markove besede: »Kdor veruje in je krščen, bo zveličan, a kdor ne veruje, bo obsojen« (Marko XVI, 16), so dopuščali samo krst odraslih, ker v otrocih še ni razvit razum, da bi mogli verovati. Tako je tudi prekrščevalcem vera funkcija razuma. Ta raciona-

⁷³ Beer Max, *Allgemeine Geschichte des Sozialismus und der sozialen Kämpfe*. V hrvatskem prevodu B. Adžije in M. Durmana, *Opća historija socijalizma i socijalnih borba*. Zagreb 1933, 243.

⁷⁴ Engels 66—68.

listična poteza se odraža tudi v njihovem pojmovanju obhajila, v katerem slavé, podobno kot Zwingli, samo spomin zadnje večerje Kristusove.⁷⁶

Prekrščevalstvo je doseglo tudi slovenske dežele. Trubar piše, da se je bilo prekrščevanje, preden se je čisto in javno pridigal evangelij, zelo razmahnilo; zaradi strogih ukrepov proti njim in z evangelijem pa je ta sekta izginila.⁷⁶ Z nekakim zadoščenjem pripoveduje Trubar, da je videl smrt Balthasarja Hubmaierja, enega vodilnih prekrščevalcev v južnonemških deželah, prej tudi udeleženca v Münzerjevi zvezi upornih kmetov.⁷⁷ Stališče protestantov do prekrščevalcev je bilo vseskozi odklonilno. »Mi ferdamnujemo tudi te zmotne ljudi inu duhe... kir ne gredo h pridigom inu se ne obhajejo, ne krščujo, temuč iščejo inu čakajo izvuna te besede božje inu prez evangelija na drugu notrne rezvečene inu na drugi vuk inu te ljudi odpe-lavajo od te besede božje na suje lastne nore inu zepelavne misli, koker nakadaj so bili ti maniheji, entuziasti inu per našim času so ta Tomaž Münzar, ti bidertaufarji...«⁷⁸

Zdi se, da je prav prekrščevalstvo pospeševalo in poživiljalo pri nas mit evangeljskega življenja na zemlji. Pri tem je posredno pomagal protestantizem sam s tem, da je napravil evangelij dostopen ljudstvu. Geslo pravega, nepopačenega evangelija z zapovedmi krščanske ljubezni in enakosti je prevzelo predvsem tiste, ki so bili po svojem družbenem položaju za to najbolj dovzetni. Kmet tlačan je raztegnil propoved o evangeljski svobodi na ta svet, na gospodarsko in družbeno področje, saj se je začel leta 1524 upor v nemških deželah z geslom »za božjo pravdo«. Če je bilo geslo slovenskega upora desetletje prej »stara pravda«, najbrže ne gre delati načelnih in bistvenih razlik med obema, kakor poskušajo nekateri zgodovinarji.⁷⁹ Oba upora spadata v isti čas in sta posledica enakega neboljšanega stanja. Toda prav v tem desetletju so se že izoblikovale nove ideologije, ki so iz evangelija izvajale svoje nauke in v boju za zboljšanje svojega položaja so imeli kmetje zdaj novo idejno orožje in opravičilo, sklicujoč se na samo besedo božjo.

V tej skoraj nepregledni zmešnjavi ideologij, programov in smeri, v katerih znamenju so se borila evropska ljudstva 16. stoletja, moramo vendarle jasno razločiti dve poti. Ena je prenašala vso problematiko sveta v onostranstvo, kjer je združitev z bogom obetala dokončno rešitev vseh zemeljskih tegob in bridkosti. Druga je pojmovala evangeljska načela konkretno in se ni zadovoljevala s tem, da bi svetopisemske prilike služile samo za osvetlitev večnega reda v nebeškem kraljestvu. Vračala se je v svet, v katerem so te prilike

⁷⁶ A. Eckhoff, Anabattisti. Enciclopedia Italiana. III, 62—3.

⁷⁶ Trubar, Novi test. Posv. Ludviku, voj. Württ. Rupel 152.

⁷⁷ Trubar, Katehismus z dvejma izlagama. 1575. Rupel 124.

⁷⁸ Trubar, Artikuli 33—34. V istem smislu Cerk. ordninga 56a. Kidrič, Kirchenordnung 98—99.

⁷⁹ Grafenauer 113—14.

nastale, in stremela ne za idejno, temveč za konkretno anticipacijo krščanskega ideala na zemlji.

Najizrazitejši predstavnik prve poti je gotovo Luther in slovenska evangelijska cerkev je sprejela za svoj verski program nauk, ki ga je podal najprej Luther sam in ki so ga za njim izdelali in uzakonili oficialni protestantski teologi. To je bila najprej augsburška veroizpoved (1530) in potem formula concordiae (1577), ki jo je podpisalo 20 slovenskih predikantov in 10 učiteljev.⁸⁰ Trubar poudarja, da »so vsi predikanti s prisego obljubili in podpisali, da bodo verovali, učili in pridigali po augsburški veroizpovedi in po formuli concordiae«. ⁸¹ Tudi ves slovenski protestantski knjižni repertorij odločno zastopa oficialno protestantsko smer. Prevajalci so s Trubarjem na čelu obljubili baronu Ungnadu, da ne bodo »prevajali in tiskali nobene druge knjige mimo tiste, ki so jo priznali in sprejeli učenjaki augsburške veroizpovedi.«⁸² Povezanost slovenske cerkve s kranjskimi stanovi in preko njih z nemškimi plemstvom je določila tudi politično in družbeno stališče slovenskih reformatorjev.

Zato je ta cerkev stala ob strani vseh velikih pretresov, ki jih je to stoletje preživljalo slovensko ljudstvo. Kajti boj med plemstvom in deželnim knezom oziroma cesarjem ni mogel izčrpati vseh bistvenih vprašanj, za katera je takrat na Slovenskem šlo. Čim hujši so bili problemi, s katerimi se je moralo ljudstvo boriti, tem bolj je ob takem odmaknjenem stališču bilo treba iskati vzrokov vseh nesreč v grehu in poudarjati potrebo vere, ki more edina premagati vse zlo tega sveta. »Taki sili inu krivini pak Kristus sam, preroki, jogri inu ta cela cerkov, tu je, vsi prave vere ludi, neso drigači zuper stali, neso branili, samuč s to vero, molitvo inu z volnim trplenem. Oni so se v nih revah, težkih nadlugah, martrah inu na smrti ležoč trdnu zanesli inu upali na to nim oblubeno milost inu pomoč božjo.«⁸³ Bog sicer zavlačuje z izpolnitvijo svoje obljube in dopušča, da nas preganjata Turek in papež.⁸⁴ Toda obljuba bo izpolnjena. V to moramo ne le verovati, temveč tudi trdno upati. Po Luthru moramo imeti ne le vero, ki usmerja razum k spoznanju resnice, temveč tudi upanje kot atribut volje, ki krepi vero. Prav to upanje nam omogoča, da smo vsak trenutek, ki nas izpolnjuje z vero, že v nebesih. Evangelijsko upanje je v Luthrovi ideologiji tisti zadnji element, ki veže svet s kraljestvom božjim in ki v ideji že anticipira končno rešitev vseh pozemeljskih problemov.

Če pogledamo to razmerje z druge strani, z vidika ureditve življenja na zemlji, pomeni to popolno odmaknitev od sveta in načelno

⁸⁰ Elze, Die evang. Prediger Krains im 16. Jh. JGGPOe 21, 161 sl.

⁸¹ Trubar, Ta celi novi testament. 1582. Posv. Ludviku, voj. Württ. Rupel 152.

⁸² Glagolski prvi del novega test. 1562. Trubarjevo posvetilo kralju Maksimilijanu. Rupel 66.

⁸³ Trubar, Psalter. Predgovor. Rupel 91.

⁸⁴ Trubar, Hišna postila I. 164.

zanikanje kakršnega koli posega v obstoječi red. Praktično torej: priznavanje obstoječega reda. Zgolj po satanovi volji je prišlo na svetu do tako velikanskih prevratov in spopadov med kraljestvi in cesarstvi.⁸⁵ Zato bi služili samo satanu, če bi poskušali izpreminjati od samega boga določeni red. »Aku ti hoč Bogu prov služiti, taku ostani v tvojem stanu inu poklicajnju, on si bodi taku žleht kakor hoče... Tu je tedaj ta nerlejpša inu narbulša snaga ali lipota, s katero je en človek vsnažen ali lejp sturjen, čez vse druge stvari, katere vsaj tudi v pokorščini božji semkaj gredo...«⁸⁶

⁸⁵ Bohorič, Arct. horulae. Kratek predgovor. Rupel 223.

⁸⁶ Trubar, Hišna postila II. 225.

(Dalje)

Lino Legiša

VPLIVI IN VZPOREDNOSTI

(Hugo, Coppée — Stritar, Župančič)

1

V Stritarjevi Antologiji je Prijatelj pokazal tudi na Hugoja, ki da je poleg Rousseauja mogočno vplival na Stritarja. Hugo, pravi Prijatelj, je glavni glasnik francoskega socialnega idealizma, pesnik pozitivistične vere v napredek človeške družbe, vere, ki naj bi zamenjala srednjeveško pričakovanje plačila in kazni na onem svetu. Na pesnika gleda Hugo ne samo kot na voditelja naroda, marveč kot na preroka, »vznesenega svečenika, nekakega Rousseaujevi romantiki prilagojenega naslednika cerkvenemu duhovniku, ki novemu človeku ne zadostuje več«. Tudi Stritar da je iz pesnika naredil preroka. Najbolj pa da ga je »prepojila Hugojeva in sploh francoska ideja socialnega idealizma in sočutja in mu zelo zgodaj značilno pobarvala njegov nazor o pesnikovem poklicu« (70, 71). Pri obravnavanju tega vpliva se Prijatelj ni pomudil toliko kolikor pri Rousseaujevem, utegnili je omeniti le nekaj sorodnih pesmi pri francoskem in pri našem pesniku. Ker sam tega dela ni opravil, nas je na univerzi nekajkrat opozoril na misel, da bi bilo potrebno pogledati, koliko je Stritar zvezan s francosko poezijo. Mislil sem na to njegovo željo in se zato lotil prebirati preobširno in danes ne vselej privlačno pesniško delo znamenitega Francoza.

Kakor je povedal Prijatelj, veže Stritarja s Hugojem zlasti pojmovanje pesniškega poklica, vežejo pa ga tudi nekateri socialni motivi sami. O pesniku je Stritar v Klasju 1866 zapisal znano svetožalno opredelitev, da je »pravi mučenik človeškega rodu, ker vzame nase vse naše gorje, prepeva je ga v sladkih pesmih, ki nam tope otrpla srca — on trpi, da se mi veselimo«. Nekaj let pozneje je v svojem Zvonu 1870 natisnil Visoko pesem, ki spada med njegove načelne izpovedi o pesniškem poklicu. V nji pravi, kako se je na orlovskih krilih vzdignil nad zemljo, v višave, kamor se ne čuje jok trpečih, ki gornice dole kakor mravlje. Toda tu gori v višavah, kamor sili pesniški zanos, je vse tiho.

Vse tiho, vse mirno, vse mrtvó!
 Življenja nima nebó;
 le meni srce čuteče bije.
 Kako sem sam! — Obhaja me strah,
 pod nebom okrog oziram se plah. — ...
 Oj doli, le urno doli,
 nazaj na truda polno zemljó,
 kjer solze tekó,
 kjer bratje moji živé in trpé;
 kjer srce čuteče najde srcé; ...
 kjer rod se človeški trudi in joka —
 tam bivati hočem, tam moj je dom!

Pesnik torej hoče ostati med človeštvom, ki se peha in muči, in zavrača samozadovoljno vzvišenost nad stvarnostjo. Tukaj med človeštvom mora sebe pozabiti, »vse sveta gorje nositi«, kakor povzema misel iz uvoda v Klasje v pesmi Sreča, poezija in Preširen (1877).

Bridka tvoja bo usoda:
 žrtev svojega naroda,
 pevec boš in mučenik.
 Domovine svoje nada
 branil bodeš jo propada
 bratom svojim rešenik!

Pesnik je narodni vodnik, rešnik iz nevarnosti, to čast pa mora plačati z mučeništvom. Iz njega mu vro »sladke pesmi bolečine«, s katerimi tolaži svoje brate. O taki vlogi narodnega vodnika priča tudi leto starejša Preširnova oporoka, v kateri priporoča narodu skrb za poezijo, ki povzdiguje in blaži srce, enako pa boj za domovino, prostost, resnico in pravico, kar pa naj bo združeno s slovansko plemenitostjo. V uvodu v prvi zvezek zbranih spisov (1887) piše o svojih pesmih, da »usmiljenje govori iz njih in sočutje z vsem, kar trpi na svetu«. O pesniku pravi, da imej namen »učiti in svariti, povzdigovati in blažiti narod. Prorok učitelj, duhovnik voditelj bodi pesnik svojemu času, domovini svoji ... Zvest poslanstvu svojemu govori, čaka ga naj slava ali kamenjanje«.

Hugo je v marsičem podobno sodil o pesniku. V prvi knjigi svoje zgodnje zbirke Odes et Ballades ima pesem Le poète dans les révolutions. V nji ugovarja glasu, ki mu pravi, naj ne druží gorja sveta s svojim.

Quoi! mes chants sont-ils téméraires?
 Faut-il donc en ces jours d'effroi,
 rester sourd aux cris de ses frères,
 ne souffrir jamais que pour soi?
 Non, le poète sur la terre
 console, exilé volontaire,
 les tristes humains dans leurs fers;
 parmi les peuples en délire,
 il s'élançe, armé de sa lyre,
 comme Orphée au sein des enfers!

Pomislek, da je še premlad za sodnika, ga ne sme ovirati.

Quand le crime, Python livide,
brave, impuni, le frein des lois,
la Muse devient l'Euménide:
Apollon saisit son carquois!

Prav tako ga ne sme odvracati od posega v življenje misel nase in na svojce.

Le poëte, en des temps de crime,
fidèle aux justes qu'on opprime,
célèbre, imite les héros;
il a, jaloux de leur martyre,
pour les victimes une lyre,
une tête pour les bourreaux!

Glas mu pravi, da med pesniki ni več prerokov, on se pa zanosno vzdigne, češ da stopa smrtnik, ki ga navdihuje sam Bog, poln gorečnosti prihodnosti naproti. Torej je prerok, pripravljen na mučeništvo. Zaradi te slave rad zameta srečo.

Če denemo za zdaj na stran plameneči zanos, ki preveva to kakor toliko drugih Hugojevih pesmi, naletimo na misli, ki jih je povedal tudi Stritar, čeprav veliko bolj sentimentalno in še zdaleč ne s tako viharno kretnjo. Da je pa čutil dolžnost, pokazati, kadar je res potreba, razjarjeno lice narodnega vodnika in s povzdignjenim glasom razganjati iz narodnega templja sejmarje in farizeje, nam pričajo posebno Dunajski soneti.

Podobno zveni v četrti knjigi te zbirke pesem *La lyre et la harpe*. Poganska lira pravi pesniku, naj počiva in uživa slavo ter naj se ne da motiti od gorja sveta. Krščanska harfa pa mu obrača pogled prav v to stran:

Eveille toi, jeune homme, enfant de la misère!
Un rêve ferme au jour tes regards obscurs,
et, pendant ton sommeil, un indigent, ton frère,
à ta porte en vain s'est assis!...
Apparais dans la foule impie,
tel que Jean, qui vint du désert.
Va donc, parle au peuple du monde:
dis-leur la tempête qui gronde,
révèle le Juge irrité;
et pour mieux frapper leur oreille,
que ta voix s'élève, pareille
à la rumeur d'une cité!...
Soutiens ton frère qui chancelle,
pleure si tu le vois souffrir:
veille avec soin, prie avec zèle,
vis en songeant qu'il faut mourir.

Kar je Prijatelj zapisal o Hugojevi pozitivistični veri, je torej treba vzeti z nekim pridržkom, posebno kadar gre za njegovo zgod-

njo poezijo. S pridržkom je treba govoriti o nji tudi pri Stritarju, samo njemu je manjkal religiozni zanos in misticizem, ki je tako značilen tudi za starejšega Hugoja.

V kasnejši zbirki *Les rayons et les ombres* srečamo pesem, ki jo je imel tudi Prijatelj v mislih: *La fonction du poète*. Tudi tu se ustavlja nagnjenju, da bi šel iz množice v samoto in naravo, ki jo tako ljubi.

Mais, dans ce siècle d'aventure,
chacun, hélas, se doit à tous,
Dieu le veut, dans les temps contraires,
chacun travaille et chacun sert.
Malheur à qui dit à ses frères:
Je retourne dans le désert!
Malheurs à qui prend ses sandales
quand les haines et les scandales
tourmentent le peuple agité!
Honte au penseur qui se mutile
et s'en va, chanteur inutile,
par la porte de la cité!
Le poète en des jours impies
vient préparer des jours meilleurs;
il est l'homme des utopies,
les pieds ici, les yeux ailleurs.
C'est lui qui, sur toutes les têtes,
en tous temps, pareille aux prophètes,
dans sa main, où tout peut tenir,
doit, qu'on l'insulte ou qu'on le loue,
comme un torchon qu'il secoue,
faire flamboyer l'avenir!

Sorodnost, če ne celo zveza s Stritarjevo Visoko pesmijo in z uvodom v njegove poezije je tukaj več ko očitna.

V zbirki *Contemplations* (1856) srečamo poleg pesmi *Les Mages*, katero omenja Prijatelj zaradi vznesene predstave pesnika svečenika, še eno zanimivo izpoved, kako je Hugo gledal na svoj pesniški poklic. To je pesem *Ecrit en 1846* (iz tretjega dela). V nji pravi, kako se mu je zlo prikazalo mogočno, veselo in zmagoslavno in kako je občutil eno samo željo: biti pravičen. V svoji želji po pravičnosti se sprašuje:

Pourquoi le fiel, l'envie,
la haine? Et j'ai vidé les poches de la vie.
Je n'ai trouvé dedans que deuil, misère, ennui.
J'ai vu le loup mangeant l'agneau, dire: Il m'a nui!
Le vrai boitant; l'erreur haute de cent coudées;
tous les cailloux jetés a toutes idées.

On, ki se je štel za apostola, je moral gledati, kako je vladala tema, kako so vklepali bojavnike za resnico, pravico in napredek. Teh trpečih ni mogel pustiti samih.

... depuis vingt ans, je n'ai, comme aujourd'hui,
 qu'une idée en l'esprit: servir la cause humaine.
 La vie est une cour d'assise; on amène
 les faibles à la barre accouplés aux pervers.
 J'ai, dans le livre, avec le drame, en prose, en vers,
 plaidé pour les petits et pour les misérables;
 suppliant les heureux et les inexorables...
 Je me suis incliné sur tout ce qui chancelle,
 tendre, et j'ai demandé la grâce universelle...

Hugo je torej hotel biti zaščitnik malih, revnih in trpečnih, s čimer je postal zgled tolikim in tolikim pisateljem, ne samo našemu Stritarju. Zboljšanja sveta je pričakoval od sočutja, ki ga mora pesnik zbuhati, predvsem pa od napredka, v katerega je njegovo pozitivistično stoletje toliko verjelo. Hotel je razsvetliti človeka, odpraviti ječo s šolo. Vendar ta vera v napredek ni mogla čisto zamenjati krščanske, ki stavi pravo srečo onstran groba. Prepajali sta se med seboj v neko prav hugojevsko vizijo boljšega človeštva, za katero se mora človek bojevati, in ta boj mu je preskušnja na zemlji.

Oui, l'homme sur la terre est un ange à l'essai;
 aimons! servons! aidons! souffrons!

Stritar mu je bil vrstnik tudi v tem družanju krščanstva in pozitivizma. Mesijanska misel pri njem res ni tako razžarjena, je pa očitna, le da je pripisoval mesijansko poslanstvo Slovanom.

Prijatelj je torej dobro zadel, ko je pokazal na Hugoja, ki da je bil Stritarju drugi močni vzornik iz francoskega slovstva. Stritar je sicer lahko tudi drugod dobil zglede socialnega gledanja sodobnega pesništva, predvsem pri Francozih, ki so mu bili dovolj znani. Ni pa dvoma, da je nanj najbolj vplival prvak Hugo, čigar ime je bilo tedaj med najbolj imenovanimi. Z njim se ujema v poudarjanju, da je pesniku mesto med trpečim človeštvom, da mu mora biti zaščitnik in preroški vodnik v boljše čase.

2

Stritar je seveda te misli povedal veliko bolj preprosto, razredčeno, občansko lahko rečemo, da porabimo Prijateljev izraz. Naj je še toliko govoril o neizmernem gorju, ki da se zgrinja nad pesnika, tega nikdar ni znal povedati s takim drznim, vihnim in plamenečim zanosom, kakor je to navadno delal Hugo, ki ga je pri tem večkrat zaneslo v prehuda, pa zanj tako značilna pretiravanja. Če pogledamo njegovega nemirnega duha s te strani, bomo našli v njem nekaj presenetljivih sorodnosti z drugim našim pesnikom, ki je kaj daleč od Stritarja — z Župančičem.

Če pogledamo v že omenjeno *Le poète dans les révolutions*, opazimo, da se ta ljudski vodnik in prerok z ljudstvom ne čuti eno, mar-

več da se je k njemu ponižal iz svojih višin, ki so njegov pravi dom. Ta »exilé volontaire« ima tudi v svojem ljudskem tribunstvu pred očmi visoki sen: »La gloire est le but où j'aspire«, toda do slave ne prideš po poti sreče.

... pour l'aiglon, fils d'orages,
ce n'est qu'à travers les nuages
qu'il prend son vol vers le soleil!

Orel, sin viharjev, ki se nosi skozi oblake proti soncu — kje hočeš bolj župančičevske podobe!

V četrti knjigi zbirke Odes et Ballades imamo še eno pesem z naslovom Le poète. V ti podobi pesnika srečujemo črte, ki smo jih mogli spoznati pri Stritarjevi žrtvi gorja vsega sveta. Toda tu se še izraziteje kaže razloček med Stritarjevim pevcem, ki je svetožalni mučenik, v zadnji in najbolj očitni osnovi pa občanski pesnik učitelj in tolažnik, ter med Hugojevim, ki je tudi sentimentalni svetožalnik, vendarle vse drugače ljubosumno zaverovan vase in svojo vzvišeno boleost in samoto — nekako tako kakor Župančičev.

Qu'il passe en paix, au sein d'un monde qui l'ignore,
l'auguste importuné que son âme dévore!
Respectez ses nobles malheurs!

To plemenito gorje pa ni vzkliko iz sočustvovanja s človeštvom, marveč iz zavesti izgubljene mladosti in sreče, ki je plačilo pesniškega poklica, ter iz muke, ki jo povzroča pesniku vmešavanje v vsakdanje zadeve življenja. Temu pesniku je njegovo »vzvišeno življenje« va-jeno »visokih poti«, nanj pritiska »teža nesmrtnosti«, toda nebeški darovi poezije mu ne prinašajo nebes. Čeprav na teh visokih poteh ni sreče, ki jo sanja mlad človek, so za Hugoja vendarle ponos, na katerem gradi svojo vrednost, ki je prazni svet ne more razumeti. Proti temu svetu se postavi v podobno visokostno pozo, kot se je Župančič, zlasti v Ptiču Samoživu.

Pourquoi traîner ce roi loin de ses royaumes?
Qu'importe à ce géant un cortège d'atomes?
Fils du monde, c'est vous qu'il fuit.
Que fait à l'immortel votre éphémère empire?
Sans les chants de sa voix, sans le son de sa lyre,
n'avez vous point assez de bruit?

Na Ptiča Samoživa se spomniš tudi ob njegovih očeh, ki da jim je pogled plamen, ter ob njegovih perutih, ki jih zlati luč in rdeči zubelj in s katerimi se v trenutku vzpne iz peklenske orgije v nebeško veselico — saj on je nekak bog.

Za primerjavo z Župančičem je zanimiva tudi pesem Ce siècle avait deux ans iz zbirke Feuilles d'automne. Tukaj pravi, da je moral že zgodaj popiti vse mere gorja. V njem namreč vse odseva in odmeva:

...l'amour, la tombe, et la gloire, et la vie,
 l'onde qui fuit, par l'onde incessamment suivie,
 tout souffle, tout rayon, ou propice ou fatale,
 fait reluire et vibrer mon âme de cristal,
 mon âme aux mille voix, que le Dieu que j'adore
 mit au centre de tout comme un écho sonore.

Kako blizu mu je Župančič s svojim »srcem v sredini«! Nanj moraš misliti tudi ob pesmi Pan iz iste zbirke, in sicer ob verzih, ki se nekam vežejo z Župančičevo izjavo Izidorju Cankarju, da je pesniku v stvarjanju svet kot velikanska klaviatura, ki mu verno odgovarja, kadar pritisne in jo vpraša. Če bi bil umetnik popoln, bi mu pel ves svet.

...o poètes saints, l'art est le son sublime,
 simple, divers, profond, mystérieux, intime,
 fugitif comme l'eau qu'un rien fait dévier,
 redit par un écho dans toute créature,
 que sous vos doigts puissants exhale la nature,
 cet immense clavier!

Postavimo zraven še podobo iz že omenjene pesmi La fonction du poète, v kateri kliče pesnika v naravo, na polje, kjer vse drhti in vzdihuje, kjer je narava velika lira, pesnik pa božji lok — harpa boš, ki jo prebira Gospod, je zapel Župančič v Nočnem psalmu — pa bo, mislim, že zadosti primerov, ki naj potrdijo sorodnost med obema pesnikoma. Pri obeh velika zagledanost vase, v visoke poti in pokrajine svojih pesniških snov. Oba rada gledata zviška na zemljane, kakor da bi hotela s poudarkom svoje nesmrtnosti vzvišenosti pregnati mučno zavest, da sta iztrgana iz toplega sožitja z ljudmi ter prikrajšana za marsikatero preprosto, pa vendar tako lepo srečo. Župančič, ta »daljnih carstev sin«, ki ga tako drzno vznáša »car-ponos«, pa na splošno tudi v svojih najbolj visokostnih pozah ni tako mučen, kakor je včasih neugnani romantik Hugo. Zakaj Hugo ni hotel biti samo Olympio, kakor se je značilno imenoval v neki, v francoskih šolah sila natančno obdelovani pesmi, ampak se je že skoraj stavil med božanstva. S takim njunim pogledom nase in na svet se seveda ujemajo tudi druge podobe, podobe orlov, peruti, viharjev, podobe srca in duše, v katerih poje ves svet in ki sta prav za prav glasbilo panteističnega božanstva. In seveda, oba pesnika sta si blizu tudi po obliki, po blestečem, zanosnem verzu, dasi je res, da je preplodoviti in burni Hugo manj zanesljiv, to se pravi, da se za nekaterimi naravnost čudovitimi, prefinjeno rahlimi in presunljivimi podobami kaj lahko zvrstijo pretirane in površne, prekrute z na zunaj močno donečo spremljavo. Sicer pa doni tudi Župančič kdaj mogočno, pa votlo.

Ali bo treba Župančiča zastran takih očitnih sorodnosti postaviti med Hugojeve odjemalce, kakor smo precej upravičeno napravili s Stritarjem? Čisto mogoče je, da je Župančič obravnavane pesmi iz zgodnjih Hugojevih zbirk bral in si kakšno podobo tudi ohranil. Še

bolj mogoče pa je tudi, da imamo tukaj opraviti z zanimivo vzporednostjo dveh do neke mere zelo sorodnih pesniških narav, romantika Hugoja in novoromantika, kakor so nekateri imenovali pesnike moderne, Župančiča.

3

Zgledov socialnih motivov je mogel dobiti Stritar v francoskem pesništvu obilo. Vzemimo že ljudskega pevca Bérangera, ki je pel o revežih, o prezebajoči beračici, nekdanji igralki, o postopaču, ki mu nesocialna družba ni znala preskrbeti dela, ampak ga je vrgla na cesto. Stritar ga je dobro poznal in visoko cenil. Omenja ga v Zorinu (Zvon 1870, 151), v Literarnih pogovorih (Zvon 1870, zbr. sp. V, 120) pa se s takimile besedami navdušuje zanj: »Skoraj edini francozki pesnik, kateri nam sega v srce, in ki ga tudi imajo novejši kritiki francozki za svojega največjega lirika, — Béranger, — kako preproste, kako domače, kako čisto narodne so njegove ‚chansons‘!« Za pozneje vemo, da je na nemško prevedel njegovo *Mon habit* (1888, gl. Janko Glaser, *Stritariana* v študijski knjižnici v Mariboru, GMS 1939, 389). Pa imamo še druge, ki so peli o trpečih. Zlasti veliko snovi dobimo pri Hugoju, nekaj tudi takega, kar bi lahko povezali s Stritarjem.

Pri njem srečamo pesmi, kakor na priliko *Pour les pauvres* (*Les feuilles d'automne*), ki polaga bogatašem na srce usmiljenje do revežev, ki stradajo in zmrzujejo, medtem ko oni veseljačijo. Treba je ljubezni, pa se bo vzdignila v čistem blesku tudi žena, ki je padla (*Les chants du crépuscule*). Ta poudarek izraža tudi lepa zgodba *Les pauvres gens* iz poznejše *Légende de siècles* (1877). Ljubezen in usmiljenje je poudarjal tudi Stritar, toda beseda se mu je že morala pojiti s satiro (Postopačeva modrovanja). Zraven omenjenih ima Hugo še lepo vrsto pesmi, ki segajo v življenje revnih, toda kakšne posebne zveze z našim Stritarjem ne moremo najti. Stritarjev skoraj edini, pa zanj tako značilni sentimentalni motiv sirote je gotovo čisto njegov. Rodil se mu je pri misli na mladostno tovariško Delo (Rejenka iz *Pesmi* 1869 spominja nanjo) ter se dopolnil ob spoznavanju življenja. Pač pa bi mogli vzporediti njegovo pesem *Konju* z odlomkom Hugojeve *Mélancholia* (*Contemplations* 1856). Tu se pesnik ustavlja ob zgaranem konju, ki ne more zvléči pretežkega bremena, zaradi česar se pijani voznik spravi madenj in ga tako neusmiljeno obdelava, da se žival zgrudi. Stritarju je sprožil tak pogled ironično opazko, koliko na boljšem je vendarle človek, ki ga za trpljenje čaka plačilo na onem svetu. Medtem ko Stritar ni znal najti iz nejasnosti pomena trpljenja in iz tega izvirajočega dvoma, si je Hugo pomagal s svojim panteizmom. Njegov konj zre z ugašajočim očesom Nekoga, vanj prehaja mračna otrplost neskončnosti, »où luit vaguement l'âme effrayante de choses«. (Glej še razglabljanja v *Živalskih pogovorih*: *Konja*, Zvon 1878.)

Primerjava s socialnimi motivi pri Hugoju in pri Stritarju nam torej ne more preveč povedati. V glavnem bo pač tu šlo za nekatere

spodbude, ne pa za izposoditve. Več pravice imamo o tem govoriti pri nekem drugem francoskem socialnem pesniku, pri Françoisu Coppéeju. Coppée je bil Stritarjev sodobnik in tiste čase znan daleč preko francoskih mej. O glavni vsebini svojih pripovednih pesmi pravi sam:

Les humbles, les vaincus résignés de la vie
restent mes préférés toujours...

Najbolj znana je njegova *La grève des forgerons*, objavljena v *Poèmes modernes* 1869. Na njeno podobnost s Stritarjevim Pisarjevim sinom (1885) je opozoril že Grafenauer v *Kratki zgodovini slovenskega slovstva* (226). Pesem je samogovor pred sodniki. Govori ga oče Jean, ki se je sicer pridružil stavkujočim kovinarjem, pa ga je strlo, ko je moral gledati prezebanje in stradanje svojih. Ko je prosil popivajoče tovariše, naj ga izvzamejo, mu je gizdav lahkoživec vrgel v obraz očitek bojazljivosti. To mu je pognalo kri v glavo, da je poklical izzi-vača na dvoboj s kladivi ter da ga je, ko se mu je ta umikal, pobil. Kaj napravijo ž njim, mu je vseeno, zakaj njegovih ni več med živimi. Pesem je bila v Franciji kmalu zelo popularna. Nemcem jo je podal v prevodu neki Mauthner (*Der Streik der Schmiede*). Prevod je moral nastati vsaj do leta 1885 — to leto namreč Brockhaus že piše o njem. Če je Stritar ni poznal v izvorniku, ga je nekako v tem času morala prevzeti prevedena. Zakaj že 1884. leta je dal natisniti svojega Nosana, ki je tudi samogovor, to pot pred gospodo v gostilni, samogovor zapitega dobrovoljčka, nekdanjega študenta, ki se je zgubil, ker so ga doma prekleli, ko ni hotel za duhovnika. Še bliže Coppéejevi pesmi je Pisarjev sin. Tu imamo namreč prav tak samogovor pred sodniki, nastopa pa pisarjev sin, ki je šel za kovača, da bi živel spodobneje kakor njegov oče. Po smrti svojih mora dočakati, da se mu zastrupi sestra, ki jo je zapeljal lahkoživec. Tudi on pokliče strahopetnega gizdalina na dvoboj ter ga s kladivom pobije na tla. Tudi on se ob koncu obrača k sodnikom, naj mu prisodijo smrt. Tretja pesem, ki spada med odvisnice Coppéejeve, je Glavan, tudi samogovor pred sodniki. Tudi tu gre za hudodelca, na zunaj odurnega človeka, s katerim so skoraj vsi grdo ravnali in ki je v obupu zažgal dom, ko se je vrnil ranjen iz vojske ter našel svoje dekle poročeno z bratom.

Pri vseh teh pesmih gre kakor pri Coppéeju za sočutje s padlimi ter tudi za razlago in do neke mere tudi opravičenje njih dejanja in nehanja. Prav tako pa je treba poudariti obliko samogovora, v kateri so prikazani in ki očitno poteka od Coppéeja. Oblika je morala biti Stritarju všeč, saj je dajala njegovi udobni zgovornosti precej proste roke. Kar se tiče te udobne zgovornosti, mu je bil Coppée veliko veliko bližji ko zanesenjaški Hugo. Kakor on se je tudi Coppée rad predajal širokemu, sicer bolj otipljivemu risanju in kramljanju, se spuščal v socialne pridige bogatemu meščanstvu, pa bil v njih tudi po svojem spreobrnjenju v katoličana dosti revolucionarnejši od Stritarja. Da se je Stritar gledoval pri njem, je torej očitno.

Gorazd — mladi Aškerc, je do tedaj že zanesel nekaj socialnih motivov v svojo pesem. Zamimivo je, kako hitro je povzel po Stritarju obliko in motiv, ki si ju je ta izposodil od Francoza. Nekaj mesecev po objavi Pisarjevega sina (1885, 8. števil.) že beremo v Ljubljanskem Zvonu (1886, 1. števil.) njegovega Tatu — poznejšo Zimsko romanco. Tudi tu je monolog pred sodiščem, pred katerim siromak razlaga, kako je zaradi svojcev zašel na pot tatvine. Zvezo s Stritarjem so morali bralci takoj občutiti. Marja Boršnik omenja v opombi k tej pesmi v prvi knjigi Aškerčevega Zbranega dela, da je pokazal na to zvezo Detela v pismu Levcu kmalu po objavi v Ljubljanskem Zvonu. Obliko samogovora je Aškerc tudi pozneje rad rabil. Vendar se je v drugih pesmih močno oddaljil od Stritarjevega zgleda. Tako bi pri Godčevi baladi in pri Listu iz kronike Zajčke komaj mogli govoriti o kakšni odvisnosti. Še najvidneje se je vrnil k temu zgledu v dveh pesmih Iz pesmarice neznanega siromaka. To sta Delavčeva hči in Večerna molitev siromakova. Ta oblika je bila videti primerna za obravnavanje socialnih motivov, zlasti kadar je šlo za opravičevanje siromakov in obtožbo bogatinov.

ZAPISKI IN GRADIVO

PROF. DR. RAJKO NAHTIGAL

(1877—1947)

1. ŽIVLJENJE IN DELO

Nedavno je bolj v tihoti, kakor je zaslužil, praznoval sedemdesetletnico svojega rojstva univ. prof. dr. *Rajko Nahtigal*, vodja Slovanskega instituta ljubljanske univerze, prvi predsednik Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani itd. Naša dolžnost je, da si vsaj nekoliko ogledamo njegovo življenje in delo in mu določimo mesto, ki mu pripada v slovenski in slovanski znanosti.

Prof. Nahtigal (naš »ata«, kakor smo ga imenovali že njegovi prvi učenci na ljubljanski univerzi l. 1919/20) se je rodil 14. aprila 1877 v Novem mestu kot sin tamkajšnjega gimnazijskega profesorja. Ljudsko šolo in prva dva razreda gimnazije je obiskoval v Novem mestu. Ko mu je 1889 umrl oče, se je rodbina preselila v Ljubljano. Tu je mladi Nahtigal dovršil 1895 gimnazijo in jeseni odšel na Dunaj študirat slovansko filologijo in primerjalno jezikoslovje. Diplomiral in doktorske izpite je napravil 1900, promoviral in absentia 15. febr. 1901, ker je bil že prej za dve leti odšel s štipendijo prosvetnega ministrstva v Rusijo, da se usposobi za učitelja ruščine na dunajskih visokih šolah. Od povratka 1902 do 1913 je tako službo tudi opravljal kot lektor in profesor. L. 1913 pa je bil po Štrekljevi smrti postavljen za izrednega profesorja slovanske filologije s posebnim ozirom na slovenski jezik in literaturo na univerzi v Gradcu. L. 1917 je postal redni profesor istotam in prišel 1919 na novo univerzo v Ljubljani. Tu ima še danes stolico za splošno slovansko filologijo s staro cerkveno slovanščino. Bil je prvi dekan ljubljanske filozofske fakultete, 1927/28 rektor, ustanovitelj in organizator in ves čas do danes tudi vodja Seminarja, sedaj Instituta za slovansko filologijo. Imel je še mnogo drugih funkcij, ki so mu dostikrat jemale dragoceni čas.

Zanimanje za jezikoslovje je prinesel že iz srednje šole, kjer sta mu v tem bila vneta tovariša sošolca Pečar in Kunšič. Osnovna dela o fonetiki (Sieversa), stari cerkveni slovanščini (Leskien) in primerjalni ide. gramatiki (Brugmanna) si je bil v glavnem prisvojil že v gimnaziji. Tako je prišel na univerzo dobro pripravljen in je takoj spočetka opozoril nase svoje profesorje. Na Dunaju je poslušal predavanja slovečih filologov, jezikoslovcev in zgodovinarjev: Jagića, K. Jirečka, Vondráka, Meringerja idr. Že v Ljubljani so ga zanimala vprašanja o slovenskem akcentu in vokalni kvaliteti, ki so mu jih sprožile Škrabčeve in Valjavčeve razprave. Zato ni čuda, da je kot začetnik v Jagičevem seminarju predaval o »kavzalnem neksu med akcentom in vokalno kvaliteto v slovenščini«. Poleg slovenščine ga je koj spočetka priklenila nase tudi ruščina. Zmeraj bolj pa ga je privlačeval v svojo smer znanstvenega raziskovanja veliki slo-

vanski filolog V. Jagić, ki je takrat na dunajski univerzi nadaljeval delo velikih začetnikov slovanske filologije: Dobrovskega, Kopitarja in Miklošiča. To se vidi že iz obširne in temeljite ocene Goetzove knjige o slovanskih apostolih. Prav tako kaže močan Jagićev vpliv tudi Nahtigalova doktorska disertacija »Beseda treh svjatitelej«. V Rusiji je nadaljeval in poglobljal svoje starocerkveno-slovanske študije in celo predaval o vprašanih esl. prevoda svetopisemskih knjig stare zaveze. Rezultate teh svojih študij je priobčil v knjigi Něskol'ko zamětok...

Lektorska služba na Dunaju je nadaljevanje teh raziskav nekoliko zavrlo, profesura v Gradcu pa ga je zopet vrnila znanosti, a mu narekovala nove naloge: od slovanske filologije se mu je delo močno obrnilo v zgodovino slovenskega jezika. O tem pričajo razprave o brižinskih spomenikih (ČZN in ČJKZ).

L. 1917 je v aprilu in maju potoval na povabilo albanske literarne komisije v Albanijo (že prej je v Pekmezijevi Grammatik der albanischen Sprache 1908 napisal ves teoretični in jezikovno-zgodovinski del). Po nadrobnej študiju elbasanskega narečja je ugotovil, da je to osrednje albansko narečje najbolj prikladno za albanski knjižni jezik. Tako je torej kumoval albanskemu knjižnemu jeziku. O albanščini je tudi napisal več razprav.

Prihod na ljubljansko univerzo je smer njegovega znanstvenega dela zopet preokrenil, a to pot na njegovo izhodno zanimanje, na splošno slovansko filologijo in zlasti na staro cerkveno slovanščino. Ko je bil uredil slovanski seminar in se tudi življenjsko v Ljubljani ustalil, je šele mogel začeti sistematično pripravljati svoje velike reči. Skoraj lahko rečemo, da so njegove največje in najbolj tehtne razprave in knjige izšle od 50.—70. leta njegove starosti.

Če pogledamo bibliografijo Nahtigalovih spisov, vidimo, da stoji v ospredju vsega njegovega dela *stara cerkvena slovanščina*; za njo sledijo vprašanja *iz slovanske filologije ter primerjalne slovanske slovnice* ipd., nato problemi *slovenskega jezika in literature*, potem *ruščina*, dalje *albanščina* in naposled vprašanja *o organizaciji znanstvenega dela* ipd.

Njegove zgodnje razprave in ocene iz območja *stare cerkvene slovanščine* (Beseda treh svjatitelej, Něskol'ko zamětok, ocena Goetzove knjige o slovan. apostolih) smo omenili že zgoraj. Važnost Nahtigalovih izsledkov v Rusiji je poudaril že Jagić (Entstehungsgesch.², str. 442 sl.). V dobo pred vseučiliško profesuro v Gradcu spada iz stare cerkvene slovanščine le še ocena Leskienovih knjig Grammatik der altbg. (aksl.) Sprache 1909 in Handbuch der altbg. (aksl.) Sprache 1910 v LZ XXXI, 1911. Prva študija o problemih stare cerkvene slovanščine spada šele v začetno ljubljansko dobo: Oblike po osnovah na -u- v starocerkvenoslovanskih spomenikih (Zbornik... A. Beliču, 1921, 87—96). Tu obravnava na osnovi obširnega gradiva iz stesl. spomenikov in živih slovanskih jezikov, kako so nekdanje u-jevske osnove vplivale na stare o-jevske osnove, zlasti v dat. sg. in gen. pl., pozneje tudi v nom. pl., še kasneje v gen.-lok. sg. in v instr. sg. in pl. pa v dat. in lok. plurala. Pri tem skuša najti tudi vzroke tem analogijam.

V Doneskih k vprašanju o postanku glagolice (Razprave ZDHVI, 1923, 135—176) razpravlja najprej o črki »pec«. Na osnovi glagolskih tekstov in Hrabrovoe apologije slovanskih pismenk prihaja pisec do sklepa, da je prvotna glagolica imela tudi grški ϑ in da se spočetka prvotni ϑ ni nadomeščal s t ; ker je Konstantin grški ϑ bržkone izgovarjal kot nekaj glas med p - f , je vzel zanj ime in končno obliko po hebrejsko-samaritanskem »pec« in mu dal isto številčno vrednost 800 in seve tudi semitski izgovor p - f . Ta črka je po svoji glasovni vrednosti sovpadala s φ in se je zato v Panoniji in na Moravskem začela nadomeščati s t . Dalje razglablja Nahtigal v tej razpravi še o smislu nekaterih negrških

elementov v grškem delu glagolice; gre namreč za znaka *k* in *e*, ki sta obrnjena na levo stran kakor v semitskih abecedah; vzeta sta iz hebrejsko-samarit. abecede. V naslednjih poglavjih govori še o glagolskih znakih za *b*, *ž*, *dz* in *č*, o individualni stilizaciji glagolske azbuke in o *hl̥* in *t̥* v že omenjeni Hrabrovi apologiji slovanskih pismenk.

Razprave ZDHV II, 1925, 221—288, so prinesle obširno študijo o Starocerkvenoslovanskem evhologiju. Najprej navaja pisec razna mnenja o sorodnosti treh listov, imenovanih »die Liturgie von Sinai«, s sinajskim evhologijem. Nekateri starejši slovanski filologi (tudi Jagić) so menili, da so ti trije listi del sinajskega evhologija, drugi pa, da je ta sorodnost le navidezna. Prof. Nahtigal ponovno pretresa to vprašanje in prihaja že na podlagi opisa in paleografskih izsledkov do zaključka, da je »oboje, i odlomek i kodeks, napisala ista roka«. To dokazujejo tudi kratice in razna diakritična znamenja, raba *ϑ* in *ϕ*, kontrakcija samoglasnikov, epentetični *l*, morfološka struktura jezika v obeh spomenikih, leksikalna stran, vsebina in sestav kodeksa itd. Ob podrobni analizi prihaja torej pisec do prepričanja, da je »Tekst sinajskega glagolskega odlomka liturgične vsebine, ki je skupno z glagolskim, t. zv. sinajskim evhologijem prvotno pripadal isti knjigi glagolskega evhologija v širjem in starem zmislu besede«. Na koncu je priobčil tekst odlomka v transkripciji s podrobnim komentarjem in dodal še seznam besed tega odlomka. Tako je vprašanje te zveze končno rešil. S to razpravo se začenjajo tudi njegove priprave za kritično izdajo vsega sinajskega evhologija. Izdajo je preračunal na tri dele. Doslej sta izšla dva:

Euchologium sinaiticum. I. del: fotografski posnetek. Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, 1941, in Euchologium sinaiticum. II. del: tekst s komentarjem. 1942.

Tretji del je še v pripravi in bo obsegal študijo o kodeksu in jeziku.

V predgovoru k I. delu podaja izdajatelj najprej »kratek pregled, nekaj obračun o dosedanjih izdajah starocerkvenoslovanskih spomenikov« in s tem nekoliko utemeljuje potrebo po moderni kritični izdaji. Dostavlja tudi kratko zgodovino priprav za to izdajo.

Fotografski posnetki so zelo jasni, čeprav je povečava znatno manjših fotografij dala ponekod nekoliko bledejši strani.

Tekst v drugem delu je transkribiran v cirilico po načinu, kakor ga je za izdajo takih spomenikov uvel V. Jagić. Podlaga so ji seve fotografski posnetki v I. delu. V predgovoru govori prof. Nahtigal o problemih take transkripcije (o označbi znakov za pridih, o interpunkciji, razlikovanju malih in velikih črk, pisnih in drugih pomotah v rokopisu spomenika itd., itd.), o načinu komentarja in pripomb pod črto in o potrebi podrobnega frazeološkega stesl. slovarja. Predgovoru sledijo kratice za komentar, nato »Okrajšave v sinajskem evhologiju«, seznam v knjigi navedenih publikacij in kratice stesl. in esl. spomenikov, potem pa transkribirani tekst samega evhologija in omenjenih treh listov odlomka. Na koncu so še dostavki in popravki, seznam stesl. besed in kazala s seznamom fiskovnih pomot. Komentar pod črto je izredno izčrpen in natančen. Nekatere opombe so že kar podobne majhnim razpravam. Sploh moremo reči, da je to najmodernejša izdaja katerega koli starejšega jezikovnega spomenika in naravnost vzorec za take izdaje. Le škoda, da še ni izšel III. del.

L. 1936 je v Razpravah ZDHV št. 15 izšla knjiga 79 strani z naslovom Starocerkvenoslovanske študije. V njej razlaga avtor najprej dve stesl. besedi iz kijejskih listov: 1. *ϑ̅s qd̅ϑ̅* (communio) in stvn. *wizzōd* z naslonitvijo na slovan. sufiks. *-qd-*; 2. *rovanije* (munera) iz neke sponirane stvn. besede *orvan* ali *aravanī* fem.; dalje izraz *pot̅p̅ēga*, *pod̅ϑ̅b̅ēga* ipd. »uxor dimissa« v starih

cerkvenoslovanskih spomenikih. To besedo pravilno razlaga iz *po-tp̄p̄ęga*, kakor kaže vzhodnoslovenska *potepiga*. *Dzčluto* iz Glagol. Cloz. pomeni »silno, zelo težko« in ga prof. Nahtigal dobro razlaga iz korena *dzčl-* z nekakim avgmentativnim sufiksom *-ut̄*, ki je znan iz slovanskih jezikov. (Gl. Kuljbakinovo oceno v JF XVI 225-8.)

V Razpravah AZU, Filoz.-filol.-hist. razr., knj. I, 41—156, je l. 1943 izšla obširna Nahtigalova razprava Rekonstrukcija treh starocerkvenoslovanskih izvornih pesnitev. Gre za: 1. Azbučno molitev pesnitev z akrostihom prvotno azbuko, imenovano »Tolkovaja azbuka«, pred predgovorom k razlagam nedelj-skih evangelijev Konstantina prezbitera bolgarskega, učenca Metodovega, kakor se sam imenuje; 2. t. i. »Proglas svetemu evangeliju« na začetku nekih rokopisov popolnega evangelija (tetraevangelija) z imenom Konstantina filozofa, oziroma sv. Kirila v naslovu, in 3. Pohvalo carju Simeonu v Svjatoslavovem zborniku 1073. l. Važnost rekonstrukcije teh pesmi je v tem, ker nazorno kažejo, »da najstarejši tip starocerkvenoslovanskega jezika s še praslovanskim glasoslovnim zakonom brezizjemno odprtih zlogov, s polno glasovno veljavnostjo obeh redukcijских vokalov *ѣ* in *ѝ*, dr. ni nobena fikcija«. Rekonstrukcija je pisec s skrajno natančnostjo naredil po nadrobnejšem študiju paleografskih, glasoslovnih, verzifikacijskih, vsebinskih in drugih momentov.

V področje stare cerkvene slovanščine spadata še dve važni Nahtigalovi razpravi: Starocerkvenoslovanski imperativ s formantom *a(ê)* v Razpravah AZU II, 1944, 77—96, in Starocerkvenoslovanski part. praes. act. *gr̄ędęi : gr̄ędy* i. pod. (istotam, str. 97—109). V prvi je ob izčrpnem gradivu iz stsl. in csl. spomenikov dokazal, da se je analogija po sedanjših osnovah na *-ie-* prvotno uveljavila pri glagolih s konzonantom pred *-ie-* le tedaj, če je bil korenski vokal padajoče intoniran in je bil zato poudarjen imperativni formant, n. pr. *pokažęte* po *nesęte* proti *pláčęte*. Pozneje se je analogija razširila, dokler ni prišlo do stanja, kakor ga kaže vzhodnomacedonsko narečje vasi Suhò, kjer se imperativ (po 2. os. pl.) redno tvori s poudarjeno pripono *-ê-*. V drugem delu razlaga Nahtigal na podoben način oblike, kakor *ubięmъ* ipd., ki jim je povod poseben fonetični razvoj korenskega samoglasnika.

V drugi razpravi navaja najprej zgodovino problema *gr̄ędęi : gr̄ędy*, nato našteva iz stsl. spomenikov vse gradivo in prihaja do sklepa, da pri tem pojavu ne gre, kakor so doslej mislili, za analogijo po mehkih osnovah, marveč da so bili izhodišče analogiji atematični glagoli v zvezi z obliko 3. os. pl. na *-ętъ* (*vędętъ, ędętъ, dadętъ*).

Problemom slovenske filologije in primerjalne slovenske slovnice, etimologije ipd. je posvečenih precej Nahtigalovih del. Sem gredo najprej nekatere imenoslovne raziskave: Doberdò — Doberdob (Carn. 8, 1917, 165—191), Koren vend- vond- (ČJKZ 2, 1920, 125—126), Prisuha — prešuštvo (ČJKZ 3, 1921, 63 do 70), Donesak k zgodovini vprašanja o imenu Hrvat (Etnolog 10, 385—413) in O imenu panonskoslovenskega kneza Koclja (Slov. jez. 2, 1—14). Tudi nekatere ocene, poročila in zlasti življenjepisi V. Jagića, M. Murka, Baudouina de Courtenaya in Fr. Miklošiča spadajo v to skupino.

Najvažnejša s tega področja pa je Nahtigalova knjiga Slovanski jeziki I. (V Ljubljani 1938.) To je moderna primerjalna slovnica slovanskih jezikov. Izredni napredek te knjige vidimo že, če jo primerjamo z Miklošičevo in Vondrákovo primerjalno slovnico slovanskih jezikov. Miklošič obravnava vsak slovanski jezik posebej: staro cerkveno slovanščino, slovensščino, bolgarščino, srbsščino in hrvaščino, maloruščino, ruščino, češčino, poljščino, zgornjo in spodnjo lužiško srbsščino. Tako se vsak pojav obravnava pri vsakem jeziku. Modernejši je že Vondrák. Ta razlaga najprej izvor in razvoj pojava v praslovanščini, nato

pa spremembe v posameznih slovanskih jezikih. Nahtigalovo obravnavanje pa je čisto sintetično; deli le predhistorično dobo od historične. Nahtigal sam poudarja v predgovoru: »Novi način izlaganja je v tem, da je z ene strani časovno ločena historična doba posameznih slovanskih jezikov od predhistorične praslavske, v kateri je vladala dialektično razmeroma še malo diferencirana skupnost, in da je z druge strani gradivo za obe dobi razvrščeno po občin vidikih glavnih črt in razvojnih smeri slovanske jezikovne individualitete.« Zato se zlasti v glasoslovju posamezni pojavi »najbolje obravnavajo pod skupnim vidikom-povzročiteljem«. Škoda je le, da je obravnavanje ponekod nekoliko preskopo in da je v knjigi obdelano samo glasoslovje in oblikoslovje. Zelo bi bili piscu hvaležni, če bi nam dal še II. del: besedotvorje in sintakso.

Izrednega pomena za slovansko filologijo je tudi Nahtigalova kritična izdaja Jerneja Kopitarja spisov II. del. Srednja doba: Doba sodelovanja v »Jahrbücher der Literatur« 1818—1854. 1. knjiga, 1944; 2. knjiga, 1945.

Željo, da bi se zbrali in ponatisnili težko dostopni Kopitarjevi spisi, je prvi izrazil M. Čop že l. 1853, za njim pa mnogi drugi: Šafařík, Karadžić itd. Miklošič se je dela lotil in 1857 izdal I. del »Barth. Kopitars kleinere Schriften sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen und rechtshistorischen Inhalts«. Drugi del je Miklošič pripravil, ni pa nikdar izšel. Prof. Nahtigal nadaljuje svojo izdajo tam, kjer je Miklošič s I. delom končal. Povod za to izdajo mu je dala 100. obletnica Kopitarjeve smrti (1844—1944), mislil pa je nanjo že najmanj 25 let. Poleg zgodovine Miklošičeve in svoje izdaje Kopitarjevih spisov poudarja Nahtigal izredne Kopitarjeve znanstvene zasluge ne samo za Slovence, temveč za vse Slovane. V predgovoru postavlja Kopitarja v pravilno in tudi lepšo luč, kakor smo ga bili doslej vajeni gledati: mož silnega temperamenta, izredne delavnosti. Saj je gotovo v neki opombi mislil samega sebe, ko je zapisal: »Der Philosoph weiss übrigens, dass starke Thaten nur bey starkem Gefühl (des Hasses wie der Liebe) möglich sind.«

Tekst Kopitarjevih spisov je Nahtigal ponatisnil natančno po originalih z vsemi podrobnostmi tedanjega in Kopitarjevega nemškega pravopisa. K nekaterim mestom v tekstu je ponekod dodal opombe in jih označil s svojo šifro N. Sicer pa nudi komentar samo najnujnejše. Ta izdaja bo odlično rabila slovenskim, slovanskim in drugim filologom, literarnim in drugim zgodovinarjem in raziskovalcem preteklosti ne samo Slovanov, temveč tudi drugih starih narodov v Evropi in Aziji.

Slovenski jezik in literatura sta Nahtigala zanimala že v gimnaziji in na univerzi. Tako je v Prešernovem albumu (LZ 1900) priobčil Slavnostni govor pri dunajski slavnosti Prešernovega rojstva dne 7. marca 1900. Njegovo seminarsko predavanje o slovenskem naglasu smo že omenili. Predavanja o slovenskem jeziku in slovstvu na graški univerzi so ga prisilila, da se je jel podrobneje baviti z nekaterimi vprašanji naše literarne in jezikovne preteklosti. Tako so n. pr. njegovo pozornost takoj zbudili brižinski spomeniki. Z njimi se je ukvarjal v več razpravah (Freisingensia I—IV) in v njih obravnaval glasoslovna, leksikalna, zgodovinska ipd. vprašanja. — V slovensko literaturo sega še njegova razprava Prezrta izdaja I. I. Sreznjevskega slov. nar. pesmi »Mlada Breda« in ziljskega reja (SJ 3, 28—45). Važna so tudi Pisma Ivana Prijatelja s štud. potovanja 1903—4 (LZ 1937).

Ruščina je Nahtigala mikala od vsega začetka. O tem priča več ocen ruskih učbenikov iz dobe lektorstva po dunajskih visokih šolah, dalje knjiga Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung. I. Substantiva auf Konsonanten. Heidelberg 1922. V njej ob neverjetno bogatem gradivu primerjalno razglablja o ruskem naglasu pri samostalnikih na soglasnik. — Lani pa je

izšla še njegova tudi nekoliko historično utemeljena slovnica ruskega jezika. Z njo je dal učiteljem ruščine v roke dragocen pripomoček.

Da je njegovo zanimanje za *albanščino* in potovanje v Albanijo rodilo nekaj pomembnih razprav, smo že povedali.

Naš opis ne bi bil popoln, če se ne bi dotaknili tudi Nahtigalovega *organizacijskega dela*, zlasti v Slovanskem institutu, ki ga je tako rekoč iz nič ustvaril, s tako malenkostnimi krediti, da je naravnost neverjetno, od kod te gore knjig, ki jih ima institut danes. Prof. Nahtigal je bil tudi pobudnik in soustanovitelj Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino, Znanstvenega društva za humanistične vede in Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.

Katero je torej *Nahtigalovo mesto v slovanski in slovanski znanosti*? Prof. Nahtigal je izšel iz najodličnejše slovanske filološke šole Jagičeve in je tej šoli ostal zvest do konca. Izpopolnil je njene metode do skrajnosti in pokazal v njej ravno tako delavnost kakor njegovi predniki in učitelji. Nahtigal je zadnji iz velike šole slovanske filologije 19. stoletja, zadnji člen v verigi njenih najvidnejših zastopnikov: Dobrovsky — Kopitar — Miklošič — Jagić — Nahtigal. Zdi se, da ta struja danes zamira, da današnja doba blazne naglice nima več časa in potrpljenja za tako nadrobno in vestno delo, kakršno so opravljali ti veliki filologi. Vprašanje je, ali je njihovo delo res že do skrajnosti dognano, da slavistični znanosti ni več potrebno. Vsekakor ne. Saj je prof. Nahtigal sam nakazal še mnogo problemov, ki še čakajo rešitve.

Prof. Nahtigal ima v slovanski znanosti svoje odlično mesto med velikimi filologi, v slovenski znanosti pa se dostojno postavlja ob stran velikanoma Kopitarju in Miklošiču.

R. Kolarič

2. SPISI PROF. DR. RAJKA NAHTIGALA

Kronološki seznam spisov z navedbo poročil in ocen. Kratice kakor v slovenskem biografskem leksikonu, Južnoslovenskem filologu in Roczniku slawistycznym.

1. »L. K. Goetz, Geschichte der Slavenapostel Konstantinus (Kyrillus) und Methodius Gotha 1897«. Ocena. AslPh XX (1898) 124—140.

Prim. F. Pastrnek, Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. V Praze 1902, str. 2, 10.

2. Francè Prešeren. 1800—1900. Slavnostni govor pri vseslovanski slavnosti na Dunaju. Prešernov album. LZ XX (1900) 720—3.

3. Ein Beitrag zu den Forschungen über die sogenannte „Бесѣда трехъ святителей“. AslPh XXIII (1901) 1—95, XXIV (1902) 321—408.

Prim. K. Radčenko, Zur Literatur der »Fragen und Antworten«. AslPh XXV (1903) 611.

4. Нѣсколько замѣтокъ о слѣдахъ древнеславянскаго паримейника въ хорватско-глаголической литературѣ. Древности. Труды славянской комиссии Имп. моск. археол. общества III (1902) 175—221, in posebni odtis, Moskva 1902, 47.

Prim. V. Jagić, AslPh XXVII (1905) 451—2 in id., Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Neue Ausgabe. Berlin 1913, 442—7, 450—65. — J. Vajs, AslPh XXXIV (1913) 483, 494, in id., Sl II (1923—24) 735. — F. Pastrnek, AslPh XXXV (1914) 203, 224—5. — I. Pańkewycz, AslPh XXXV (1914) 587.

5. Zusätze und Berichtigungen zu »Ein Beitrag zu den Forschungen über die sogen. „Бесѣда трехъ святителей“. AslPh XXVI (1904) 472-7.
6. »O. Asbóth, Kurze russische Grammatik. Dritte Auflage. Leipzig 1905.« Ocena. Österr. Zeitschrift f. d. kaufmänn. Unterrichtswesen I (1905) 158-9.
7. »Th. v. Kawraysky, Deutsch-russische Handelskorrespondenz. Leipzig 1905.« Ocena. Österr. Zeitschrift f. d. kaufmänn. Unterrichtswesen I (1905) 158-9. — Idem, Das Handelsmuseum XX (1905) 316.
8. »L. v. Marnitz, Russisches Elementarbuch. Zweite Auflage. Leipzig 1908.« Ocena. Österr. Zeitschrift I (1908).
9. Soudeležba: »Grammatik der albanesischen Sprache. Dr. Pekmezi. Wien 1908. IV + 294. Verlag des albanesischen Vereines „Dija“. (Glej ib., Vorwort IV). Prim. N. Jokl, AslPh XXXI (1910) 237 sl., 240.
10. »A. Ischirkoff, Étude ethnographique sur les Slaves de Macédoine. Paris 1909.« Ocena. Anthropos 1909, 830-2.
11. »A. Leskien, Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Heidelberg 1909« in »A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Fünfte Auflage. Weimar 1910.« Ocena. LZ XXXI (1911) 611-614, 668-70.
12. »L. v. Marnitz, Russisches Übungsbuch. Zweite Auflage. Leipzig 1911.« Ocena. Österr. Handelsschulzeitung 1912, 341.
13. »L. Tolstoj, Drei Tode. — Lehrer Karl Iwanowitsch, aus „Kindheit“. — Truppschau der verbündeten Armeen bei Olmütz, aus „Krieg und Frieden“. — Beim Holzfällen. Eine Erzählung. — Zwei Briefe aus dem Kaukasus. Mit Akzenten und Kommentar versehen von L. v. Marnitz. Leipzig 1911. R. Gerhard, Russische Meisterwerke mit Akzenten, Heft 21-22.« Ocena. Österr. Handelsschulzeitung 1912, 395-6.
14. Freisingensia. Doneski k razlagi jezika brižinskih spomenikov. I. V uzmazi — v uzmaztve. ČZN XII (1915) 1-12.
Prim. S. Škrabec, Jezikoslovni spisi. Ljubljana 1916-19. I 204. — O. Hujer, IJ V (1918) 269. — F. Ramovš, Sl I (1922-1923) 233, 236. — W. Vondrák, Vergl. slavische Grammatik I² (1924) 474. — N. van Wijk, Geschichte der altkirchenslavischen Sprache 1931, 7. — P. Diels, Altkirchenslavische Grammatik 1932, 13.
15. Freisingensia. Doneski k razlagi jezika brižinskih spomenikov. II. Zastopniki prvotnih slovan. nosnih samoglasnikov v brižinskih spomenikih. ČZN XII (1915) 77-122.
Prim. S. Škrabec, Jezikoslovni spisi. Ljubljana 1916-19. I 146. — O. Hujer, IJ V (1918) 269. — F. Ramovš, Sl I (1922-23) 34, 36. — F. Ramovš in M. Kos, Brižinski spomeniki. Ljubljana 1937, 31. — N. S. Trubeckoj, Sl VI (1927-28) 677.
16. Dodatek k Freisingensia II. ČZN XII (1915) 155-6.
17. Doberdò — Doberdob. Imenoslovno-dijalektološka študija. Carn VIII (1917) 163-191.
Prim. O. Hujer, IJ XXXIII (1919) 125.
18. Die Bildung der Possessivpronomina im Albanischen und ihre bisherige falsche Auffassung. Posta e Shqypniës I, Nr. 41, fol. 3-4, Shkodra 1917.
19. Die Frage einer einheitlichen albanischen Schriftsprache. Graz 1917, VI + 29.
Prim. F. Ramovš, LZ XXXVIII (1918) 77-79. — N. Jokl, IJ VI (1920) 83-85.
20. Menschewiki und Bolschewiki. Tagespost, 62. Jahrg., Graz 1917, Nr. 206, str. 3-4.

21. Oznanilo o izdaji »Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino«. Ljubljana 1917, str. I—VIII.
22. Sodelovanje: V Jagić, Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja. Izd. Jugosl. akademija znanosti i umjetnosti. Djela XXVIII. U Zagrebu 1917. Gl. ib. 16, 231—5.
23. Alpendeutsche und Slowenen. Tagespost, 63. Jahrg., Graz 1918, Nr. 286, str. 2.
24. Važnost latinskega dela brižinskega kodeksa in njegovih pripiskov za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov. Freisingensia III. ČJKZ I (1918) 1—63.
Prim. O. Hujer, IJ VIII (1920/21) 219. — M. Kos, Paleografične in historične študije k freisinškim spomenikom. ČJKZ IV (1924) 1 sl. — N. van Wijk, Geschichte der altkirchenslavischen Sprache 1951, 7.
25. Vatroslav Jagić. 1858—1918. LZ XXXVIII (1918) 724—36.
26. Južnoslovansko-italijansko sporno vprašanje. Ljubljana 1919, str. 1—19. (Tudi v francoskem in angleškem prevodu.)
Prim. F. Ramovš, LZ XXXIX (1919) 439—42. — V. Steska DS XXXII (1919) 238.
27. Koren vend- vond-. ČJKZ II (1920) 123—6.
28. Oblike po osnovah na -ü- v starocerkvenoslovanskih spomenikih. Zbornik filoloških i lingvističkih studija A. Beliću. Beograd 1921, str. 87—96.
Prim. O. Hujer, LF L (1923) 348.
29. Matija Murko. O priliki šestdesetletnice njegovega rojstva. LZ XLI (1921) 416—24, 477—84.
30. »K. H. Meyer, Slavische und indogermanische Intonation. Heidelberg 1920«. Ocena. JF II (1921) 158—168.
Prim. N. van Wijk, Sl I (1922—23) 607.
31. Instrumental sing. fem. -ojo : -oo : -o Donešek h karakteristiki in klasi-
fikaciji slovanskih jezikov. ČJKZ III (1921/22) 1—23.
Prim. A. Belić, JF II (1921) 358. — O. Hujer, IJ IX (1922/23) 197. — N. van Wijk, Sl II (1923—24) 6—16.
32. Dodatek k razpravi »Instrumental sing. fem. -ojo : -oo : -o«. ČJKZ III (1921/22) 71—2.
33. Prisuha — prešuštvo. ČJKZ III (1921/22) 63—70.
Prim. O. Hujer, IJ IX (1922/23) 229.
34. Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung. I. Substantiva auf Konsonanten. Heidelberg 1922, VIII + 300. (Slavica VII.)
Prim. A. Belić, JF III (1922—23) 170—4. — M. Vasmer, Liter. Zentralblatt 1923, 583—4. — J. Endzelin, Izglitibas Ministrijas Mēnešraksts IV (1923) 342—4. — A. Meillet, BSL XXIV (1923) 147—8. — S. M. Kul'bakin, Sl II (1923—24) 726—32. — A. Stender-Petersen, Slavisch-germanische Lehnwortkunde. Göteborg 1927, str. XVIII, 390 i. dr. — N. van Wijk, Sl XIII (1934—35) 649. — Н. Дурново, Очерк истории русского языка. Москва-Ленинград 1924, str. 361.
35. Doneski k vprašanju o postanku glagolice. RDHV I (1923) 135—78.
Prim. M. Kos, Sl III (1924—25) 372—3. — O. Hujer, IJ X (1924/25) 347—8. — V. Vondrák, Církevněslovanská chrestomatie. V Brně 1925, str. 2, 136, 138. — A. Margulíés, AslPh XLI (1927) 87 sl., 92, 94 i. dr.; XLII (1929) 69. — J. Kurz, Sl IX (1930—31) 468, 472. — V. Rozov, Sl IX (1930/31) 625, 627. — J. Vajs, Rukovět hlaholské paleografie. V Praze 1932, str. 12, 35 i. dr. (gl. ib. Rejstřík, cit. na 22 mestih.) — J. Vajs, Sl XIV (1936—37) 620. — N. van Wijk, Sl XII (1933—34) 212. — С. М. Кульбакин, Глас Српске краљ. академије CXLVIII, други разред 86, Београд 1935, str. 57, 70. — N. Durnovo, Byzantinoslavica III (1931) 72—3. — K. Hora-

lek, Byzantinoslavica VIII (1939—46) 303. — J. Vajs, Byzantinoslavica VIII (1939—46) 146.

36. O elbasanskem pismu in pismenstvu na njem. Архив за арбанаску старину, jezik i etnologiju I (1923) 160—195.

Prim. N. Jokl, IJ X (1924/25) 178—9.

37. † Vatroslav Jagić. LZ XLIII (1923) 465—75.

38. Vpliv ruske revolucije na ruski jezik. Jutranje novosti, Ljubljana 1923, št. 235 in 239, 4. in 11. novembra.

39. Programatične i. dr. opazke h Kosovi razpravi o freisinških spomenikih. Dodatek k moji razpravi »Freisingensia III. Freisingensia IV«. ČJKZ IV (1924) 171—84.

40. Luk. XV 11—32 v prevodu bratov Anastasija in Spyridiona Tsello (Tsel'o) iz Argyrokastra. Iz Kopitarjeve delavnice. Архив за арбанаску старину, jezik i etnologiju II (1924) 89—106.

Prim. N. Jokl, IJ XII (1926/27) 220.

41. Starocerkvenoslovanski evhologij. RDHV II (1925) 221—88. S tabelo glagolskih znakov.

Prim. V. Jagić, Entstehungsgeschichte 1913, str. 252. — N. van Wijk, AslPh XL (1926) 273 sl., 276 sl. — Id., Geschichte der altkirchenslavischen Sprache. 1931, str. 26, 34. — O. Hujer, IJ XI (1926/27) 478. — A. Marguliés, AslPh XLII (1929) 40. — P. Diels, Altkirchenslavische Grammatik 1932, str. 11—12.

42. Franc Miklošič. Slavnostni govor o priliki odkritja spomenika v Ljutomeru dne 8. avgusta 1926. LZ XLVI (1926) 561—572.

43. Nekaj kratkih pripomb o pomenu, potrebi in nalogah akademije znanosti v Ljubljani. (Naša največja kulturna naloga.) Ljubljana 1927, str. 9—12. Ponatis: »O pomenu, potrebi i. dr.« ZVI (1934/35) 17.

44. Seminar za slovansko filologijo. Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do 1929, str. 338—353.

45. Profesor Matija Murko. DS XLVIII (1935) 139—146 (z opombo na platnicah).

46. V »Leksikonu Minerva« (Zagreb 1936) članki: 1. Bugarski jezik, stolp. 182; 2. Češkoslovački jezik, stolp. 247—8; 3. Lužičko-srpski jezik, stolp. 827—8; 4. Poljski jezik, stolp. 1097—8; 5. Ruski jezik, stolp. 1226—7; 6. Slavenski jezici, stolp. 1284—5; 7. Starocerkvenoslavenski jezik, stolp. 1335.

47. Starocerkvenoslovanske študije. Ljubljana 1936, str. 77. (RDHV 15, Filol.-lingv. odsek 3.)

Prim. A. Vaillant, RES XVII (1937) 99. — S. M. Kul'bakin, JF XVI (1937) 225—8. — B. Unbegaun, BSL XXXVIII (1937) 136. — N. van Wijk, Sl XV (1937—38) 231—5. — O. Hujer, IJ XXII (1938) 302. — J. Vašica, Byzantinoslavica VIII (1939—46) 13. — Druge, slovenske ocene gl. JF XVII (1938—39) 358.

48. Pisma Ivana Prijatelja s študijskega potovanja 1903/04. LZ LVII (1937) 301—313, 420—5, 528—34.

49. Slovanski jeziki. I. Izdalo Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. 1938. Str. XXXII, 355.

Prim. A. Budal, LZ LVIII (1938) 607—8. — A. Vaillant, RES XVIII (1938) 253. — L. Tesnière, RES XVIII (1938) 303—4. — A. Breznik, Čas XXXII (1938/39) 173—4. — A. Isačenko, SJ II (1939) 120—1. — Id., ZslPh XVI (1939) 456—9. — J. Matl, Südostdeutsche Forschungen IV (1939) 860—1. — D. Tschizewskij, ib. V (1940) 947—8. — O. Hujer, IJ XXIV (1940) 354. — V. Pisani, AGI XXXIII (1941) 73. — A. S. Mágr, Prager Presse, Okt. 1938. — B. Havránek, Dodatky Ottova

slovnika naučného, Praha 1939, stolec 1567—74 (= Slovanská jazykověda, Praslavský jazyk.) — Druge, slovenske ocene gl. JF XVII (1938/39) 358.

50. Donesek k zgodovini vprašanja o imenu Hrvat. Županičev zbornik = Et X—XI (1937—39) 385—413.

51. O imenu panonskoslovenskega kneza Koclja. SJ II (1939) 1—14.

52. Prezrta izdaja I. I. Sreznvskega slovenskih narodnih pesmi »Mlade Brede« in zilskega »reja«. SJ III (1940) 28—44.

53. Kopitarjev lastnoročni pripis v Cvetni triodi iz l. 1565. SJ IV (1941) 173—4. S faksimilom.

54. Uredništvu »Slovenske mladine« v Ljubljani. (Odgovor na anketo.) Slovenska mladina II (1939/40) 4.

55. Euchologium Sinaiticum. Starocerkvenoslovanski glagolski spomenik. I. del. Fotografski posnetek. Ljubljana 1941, str. XXVI in posnetki 1a—106b ter 1a—IIIb. Izdala Akademija znanosti in umetnosti. Filozofsko-filološko-historični razred. Dela 1.

56. Isto. II. del. Tekst s komentarjem in prilogo posnetka prvega lista odlomka sinajskega službenika. Ljubljana 1942, str. LXXII + 423. Izdala Akademija znanosti in umetnosti. Filozofsko-filološko-historični razred. Dela 2.

Prim. Logar J., Čas XXXV (1940/41) 217—8. — F. Grivec, DS LIV (1942) 309—13. — Id., BV XXII (1942) 215—6. — Id., GMDS XXIII (1942) 102—3. — J. Kurz, ČMF XXX (1946) 5—6.

57. Rekonstrukcija treh starocerkvenoslovanskih izvornih pesnitev. RAZU I (1942) 43—155. (Posebni odtis str. 1—116.)

Prim. F. Grivec, DS LVI (1944) 137—9.

58. Starocerkvenoslov. imperativ s formantom a (ê). RAZU II (1944) 77—96.

59. Starocerkvenoslovanski part. praes. act. gręđej : grędy i. pod. RAZU II (1944) 97—109.

60. Moje znanstveno delo med velikima nočema 1941—1944. Zbornik Zimske pomoči. Ljubljana 1944, str. 547—54.

61. Jerneja Kopitarja spisov II. del. Srednja doba. Doba sodelovanja v »Jahrbücher der Literatur« 1818—1834. 1. knjiga 1818—1824. Ljubljana 1944, str. XXIX in 443. Izdala Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani.

Prim. F. Grivec, DS LVI (1944) 144—8.

62. Isto. II. del, 2. knjiga 1825—1834. Ljubljana 1945, str. VI. in 418.

63. Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči. Državna založba Slovenije. V Ljubljani 1946, str. XXII in 270.

64. Ob stoletnici smrti Jerneja Kopitarja. Predavanje na slavnostni glavni skupščini dne 11. avgusta 1944. LAZU II (1943—1947) 185—91.

65. Nekaj pripomb k pretresu Hrabrovega spisa o azbuki Konstantina—Cirila. Slavistična revija I (1948) 5—18.

5. BIOGRAFIJE IN BIBLIOGRAFIJE

F. Ramovš, ČJKZ VI (1927) 242—5 (s sliko).

R. Kolarič, J VIII (št. 89, 14. 4. 1927) 3 (s sliko).

SN LX (št. 85, 15. 4. 1927) 3.

J. Šlebinger, ASK 1928, XVI—XVIII (s sliko na str. 84).

Ko je ko u Jugoslaviji. Zagreb 1928, 103.

Stanojevičeva NE III (1928) 5.

Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani. 1929, 519—20 (s sliko).

- Годишњак Српске кр. академије XXXVIII (1929) 185—95.
 A. Musić, Ljetopis Jugosl. akademije u Zagrebu. 44 (1950/51) 96—100.
 SBL II (1935) 188—9.
 Z. Bizjak, SNLXX (št. 83, 13. 4. 1937) 4.
 Leksikon Minerva, Zagreb 1937, stolp. 941.
 B. Borko, J XVIII (št. 86, 14. 4. 1937) 7 (s sliko).
 T. Debeljak, SLXV (št. 84a, 14. 4. 1937) 3.
 O. Berkopec, Slovanský přehled XXIX (1937) 129—30.
 F. Bezljaj, Razvoj slavistike kod Slovenaca. »Pregled«, Sarajevo 1939, sv. 186—7, knj. XV, god. XIII, str. 340—45.
 F. Bezljaj, LZ LIX (1939) 268—75.
 LAZU I (1938—1942) 69—75 (s celostransko sliko).
 П. М. Петровић, „Свезнање“, Београд 1937, stolp. 1474.
 L. Krakar, Slovenski poročevalec VIII (št. 87, 13. 4. 1947) 2 (s sliko).
 Z. Bizjak, Ljudska pravica VIII (št. 86, 14. 4. 1947) (s sliko).
 B. Havránek, K sedmdesátce R. Nahtigala. Slovanský přehled XXXIII (1947) 471—3.
 V. Burian, Svobodné noviny (Praha, 20. 4. 1947).

Zvonko A. Bizjak

AŠKERČEVA PISMA VIDICU

Slavist dr. Fran Vidic, ki je v dobi narodnoosvobodilne borbe padel kot žrtev fašističnega nasilja, je pripadal Govekarjevi generaciji tako zvanih »novostrujarjev«, ki so se v začetku 90 let prejšnjega stoletja pričeli pojavljati v visokošolski »Vesni«, dokler niso sredi omenjenega desetletja prodrli v »Ljubljanski Zvon« in skušali tam uveljaviti svoja nova naturalistična načela. V tej borbi so novostrujarji kot najradikalnejši pojav našega liberalizma sprejeli Aškerca na svoj ščit; Aškerčevo svobodomiselstvo, njegovo simpatiziranje z realizmom in njegova borba s klerikalizmom jim je bila vzor in opora v boju vse do konca prejšnjega stoletja, dokler je ta boj naraščal in dokler tudi Aškerčevo miselno in pesniško upadanje še ni bilo tako vidno.

Po lastni ustni izjavi z dne 25. novembra 1934 je Vidic Aškerca spoznal v Škalah pri Velenju, kamor ga je šel nekoč obiskat v družbi Marice Nadliškove. Aškerca je bil gostov silno vesel. Kasneje ga je Vidic še večkrat našel v Ljubljani pri Lloyd, tesneje se pa nista zblížala. Vidic je Aškerca sicer prevajal v nemščino, a prevodov ni nikjer objavil. Za »Arbeiterzeitung« je napisal o njem razpravo, ki pa ni izšla.

Aškerčeva korespondenca z Vidicem se v glavnem nanaša na leta, ko je bil Aškerca urednik »Ljubljanskega Zvona« (1900—1902). Vidičeva pisma v Aškerčevi ostalini niso ohranjena. To potrjuje Vidičevo izjavo, da se je Aškerčev odnos do njega v začetku novega stoletja močno ohladil, odkar je Vidic v svojih ocenah boljše pisal o Cankarju in novostrujarjih kot pa o Aškercu.

Aškerčeva pisma Vidicu hrani Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani.

1

Blagorodni gospod dr!

Dovolite, da Vam častitam na pridobitvi doktorskega klobuka!
 Z lepim pozdravom!

A. Aškerca

Velenje, 18. II. 98.

Po izjavi »Slovenskega Naroda« je »suplentom imenovani profesorski kandidat Vidic« promoviral 16. februarja 1898 na dunajskem vseučilišču (SN 14. februarja 1898).

2

Ljubljana, 25. XI. 98.

Čislani gospod doktor!

Hvala Vam lepa za prijazne vrste!

Od »Slovenije« sem bil dobil povabilo že poprej.

Ako se mislijo akademiki spominjati mojih *mislij*, *mojih idej*, ki jih oglašča moje skromno pero — naj bo! Ne morem jim tega braniti. Samo oseba moja naj ostane popolnoma v ozadju.

Častí lakomen namreč jaz nisem prav nič. »Sloveniji« sem tudi že povedal, v čem iščem časti.

Če pridem sám na Dunaj, še pač ne vem. Včasí se odločím za kako pot še le v zadnjem trenutku. In Dunaj ni tako pred pragom — par kilometrov za Ljubljanoj!

Potem so še drugi pomisleki, čeprav bi rad govoril i z Vami, kakor z drugimi prijatelji.

Nemogoče torej ni; obljubiti Vam pa danes ne morem ničesar.

Gosp. Hribar me je že tudi vprašal, če pojdem. On, prě, pojde. Za-me je pa to težje...

Z g. Govekarjem sva res govorila, da spiševa, t. j. da dramatizujeva Tavčarjevega »Tatu«. Pa dosedaj vsaj jaz nisem napisal še ne besede.

Veste, tukajšnjemu občinstvu ugajajo le operete, burke in take stvari. Če se igra kaj dobrega, je gledališče skoro prazno. Je že tako. Velika večina ljudij se hoče dandanes v gledišču samo zabavati — za kaj višjega jim ni.

In med nami Slovenci je filisterstvo precej razširjeno.

Govekar se veliko trudi okoli gledišča. Ima tudi nekaj lepih vspehov pokazati. —

Prave adrese Vaše nisem vedel, za to ne vem, če Vam moje pismo pride v roko, ali ne.

Z vsem spoštovanjem in s prijateljskim pozdravom

Vaš

Aškerc

Dne 6. decembra 1898 je priredilo dunajsko akademsko društvo »Slovenija« svojima najmlajšima častnima članoma Aškercu in ljubljanskemu županu Ivanu Hribarju v veliki dvorani »Slovanske Besede« časten večer. Slavljenca nista bila prisotna. Aškerc je zastopal švedski pisatelj Jensen, ki je na proslavi prebral njegovo pismo. Večer je potekal ob prisotnosti Hrvatov, Čehov, Srbov in Rusov med župančičevimi pesniškimi recitacijami in številnimi govori (Murko, Nachtigal i. dr.). (SN 25. novembra, 13. decembra 1898.)

V svoji laskavi oceni Govekarjevih »Rokovnjačev« Aškerc tudi javno poziva Govekarja k »hvaležnemu delu«, da dramatizira nekatere Tavčarjeve povesti (SN 9. februarja 1899). Še isto leto pa se je lotil Tavčarjevega »Tatu« sam in ga dramatiziral v »Izmajlovu«. (Prim. Marja Boršnik, Aškerc, 1939, 252 s.)

3

Ljubljana, 28. XI. 99.

Blagorodni gospod doktor!

Moje tiskano pismo ste sicer že prejeli; ponavljam pa svojo prošnjo še s tem pismom, da bi bili sotrudnik »Zvona« tudi v novem letu.

S pomočjo gg. sotrudnikov bi rad povzdignil »Zvon« na višino moderne revije.

Vederemo.

Da, seveda, za to je treba primernih spisov. In morebiti imate Vi že kaj takega zrelega v miznici, kar bi sodilo v novi »Zvon«.

Priporočam se Vam z vsem spoštovanjem

udani

A. Aškerc

4

Ljubljana, 7. XII. 99.

Čislani gospod doktor!

Hvala Vam za Vašo obljubo, da boste v kratkem kaj poslali za »Zvon«! Tisti spis o Kopitarju in Vodniku bo čisto dober! Prosim! — Upam pa, da mi pošljete tudi kaj iz *sedanjosti*. Saj je toto zadnje leto — fin de siècle! — našega stoletja tako zanimivo tudi za nas Slovence, če se oziramo na svoj križev pot!

Kak pregled naše književnosti 19. stoletja v markantnih potezah — kako hvaležen predmet!

Konkurzni rok za Prešernov monument traje do 20. decembra t. l.

Načrte in modele bo presojava posebna jury, ki se sestavi iz tukajšnjih inženirjev, pisateljev in umetnikov. Imen še ne vem. Vem pa, da bodo sami svobodomiselnih ljudi v tej komisiji.

Konkurent mora svoje ime priložiti v posebnem kuvertu, na katerem naj zapiše kako *geslo*, ki koresponduje z geslom na modelu ali načrtu...

To je veselo, da pride kar z Dunaja toliko modelov! Kar se pa tiče tistega *nemškega* kiparja, ne vem, kako bo!

V razpisu stoji namreč, kakor Vam je itak znano, da smejo konkurirati samo — *Slovinci!*

Relata refero.

Konkurira dotični Nемеc morebiti lahko, če se pa delo njemu tudi izroči, to je pa druga stvar! Več Vam ne vem povedati! —

Pošljite mi kmalu kak lep spis — če je tudi kratek — morebiti že za *1. št.*

Z odličnim spoštovanjem in s pozdravom

Vaš Aškerc

V komisiji za presojo Prešernovega spomenika so bili poleg Aškerca še sledeči člani: stavbeni svetnik I. Duffé, ces. svetnik I. Franké, pisatelj Fr. Govekar, dež. viš. inženir A. Klinar, drž. viš. inženir A. Pavlin in ravnatelj I. Šubic. (LZ 1900, 135.)

5

Ljubljana 8. 2. 1900

Velecenjeni gospod!

Dovolite, da se Vam zahvalim za Vaše poročilo o drja Kreka knjigi.

Krek me je res na marsikaterih mestih čisto napačno razumel.

In njegovi nazori so večasi naravnost — čudni! Naravnost bedasto pa je, da mi očita celo — posnemanje.

Nachempfinder!

Ne. To pa ne!

Vse je moje! In jaz sem — »Selbtempfinder«!

Ko bi bil »nachempfinder«, bi pač ne bilo vredno, pisati brošure o mojih spisih!

Pa, za slovensko občinstvo, ki me pozna, mi ni, če bo čitalo to Krekovo trditev. Druga pa je, da bodo dobili zdaj po Krekovi krivdi *Nemci* in še drugi narodi krivo mnenje o meni in o slovenski — *književnosti sploh*.

»No, saj smo vedeli, da Slovenci tako nimajo nič *svojega!*« — si bodo lahko mislili!

In to nam škodi.

Ali bi se ne dalo temu pomoči?

Potrebno bi bilo, da se spiše v kakem nemškem literarnem listu (»Zeit«) kaka kritika o Krekovi knjigi in se njegove zmotne zavrnejo. Sicer pa bi se poudarilo, kar je *dobrega* na knjigi. To bi jako veliko koristilo — *slovenstvu*.

Ali bi ne hoteli Vi, gospod doktor, napisati takšen referat n. pr. za »Zeit«?

Mene bi to veselilo in še hvaležen bi Vam bil.

Prosim!

Z odličnim spoštovanjem in s pozdravom!

Aškerc

V svoji knjigi o Aškercu (Anton Aškerc, »Studie mit Übersetzungsproben«. Laibach 1900) govori dr. Gojmir Krek tudi o njegovih socialističnih pesnitvah in ugotavlja, da so monotone, čeprav pestre. Moderna snov je nemoderno obdelana. »Aškerc ist... auf diesem Gebiete, soweit es sich um den *Stoff* handelt, nur selten originell, meist Epigone, Nachempfinder, was zu beweisen nicht schwer fallen würde.« (Str. 52.)

V svoji oceni te knjige (Aškerc med tujci, SN 30. januarja 1900) Vidic zavrača nekatere neugodne Krekove oznake Aškerca ter odločno ugovarja tudi njegovemu gorenjemu mnenju.

6

Ljubljana, 27. 3. 900

Blagorodni gospod doktor!

Gosp. Furlaniju se zahvaljujem za kritiko o Kukovčevi knjigi! Ker ne vem adrese na tega gospoda, prosim recite mu o prvi priliki, da bom rad sprejemal njegove spise v »Zvon«, samo da mi jih pošlje!

Pa tudi Vi boste menda kaj poslali letos za »Zvon« — ali ne?

Obljubili ste bili...

Z vsem spoštovanjem

Aškerc

Za oceno knjige Vekoslava Kukovca »Uvod v narodno gospodarstvo« je Aškerc najprej 30. januarja 1900 naprosil svojega prijatelja dr. Pavla Turnerja, prepričan, da je knjiga vredna ocene: »Zvon« pač dobiva dosti pesmij, novel in poročil o raznih umetnostih (ki jih pa imamo baš mi Slovenci najmanj!), premalo pa imam na uporabo *znanstvenih spisov!* Človek se navsezadnje tudi preobje teh rozin in slaščic. Vmes bi rad kaj tečnega, treznega! In ravno taka-le trezna, praktična knjiga mi je prav dobrodošla!« (Pismo je ohranjeno med Aškerčevimi pismi Vidicu.) Ocena v Zvonu pa je Furlanijeva in je izšla pod značko -i. (LZ 1900, 234 s.)

Ljubljana 6. 4. 900

Blagorodni gospod doktor!

Ker ste dosedaj ocenjali to knjigo Vi, prosim, da mi ocenite še letos Glaserjevo »knjiž. zgodovino«.

Na par mestih sem naredil v knjigi, ki Vam jo pošiljam v krožnem zavetku, par opazk.

Pri Mahničju se bo treba dalje pomuditi in tega moža postaviti v pravo luč! Pri Ivanu Šubicu ne vé, da je spisal »Elektriko«!

Za »Pavliho« nisem dobil jaz snovij ravno v Carigradu, ali samo v Carigradu...

Toda tega ni treba omenjati; ne spada k stvari.

Pač pa je pozabil na moj feljton, ki je izšel v posebni brošurici — »Izlet v Carigrad«. Bogoslovje je pač preobširno, grozno preobširno!

Tega seveda ni kriv dr. Glaser!

No, jaz bi bil Benkovičeve litanije pristrigel.

Priporočam se!

Z vsem spoštovanjem

A. Aškerc

Vidičeva ocena Glaserjeve »Zgodovine slovenskega slovstva« (LZ 1900, 449 s.) verno upošteva Aškercove pripombe: obširneje obračunava z Mahničem, dodaja k »Pavlihi« gorenji Aškercov komentar, pri čemer omenja tudi »Izlet v Carigrad«, končno pa očita še Benkoviču, ki je temu 2. zvezku IV. dela Glaserjeve »Zgodovine« dodal svoj pregled našega modroslovja, bogoslovja, cerkvene umetnosti in bibliografije, malenkostnost in nepotrebno dolgozveznost.

Ljubljana 9. 4. 900

Blagorodni gosp. doktor!

Govekar mi je pravil, da se Vam ne ljubi baš pisati ocene o Glaserjevi knjigi.

Razumem, zakaj ne.

Ali jaz ne vem, na koga naj se obrnem!

Knjigo sem poslal rekomandirano. Da [bi] mi jo vračali in da bi jo moral potem jaz spet bogvekam pošiljati — to je pač jako sitno in zamudno.

Saj Vam ni treba veliko pisati, ker zvezka še ni konec.

Ako že absolutno ne bi hoteli pisati ocene Vi, morebiti bi jo napisal gospod dr. Murko.

V tem slučaju bi pač prosil Vas, da bi se Vi sami obrnili na gosp. drja Murkota, da spiše oceno on.

Ker jaz sedaj ne vem, pri čem sem, prosim, da preskrbite kritika Vi, ako Vi sami ne bi hoteli prevzeti té naloge.

Vi tudi veste, do kdaj moram imeti kritiko v rokah.

Z vsem spoštovanjem

Aškerc

P. S: Prosim napišite mi tudi — ali vsaj! — kritiko, tj. poročilo o drja Murka studiji o *Oblaku*.

Knezova knjižnica je nerodno zasnovana, da je beletristika in »Oblak« v eni knjigi. To knjigo imate gotovo tam, zato Vam je ne pošiljam.

A.

O Vidičevi oceni Glaserja prim. opombo k prejšnjemu pismu.
O Murkovi študiji »Dr. Vatroslav Oblak« (Knezova knjižnica 1899) je izšlo v »Zvonu« 1900 le kratko poročilo na str. 520 s. z značko K.

9

Ljubljana 25. V. 00

Blagorodni g. doktor!

Prejel sem Vaš spis za Strossmayerja in ga že zdavnaj izročil v Zagrebu ter dobil tudi kritiko o Glaserjevi zgodovini.

Ta kritika pride pa šele v julijevi številki; za junij je bilo prepozno.

Priporočam se, da spet kaj pošljete za »Zvon« ter ostajem z vsem spoštovanjem

udani

Aškerc

Vidičeva razprava »V hiši slovenskega Mecena« je izšla v spomenici, ki so jo napisali Hrvatje in Slovenci Strossmayerju v spomin ob petdesetletnici njegovega škofovanja pod naslovom »Spomen-cviece iz hrvatskih i slovenskih dubrava«, izd. Matica Hrvatska, Zagreb 1900.

10

Ljubljana, 22. VIII. 900.

Blagorodni g. doktor!

Bil sem na potovanju in zato odgovarjam šele danes.

Hvala lepa za spis, ki ga priobčim čimpreje. — V Vaši kritiki o Glaserju sem *moral* nekaj črtati; ker je bilo prehudo. —

Priporočam se za referat o Elzejevih pismih. Saj je zadnji čas, da se o tej *važni* knjigi kaj piše! — Le obširno! — Nekrolog o Elzeju sem spisal seveda jaz; saj stoji: »A. A.« — Pričakujem za gotovo, da mi pošljete tudi kaj za Prešernovo (decembrsko) številko...

Z vsem spoštovanjem

Aškerc

Aškerc se Vidicu zahvaljuje za članek »Vodnik in Kopitar«, ki se je zanj priporočal že v pismu 7. decembra 1899, a ga je priobčil šele v oktobrski številki »Ljubljanskega Zvona« 1901.

Aškerčev obširni nekrolog »† Dr. Theodor Elze« je izšel v Zvonu 1900, 505 s. O Elzejevih pismih Zvon ni poročal, pač pa je Vidic objavil v decembrski številki (Prešernovem albumu) članek »Prešeren med Nemci« na str. 826 s.

11

Priporočam se Vam in pričakujem za *gotovo*, da mi pošljete kak donesek!
Z lepim pozdravom!

Aškerc

Aškerčev pripis na tiskanem »Pozivu gg. sotrudnikom „Ljubljanskega Zvona“ z dne 1. septembra 1900.

V Ljubljani, dne 26. 9. 1900

Blagorodni gospod doktor!

Priporočam se Vam, da mi za gotovo pošljete tisti spis za *Prešernovo* (decemb.) št., o katerem sva tukaj govorila.

O *nemških* prevodih Prešernovih poezij torej!

Prevajali so ga, kolikor jaz vem: *Penn*, grof *Pace*, *Selak*, *Funtek*, *Samhaber* in še nekateri drugi... *Germovnik* tudi! To najdete, kar Vam ni treba še pravi, gotovo vse v vseučiliški ali dvorni biblioteki.

Kazalo bi govoriti tudi o Prešernovih *originalnih nemških* pesmih.

Do 15. oktobra!

Priporočam se Vam pa tudi, da mi za *bodoči* letnik (1901.) pošljete kak spis ter ostanete sploh stalen naš sotrudnik.

Meni je zelo ležече na tem, da se zberó okoli »*Zvona*« najboljši naši pisatelji.

Z vsem spoštovanjem in s pozdravom!

Aškerc

P. S: Poleg in vrhu imenovanega temata za 12. št. sem Vam hvaležen seveda tudi za vsako še drugo notico o Pr.

A.

V Ljubljani, dne 15. X. 1900

Blagorodni gospod doktor!

Rok Vam podaljšujem za 10 dni, ker sem prepričan, da svojo obljubo izpolnite.

V »*Carnioliji*« pogledam in Vam naznamim čimprej.

Tukaj je, žal, malo ljudi, ki bi hoteli — delati.

Knjiga o Strossmayerju še ni izšla. Sedaj se tiska.

Izide z drugimi *Matičnimi* (hrvaškimi) knjigami vred.

Par korektur sem že dobil. Če pošljejo Vaš rokopis meni, Vam ga pošljem na Dunaj, ali pa porečem Kostrenčiču, naj Vam Vašo korekturo pošlje kar *naravnost* na Dunaj..

Razstava je res *lepo* uspela. Z začetkom smo lahko zadovoljni. —

Prešernova št. »*Zvono*« bo, če se mi vse posreči, jako lepa. Bode *ilustrovan*.

Zato pa je želeli, da bi poslalo prispevkov kolikor mogoče več pisateljev. Številka »*Prešernova*« bo imela najmanj 6 pol in se bo tiskala na *boljšem* papirju.

Bilo je treba veliko prošenj in vlog in predlogov, predno so mi vse dovolili, kar sem *poglavitno* želel...

Z vsem spoštovanjem

udani

A. Aškerc

P. S. Oprostite grdo pisavo!

Zebe me namreč danes prav pošteno v arhivskem brlogu.

Ivan Kostrenčič (1844—1924), blagajnik Matice Hrvatske (prim. op. k pismu z dne 23. maja 1900).

O razstavi slovenskih upodablajočih umetnikov prim. Aškerčev članek »*Prva slovenska umetniška razstava*«, LZ 1900, 625, 673.

V Ljubljani, dne 16. X. 1900

Blagorodni gospod doktor!

To-le sem našel ravnokar v licejski knjižnici!

V »Carnioliji« (1842. št. 15.) je »Zgubljena vera«, prevedel Prešeren sam; v »Carn.« (1842. str. 98.) Preš. pesem »Bog te obar«! = »Zum Abschied« (pretiškano iz »Illyr. Blatt«), prevedel Prešeren sám. Časnik »Blätter aus Krain« ima: 1865, str. 189: Der Wassermann überset. L. Germonik, potem »Rosamunda v Auersperg«. (L. 1871. je izdal Germonik oba prevoda v Gradcu v posebni brošuri.)

»Blätter aus Krain« 1861. str. 22. »Das unverwete Herz« prevedel A. Dimitz. Str. 31. »Verlorener Glaube«, prevedel A. Dimitz. Str. 181: »Zum Andenken Andr. Smolés«, prevedel A. Dimitz.

»Vodnik-Album« ima: »Zu Valentin Vodnik's Gedächtnis« (V spomin Val. Vodniku) Prešernova pesem, prevedel A. Dimitz, in pa »Der Sängere« (»Orglar«) prevedel tudi Dimitz.

To je vse, kar sem mogel najti.

Priporočam se Vam in pričakujem kaj lepega od Vas.

Z vsem spoštovanjem

udani

Aškerc

V Ljubljani, dne 29. X. 1900

Čislani gospod doktor!

Hvala Vam srčna za temeljiti spis!

Prišel je še ob pravem času, dasi se 12. št. že stavi.

Bo jako lepa! Boste videli.

Priporočam se Vam prav toplo za *prihodnje leto*.

Imam sicer še en spis iz Vašega peresa (Kopitar-Vodnik), pa *morate* me stalno podpirati.

»Zvon« razširimo, če bode samo tiskarna privolila. —

Dela čez glavo.

Z vsem spoštovanjem

udani

Aškerc

P. S: Ruski profesor Korš mi je na mojo prošnjo tudi poslal članek, in sicer ga je spisal v *slovenskem jeziku!*

O Vidičevih spisih prim. opombi k pismu z dne 22. avgusta 1900.

Fedor E. Korš, Nekaj o tekstu Prešernovih pesmi, Prešernov album, 805.

V Ljubljani, dne 3. XI. 1900

Blagorodni gospod doktor!

Kakor sem Vam že v zadnjem pismu, — v katerem sem se bil zahvalil za Vaš lepi prispevek — povedal, imam gradiva že precej. Dec. št. bo *moral*a obsegati več pol nego navadno, če hočem vse spraviti v list, kar imam že *pripravljene*ga in *obljubljenega*.

Od gospoda drja *Murkota* n. pr. še pričakujem članka..

Zato Vas prosim, da mi dovolite nekatere citate črtati. Drugo, Vaš tekst sam, seveda ostane!

Tisto vmetko mi pošljite in samo dostavite, *kje naj se postavi*; že najdem dotično mesto. 10 separatnih odtiskov Vam dam napraviti; plačali boste menda malenkost za to — samo za papir. Poprašam faktorja.

12. št. se seveda že stavi. *Beletristika* se bo vrstila s članki. Gledé člankov sem se odločil tako, da pridejo najprej na vrsto tisti, ki so bolj *splošne* vsebine; za temi pridejo potem studije o *prevodih* na druge jezike, n. p. Vaša studija. Bode seveda tudi več pesmij, *več novel* — g. Govekar je še ni poslal, a obljubil, — in črtic. Bode kakih *pet novel*. Ruski prof. *Korš* je poslal slovensko pisan članek!

Dr. Greg. Krek je poslal iz Gradca tudi zanimiv prispevek.

Bo vse dobro. Povedal sem Vam tudi že, da imam že pripravljenih 18 *izvirnih clichéjev*.

Stavilo in tiskalo se bo *naglo*, ker *hočem*, da izide št. vsaj do *zadnjega novembra*.

Z vsem spoštovanjem

udani

Aškerc

Dr. Murko v »Prešernovem albumu« ni objavil ničesar, pač pa Fr. Govekar (Mala rokavičarica, PA, 772), Korš (prim. op. pod prejšnjim pismom), dr. Gregor Krek (Prešernova še nenatisnjena pesem in drugo, PA, 747).

17

V Ljubljani, dne 7. XI. 1900

Čislani gospod doktor!

Zaznamoval sem Vam torej tiste citate, ki bi se menda smeli izpustiti.

Ko bi ne bil v zadregi zaradi *prostora*, ne bi ničesar izpuščal — to se razume!

Pričakujem samo še dr. *Murkovega* članka — potem bom moral gledati, kako spravim vse gradivo pod streho.

Pred par dnevi mi je poslal n. pr. dr. Šrepel iz Zagreba dolg članek, ki bo obsegal menda celo polo.

Tudi Alfr. Jensen mi je poslal iz Lunda (Švedija) notic o svojih švedskih prevodih iz Prešerna.

Vidite torej, da sem *prisiljen* Vas prositi da bi *izpustili* nekatere citate.

Ako bi pa na osak način želeli, da se ta ali druga zaznamovana stvar ipak postavi in tiska, prosim, da samo pripisete ob strani z barvnim svinčnikom: »ostane!«

In vse se zgodi potem točno po Vaši volji. Če hočete, dobite tudi krtačni odtisk. Tistih 10 separat. odtiskov dobite tudi!

Ker bosta zdaj »Zvon« stavila dva stavca, pride Vaš članek kmalu na vrsto in zato prosim, da mi ga vrnete čimprej mogoče — *gotovo pa do nedelje*.

Z odličnim spoštovanjem

udani

Aškerc

Dr. Milivoj Šrepel, Prešernov utjecaj na Stanka Vraza, PA, 818., Alfred Jensen, Prešeren med Švedi, PA, 845.

V Ljubljani, dne 17. XII. 1900

Čislani gospod dóktor!

Ponatiske ste sedaj gotovo že prejeli; faktor mi je rekel, da Vam jih je že poslal.

Hvala za priznanje!

Ker naši ljudje sedaj tako ne čitajo drugega nego politične prepire in pa Chronique scandaleuse, mislim, da bodo Neslovenci više cenili »album«, nego pa Slovenci.

Kdor mora in more zavžiti toliko paprike kakor naša publika, ta ima pokvarjen želodec in ne gutira hrane, kakršno nosi na mizo »Zvon«.

»Ich sag' euch, gebt uns mehr u. immer mehr!«

O Mefisto!

Slovenski filistri so tudi prepričani, da ni nič bolj škodljivega in nesla-nega za naročnike »Zvonove«, nego članki poučne vsebine.

Samo malo lirike, malo romantične novelistike, na koncu pa kaka suho-parna notica o kaki novi knjigi, pa brez daljše ocene, brez razmišljanja!

Nič misliti, ne ozirati se čez meje kranjske dežele: to je parola naših brez-politkarjev.

Kaj nas briga ostali svet!

»Kaj, Vi hočete »Zvonu« razširiti obzorje? Vi hočete iz njega narediti revijo?!

Bog ne daj! To ni za nas! Naj ostane vse pri starem!« Tako mi govorijo tukaj...

Suha resnica!

No, vse eno — pogumno naprej!

Poskusimo še!

Vi pa nam pomagajte!

Vaš članek o Vodniku in Kopitarju pride po novem letu čimprejmože na vrsto.

Z vsem spoštovanjem

Aškerc

P. S! Skoro bi bil pozabil! Tisti nemški prevod Preš. pesmi, ki mi jih [je] poslal na ogled vitez Strahl, leži še pri meni, a jaz Vam ga iz svoje oblasti ne morem poslati. Prosim, pišite o tem g. Karlu vitezu Strahl-u, dež. nadsodišča svetniku v p. v Stari loki, pošta škofja Loka. On naj potem meni naznani, če Vam smem zvezek poslati. Strahl je prijazen gospod. —

Informacije o nemških prevodih Prešerna je Vidic potreboval za svojo izdajo: Fr. Prešeren, Poesien. In deutscher Übertragung gesammelt und herausgegeben von Dr. Fr. Vidic. Sem je sprejel Vidic nemške prevode različnih prevajalcev, kakršne je našel, brez poprave, med njimi tudi prevode E. pl. Strahla, ki so po izjavi dr. Kreka (LZ 1901, 573 s.) od vseh prevodov najslabši.

Ljubljana, dne 10. VII. 1901

Blagorodni g. doktor!

Nemškega »Prešerna«, ki ste mi ga poslali danes, Vam vračam in sem zapisal na paket »retour — nicht angenommen!« zato, ker je natisnjen na tako škandalo-zno grdem makulatur-papirju, da ga ne maram sprejeti v svojo knjižnico.

Exemplar, ki ste ga bili poslali za »Zvon«, pa je bil natisnjen na čisto drugačnem, lepem, solidnem, močnem belem papirju!

Zakaj se je sploh tiskala knjiga na dvojnem papirju? —

Ali ste čitali »Ljubljancanko«, kjer Vas je Funtek hudo kritiziral?

Kritika v »Zvonu« izide avgusta.

Vaš članek »Kopitar in Vodnik« izide gotovo letos.

Te dni izide pri Gabrščeku »Ruska antologija«, nekaj *poskus*, podati rusko poezijo v slovenskih prevodih.

Z vsem spoštovanjem

udani

Aškerc.

Vidic je dal tiskati Prešerna (prim. opombo k prejšnjemu pismu) na dveh vrstah papirja: izdajo na modernejšem papirju je poklonil Aškercu. Ni bil pa samo Aškerc, ki mu ta papir ni bil všeč. Dr. Gojmir Krek piše v oceni te knjige: »Glede ocenjene knjige pa se bojim, da nastane prepir zastran papirja. Ta ga bo smatral kot haut goût najnovejše secesije, drugi pa za preležan papir.« (LZ 1901, 575.) Verjetno pa je na to oceno učinkoval tudi urednik, ki je kasneje, po prejemu Vidičevega odgovora na to pismo, kjer mu ta očitno razlaga kvaliteto papirja (prim. naslednje Aškerčevo pismo z dne 30. julija), skušal nekako opravičiti svojo prenačljeno nevljudnost.

Funtek je pod značko -u- Vidičevo knjigo obširno ocenil v »Laibacher Zeitung« 1901 v vrsti podlistkov od 12. do 19. junija. Po njegovem Prešeren nemškemu občinstvu v tej izdaji ni bil dovolj primerno prikazan. Vidičeva napaka je, da prevodov ni kontroliral, marveč je kar nespremenjene objavil.

20

Ljubljana, dne 30. VII. 1901

Blagородni gosp. doktor!

Okusi so pač različni. Jaz moram reči, da za secesijo nimam okusa, zato tudi ne za secesionistični — papir.

Zastran prevodov iz Prešerna Vam ne morem izreči nikake sodbe, ker me Prešeren v nemščini sploh ne zanima.

V »Zvonu« izide poročilo o Vašem n. Prešernu. Kritik *ne* hvali vseh prevodov, priznava pa, da so nekateri dobri. Odgovoren je kritik sam, a če s kritiko ne boste zadovoljni, nikar se ne jezite na uredništvo.

Ni ga bolj nevhvaležnega dela, nego izdajati tuje duševno blago.

Koliko truda sem imel s Kettejem — in kaj sem imel zato? Podle napade. Tudi z »Rusko antologijo« sem imel ogromno delo — a hvaležen mi ni niti Gabršček.

Prosim, da mi pustite Svoj članek o *Kopitarju* in *Vodniku* za »Zvon«. Saj to naše čitatelje nič ne briga, kaj izhaja v Jagičevem »Archivu«. Za »Zvon« je Vaš članek, ki ga priobčim septembra, ali okt., nov in zanimiv. In gradiva *potrebujem!*

Želim Vam ugodnih počitnic ter bivam z vsem spoštovanjem

udani

Aškerc

V zadnjih pismih se že javlja Aškerčeva zagrenjenost in razdražljivost, ki se stopnjuje od njegove objave Kettejevih poezij in polemike, ki jo je v tej zvezi z njim pričel Cankar. (Prim. Aškerc, 1939, 266 s.) Te svoje nerazpoloženi

Aškerc ne prikriva tudi napram Vidicu, ki se je v zadnjih ocenah in pregledih o slovenskem slovstvu po hrvatskem in češkem časopisu s svojimi simpatijami vse bolj nagibal k »moderni« (prim. Aškerc, 1939, 279).

Kakor Funtek v »Laibacher Zeitung« tudi dr. Gojmir Krek v svoji oceni Vidičevega Prešerna v glavnem odklanja (LZ 1901, 572 s.).

Vidic je postal nestrpen tudi zaradi tega, ker je Aškerc tako odlašal z objavo njegovega članka o Kopitarju in Vodniku (prim. op. k Aškercčevemu pismu z dne 22. avgusta 1900). Očividno ga je zahteval nazaj z izgovorom, da se iste snovi dotika tudi v razpravi v Jagičevem Arhivu (Valentin Vodnik, der erste slovenische Dichter, von Fr. Vidic, Archiv für slavische Philologie, 1901, 386; 1902, 74).

Ljubljana, dne 14. II. 1902

Blagorodni g. doktor!

Tisto je res zanimivo, da ima Reinick nekaj podobnega v svoji »Ablösung«-i, kakor jaz v »Poslednji straži«. Kak naivnež bi takoj mislil na — plagiat. Meni je bilo ime Reinick dozdej popolnoma neznano; šele iz Vašega pisma sem izvedel njegovo ime in njegovo pesem. Nemške poezije sploh več ne čitam.

A kdor je filozof in psycholog, uvidi takoj, da je čisto naravno, da se dva, ki obdelujeta isto snov, morata v nekaterih momentih dotikati. Snov leži takorekoč na dlani. Meni je prišla na misel ideja, ko sem enkrat videl po zimi vojaka na straži pred neko vojašnico...

Urednik je uboga para! Najboljše bi bilo, ko bi človek vse sám kritiziral! Jaz sem prepričan, da je Vaš nemški Prešeren vobče dober in da ugaja svojemu namenu: seznaniti Nemce s Prešernovo poezijo. Moje privatno mnenje je pa tudi, da so nekatere pesmi Pr. prelokalnega pomena in premalo občečloveške, da bi jih bilo absolutno potrebno prevajati na nemški jezik. Kar zanima nas Slovence, vse to *ne more* zanimati Nemcev. Jaz bi dal ponemčiti samo kako tretjino vsega Prešerna.

Kaj sem hotel reči?

Da, meni je žal, če Vas je dr. Krek neugodno ocenil. Veseli me, če so nemški kritiki (dr. Kraus v »Zeit«) Vašo knjigo pohvalili. —

Novega v literaturi pri nas ni nič posebnega, — česar ne bi že itak vedeli iz »Zvona«. Čujem, da se tiska Gregorčič N° 3., potem Župančič, nekaj Cankarjevega (neka drama) tudi Jesenkove pesmi (izbrane) bi bilo dobro izdati, kakor sem omenil v nekrologu.

Ruska antologija se baje jako dobro prodaje, kakor mi pravi Schwentner.

Kar pa delajo nekateri ljudje, da vlačijo svoje privatne »amores« v javnost, to presega vse meje! Nekateri ljudje nimajo ne iskre omike in dostojnosti.

Naše javne kulturno-narodne razmere se shujšavajo od leta do leta.

Pada »trdnjava« za trdnjavo. V Ljubljani pa se kepajo klerikalci in liberalci z blatom.

Celje...

To govori cele knjige. To je takov »memento« našim politikom, da kar grmi v ušesa, ali tudi »Celje« jih ne poboljša.

Najhujše je to, da naši Kranjci ne čutijo, da so sami ravno v taki nevarnosti kakor Korošci in Štajerci!

Niti v Ljubljani ne *ene* slov. srednje šole!

Človek bi obupal, ali jaz sám ne obupavam, ker slutim, da nastopi kmalu nova generacija, ki se bo bolj zavedala svoje narodnosti. Tolažim se, da je pot do napredka in svobode trnjeva.

Da ne klonem duhom, študiram zgodovino bolgarske vstaje — po bolg. izvirmikih.

To je tragedija, to je epopeja, vredna — Homerja!...

Spišite mi kaj *aktualnega* za »Zvon«! Naznanil sem Vas med sotrudniki, ker se zanašam, da mi res pošljete kaj za tekoči letnik.

Z vsem spoštovanjem in pozdravom!

Aškerc

Aškerc ima v mislih Cankarjevo dramo »Kralj na Betajnovi«, ki je izšla spomladi 1902. Zupančič v tem letu ni natisnil nobene svoje zbirke, sodeloval pa je pri almanahu »Na novih potih«. Pesmi Dragotina Jesenka, napovedane za božič 1904 (LZ 1904, 630), so izšle šele 1905.

V zvezi s Celjem je Aškerc objavil v marčni številki »Zvona« aktualen, borbena članek »Celjska utrakvistna gimnazija«, ki je imel za posledico prelom s kompromisarskim »Slovenskim Narodom« in gospodarjem »Ljubljanskega Zvona« Tavčarjem, zaradi česar je bil konec leta 1902 prisiljen odstopiti od »Zvonovega« uredništva. (Prim. Aškerc, 1939, 315 s.)

V zvezi s študijem bolgarske zgodovine je pričel Aškerc z januarsko številko »Ljubljanskega Zvona« objavljati »Rapsodije bolgarskega goslarja. Slike iz zgodovine bolgarske vstaje«.

Marja Boršnik

GROHAR CANKARJU

Groharja in Cankarja ni vezalo tesnejše prijateljstvo, a v Cankarjevi zapuščini sta vendar ohranjena dva drobna spomina na njun osebni odnos.

Ko je Grohar 1895. prvič prišel na Dunaj, da opravi sprejemni izpit za slikarsko akademijo, ki ga pa ni sprejela, Cankarja še ni bilo tam; on je isto leto padel pri maturi na ljubljanski realki. Ker je čutil potrebo po spodbudnejši umetniški okolici, kot jo je imel doma, se je Grohar 1903. zopet odpravil na Dunaj in se je tam kmalu seznanil s Cankarjem, ki je tedaj že četrto leto stanoval v Ottakringu. Grohar je živel na Dunaju silno bedno; Cankar piše o tem Schwentnerju 8. avgusta 1903: »Tukaj je zdaj slikar Grohar in hudo pilhari.« Edina opora mu je bila hiša Etbina Kristana, ki je tedaj delal v uredništvu strokovnega lista »Der Eisenbahner«. Spomin tedanjega Groharjevega stradanja in trpljenja v tujem mestu so Cankarjeve »črtice«, napisane 1914. (v CZS XIX, 235 v opombah pomotoma imenovane »Menice«), ter »Jutranji gost«, nastal okr. 1915.

Spočetka Cankar Groharja kot slikarja ni imel bogve kaj v čislih, kakor tudi ostalih slovenskih slikarjev ne; ni jih poznal. To je odkrito izpovedal v svojem poročilu (12. aprila 1904.) o slovenski umetnostni razstavi na Dunaju: »Jaz sem imel o slovenskih umetnikih in o slovenski umetnosti precej nizke pojme. Živel sem namreč na tujem in tako nisem poznal prav do poslednjega časa razen ene same Veselove slike prav nobenega proizvoda slovenske obrazujoče umetnosti, posebno pa nobenega takega, ki bi ga mogel imenovati umetvor.« Tudi potem, ko je nekaj mesecev pred razstavo obiskal Groharja v njegovem »tedanjem temnem, dolgočasnem, slabo razsvetljenem ateljeju« in videl tam njegovo veliko »Pomlad«, to toplino in svežega klitja polno sliko, ki je danes obledela, kakor usehla spravljen v Nar. galeriji, ni tedaj »napravila nanj posebnega vtisa«. Bilo je treba, da se vsi mladi slovenski slikarji zberejo v skupni razstavi in da dunajska kritika izreče svojo pohvalno besedo, preden se so Slovenci docela zavedeli umetniške pomembnosti dela svojih impresionistov.

Ko se je 25. februarja 1904. odprla v Miethkejevem salonu slovenska razstava, ki je Grohar v imenu slovenskih umetnikov vodil priprave zanjo in jo pomagal urediti, je Cankar ni šel takoj gledat, a se je 1. marca, potem ko so dunajski časopisi ugodno pisali o njej, ponudil Bambergu, da napiše poročilo

za Laibacher Zeitung, čeprav tedaj razstave še ni poznal. Videl jo je šele dne 17. marca in pretresla ga je tako globoko kakor noben drug slovenski kulturni dogodek njegovega časa. Razburjen je istega dne pisal Župančiču: »Ves sem presenečen in strahovito vesel.« »Jakopič je ženijalen človek, nisem mu videl v Secesiji enakega. Grohar in Jama sta velika umetnika. Še v svojem življenju nisem bil tako od srca vesel — saj to je slovenska umetnost, te pokrajine so čisto iz naših tal zrasle. In to je glavno!« Tako je kipelo v njem, da je tega dne pisal celo svojemu bratrancu, ljubljanskemu sedmošolcu, o velikem dogodku v zgodovini slovenske umetnosti: »Imenitno so se postavili!« Nekaj dni pozneje (22. marca) obvešča tudi Govekarja: »Še enkrat Ti povem, da sem očaran od trifolija Jakopič-Grohar-Jama.« Jakopič da ga je naravnost »hipnotiziral«, a »tudi Grohar in Jama bi bila na čast vsaki dunajski razstavi; večji del 'imenitnih' Dunajčanov jima ni niti do rame. Ljubljance opravičuje morda to, da Grohar svoje 'Spomladi' in 'Rafolško polje' tam ni razstavil.« To razodetje slovenske likovne umetnosti, njena pot preko tujine do priznanja doma, je spodbujalo tudi Cankarja, da je tedaj v svojem dramatičnem snovanju mislil na to, da si mora predvsem osvojiti tuje, dunajske odre.

Grohar je kmalu po razstavi pri Miethkeju odšel najprej domov, v Sorico, in se je 6. maja 1904. od onod spomnil Cankarja z razglednico, ki jo je založil podjeten Soričan L. J. Pintar po Groharjevi risbi: dva pogleda, na vas ter na Ratitovec, in ob okviru te krajine krepko kmečko dekle, spodrecano, v coklah, ki z zamahom roke razkazuje lepoto soriških gora. Napisal jo je s svojo popolnoma neuko pisavo: »Herr Ivan Zankar, Stud. fil. Wien, Universität. — Taka je moja domovina. Pozdrav! Iv. Grohar.« To je med pismi, ki jih je Cankar hranil, prvi spomin na Groharja.

Istega leta se je Grohar preselil v Škofjo Loko, z namero, da se povrne na Dunaj, a je ostal za stalno v Loki. Za božič je pisal Etbinu Kristanu od onod sledeče pismo:

Škofjaloka, 24. 12. 04.

Velecenjeni gospod!

Nameraval sem ves čas da se povrnem na Dunaj, vendar sem se v zadnjem času premislil. Mi boljše kaže za letos da ostanem tu.

Sicer mi je letošnje poletje še prilično dobro izteklo; nekaj sem imel naročil, precej sem zase naredil in v Belem gradu sem tudi — imel vspeh. Imel sem doli pri »Jugoslovanski razstavi« 10. slik. 4. sem prodal: Jedno je kupil kralj, drugo ministerstvo, in ostali dve privatni. Poleg tega mi je donesla ta razstava še — en orden, (red »Sv. Save«). Seveda, meni bi bilo boljše vstreženo če bi bil mesto — poslednjega eno sliko več prodal. Za take neumnosti jaz nisem posebno vnet.

Sedaj imam pričeto zopet eno večjo sliko, katera upam da bo dobro vspela, vsaj kaže tako. Morda boste imeli s pomladi priliko jo videti.

Kaj pa Vi že počnete? Ali ne pridete v Ljubljano? Kako je z zdravjem Vaše gospe soproge? Vaša — drama?

Upal sem da se o vsem tem ustmeno pogovorimo, toda ker sedaj ne pridem gori, prosim, sporočite mi pismeno, jako me bo veselilo zopet kaj čitati od Vas.

Tekom letošnje jeseni poročil se je Jakopič in sicer z gosp. Černy. Stanjuje tudi tu

Zelim Vam in Vaši gospej vesele praznike ter srečno novo leto

Vam

hvaležni

Iv. Grohar

(Škofjaloka št. 42.)

Grohar je slikal v Škofji Loki, Cankar je živel na Dunaju in med tem časom ni sledi pismene zveze med njima vse do leta 1907., ko je Cankar med volivnim bojem za državnozborski mandat bival v Ljubljani. Tedaj mu je Grohar narisal

pri ... Jugoslovanski razstavi -
 10. slike. 4. sem prodal. Jedno
 se kupil Kralj, drugo minist-
 terstvo, in ostali dve privatno.
 Poleg tega mi je donesla
 ta razstava še — en orden
 (red iz vojske). Seveda
 meni bi bilo boljše ostrešje,
 no če bi bil mesto —
 poslednjega eno sliko več
 prodal. Za take neumnosti
 jaz nisem posebno onet.
 Sedaj imam pisat

s peresom risbo na dopisnici, ki ni bila nikoli oddana na pošto in jo je moral
 ali Grohar sam ali kdo drug osebno izročiti; ker je Cankar tega leta bil tudi
 v Škofji Loki, je več nego verjetno, da se je z Groharjem sešel. Grohar risbe ni
 signiral, a jo je datiral 1907.; nje snov in sarkastični naslov na dopisnici pri-
 čata, da je bila izvršena med Cankarjevimi agitacijskim delom, ki se je pričelo
 s shodom v ljubljanskem Mestnem domu 1. aprila in končalo z volitvami 14. maja.
 Toda ali je ta dopisnica Groharjeva? Risba nima ničesar groharskega na sebi
 in bi jo po njeni kakovosti mogli prisoditi tudi človeku, ki ni slikar; a je vendar
 gotovo, da je Groharjeva. Nobena Groharjeva risba, če ni dopolnjena z barvo,
 nima nič tistega na sebi, kar poznamo na slikah kot svojstveno Groharjevo, in
 je vsaka po svoje neokretna, kakor je nerodna Groharjeva pisava. Da moramo
 to risbo prisoditi Groharju, zahtevajo zunanji razlogi. Nobenega dvoma ne more
 biti, da je naslov na dopisnici napisal Grohar; ali je potem mogoče, da bi bil
 risbo na isti dopisnici izvršil kdo drug in da bi se Grohar ne bil z ostalo družbo
 vred podpisal na njej? Ali ni prav to, da je slikar ni podpisal, znamenje, da je
 imel svojo risbo za zadostno pričevalo svoje navzočnosti, za nadomestek svojega

Nij Dobi Gp.
 Ivan Zankar
 Bodoci naučni Minister
 Ljubljana

imena? Značilno je tudi dejstvo, da sta naslov in risba izvršena s peresom, medtem ko so drugi trije člani družbe podpisani s svinčnikom. In slednjič kaže primerjanje pisave na naslovu dopisnice in pisave pri naslovih knjig na risbi, da je oboje delo iste roke.

Risba predstavlja kup — menda na mizi — zbranih Cankarjevih knjig, precej vestno naštetih in naloženih na veliko Bib[li]o; vrhu njih stoji škorenj, znamenje surovega zatiranja, ki naj pač simbolizira redoma sovražno in večkrat neotesano kritiko Cankarjevega literarnega dela. Ob njem polaga Cankarjeva roka, ki se, do komolca vidna, izteguje iz višave, k dotedanjam knjigam nov zvezek, naslovljen »Politika«, s čimer je mišljeno njegovo potegovanje za mandat. Više leži knjiga, ki se na nje odprtih straneh bere: »Bratje! Slovenci! ne pozabite na Narodno in Slovansko vzajemnost« — svoboden citat po deklamacijah Mrmoljevke iz komedije »Za narodov blagor« in primer votle agitacijske patetičnosti. V kotu zgoraj na desni stoji v okviru (neorgansko zvezana z ostalim) cerkvica na hribu, označena z napisom: »Koren nad st. Vrhniko. Parlament Slov. socialistov«. Naslov na karti se glasi: »Naj Dobi G. Ivan Zankar, Bodoči Naučni Minister. Ljubljana.« Kakor prvič piše Grohar tudi sedaj Cankarjevo ime napačno.

Dopisnico so podpisali Regent, I. Mihevc in neki Glück; Grohar je torej bil tedaj v prijateljski socialistični družbi — med slovenskimi strankami je bil najbližji soc. demokraciji — in se je, kakor toliki drugi, prešerno pošalil s pisateljem, ki se je bil podal v politično borbo, o kateri je sam dobro vedel, da bo v njej premagan.

Izidor Cankar

NOVO PREŠERNOVO POSVETILO

V primerku Krsta pri Savici iz 1836, ki je last učiteljske knjižnice klasične gimnazije v Ljubljani (sign. 1572), sem našel prav na Prešernov dan 1946, torej istega dne, ko je izšla Kidričeva »Prošnja prešernoslovca«, tole *lastnoročno* pesnikovo posvetilo:

*Svetimu Štefanu
Homeopatov.*

Posvetilo je na drugi strani naslovnega lista. Napisano je s črnilom in v lepi, kaligrafski pisavi, a ima dve pisni napaki: v besedi *Štefanu* je *S* namesto *Š*, a namesto *Homeopatov* stoji *Homoepatov*. Podpisa ni, tudi datuma ne.

Komu velja posvetilo?

Po stari, na ovojnem listu zapisani, a prečrtani signaturi (1313) in po starem inventarnem katalogu v knjižnici klasične gimnazije v Ljubljani se dá dognati, da je primerek Krsta z zgornjim posvetilom prišel v knjižnico iz Metelkove zapuščine (prim. tudi program te gimnazije za leto 1861, 32). To zapuščino, vsega 150 del filološke in zgodovinske vsebine, je dobila gimnazijska knjižnica v dar 23. februarja 1861 po Metelkovi smrti (umrl 27. decembra 1860). Gre torej za Metelkov primerek in posvetilo velja Metelku.

Kaj pomeni posvetilo?

Kakor je Prešeren drugod rad uporabljal metonimijo, n. pr. *Mahaon* nam. zdravnik (v 5. gazeli), *Terzit* nam. nergavi zabavljač (v epigramu Pušičar naj ima . . .), tako gre tudi pri *sv. Štefanu* v našem posvetilu za isti tropus. Sv. Štefan, najbolj znan kot prvi mučenec, je bil eden izmed sedmih mož ali diakonov, ki

so jih apostoli določili za oskrbovanje siromakov (Apd 6). Ta svetnik velja za prvega med diakoni, ne samo zato ker je v sv. pismu med njimi imenovan na prvem mestu, temveč tudi zaradi svoje modrosti.

Prešeren torej pravi Metelku, recimo, da je med homeopati najbolj dobroduelen in najbolj moder, vsekakor pa poudarja, da je izmed njih prvi mučenik, saj je prav mučeništvo sv. Štefana tudi laiku najbolj znano.

Iz zanimivih Pisem o homeopatiji, knjižici, ki jo je izdal dr. Atomyr 1833 v Lipskem, izvemo med drugim, da so se ljubljanski zdravniki pritožili pri škofiškem ordinariatu zoper homeopate-duhovnike; njih pritožba se začneja tako: »Kaplan Potočnik, profesor Metelko in stolni dekan Jerin so se združili v klub, katerega namen je izpodkopavati ugled racionalnih zdravnikov...« Atomyrova knjižica je v začetku 1834. leta povzročila v Ilirskem listu popravek protomedikusa Schneditza in izjavo stolnega dekana Jerina. Metelko pa se — kakor v abecedni vojski — sam ni oglasil in tudi njegovega imena ne beremo več v tej zvezi (prim. Pintar, LZ 1909, 556 in Ilirski list 22. in 29. III. 1834); vendar je moral biti med vodilnimi homeopati.

Metelko ni bil skop; njegova dobroduelnost se je pokazala med drugim prav leta 1836.: tedaj je izročil mestnemu starešinstvu 500 goldinarjev za uboge zanemarjene otroke (Marn, Jezičnik IX—XI. 57). Da je bil odprte glave, priča vse njegovo delo; brez dvoma je bil izmed homeopatov najbolj bister in moder. Metelkovo mučeništvo pa je treba tako razložiti, da je postal prva žrtev Prešernovih zabavljic, zlasti Soneta o kaši. — Velja še pripomniti, da je Prešeren tudi v pismu Čelakovskemu 29. IV. 1833 segel po metonimiji z verskega področja, ko je imenoval Metelka »abc- ali abd-mesijo«.

Prešeren je torej, se zdi, leta 1836. z zgornjim posvetilom Krsta ponudil roko svojemu nekdanjemu nasprotniku. Storil je to tem laže, ker je bil Metelko morda trmast, ne pa zloben in omejen kakor drugi Prešernovi nasprotniki v duhovskem oblačilu. Tudi so bili v boju s Prešernom in Čopom bolj metelčičarji ko sam Metelko. Sicer pa je ob izidu Krsta boj proti metelčici bil stvar preteklosti in v Prešernu se je marsikaj spremenilo. Tu se spomnimo tistega toliko kratov citiranega mesta v pismu Čelakovskemu 22. VIII. 1836, ko pravi pesnik, da si je s Krstom hotel pridobiti naklonjenost duhovščine, da so duhovni gospodje tokrat bili z njim zadovoljni in da so pripravljeni odpustiti mu prejšnje grehe.

Zanimivo je tudi, da Prešeren v Poezijah ni objavil epigrama Abecedarju (v Čbelici III: Nečimurni up), ki meri na Metelka, dasi je prvotno stal v rokopisu.

Sprašujem se, ali se ne skriva kaj več za obliko *Stépanu* namesto navadnejšega *Stefanu*, vendar ima sodobni Murkov slovar (1832) *Stefan* in *Stepan*, a v Metelkovi slovnici sem zasledil samo *Stepanjo vas*.

Res se opira ta razlaga predvsem na dejstvo, da je primerék Krsta z zagonetnim posvetilom Metelkov; besedilo samo po sebi bi dopuščalo še druga ugi banja. Vsekakor pa priča nova najdba, da se bo dalo iztakniti še to in ono, kar bo našemu prvemu prešernoslovcu dr. Fr. Kidriču pomagalo, da bo v novi izdaji Prešernovih poezij čim popolneje pokazal snovanje našega velikega genija.

Mirko Rupel

POPRAVKI IN DOSTAVKI K CANKARJEVI BIBLIOGRAFIJI

Z namero, da bi olajšal trud bodočim urednikom nove izdaje Cankarjevega zbranega dela, priobčujem nekaj popravkov in dostavkov k C. bibliografiji, objavljeni v jubilejni brošuri »Ivan Cankar, glasnik naših dni« (SKZ 1946). Štefka Bulovec, ki je sestavila imenovano bibliografijo, je namreč prezrla nekaj C. stvari, nekaj pa jih je pripisala — deloma po krivdi pisca teh vrstic — Cankarju, dasi niso njegove. Kar se tega zadnjega dejstva tiče, je treba na vsak način izločiti nekatere feljtone, ki sem jih sam v LZ 1938, 276 zmotno prisodil

Cankarju, a jih šele v CZ 1945, 82 preklical in s tem zavedel Bulovčevo, da je moje zmote iz LZ vnesla v C. bibliografijo, medtem ko držijo edinole navedbe v CZ 1945, v čemer soglaša z menoj tudi dr. Izidor Cankar. Spisi, ki se pomotoma navajajo kot Cankarjevi, so naslednji:

S: Grajska lipa (C.), 18. marca 1895. — Bogat (Karol Zima), 1. decembra 1897. — Simplicij Prepeličar (Zima), 2. septembra 1899. — Poročilo (K. Zima), 14. avgusta 1900.

Mb Straža 1909: Vrnitev, 21. julija. — V jesenski megli, 15. in 15. septembra.

Poleg tega se je našel v novejšem času še nov material, ki doslej ni bil v evidenci literarnega zgodovinarja. Najprej objavljam popravke za nekatere netočnosti, ki so se vtihotapile v C. bibliografijo, nato pa sledi dostavek izpuščenih stvari z nekaterimi opombami.

1. POPRAVKI

- 1892 Junaška pesem iz naših dni. Spada pod značko: 1895.
1893 Romanca o cvetici. Spada pod značko: SJ IV (1941).
Svodoba. Celotna pesem 28 kitic je objavljena v SJ II (1939), 172—3.
Ivan Kacijanar. LZ, 461—3 (prav: 641—3).
SJ IV (1941). Nauk o ljubezni (prav: Nauk ljubezni).
Stari Znoj. Manjka navedba psevdonima: Trošan.
1894 LZ: Morala (Črtica). Manjka navedba psevdonima: Trošan.
Pri nas (Črtica). Manjka navedba: II. zv. CZS: paginacija: 17—23 (prav: 36).
1895 LZ: za vse pesmi manjka navedba psevdonima: Trošan.
Odgovor na Dermotovo kritiko mojih pesmij, 7. febr., in Kritika o Kržetovih »Lovcih«, 8. febr., spadata pod značko: 1896.
1897 SN: Ana (prav: Ada). Vinjeta. — »Mož pri oknu«: naslov ima narekovaj. Narisal sem nekaj podobno tvojo: Faksimile rkp je prvi objavil dr. Iz. Cankar, CZS I (1925), str. XXI.
1898 S: Pričakovanje (Ivan Gradar), 22. sept. (prav: 28. sept.).
SN: »Jadace«. Naslov ima narekovaj. — Stara pesem. Na koncu naslova dodaj: Uglasbil Viktor Parma. — Klarice (prav: Klarica) na vojaških vajah.
1899 Erotika: Salvina (prav: Slavina).
Vinjete: Ti sam si kriv! Prva objava: Mladost (Dunaj) 1898, 209—15.
1900 Der Süden: Die slovenische Literatur seit Prešeren. (Anonimus) odpade, ker je članek nepodpisan. Dodaj: III. Nr. 64—5 (28. apr., 5. maja).
S: Njegova Visokorodnost v Beli vasi (prav: Nj. visokorodnost).
1901 SN: Almanahovci. Dodaj: (I. C.).
Život (Zgb.): Ob zori. Knj. II. (prav: III.).
1902 Zjutraj v peklu (prav: ... v parku; ista napaka je v abecednem kazalu). CZ 1921, 75 (prav: 76).
1903 Sn II: Sreča. Dodaj: Novela.
SN: Prijateljica. Zaljubljena fantazija. Dodaj: 7., 9.—11. marca.
1904 KK XI: Križ na gori. Dodaj: Ljubezenska zgodba.
Sn III: Študija o gledišču (prav: ... v gledišču).
1905 INKol za 1906: Martin Skočir in Anastasius Schiwitz (prav: ... von Schiwitz), 96—1077 (prav: 107).
NZ: Še en simbol. Dodaj: Na Dunaju, 15. sept.
1906 Nina. 46 str. (prav: 146 str.).
NZ: Izjava. Dodaj: Na Dunaju, 8. avg.
1907 Pismo Frid. Juvančiču od 20. okt. (prav: 30. okt.).
1908 RP: Domovina. 23. maja. Dodaj še datuma nadaljevanja: 27. in 30. maja.
Trubar in Trubarjeva slavnost (prav: ... Trubarjeve slavnosti).
1910 SN: Naši umetniki. 21. (prav: 22.) marca, ... Referira ...
Rojen 10. maja 1876... (Ogrodje za avtobiografijo iz 1910: prav., 1912).
Prim. CZS XVI. 335.
1912 SN: Soba (prav: Sova). 12. maja.

- 1913 SN: Rumene rože. 2. jul. (prav: 5. jul.).
KolMD za 1914: Naš laz. 38—9. Dodaj avtorjevo značko: * *
1915 SN: Verovšek. Dodaj: Anton... Listek.
1917 Telesne vaje stražnika. 257 (prav: 247—8).
1918 Književni jug: Brlnčkov Miha in Tičkov Grega. 1. marca. Dodaj: knj. I. 175—7.
1923 Hlapec Jernej in njegova pravica. V desetih (prav: devetih) slikah za oder priredil Milan Skrbinšek.

2. DOSTAVKI

- Življenje naj bode Vam srečno (Pesem iz 3. razreda realke, posvečena 1891 Urški Čempuhovi, roj. Steržinar, por. Grampovčan). — Obj. dr. Janko Grampovčan, Močilnik 1940 (I), št. 2, 17. (Faksimile rkp na posebni prilogi med str. 40 in 41; na obratni strani posnetek C. votivne risbe velikosti 33 × 22 cm iz 1889. Risba je na evangelijski strani glavnega oltarja v cerkvi na Brezjah.)
- Vrabcem spomladi (Pesem). — Večerni sprehod (Pesem). — Čudna cvetlica (Sonet). — Vse tri pesmi je obj. Cvetko Golar s pripombo, da so iz l. 1891, ko je bil C. dijak 3. raz. realke. Novi rod (Trst) 1922 (II) 33, 99, 129.
- Materino oko (Pesem). — Obj. Matej Mikuž s pripombo, da jo je C. zložil 20. svečana 1893 in da si jo je prepisal iz njegove beležnice kot dijak. Novi rod (Trst) 1925—26 (VI), 202.
- Materi. Črtica. — Obj. Matej Mikuž s pripombo, da je iz 1893 in da si jo je prepisal iz C. beležnice kot dijak. Novi rod (Trst) 1923 (III), 41. (Ponatis: Mentor 1937—8, 233.)
- Spominjaj se šole! (Parodija na Prešernov sonet »Memento mori!«) — Po izgubljenem C. zapisku iz 1893 po spominu zapisal in obj. Fr. Ločniškar. Mladika 1921 (II), 16.
- Ponočna tišina je meni ljuba. (Petošolec.) — RK (Dijaška priloga) 1893, (V), 33—4.
- Za slovó. (Pesem z dne 29. jul. 1895., zapisana v album C. znanke Ide Božič-Wunderjeve, obenem z risbo s tušem »V spomin« — motiv iz Močilnika.) — Obj. Danilo Gorinšek, Odmevi 1930 (II), 19—21. (Risba, 19; faksimile rkp, 20—1.)
- Pod jasnim solncem rdeča roža... (Pesem z risbo iz jun. 1897 s podpisom: I. C., stud. phil.) — Obj. Martin Benčina, Umetnost 1939/40, 164.
- Miha. (Spisal Anton Grom.) — Vrtec 1898, 124—6.
- Zbolela je na smrt! (Spisal Tone Grivar.) — Vrtec 1898, 142—3.
- Ti sam si kriv! Načrt za novelo. — Mladost (Dunaj) 1898, 209—13.
- Vpis v spominsko knjigo Jadvice Erzinove 23. nov. 1898. — Obj. dr. Rudolf Marn, LZ 1939, 8—9.
- V spominsko knjigo ge. S. N. Na Dunaju, 16. maja 1904. — Obj. dr. Č. N., LZ 1941, 40.
- Še enkrat trnovska procesija. — RP 3. jun. 1907.
- Vaš tabor je socijalna demokracija! (Iz C. volivnega oklica 1907.) — Prvi majnik 1919, 27. (Ponatis odlomka: Naprej 6. dec. 1924.)
- Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Opis oseb. — Gl. L 1921/22, št. 11, 19—21; pismo Frid. Juvančiču z dne 30. okt. 1907.)
- Urlaub. (Hrvatski prevod, ki je izšel pred slovenskim originalom!). — HrvDk (Srj) 22. apr. 1908. — Prim. DS 1920, 51.
- Trubar in Trubarjeve slavnosti. — Delavski list (Trst) 5., 12., 19. jun. 1908. — Prim. Novi svet 1947, 40.
- Prišel sem k nji pod noč... (Pesem z dne 1. jul. 1908.) — Obj. Historicus-Anton Kristan, Pod lipo 1926 (III), 42.
- V album. (Neimenovanemu slovenskemu delavcu na Dunaju iz l. 1908/09.) — Obj. Marjan Telatko, Zora (Srj) II, 1. jan. 1939, 22.
- Jesenski psalm. (Pesem iz 1909.) — Odmevi 1930 (IV), 13. (Prim. CZS XIV. 296 in CZ 1945, 76.)

- Zanimiva izjava na naslov Karla Linhart. — NDK (Celje) 18. nov. 1910. (Ponatis: S: 19. nov. 1910 in Mb. zadr. Kol. za 1936, 77.)
- Izjava (o Kraigherjevi »školjki«). — SN 5. jan. 1911.
- Josip Murn-Aleksandrov. Predavanje z dne 11. dec. 1911 (Posnetek). — SN 12. dec. 1911.
- Izjava I. C. pred sodiščem 9. maja 1913. (Po uradnem zapisniku.) — CZ 1921, 151—2.
- Vpis v spominsko knjigo na Vrbi: a) maja 1914, b) 31. jul. 1918. — Obj. dr. Jože Rus, Slovenija 9. dec. 1932.
- O pomlajenju in prerobenju III. — Naprej 8. maja 1918. Prim. Dušan Kermavner, Urednikove dopolnitve, v knjigi: Dr. Henrik Tuma, Iz mojega življenja. Lj. 1937, 457—8.
- Domačija. Mladi rod I (15. dec. 1945). Tehn. Matajur 4—5, druga tehn. 3—5. — Prim. Štefka Bulovec, Ivan Cankar — glasnik naših dni. Dopolnila in popravki. (Str. 1.)

Vrsta doslej še neznanih tiskanih C. spisov s tem nikakor ni zaključena. Neraziskano je še njegovo sodelovanje pri dunajskih časopisih »Neues Wiener Journal«, ako drži navedba v CZ 1945, 66, in »Information«; prav tako tudi ni znano, ali je Cankar sprejel ponudbo urednika petrograjskega dnevnika »Novoje Vremja«, da bo zanj prispeval podlistke. (Naš list 3. jul. 1906.)

Posebno pripombo zasluži pesem v ženskih asonancah »Materino oko« in črtica »Materic. Zanimivo je, da sta obe stvarci prav za prav ena celota, predstavljajoča dijaško nalogo, ki jo je v »Dijaški prilogi« RK 1892 (IV), 115 razpisal dr. Anton Mahnič na 7. mestu. Mislim, da se ne motim, če trdim, da se prav na to Cankarjevo nalogo nanašajo Mahničeve besede: »Isti mladi petošolec spet prav nežno in gniljivo opeva moč *materinega očesa*. Pravim pa ‚opeva‘, ker dve tretjini naloge je spisal v gladkih verzih; pa tudi kar je v nevezani besedi, je res prav poetično milo. Ker smo vže zadnjič ‚materino oko‘ od nekega drugošolca natisnili, smo za zdaj to prelepo nalogo izpustili. Mlademu pisatelju pa iz srca čestitamo.« (Dijaška priloga RK 1893 [V], 18.) Priobčevalec pesmi Matej Mikuž pripominja, da je C. »Materino oko« zložil 20. svečana 1893, Dijaška priloga z Mahničevimi besedami pa je izšla konec aprila istega leta. Tudi po razmerju obsega obeh sestavkov se Cankarjeva naloga ujema z Mahničevimi navedbami, ker je pesem v resnici približno še enkrat daljša kakor prozaični sestavek. Nalog z omenjenim naslovom je Mahnič prejel vsega skupaj troje, od katerih je eno (nekega drugošolca) natisnil, drugo (nekega četrtšolca) pač omenil, a ne objavil. Če torej priznamo C. nalogo kot tretjo, moramo pripisati C. avtorstvo še nalogi z naslovom »Ponočna tišina je meni ljuba« (Dijaška priloga RK 1893, V., 33—4), katero je po Mahniču napisal isti petošolec kakor »Materino oko« v verzih in prozi. Za to nalogo pravi goriški urednik, da se »izraža v nji rahlo čustvo in neprisiljena fantazija« (Dijaška priloga RK 1893, V., 18). Razen tega je C. poslal Mahniču še nalogo »Pozdrav spomladic«, ki pa ni bila priobčena. O njej urednik sodi: »Slika prav živahno, beseda je krepka in vendar milo gladka.« (Dijaška priloga RK 1893, V., 38.)

Cankarjevo avtorstvo je treba pripisati razen dvema spisoma, ki jih je na novo ugotovil dr. Iz. Cankar, še dvema črticama: Miha (Spisal Anton Grom), Vrtec 1898, 124—6, in »Zbolela je na smrt!« (Spisal Tone Grivar), Vrtec 1898, 142—3. V prvi je C. podal osnutek kasnejšega svojega večjega spisa »Smrt in pogreb Jakoba Nesreče« in še pozneje I. poglavja črtice »Brlinčkov Miha in Tičkov Grega«. Druga črtica pa je obdelava motiva, ki ga je razvil že v feljtonu »Ura« (S 1. in 2. avg. 1896). Pripominjam, da je psevdonim Tone Grivar ime glavne C. osebe v »Novem življenju«, kakor je sploh C. imel večkrat navado, da je za svoje psevdonime rad jemal imena svojih »junakov«. (Prim. psevdonim Mlakar v feljtonu »V čakalnici« z imenom glavne osebe iz »Romantičnih duš«, ali psevdonim Mak po osebi iz feljtona »Na Drenovem«.)

France Dobrooolje

KNJIŽNA POROČILA IN OCENE

POEZIJE DOKTORJA FRANCETA PREŠERNA Z DODATKOM V POEZIJAH NEPRIOBČENIH PESMI. Ob stoletnici Poezije slovenskemu ljudstvu posvečen in zanj prirejen ponatis. Ljubljana 1946. Uvod in razlago napisal A. Slodnjak. Izdal in založil Slovenski knjižni zavod v Ljubljani. Natinila tiskarna »Ljudske Pravice« v Ljubljani. 362 str.

V vrsti dogodkov, ki so v prvem letu svobode prispevali k popularizaciji Prešernovega dela, sta najpomembnejša dva: reprezentativna Prešernova razstava in izid prve slovenske komentirane izdaje Prešernovih pesmi, namenjene ljudstvu. Težko pričakovani in šele ob stoletnici Poezije pričakani dar, namenjen duhovno in socialno sproščenim množicam slovenskih kmetov, delavcev in razumnikov!

V nepojmljivo kratkem roku in v »nevšečnih okoliščinah«, ki so bile v tem, da je bilo prireditelju, ki si je zamislil izdajo Prešernovih Poezij, opremljeno ne le z besedno razlago, marveč tudi z obširnimi uvodom in komentarjem k vsaki pesmi, na razpolago le nekaj mescev, je dr. Anton Slodnjak opravil delo, ki so se nanj pripravljali mnogi prešernoslovci, pa ga niso dohnali. Ne Levstik ne Levec in ne Luka Pintar svojih načrtov v tej smeri niso uresničili, ker je bilo prešernoslovje šele v povojih in so bili sami njega prvi pionirji. Šele ko so literarni zgodovinarji tega stoletja, dr. Ivan Prijatelj, dr. Josip Puntar, zlasti pa dr. Avgust Zigon in dr. Francè Kidrič, s sistematičnim delom pripomogli k bolj-šemu poznanju Prešernovega časa, pesnikovega življenja in njegovih umetniških hotenj, so bili dani pogoji za nastanek take knjige.

Odlok predsedstva SNOS-a z dne 1. februarja 1945, izdan sredi narodno-osvobodilnega boja na osvobojenem ozemlju, da se dan Prešernove smrti v bodoče razglašajo za vseslovenski kulturni praznik, je postavil naši literarnozgodovinski vеди prvo nalogo, ustvariti pomoček, da bo vsak Slovenec ne glede na svojo izobrazbeno stopnjo spoznal delo našega narodnega genija.

Kakšna naloga je čakala Slodnjaka, ko se je lotil prirejanja Prešernovega besedila, pisanja uvoda o Francetu Prešernu in njegovih poezijah, besedne, oblikovne, zgodovinske in vsebinske razlage pesmi za našega delovnega človeka na vasi, v tovarni, pisarni itd.? Treba mu je bilo zbrati veljavne izsledke prešernoslovcev, jih urediti in podati tako, da bo razlaga Prešernovega dela pravilna, razumljiva in pregledna in da bo nerazvajen in nerazgledan bralec našel v priročni knjigi odgovore na vsa vprašanja, ki mu more današnje prešernoslovje nanje odgovoriti, ter tako prirediti besedilo, da stara pisava ne bo motila užitka in ne hodila preveč v navzkrižje z danes veljavnimi pravopisnimi in slovničnimi pravili; storiti pač vse, da ne bo človek, ki mu šola ni mogla pokazati Prešerna, tjavdan ponavljal za drugimi, marveč da bo sam resnično spoznal, da je Prešeren naš največji pesnik, da nam je prav on pred kulturnim svetom ustvaril ime, da bo doumel, zakaj so se naši borci in politiki v boju za narodne in človečanske pravice sklicevali nanj in v čem je tista skrivnost njegovih stvaritev, da mu bodo te, bolj ko jih bo prebiral in o njih premišljal, resnično zmerom dražje, lepše in bolj človeške. Ko bi se bila ta naloga prireditelju knjige, dr. Slodnjaku, v celoti posrečila, bi bila idealno pa tudi prvokrat na Slovenskem rešena.

Oglejmo si najprej ureditev Prešernovih tekstov in priredbe besedila, kakor ju zahteva ljudska izdaja!

Pravilno je Slodnjak v prvem delu objavil pesmi tako, kakor jih je razvrstil v zbirki iz leta 1846 pesnik sam. Sprejel je vanjo Zdravljico v zadnji znani redakciji iz N 1848 oz. iz KČ V in tri zabavljive napise, ki jih je vseboval tiskarsko cenzurni rokopi (Abecedárju, Izdajavcu Volkmera fabul in pesmi, Novičarjem). Od tiskanih Poezij 1846 se tekst razlikuje v tem, 1. da je v skupini sonetov prireditelj uporabil tri naslove, ki jih je pesnik sam prvotno zapisal, pred tiskom pa spet črtal (Sonetje ljubezni, Zabavljivi sonetje in Sonetje nesreče), in 2. da je Matiju Čopu posvečeni sonet, v Poezijah 1846 natisnjen kot zadnji v razdelku Sonetje, postavil pod naslov Krst pri Savici, kakor ga je bil tjakaj o prvi izdaji Krsta (1836) uvrstil Prešeren sam. Zaradi značaja izdaje redaktor teh sprememb ni utemeljil; šlo mu je za preglednost, kar sklepam iz tega, da govori pri razlagi skupine Julijinih sonetov, ki sledijo Sonvencu (str. 245), da je Prešeren zložil več vencev sonetov, to je sonetnih ciklov, pri tem pa se mu je napačno zapisalo, ko pravi Sonetom ljubezni sonetni venci (str. 245). Uvrstitev Čopu posvečenega soneta pod naslov Krst pri Savici se da sicer zagovarjati z izdajo 1836 in s tesno notranjo zvezo, vendar bi bilo pravilneje, ko bi se upoštevala pesnikova zadnja zamisel, zveza med sonetom in Krstom pa močnejše podčrtala ali v uvodu ali v komentarju.

Poezijam 1846 je Slodnjak dodal 18 slovenskih pesmi, ki so ali nastale po izidu zbirke ali pa jih pesnik namenoma ni sprejel vanjo. Te so: 1. Vso srečo ti želim, 2. Romanca od Strmega grada, 3. Sveti Senan, 4. Nuna in kanarček, 5. Licovovi strelci, 6. Kar je, beži..., 7. Elegija svojim rojakom, 8. Nebeška procesija, 9. Šmarna gora, 10. Čudni dihur, 11. Metelčici, 12. Slomšku, 13. Gospodu Izmajlu Sreznjevskemu, 14. Matiju Čopu, 15. Antonu Linhartu, 16. Mihi Kastelcu, 17. Janezu N. Hradeckemu in 18. Prijat'lju Lašanu. Izbor teh tekstov je dobro premišljen in za ljudsko izdajo primeren, saj je odločala idejna in umetniška pomembnost pesmi. Nujno pa bi bilo označiti ta dodani del in ga ločiti od celote Poezij s posebnim naslovom (morebiti: Dodatek, Nameček ali pod.), da ne bo pri nepoučenih nejasnosti, kaj vsebujejo Poezije 1846, in čemu dvakratni naslovi oddelkov *Pesmi*, *Balade in romance* itd. (str. 43 : 304, 85 : 307 itd.).

Drugo je vprašanje razvrstitve. Pesmi bi bilo možno razvrstiti ali po vsebinsko-oblikovnem — to bi bil umetnostni in Prešernov kriterij — ali pa po kronološkem principu — to pa bi bil razvojno zgodovinski in znanstveni vidik. Tudi srečna kombinacija obeh vidikov bi se morebiti našla. Če se je Slodnjak odločil za prvo načelo, potem je napak, da je uvrstil posvetilo *Gospodu Izmajlu Sreznjevskemu* (str. 341) med *Zabavljive napise* (str. 339), ko sam na str. 37 čisto pravilno razlaga njega vsebino, češ, za Prešerna »je bilo odločilno le to, da je bil Sreznjevski odposlanec velike pradomovine Slovanov« in je zato pesnik hotel sporočiti ruskemu učenjaku, »da na skrajnem zapadu slovanstva gori v najboljših srcih vroč spomin« na to slovansko pradomovino. Po taki razlagi posvetilo torej ni satira in ga ni mogoče uvrstiti med Zabavljive napise. Podobna napaka je pri zadnjih treh pesmih v razdelku *Grobni napisi* (str. 342): sonet *Mihu Kastelcu* (str. 344), prigodniška oda *Janezu N. Hradeckemu* in posvetilo *Prijat'lju Lašanu* (str. 353) niso epitafi in zato nikakor ne gredo vsebinsko v isto vrsto ko nagrobna napisa Čopu in Linhartu.

Če bi upoštevali pri ureditvi dodatka vsebinsko-oblikovni vidik in ostali pri Prešernovih naslovih razdelkov ter se morebiti ozirali na vsaj približen kronološki red, bi se podala nekako takale razvrstitve: *Pesmi* 7, 5, 1; *Balade in romance* 2, 8, 9, 3, 4; *Različne poezije* 6—17, 18, 15—10, 11, 12—14, 15; *Sonet* 16. Če pa bi uvaževali le kronologijo (gl. Kidrič, Prešeren I, str. V—VIII), bi morali razdelki odpasti in bi moral biti vrstni red pesmi takle: 7, 5, 9, 1, 2, 8, 3, 4, 17, 6, 18, 13, 10, 11, 12, 14, 15, 16. Zdi se, da Slodnjak o tem vprašanju ni dosti premišljal in da je kratko malo sprejel za dodane pesmi vrstni red iz Pirjevč-Glonarjeve (1929) oziroma iz Pirjevčeve miniaturne izdaje (1939).

Glede izbora pesmi se pojavlja še eno vprašanje: Kaj pa Prešernove nemške pesmi? Vsaj dve sta idejno in umetniško tako pomembni, da bo tudi preprost bralec prikrajšan, če mu jih kakor koli ne posredujemo. Mislim elegijo Dem Andenken des Mathias Čop in sonet An die Slovenen, die in deutscher Sprache dichten. Ponatis nemških izvirkov sploh ne prihaja v poštev. Morebiti bi bil uporaben kak starejši prevod (Medved, Stritar), če pa ne, bi kazalo poiskati novega prevajalca, v skrajni sili pa vsaj prevesti pesmi v prozo. Da bi bilo problem treba pametno rešiti, se vidi iz tega, da Slodnjak v uvodu ne more molče mimo nemške elegije Čopu (str. 27), omemba sama pa je brez koristi, če bralec nima prilike, spoznati pesem.

Grafična podoba pesmi, se pravi, kako je pesnik sam razporedil vrstice: kdaj jih piše tako, da se njih začetki vrstijo v ravni navpični črti, kdaj tako, da stoji ena vrstica bolj na levo, druga bolj na desno, da je v tej vnanji podobi doslednost kakor v kakem ornamentu, ne more biti čisto brezpredmetna, ker se tudi v tem izraža pesnikova volja in ker tiskarska oprema Poezija 1846 popolnoma ustreza še tako razvajanemu okusu ljubiteljev lepe knjige. Zato ne najdem razloga, da je v tej izdaji vnanja podoba naslednjih pesmi drugačna, kakor jim jo je izbral pesnik sam: *Strunam, Pod oknom, Prošnja, Ukazi, Sila spomina, Mornar, Soldaška, Zdravljica, V spomin Valentina Vodnika, V spomin Andreja Smoleta, Od železne ceste, V spomin Matija Čopa* (gl. geslo!), *Krempeljnu, Izdajavcu Volkmera fabul in pesmi, Kopitar, Novičarjem, Bahači ...*, *Pričujoče poezije, Gazele, Uvod h Krstu, Nebeška procesija in Smarna gora*.

Težak problem za vsakega izdajatelja Prešernovih poezij je jezikovna redakcija. Vse poljudne izdaje od Klasja (1866) pa do miniaturne (1939) obravnavajo jezik in črkopis po svoje, ker ju skušajo spraviti v sklad s sodobno rabo. Naravno je, da mora prireditelj ljudske izdaje tako približati jezik in pisavo bralec, da ga zdaj že nežive oblike in zastarela pravopisna podoba ne bodo po nepotrebnem motile. Dr. I. Prijatelj je glede izdajanja naših klasikov predlagal, naj bo jezikovna oblika tekstov »kolikor mogoče enotna in današnja, da ne moti užitka in ne bega naše nestalne pisave« (Slovenska knjiga, priloga LZ 1917, št. 2, str. 7). To načelo je sprejemljivo tudi danes s pristavkom, da je bojazen pred nestalnostjo pravopisa nepotrebna, ko imamo vrsto zanesljivih pomagal, n. pr. Breznikovo slovnico, Slovenski pravopis, Slovensko pravorečje in še kaj. Vem, da še starejše proze ni pametno mehanično natezati na slovnična in pravopisna kopita in da je še posebno težko najti pravo mero pri modernizaciji vezane besede, posebno pa še takšne, kakršna je Prešernova. Tu je treba imeti zanesljiv čut za metrum, ritem in glasovne figure ter upoštevati še, da noben slovenski pesnik ni tako tesno povezan z ritmom in melodijo domačega narečja kakor Prešeren z govorom svojega rojstnega kraja in okolice.

Na splošno lahko rečem, da je Slodnjak našel pri redakciji Prešernovega besedila za ljudsko izdajo pravo mero. Izenačil je z današnjo pisavo polglasnik, obrazila -am, -iga, -imu, -êjo, -i (loc. sing. pri subst. masc.), gorenjski -š- s knjižnim -šč-, -jn- z -nj-, zlogotvorni r, predpono nar- z naj-, ločila, naglasna znamenja itd.

Zase sem se težko sprijaznil s tem, da pušča apostrof, saj sta ga v poljudnih izdajah opustila že Pintar (1900) in Pirjevcc. Le pri predlogu *iz*, če je izpadel vokal, je apostrof neogiben. Oporo za opustitev apostrofa imam v rimi hiše-plešišče (331, 1, 3*) in gledišče-hiše (333, 5, 7), kjer je pisava besed glediš'e in plesiš'e, ki jo mimo Prešerna uvaja Slodnjak, ker hoče biti tukaj dosleden, gotovo čudna, a doslednost bi potem tudi zahtevala pisavo Dolenjc, ne pa Dolenc (352, 17).

Glede naglasnih znamenj pesnik sam ni bil zmerom enako natančen in šele, ko je prirejal Poezije, je bil z njimi kar prerazsipen, ker je mislil na vse tiste svoje rojake, ki jih je bilo treba šele učiti, kako naj se vezana beseda bere. Danes pesniki redko rabijo akcente in to le, kadar se poudarek v knjižnem jeziku ne sklada z ritmom verz, kadar je možna dvoumnost in morda še, ka-

* Pokončna številka pomeni stran, ležeča pa vrsto.

dar gre za retorični poudarek. Noben greh zoper pieteto ni, če priznamo prireditelju v pogledu rabe naglasnih znamenj vsvo bododa, da le upošteva ritem verza. Dr. Slodnjak si je to stališče osvojil in večinoma obdržal le tiste Prešernove akcente, ki je treba današnjega bralca nanje posebej opozoriti.

Vendar so v tekstu ostala nekatera naglasna znamenja, ki jih bo vsak Slovenec brez vsega lahko pogrešil, n. pr. napnimo (61, 7), drevó (212, 4), sápic (252, 3), ústom (241, 12), svéte (251, 15), rájskega (251, 18), slovénskih (260, 4) bómo (260, 8), govoríco (260, 10), postávi (262, 1), kopíti (262, 4), izvóljeno devíco (265, 12), Popótnik (266, 27), puščávo (266, 27), bolečíne (270, 12), úpanje (271, 12), lopáta (272, 12), mrtváškem (273, 2), krščánsko (275, 11), blágor (285, 9), tláko délat (351, 16), imé pové (552, 6) itd.

Ko bi se Slodnjak ravnal po Slovenskem pravopisu*, oziroma po Slovenskem pravorečju (1946), bi moral popraviti tale Prešernova naglasna znamenja: cvetéjo v cvetéjo (58, 5), temné v temno (114, 19; SP¹ 249), lóhkó (Prešeren piše lohka) v lóhko (135, 3; SP¹ 109), domà v domá (152, 10; SP¹ 46), próstost v próstot (169, 6; 170, 17), namèš' v namést' (184, 14; 262, 10), zvónčeke v zvónčéke (209, 19), razvéseljéno v razveseljéno (249, 8), na góro v na góro (355, 24; SP¹ 63).

V naslednjih primerih so v tej izdaji naglasna znamenja napačna, dasi so v Poezijah 1846 pravilna, in bi jih bilo treba popraviti: Zapuščéna v Zapuščéna (79, 23; 357, 22), prišlá v prišlá (137, 2), svetá v svetá (152, 1), biló v biló (170, 4), solzé v solzé (170, 12), kjerkóli v kjerkóli (250, 15), umrjéjo v umrjéjo (302, 19) in imé v imé (351, 2). Pri akcentuaciji poudarjenega vokaličnega r se Slodnjak ni oziral na to, da je Prešeren pisal ta glas v poudarjeni poziciji z *er*, pri čemer mu je gravis služil le za oznako polglasnika, ne pa tudi za oznako glasovne kvantitete; zato bi moral namesto srčnemu (169, 2), srca (205, 3; 228, 15; 229, 12; 234, 1), vržena (215, 6), vtřjena (253, 3, 14), novočrkarjev (257, 10), Vřba (265, 2), třnjevka (271, 8); otrpnil (271, 9); srce (219, 13; 293, 5), obřnit (348, 8) in obřni (348, 13) pravilno pisati: srčnemu (SP¹, 233; srčen), srca, vržena (SP¹, 279), utřjen (SP¹, 267), novočrkarjev (SP¹, 36), Vřba (SP¹, 279), třnovka (SP¹, 256), otrpnil (SP¹, 163), srce (SP¹, 64), obřnit (SP¹, 149) in obřni.

Nujno bi bilo, da bi bile nekatere besede akcentuirane. Ozir na smisel zahteva naglasna znamenja na tehle besedah: préd (časovni adverb, možna je znamenjava s predlogom préd; 46, 24; 50, 10; 55, 2; 58, 5, 6; 59, 6; 60, 6; 66, 14; 102, 13; 103, 9; 104, 7; 128, 3; 129, 7; 166, 4; 187, 25; 210, 1; 211, 5; 244, 12; 251, 3; 279, 16; 289, 3; 337, 4, 11), počíla (136, 13), té (170, 22; 228, 13; 238, 4, 6; 244, 2; 250, 19; 277, 17; 294, 3), tó (249, 4), moré (251, 25), tí (253, 4), svét (308, 13). Tuje besede bi kazalo na vsak način akcentuirati vsaj pri besedni razlagi, n. pr. mizeréróm (125, 5) kotiljón (142, 3), Paganín (143, 3), Minérve (157, 2; 160, 6), Orfej (157, 8), Apólón (160, 3, 6), Fénis (161, 12), lingvíste (163, 13), puríste (163, 17), dúlce et útile (164, 6), Rómejevo (165, 13), Aligiéri (176, 3), Pégaza (182, 16), Katón (200, 14, 19), Lukanov verz v zabavljivem napisu na str. 200, Píndarovi (212, 23), satelítov (210, 16), Hánibal (210, 18), Dioskúri (219, 9), azúri (219, 14), Véneri (221, 10), Orfejevih, Orfeja (233, 15, 21), Parnási (235, 9), demánti (250, 17), bramíni (252, 24), tamburíni (253, 2), Harpíje (282, 8), Abídi (284, 10) in talár (291, 9). Tudi na gorenjske narečne posebnosti bi bilo treba opozoriti z naglasnim znamenjem: zakrčé (116, 13), zgódílo (142, 5), zročémó (150, 23), prebival'sča (208, 17), zbirál'sčih (209, 23), bežát' (220, 1), govorít' (232, 17), stráši (271, 8), sprósti (285, 12), čřti (295, 5); křsti (303, 12), zaláz'vatí (316, 11), odlášavcam (335, 15); pojéjo (320, 6), razsvétlil (342, 10), zapléc'vat (344, 8) in prav tako na nenavadno akcentuirane besede: Oščénje (84, 26), gréde (97, 5), visélnice (114, 17), dirjálo (115, 12), s kónjika (116, 19), odkópán (125, 19), žalóst (146, 6), pohújšljiva (166, 7), stvaríle (174, 8), pravljíčarjem (184, 1), éšov (186, 3), cétov (186, 2), Abecedárju, abecedárja (190, 14, 16), zláta (272, 16; 290, 8) in zóper stávi (ne: zóperstavi, 279, 13). Zaradi ritma in melodije bi bila priporočljiva akcentuacija naslednjih besed: váruj (46, 3; 353, 19), srce (47, 11), srčno (67, 7), zná, vé, učí, kakó, stanú in rime

* Krajšam: SP¹ = izdaja 1935, SP² = izdaja 1937.

na te besede (83), srca (102, 11; 243, 10; 244, 15; 292, 24), svetlo (115, 14); strašno (116, 15), rôko (120, 20; 121, 1), roké (121, 8; 344, 11), peté (122, 9), od s'ca spet do srca (124, 15), grôbov (125, 11), pokôpat (125, 20), potfdijo (134, 15), trijé (136, 7), našel (141, 8), prišel (141, 19), na uhó (142, 9), našli (142, 10), ôrglarček (144, 15), nebá (148, 11), néba (149, 15; 212, 6); vezánje (159, 106), lúci (164, 2), dôkaj (172, 14), umóril (172, 14), učenóst (173, 5), nikdár (209, 10), kadâr (212, 9; 254, 22); skazále (253, 18), ugásnila (244, 12), póti (254, 9), t'rdi (257, 12), svéta (265, 4), pomóci (277, 6), vójsko (281, 10), glávo (281, 12), stèbri (282, 9), jezéra (283, 8; 289, 12), jezéri (288, 9), vnémar (298, 9), mladó (309, 4), na pómoč (313, 19). Pa še doslednosti na ljubo: Turčije (122, 6; kakor stoji pravilno šele na str. 235, 4), namést' (170, 1; 188, 23), próstost (170, 7; 321, 16) in próstosti (316, 3).

Glede rabe ločil v prirejenem Prešernovem tekstu sem opazil tele napake:

1. vejica je odveč 63, 13 (hleba, in), 129, 11 (skopni, ko), 154, 17 (sproščen, al'), 184, 3 (slasti, kakor), 192, 13 (duhovna, in), 209, 2 (mene, in), 218, 12 (cvetečelične, ljubljanske, ljubeznive gospodične), 221, 5 (puščico, Kupido), 240, 2 (velo, in), 241, 14 (cvetlice, in), 249, 6 (zamuda, in), 258, 1 (bode, in), 262, 12 (imenitni, in), 267, 2 (gade, in), 268, 12 (v bran, sovražna sreča, stoji), 268, 17 (zmanjka, in; govorniška pavza bi se dala nakazati, če je že treba, s pomišljajem), 287, 7 (vtopljene, in), 290, 5 (naročila, in), 297, 11 (vere, in), 304, 8 (z menoj, al' z njim — kakor je prav 306, 8), 311, 16 (bral, in), 313, 20 (tepó, in), 314, 10 (morjá, in), 330, 1 (beračune, in), 349, 2 (méstnjanom, in);

2. vejica manjka med navedenima besedama: 82, 14 (srečne vesele), 189, 22 (kmet molitve), 191, 4 (lej pure), 210, 4 (da kar), 212, 13 (Lej tak), 219, 8 (Tak' kakor), 226, 12 (in kjer), 251, 2 (pesmi tebi), 254, 22 (kar Samo), 254, 23 (jamo pozabljeno), 254, 24 (vnukov veter), 249, 7 (pota polna), 251, 19 (glor'je vtisnjeni; oltarje Ljubezni), 262, 7 (jermenov meni), 268, 12 (Tak' siromak; siromak ti), 275, 14 (kri po), 276, 9 (trdnjavo zidano), 278, 5 (živet' nočém), 287, 8 (in da), 290, 6 (prstan samo), 309, 7 (zanesi mlad);

3. vejica je napačno postavljena: 162, 7 (prav: zrno in, kar), 259, 25—26 (prav: berimo in, kar), 273, 1 (prav: znabiti da, kdor);

4. namesto vejice naj bi bilo podpičje: 132, 5 (prav: pojo; obup), 145, 15 (bolje: melodije; toži), 191, 3 (bolje: brane; lej), 244, 3 (bolje: postala; kar), 280, 4 (bolje: polovice; med);

5. namesto pike naj bi bilo podpičje: 43, 10 (prav: rodi; od), 43, 14 (prav: ve; kak'), 43, 18 (prav: čas; in), 251, 21 (harmonije; kjer), 242, 5 (bolje: belo; in), 260, 4 (bolje: Ilir'jánov; prekósili);

6. namesto pike naj bi bil klicaj: 33, 22 (mirú! — kakor pravilno 83, 24), 95, 8 (bolje: veljatel' Radi);

7. pika manjka: 136, 6 (prav: naredit');;

8. namesto podpičja naj bi bila vejica: 172, 6 (prav: léta, kmalu — Prešeren ima zaradi vokativa klicaj);

9. namesto podpičja naj bi bil klicaj: 224, 7 (imena! Tam) in zaradi te spremembe na isti strani vrstica 9 namesto klicaja pika (plamena. Ko);

10. namesto vprašaja bi bilo bolje postaviti piko: 290, 14 (prebiva. Pri);

11. namesto klicaja bi bilo bolje postaviti vejico: 95, 12 (stare, ako), 255, 6 (goreče, vam), 117, 3 (lej, smrt — kakor stoji pravilno na str. 120, 21: lej, sonce);

12. namesto klicaja bi bilo bolje postaviti piko: 271, 4 (ječa. Navadile);

13. namesto klicaja bi kazalo pustiti dvopičje, kakor ga ima Prešeren: 43, 6 (oznanuj: Kak');

14. narekovaje bi uporabil 212, 23, kakor jih je v prejšnji vrstici rabil tudi Prešeren, namreč: Ta veli mi: »Poj sonete!« oni: »Poj balade!«.

Da je prilaganje Prešernovih ločil zdajšnjim pravopisnim pravilom silo kočljiva zadeva, a vendarle neizbežna, kažeta iz množice primerov tale dva: Pesnik stavi za vsakim zvalnikom klicaj. Po današnji rabi je takale Prešernova

interpunkcija nesprejemljiva: Strúne! mílo se glasíte, | Mílo, pésmica! žalúj; Sêrca bolečine skrite | Terdosêrčni oznanúj: | itd. Ločila v tej kitici je Slodnjak pravilno popravil, razen na koncu kitice, kar sem navedel že zgoraj. V tej zvezi omenim, da se mi zdi, da je klicaj tudi na koncu prve kvartete soneta *O Vrba* le znak za vokativ, in imam zato občutek, da je klicaj na tem mestu prekrepeko ločilo. Vsebinsko in sintaktično sta 1. in 2. kvarteta tega soneta tako tesno povezana, da bi se jaz odločil za popravek in bi nadomestil Prešernov klicaj s podpičjem. Da bi to ne bil nikakršen greh, me prepričujejo vsakokrat vzorne recitacije tega soneta po naših najboljših recitatorjih.

Kako velike važnosti je vprašanje interpunkcije pri Prešernu, vidimo morda najbolj iz filozofskega utrinka, znanega po Kastelčevem zapisu pod naslovom *Prešernova vera*. Raba vprašaja za besedo Bog in pisava naslednjega verza z malo začetnico gotovo ni v skladu niti s Prešernovim načinom pisanja niti z našim zdajšnjim pravopisom. Ker pa je prav od tega vprašaja odvisna vsebinska razlaga pomenljivega aforizma, je značilno, da Slodnjak ni sledil dr. Prijateljju (Duševni profili slovenskih preporoditeljev, 1935, 141), ki je sprejel Koršev predlog trivrstične oblike in sploh opustil vprašaj. Ta problem utegne biti rešljiv le, če se bo našel Kastelčev rokopis in če se bo kak potrpežljiv jezikoslovec, ki bo hkrati estét, literarni zgodovinar in filozof, lotil Prešernove slovnice, se pravi: nadrobne razčlembé Prešernovega jezika in pravopisa. Da bi bila tudi to naša narodna dolžnost, se vidi iz že kar mučnega, ob vsaki izdaji drugačnega obravnavanja Prešernovega teksta. Prvi resni korak v tej smeri je Kidričev Prešeren I, opremljen z vsem znanstvenim aparatom (gl. str. 380 i. d.), medtem ko je Žigonova Prešernova čitanka (1922) v tem pogledu silo pomanjkljiva in nezanesljiva zaradi premnogih neutemeljenih samovoljnosti.

Glede tekstne redakcije v Slodnjakovi izdaji še nekaj pripomb. V navzkrižju s SP so še tele reči:

1. Velika začetnica bi morala stati: 124, 10 (prav: zamišljen? Kaj), 209, 21 (prav: Filomele), 197, 9 (prav: drhal? — Svoj).

2. Z malo črko bi bilo treba pisati muza (166, 11), muzam (167, 9), Ajdovski gradec (ne Gradec, 277, 2) in gigantov (269, 3). Velika začetnica na str. 177, 3 je nerodna, morda bi si človek pomagal tako, da bi postavil direktno vprašanje *Kaj Petrarkov, kaj nam Tasov treba pebcevo je prijetnih?* med narekovaje in pisal naslednji verz zaradi zveze s prejšnjima z malo začetnico dalje.

3. SP določa namesto plesavec (122, 4), prebivavec (145, 3), Izdajavcu, 'zdajavec (193, 16 in 18), premagavec (196, 3; 210, 18; 289, 1), plesavk (230, 26) in mašč'vavec (310, 14) pisavo z -l- (n. pr. plesalec, prebivalcev, Izdajalcu itd.).

4. Zamenjava predpone *u* in *v* zaradi ritma v primerih kakor *v*bogo (117, 2), *v*smiljena (125, 4), *v*smrtíl (125, 15) itd. in obratno: *u*šêč (156, 2), *u*pije (163, 12), *v*name (166, 3) se mi danes ne vidi več potrebna, saj berem na primer v Ruplovem Slovenskem pravorečju (str. 38, 39): »Taka prilagoditev pravopisa v pesmih pa se nam zdi danes čisto odveč, saj se črki *u* in *v* v mnogih primerih ... izreki prav nič ne razločujeta. Umni bralec n. pr. bo Prešerna pravilno bral, tudi če ... pišemo natanko po današnjem pravopisu (ugasnila, ugasne; vname, vneta; usmili, vsa).«

5. Danes pišemo skupaj: pokonci (ne: po koncu, 121, 17; a prav: 282, 14; SP² 154), narazen pa: po sili (ne: posili; 139, 8 in 157, 2; SP² 185).

6. Po SP je prav: oznanuj (ne: oznanuj, 43, 6; SP² 145), apostelj (ne: apostel, 193, 19; SP² 39), zarjavi (ne: zarijovi, 139, 13; ozir na besedo *ponovi* je nepotreben, ker je rima enozložna) in trnovka (ne: trnjevka, 271, 8; SP² 207).

Glede približanja glasoslovja sodobnemu knjižnemu jeziku sem že omenil, da se s Slodnjakom v načelu strinjam, vem pa, da je težko določiti mejo skrajne dopustnosti. Če se je Slodnjak odločil, da n. pr. v 5. Sonetu nesreče spreminja najkrepkeje poudarjeno besedo v verzu *tjê* v *tjà*, potem bi smel izenačiti vsaj še kakoršne (58; 11, 13) v kakršne, drugega (128, 9) v drugega, družih (134, 12) v drugih, vbozega (211, 4) v ubogega in vsacega (226, 8) v vsakega; dalje še pri kafeti (209, 12) v pri kafetu (zlasti še, ker splošno izenačuje obrazilo i z u), k očeti in na sveti v k očetu in na svetu (303, 3, 4) in piščel (253, 2) v piščal.

Nedopustni so taki popravki, kadar gre za rimo. Tako je Slodnjak pokvaril rimo, ko je spremenil zmedil v zmedel (260, 10), ker se beseda rima na naredil (260, 7), in vunajni, nekdanji v vunanji, nekdanji (282, 3, 5), ker se besedi rimata na pokrajni (282, 1). Podobna napaka je tudi na str. 247, kjer se glagola *odpira, ozira* rimata s samostalnikoma *mera, večera* in je Slodnjak popravil *ozera v ozira*, ni pa tudi popravil *odpera v odpira*. To bi moral in smel napraviti zaradi doslednosti in zaradi izreke (gl. Slov. pravorečje str. 24).

Brez potrebe se mi zdi korektura Prešernovega verza (169, 4) *domače sem lepé poznal dekleta v domača sem lepá poznal dekleta*. Naravnost sintaktična napaka pa je nastala s popravkom verza (235, 6) *vredne dela niso jih budile*, kjer mora oblika *budile* ostati zaradi rime, v *vredna dela niso jih budile*, slovnična pa s sicer izjemno opustitvijo apostrofa v besedi *pokopat* (125, 20), kakor da je to supin in ne nedoločnik (prav torej: *pokopat'*, če dosledno rabimo apostrof, kakor ima Prešeren). Blagozvočnost je pokvarjena s popravkom *ko, ki budi v kot ko budi* (231, 24).

Za navadne tiskovne napake v pesmih in razlagah imam: dvopičje za besedo *venec* (prav: podpičje, 64, 23), zore (prav: zora, 85, 15), stihih (prav: stikih, 86, 24), prej (prav: pred, 95, 13 in 14), številka strani 115 manjka, Posebno (154, 8; prav: posebno), pojem (157, 19; prav: pojem), verza 4 in 5 druge decime v Glosi sta po nepotrebem razmaknjena (177), zadnja vrsta na str. 185 in 186 sodi nad črto, iz Nemškega (188, 12; prav: z Nemškega), besedo *pesem* (pl.) bi bilo treba popraviti (kakor 177, 6; 228, 7; 250, 22) v *pesmi* (209, 20; 235, 7). Krajna (235, 19; prav: Kranja, kakor Kranji 282, 13), obdaja (258, 3; prav: obhaja), pridrvil (314, 1; prav: pridrévil) pa še v kazalu: Oj Vrba (360, 30; prav: O Vrba) in Memento mori ni Sonet nesreče (361).

Uvod O Francetu Prešernu in njegovih poezijah, ki naj vpelje bralca v umevanje Prešernove dobe, pesnikovega življenja in njegove tvornosti, obsega 34 strani. Pisec ga je pisal z znanjem in vnemo. Z zanosom in s srčno toplino prepričuje in prepriča bralca, da je naš Prešeren zares hotel biti pevec svobodnega in častnega naroda (19). Krepko in značilno je prikazal dobo, potek pesnikovega življenja in borbe z malomeščansko okolico, Prešernov odnos do prijateljev (Čop, Smolč, Korytko) in do nasprotnikov (mrkogledi zelotje s Kopitarjem), do ilirizma ter do ženske (prve ljubezni, Julija, Ana, Jerica Podbojeva) in živo ponazoril pesnikov umetniški razvoj.

Da bi uvedel bralca v lepoto in globino Prešernove poezije, razlaga na prvih straneh, kaj je pesem. Na esejističen način dopoveduje, da je pesem najzvestejši odraz življenja, kakršnega živi zdrav naravni človek. Spev narave se v prvotni družbi izraža kot ljudska poezija, medtem ko je Slodnjaku umetno pesništvo izraz »spopadov in porazov mestnega življenja v samem sebi in z drugimi mestnimi življenji na podlagi onega naravnega speva iz prvotne dobe«. Tako skuša prikazati nastanek ljudske in umetne pesmi in ga razložiti iz človekovih odnosov do prirode in njegovega spremenjenega načina življenja. Umetna pesem se je torej po Slodnjakovi razlagi rodila, ko se je človek ločil od naravnega življenja — mišljeno je pač kmečko življenje — in se naselil v mestu. Takšna razlaga utegne ponazoriti individualni pojav pesnika Franceta Prešerna, na splošno pa ne velja, ker ne zajema problematike družbenega in kulturnega razvoja v celoti. Med prvotnim naravnim človekom in prefinjenim prebivalcem mesta je predolga razvojna pot, da bi se dala zajeti v tako zgoščeno formulo. Bistvena razlika med tradicionalno in umetno poezijo ni v procesu umetniškega ustvarjanja, marveč le v načinu, kako se besedna umetnina posreduje okolici in kakšno je njeno nadaljnje življenje. Saj nas vendar tudi sodobnost uči, da utegne umetna pesem, torej stvaritev pesnika, ki živi v mestnem okolju in ustvarja iz njega in često tudi zanj, postati last ljudskih množic tako, da ponarodi. Kakor je nazorno razložen ritem življenja, izražajoč se v pesmi, tako ne vem, če bo bralcu iz uvodnih odstavkov jasna sociološka podstava umetnosti.

Netočna je trditev, da je s pesnikom izumrl Ribičev rod v moški vrsti (8), nedokazana pa, da je bil pesnik v dijaških letih prvak po vplivu na součence (9). Ne morem se strinjati, da bi bil »v trpnem slikanju življenjske nesreče«.

namreč v Sonetih nesreče, »vroč in dejaven upor« (22), pač pa vidim v njih le prepričljivo umetniško izpoved deprimiranega človeka, ki je omahnil v boju z okrutno, le po gmotnih dobrinah hlepečo družbeno sredino, ali — kakor pravi dr. Kidrič — »en sam glasni krik obupa, kakor da se je pesnik zvil v slutnji nesreče, ki bi jo utegnila imeti zanj celovški izpitni rezultat in ljubljanski ljubezenski razplet (Prešeren II, str. 221). — Tudi trditev, da Prešernu v zadnjih ljubljanskih letih »ni bilo več težko urediti pesmi v Poezije« (37), mi ne gre v račun, ker si ne morem misliti, da bi tako kritičen pesnik kar mimogrede iz svojih pesmi izbral najlepše in napravil iz njih novo veličastno umetnino, kakor je kompozicija Poezij. Da se je Prešeren več let ukvarjal z redakcijo te svoje edine pesniške zbirke, kažejo pesnikove lastne izjave v pismih že izza avg. 1836, dalje variante mnogih pesmi, pa tudi eden izmed načrtov, ki nam je sporočen, da bi dodal slovenskim pesmim še nemške.

Vsakoogar, ki ve za glavne probleme sodobnega prešernoslovja, bo posebno zanimalo, kako Slodnjak razlaga sonet *Je od veselga časa ... in v zvezi z njim Prvo ljubezen, Gazele in Sonetni venec*. Pisec je bil tu v težkem položaju prvič: glede na to, da stavi začetek Julijine dobe v svojem Pregledu slovenskega slovstva 1934 (90, 91) v leto 1833 in se v tem strinja z dr. Kidričem, in drugič glede na svojo kritiko Kidričevega Prešerna (Sodobnost 1936) in na svoj biografski roman o Prešernu (Neiztrohnjeno srce, 1938, II. del, 81—84), kjer se ujema z dr. Žigonom, da je Prešeren opeval Julijo že l. 1831 v Prvi ljubezni in Gazelah. Če primerjamo Slodnjakove misli o tem v uvodu in v razlagi omenjenih pesmi, se ne moremo otresti vtisa, da je pisec v zadregi. Z vsem poudarkom izjavlja na več mestih, da priznava znanstveno temeljitost Kidričevih dokazov, a kljub temu ne more slediti za njimi, noče pa tudi tako jasno izjaviti, da soglaša prav za prav z Žigonom. Izhod skuša najti z možnostjo »tretje razlage«, da je namreč »Prešernu v l. 1831—1833 važnejša stvar slovenska ljubezenska pesem sploh kakor pa misel, opevati to ali ono dekle« (23). S to »tretjo razlago« se kljub utemeljevanju, da je življenjsko »docela mogoče, da je bila prvotna Prešernova ljubezen do Julije takšna, kakor jo opevajo Gazele«, ker da je »ljubezen čustvo, ki valovi, in mogoče je, da je pesniku izvoljenka danes brezčutna spogledljivka, jutri kraljica in pozneje celo čarobnica« (204), znajde v položaju, da oporeka sam sebi, ko pravi: »Težko si je misliti, da bi Prešeren, ki je zajemal vsebino in misli svojih pesmi iz lastnega razgibanega življenja, v Prvi ljubezni tvoril neko umetnost zaradi umetnosti« (171). Potemtakem Slodnjak, kljub pravkar navedenemu stavku, v uvodu uči, da je Prešernova ljubezenska pesem iz časa 1831—1833 vendarle larpurlartistična. Res je, da prihajajo plodna doživetja »tako tiho, da jih pesnik sam dostikrat presliši« in da jih zato tem laglje preslišita kritik in slovstveni zgodovinar (217), toda če pesnik sam zapiše »Pesem moja je posoda tvojega imena«, mu morata kritik in literarni zgodovinar verjeti, če nista resnično preslišala tega je in ga vsaj smiselno spremenila v *bo*, ker jima tako bolje služi za oporo neke domneve. Če se že opiramo na psihološke možnosti in nujnosti, potem bi bilo treba upoštevati dejstvo, da pesnik l. 1831 ali v 1. polovici 1832 ni mogel obljubljeni, da *bo* zložil čez leto dni in še kasneje besedno umetnino, ki *bo* zares posoda imena Julije Primic. Ne rečem, naj bi Prešernov komentator zamolčal različno razlago soneta *Je od veselga časa teklo leto*, menim pa, da v ljudsko izdajo ne sodi šele iskanje tretje možne razlage, ker bi bilo treba tako razlago poprej znanstveno utemeljiti, ne pa polemizirati v ljudski izdaji niti z Žigonom niti s Kidričem ter se zatekati k resnici, ki v tej zvezi ničesar ne pove, da je poezija »mnogoobrazna in samosvoja lepota, ki se razodeva vsakomur po svoje« (225). To so torej tista mesta v uvodu in komentarju, o katerih pravi Slodnjak, da ne more slediti za prof. Kidričem (353).

Kljub omenjeni ponesrečeni »tretji razlagi« pa priznam, da je Slodnjak pokazal veliko tenkočutnost, ko je podčrtal pomen Prešernovega orfičnega hrepenenja in s tem prvi pri nas opozoril na važnost Orfejevega motiva. S to osvetljava se je razumevanje Prešernove poezije močno poglobilo; le tega ne vem, če *bo* ta izdaja lepo misel res lahko tako posplošila in utrdila, kakor bi jo bilo treba.

Vsakomur bi bilo težko zadesi pravo, katere besede in besedne zveze je treba bralcu razložiti. Značaj ljudske izdaje govori za načelo: rajši preveč ko premalo, saj je treba mimo različne izobrazbene stopnje bralcev upoštevati celó razliko med narečji.

Glede na pravkar rečeno pogrešam razlago vsaj naslednjih izrazov: lojtra (86), zapoldan, rodu Abrahamovga hči (98), odreče (99), brevir, vgovarjal (102), graja (114), bit' staršim prijetna (119), glasova (121), čutar'ca (124), mizerere, libera (125), zajtro (129), kancelir, vklon (135), mušketir (139), Sloven (157), slavščina (161), besedišče (162), gorjačar (162), Filomela (209, gl. Kidrič, Prešeren II, 241), tercijalka (215), sanje kratkočasne (239), zarje ne zamuda (242), talar (291), gine (327) in hodnik (356).

Naslednje besede so sicer razložene, vendar ne tam, kjer jih bo bralec iskal, pa tudi opozorila ni, naj si išče razlage drugod: elegija (20, 250, 251, 324), magistrale (24, 226, 245), klasik (157, 182), homeopat (187), Lenora Estijanka (229), Togenburg (247), Kompostelje, Trsat, Višarje, Marijino Celje (251).

Omemba variant v ljudski izdaji se mi ne zdi nujna (65, 91), tudi Gregorčičev prevod Jeremijevih žalostink ni v organski zvezi z Orglarjem (146), kakor ne Zupanovo besedotvorstvo z Novo pisarijo (162).

Preglednosti pogrešam v tehle primerih: na str. 176 se opomba 2 poziva na to, »kar smo rekli o Ovidijevem izgnanstvu...«, v resnici pa se govori o stvari šele na str. 180; pri omembi Lavre in Petrarke na str. 246 bi se bilo treba sklicati na str. 170, op. 4.

Nerodna ali napačna je razlaga v teh primerih: »ni take je mladenke... poje človek, ki je imel v ljubezni zgolj neuspeh ali nesrečo« (66), Nemškuta ni treba, da bi bila Nemka, marveč je lahko ženska, ki rada nemškuje (88), Rozamunda je roža sveta, ne cvet (92); drekaajo: učinkovitost ni v rabi tujke, marveč v trivialnosti izraza (158); Dante se ne odpravlja na pot, ko je »na sredi svojega življenja poti, to je v *stridesetem letu*«, marveč se to potovanje začinja v svetem letu 1300, ko šteje pesnik 35 let (172); vatel ni isto ko laket oz. komolec; vatel sega od prstov do sklepa v ramenu, laket pa le do kolenca (178); beseda *pesem* (201, op. 1) je smiselno razložljiva v edninski obliki, zato je ne kaže razlagati z množinsko obliko; jesen se ne prične že julija ali avgusta (211, op. 3), marveč se takrat leto preokrene; Helenina lepota ni zadala smrti junakom (211, op. 5), pač pa je bila nje posredni vzrok; *da bo vid'joča* se pravi: da bo vidna, ne pa: da boš videl (247, op. 1); Herina lepota ni slovela le v domačem kraju, to je v Sestu, marveč celo na drugi obali morja, to je v Abidi, kjer je bil doma njen ljubi (284, op. 12), ni pa izključeno, da se je pesnik tu sam zmotil; Možovu se ne nanaša na Hradeckega, pač pa na nižjega strelskega mojstra in ljubljanskega meščana Karla Moosa (332, op. 6), kakor je dokazal L. Pintar (LZ 1907, 687). Pogrešam še pojasnila, da beseda Perjatelj (197, 3) izjemoma ni popravljena zaradi dolgega zloga v heksametru, in razlage še nekaterih težko razumljivih mest, n. pr. 6. verza *Zgubljene vere* (inverzija; 58), 2. tercete v 3. sonetu *Sonetnega venca* (229), 2. kvartete soneta *Na jasnem nebu* (250, zlasti izraza *ne razžali*), 1. verza v sonetu *Oči bile* (253) zaradi inverzije in 6. verza na str. 292 (*šel naj' vsak sam bo skoz življenja zmede*). Primerno bi bilo tudi opozoriti na besedno igro »prešerne« pesmi (201), ki spominja na podobno v *Povodnem možu*, in na duhovito uporabo zgodbe o oslovi senci prav iz Metelkove slovnice v zvezi s sonetom o kaši (258, op. 4). — Druge besedne razlage pod črto so smotrne in gotovo dobro služijo preprostemu bralcu, pa tudi učencem v višjih razredih srednje šole.

Ostane nam še Slodnjakov komentar k Prešernovim pesmim. Vprašanje je, kaj naj v ljudski izdaji komentar še vsebuje, če sta uvod in besedna razlaga do kraja premišljena, dosti temeljita in gospodarna. Po mojem vse to, česar v uvodu, ki prikazuje celotno delo, v zvezi s posamezno pesmijo ni kazalo povedati: kdaj je pesem nastala, kateri doživljaj je sprožil pesnikovo ustvarjalno silo, kaj je vsebinsko jedro teže umljivim pesmim, kako je pesnik svoje misli in čustva oblikoval, kakšna je oblika pesmi, kdaj je umetnina prvokrat izšla in kje, kakšen je bil nje odmev pri sodobnikih in morebiti še, kaj pomeni kot

del v celoti pesnikovega ustvarjanja. To bi najbrž zadostovalo, da bi bralec dojel vsebinsko in oblikovno stran umetnine. Tu zadeti pravo je še težje kakor pri besedni razlagi. Posredovati moraš le bistvene reči in tu ne velja isto načelo ko pri besedni razlagi, ko smo rekli: bolje preveč ko premalo, kajti namen komentarja ni le dojetje vsebine in lepote umetnine, marveč tudi splošna umetnostna vzgoja. Zato pa, menim, moraš nuditi bralcu le tiste najnujnejše stvarne podatke, ki jih je znanstvena kritika sprejela, mu dati pobudo za lastno iskanje in doživljanje lepote ter zlasti za vrednotenje.

V tem pogledu dobro služijo svojemu namenu razlage pesmi: Sem dolgo upal, Dekletom, Sila spomina, Soldaška, Od železne ceste, Zapuščena, Nezakonska mati, Pevcu, Hčere svet, Učenec, Dohtar, Judovsko dekle, Zdravilo ljubezni, Lenora, Povodni mož, Nova pisarija, Predgovor in zagovor, Vzrok nezlatega veka, Čebelice pesmim brez s in c, Čebelice pevcem letnih časov, Vodniku, Ravnikarju, Abecedárju, Kremplju, Narobe Katón, 2., 4., 6. in 7. gazela, Sonetje ljubezni 2, 3, 4, 5, Sonetni venec 5—15, Na jasnem nebu, Marskteri romar, Zgodi se včasih, Kadar previdi, Odprlo bo nebo, Al' prav se piše, Ne bodmo šalobarde, Sonetje nesreče 3—6, Memento mori, sonet Matiju Čopu, Uvod h Krstu, Licovski strelci, Kar je..., Elegija svojim rojakom, Nebeška procesija, Šmarna gorá, Slomšku, Gospodu Izmajlu Sreznjevskemu, nagrobna napisa Matiju Čopu in Antonu Linhartu, sonet Mihju Kastelcu, Janezu N. Hradeckemu in Prijat'lju Lašanu.

Pri morebitni novi izdaji bi bili potrebni naslednji popravki: navesti je treba prvi natis tudi pri pesmih Pod oknom, Prošnja, epilog k Sonetnemu vencu (omenjen šele pri 4. sonetu), Al' prav se piše, Metelčici, oziroma kje omeniti, da je pesem, kjer to ni posebej povedano, prvokrat izšla v Poezijah. — Bolj v uvod spada omemba neuspeha pri izpitu v Celovcu (97), opis začetka razmerja z Ano Jelovškovo (133), zgodovina 20 Sršenov, pripravljenih za KČ III (ali pa kot uvod ali sklep skupine Zabavljivi napisi, kakor n. pr. pri Gazelah in Sonetnem vencu; 191), o ponatisu Prešernovih pesmi v Murkovi slovnici (194), o ilirizmu (199) in marsikaj iz razlage soneta Ni znal molitve (243).

Zgodbo o Ifigeniji in Orestu, ki jo komentator uporablja za razlago Zgubljene vere (59), čeprav v pesmi ni govora o njej, bi bilo treba prej pojasniti ali pa opozoriti na opombo 2 na strani 238.

Nepravilne ali vsaj tvegane so v razlagah naslednje nadrobnosti: da izhaja pobuda za Zdravljico iz Koseskega pesmi Slovenija cesarju Ferdinandu (68), podobno pri pesmi V spomin Andreja Smoleta, manjka pa tu opozorilo na lahkotno dikcijo kot izraz pivskega okolja (74); da je v spominu Valentina Vodnika »prikazal Prešeren svojo lastno duhovno osamljenost« (70); domneva, da je Kastelčevo Vezilo vplivalo na nastanek Neiztrohnjenega srca, podprta s Kastelčevo netaktnostjo (150), se mi zdi prisiljena, pač pa verjamem, da je balada nastala pred 3. decembrom 1845 in je Vezilo le njen odmev; da je pesnik zložil žensko zvestobo šele po 1838, »ko je sklenil v pesmi in v življenju poglavitne račune z Julijo« (144), medtem ko stavlja Kidrič nastanek te pesmi v čas po juliju 1837 ali v leto 1838, opirajoč se na članek o Paganiniju (IB, 22. julija 1837) in pismo Janeza Čopa Jerneju Zupanecu z dne 20. decembra 1840 (LZ 1934, 733); razlaga izraza *muhe lovi*, češ da »Kastelic sitnari in se kuja« (189, 4), se mi zdi prisiljena, ker gre najbrž za besedno igro s pomenom: čebele ravnati in zapletati se v ljubezenska razmerja v dvomljivimi ženskami; notranja zveza med 3. gazelo in 4. sonetom (209) ter med 5. gazelo in 9. sonetom Venca (211) ne prepriča, medtem ko bi kazalo opozoriti na očitne paralele sonetov v Vencu in na njega celotno arhitektoniko, kakor jo je podal dr. Jože Kastelic (DS 1945, 110); Ogrlar ni le obračun s krivičnimi kritiki duhovni, pač pa tudi z ozkosrčnimi laiki Kopitarjevega in Bleiweisovega kova (147); da nam je velika strast (= ljubezen do Julije) ohranila Prešerna-lirika, a ugrabila Prešerna-dramatika in pripovednika, ker trditev ne upošteva možnosti pesnikove osnovne nadarjenosti ali le za liriko ali za dramatiko oz. pripovedništvo (245); razlaga pesmi Nuna in kanarček (318) je nepregledna in se po nepotrebnem izgublja v polemiki s Kidričevo študijo Prešeren in ljubljanske uršulinke (Kronika 1934).

V takšno zvezo ne spada: omemba Levstikove Ježe na Parnas (183), ker bi doslednost pri ugotavljanju, katere Prešernove pesmi so vplivale na nastanek te ali one Levstikove, Stritarjeve itd. pesmi vedla predaleč; omemba Zupanove internacije l. 1835 v zvezi z epigramom Pušičarjem (183); omemba Levičnikovega članka v celovški Carinthiji v zvezi z epigramom Levičnjeku in Lesičnjeku (187), ter omemba Kopitarjevih »zagrenjenih let« pri epigramu o Kopitarju (196).

Za ljudsko izdajo je preobširna razlaga heksametra, ki je o njem govora na treh mestih (154, 185, 192), bolje bi bilo, ko bi ga Slodnjak razložil enkrat in se potem na to razlago sklical, kjer bi bilo treba; o Prvi ljubezni se je Slodnjak razpisal že v uvodu, a potem govori o njej še enkrat zelo obširno (25, 171—172); isto velja za razlago Glose (179, 180), za zabavljivi napis Daničarjem (198) in za soneta Je od veselga časa (224, 225) in Apel (264).

Pesniške oblike so razložene navadno na pravem mestu, vendar ne vselej. Tako ne bo nihče iskal razlage oktave pod geslom »nevarna leta« (169, op. 1) in razlage notranje zgradbe soneta pod geslom »z oči nebeških vržena pušica (215, op. 6).

Ponekod se Slodnjak pravilno poziva na ustrežna mesta, kjer je že bilo govora o isti reči ali v uvodu ali v kaki opombi oz. razlagi, n. pr. pri pesmih Pevcu (84), Matiju Čopu (275), Uvod h Krstu (280), Licovovi strelci (322), toda to so žal le izjeme. Taki navedki bi bili potrebni zlasti pri pesmih Judovsko dekle (100), Ribič (133), Nova pisarija (159, op. 14; 162, op. 25), Slovo od mladosti (173, op. 4), Ravnikarju (189) itd. Večkrat pa se ti pozivi obračajo na še neznano pesem, dasi bi bilo smotrnejše, ko bi kazali nazaj, ker bi bralec, ki prebira knjigo od začetka, dobil razlago novega iz že znanega (Prekop-Krst; Mornar-Ribič).

Nedoslednost je v navedbi uglasbitev Prešernovih tekstov. Le v razlagi pesmi Od železne ceste (79) je omenjena, morala bi pa biti vsaj pri 35 pesmih (prim. Kidrič, Prešerniana, 1946). Če pa že ni pri vseh, bi omembo pričakoval vsaj pri tistih, ki so najbolj popularne in ki so najčese vabile skladatelje, kakor n. pr. Kam?, Mornar, Nezakonska mati, Soldaška, Strunam, Ukazi, Zapuščena in Zdravljica, vsekakor pa pri Pod oknom, ki jo je pesnik še sam slišal peti in je to napravilo nanj globok vtis, kakor poroča Fr. Potočnik v svojih Spominih (DS 1925, 278).

V komentarju bi kazalo omeniti, da v 3. verz 6. gazele manjkata dva zloga (212), prav tako tudi v 13. verz soneta Sanjalo se mi je (246), dalje podobnost med Apalom in Puškinovim Sapožnikom, ki ga imamo v slovenskem prevodu, če se že govori v zvezi s Sv. Senanom o Puškinovi Rusalki. Bralec ne bo jasno, kam meri stavek, da je »pesnikov izraz zabrisan in na *enem mestu celo profisloven*« (221).

Citiranje virov, ki je komentator iz njih črpal snov za razlago, je nedosledno in večkrat pomanjkljivo. Sodim sicer, da ljudske izdaje ne kaže obremenjevati z znanstvenim aparatom, če pa se že navaja, potem bi moral še večkrat naleteti zlasti na Kidričevo in Pintarjevo ime.

Posebnost večine Slodnjakovih razlag je ta, da hoče nekatere pesmi vsebinsko približati bralec in stopnjevati lepotni užitek z obnavljanjem vsebine tako, da razveže Prešernov pesniški jezik v prozo. Take vaje dobro služijo v šoli, da ugotovimo, ali je učenec pesem razumel, in da se uči pravilno in lepo izražati. Glede na to pa, kar je Slodnjak sam zapisal, da je namreč poezija mnogoobrazna in samosvoja lepota, ki se razodeva vsakomur po svoje, bi bilo prav, ko bi lepota Prešernovih verzov brez parafraz učinkovala na braleca, ker je zelo dvomljivo, da bi nevezana beseda, pa naj je še tako izbrana, stopnjevala lepoto Prešernove umetnosti.

Knjiga je priročna, oprema primerna in ne razkošna. Krasi jo reprodukcija Goldensteinovega Prešerna. Notranja oprema pa je manj posrečena: oblika knjige je preozka, zato je bilo treba daljše verze trgati na dve vrstici, in razlika med črkami pesemskega besedila ter črkami besedne razlage in komentarja premajhna, zato so nekatere strani zelo razbite, saj prinašajo le po nekaj Prešernovih verzov, ves drug prostor pa zavzemajo podčrtne opombe in komentar,

tiskane z istimi črkami. Če tehnični razlogi niso dopuščali uporabe različnega stavka, knjigi gotovo ne bi škodovalo, ko bi stal komentar na koncu Prešernovega teksta za nekako protiutež uvodu. Omenim še, da črke naslova *Zabavljivi napisi* (181) niso primerne, ker se ne ločijo od naslovov pravih razdelkov zbirke in bi kdo mislil, da je to samostojen del knjige, medtem ko je le skupina v oddelku Različne poezije.

Navedel sem vse, kar sem ob nadrobnejšem pregledovanju *Poezij* doktorja Franceta Prešerna, izdanih ob njih stoletnem jubileju, opazil dobrega in slabega. Izdaja, ki je prvi poskus te vrste pri nas in ki bo važna osnova za nadaljnje delo, je to zaslužila. Priznam, da sem knjigo nestrpno pričakoval in jo navdušen pozdravil, najbolj občudujoč prirediteljevo pogumno podjetnost in vnemo. Delo ob njej v šoli je spričo pomanjkanja posebne šolske izdaje olajšano in plodno. Škoda le, da si je dr. Slodnjak z obširnim komentiranjem naložil nalogo, ki je v tako kratkem času, kolikor ga je imel na razpolago, ni mogel v vseh pogledih uspešno rešiti.

Zaradi stavka v *Zahvali in zagovoru* (355), da bi bil prireditelj pri delu »lahko hudo zablodil, ako mu ne bi bil nesebično in velikodušno pomagal« predsednik Akademije znanosti in umetnosti, univ. prof. dr. Franc Kidrič, sem se moral prepričati, v katerem pogledu mu je dr. Slodnjak dolžan zahvalo. Iz korekturnih odtisov sem razbral, da dr. Kidrič ni odgovoren ne za izbor ne za redakcijo teksta, pa tudi ne za to in ono netočnost, ki je bil pisec nanjo opozorjen, a je ni popravil.

Decembra 1946.

DOSTAVEK. V novi izdaji Prešernovih *Poezij* naj bi Slodnjak še popravil podatek, da je *Zdravljica* »prvič izšla v Novicah 26. marca 1848« (str. 68), ker je bila v resnici prvič objavljena mesec dni kasneje, namreč 26. aprila (gl. N 1848, list 17, str. 69). Napako je Slodnjak prevzel iz Žigonove Prešernove čitanke (Kronološki pregled str. 76), toda Žigon sam jo je potem popravil v članku Prešernova *Zdravica* (DS 1925, 283). Popraviti je treba tudi tiskovno pomoto *od zore v od zora* na str. 83. — Svoj stavek, da bi bilo treba Prešernovi nemški pesmi *Dem Andenken des Mathias Čop* in *An die Slovenen, die in deutscher Sprache dichten* na novo prevesti (str. 128, v. 10), dopolnjujem z opozorilom, da sta omenjeni pesmi medtem že izšli v novih prevodih. Prvo je prevedel Janko Glazer (gl. *Novi svet* 1947, str. 138 in 238), obe pa dr. Alojz Gradnik (*Prešernovi nemški soneti*, 1946, str. 11; *Prešernove nemške pesnitve*, 1947, str. 9).

Aprila 1948

Alfonz Gspan

BIBLIOGRAFIJA

(9. V. 1945 do 31. XII. 1945)

Kratice: DEn = Delavska enotnost. — GLLjD = Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. Drama. — GLJ = Gledališki list — Slovensko ljudsko gledališče na Jesenicah. — GMS = Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. — KGZ = Koledar Gregorčičeve založbe. — KOF = Koledar Osvobodilne fronte. — LdP = Ljudska pravica. — LdTd = Ljudski tednik. — MIR = Mladinska revija. — Mna = Mladina. — NS = Novi svet. — Obz = Obzornik. — PDK = Primorski dnevnik. — ref. = referat(i). — SPor = Slovenski poročevalec. — t. = tiskala. — Vmb = Vestnik mariborskega okrožja. — VND = Vprašanja naših dni. — VSPZ = Vestnik Slovenske prosvetne zveze.

1. SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

Albreht Ivan: Kadar brskam po spominih za Ivanom Cankarjem. Podoba Ivana Cankarja (1945), 167—181. — Kako gledamo in sprejemamo [Nušičevega] Uježa. GLJ 1945—46, št. 2.

(**Aškerc Anton.**) Milan Kajč: Neznani Aškerc. Vmb 11. 8. 1945.

Bartol Vladimir: Problem slovenske komedije. GLLjD 1945—46, 18—20. — Šola za žene. GLLjD 1945—46, 21—4.

(—) Dušan Pirjevec: Dva članka Vladimirja Bartola. LdP 4. 11. 1945.

Berkopec Oton: Pismo iz Prage. SPor 22. 8. 1945. — Novosti češke literature. Pismo iz Prage — Oktober 1945. SPor 7. 12. 1945.

(**Bor Matej** [psevd. = Vladimir Pavšič].) Filip Kalan: Na partizanski straži. Slovenski zbornik 1945, 197—202. — Filip Kalan: O Borovih odrskih poizkusih. Slovenski zbornik 1945, 238—243.

(**Breznik Anton.**) L. L[egiša]: Nekaj spominov na dr. Ant. Breznika. SPor 16. 9. 1945. — Maks Miklavčič: Dr. Anton Breznik. GMS XXV—XXVI (1944—1945), 109—110.

(**Cankar Ivan.**) Ivan Cankar: Povesti i rasskazy. Prevod so slovenskogo S. I. Urbana. Moskva, OGIz, Goslitizdat 1945. 192 str. 8°. (Slavjanskaja biblioteka.) [cir.] Str. 3—5; Pevec narodnoj pečali. (Vstupit. stat'ja S. I. Urbana.) Ref.: SPor 9. 9. 1945. — I. M[arinčič], LdTd 12. 12. 1946.

Ivan Cankar: Il servo Bortolo e il suo diritto. (Trieste, Anteo) 1945. (VII) + 125 str. 8°. Str. (V—VII): Prefazione.

Podoba Ivana Cankarja. Spominski zbornik. I. del. Uredil Miha Maleš. V počastitev spomina petindvajsetletnice smrti Ivana Cankarja izdala in založila Bibliofilska založba v Ljubljani. (1945.) 225 + (XXXII) str. 8°. (Umetniški zbornik. 2. knjiga.) Vsebino zbornika glej pod Albreht, Cerar-Danilo, Debeljak, Dobrovoljc, Golar, Göstl, Karlin, Kavčnik, Lamut, Levstik Vladimir, Lipah, Maleš, Oblak, Ozvald, Praprotnik, Rehar, Tavčar, Vesel, Vodnik; dodaj še: Ivan Cankar in vrhniška posojilnica. 189—190. — »Poslano« iz dnevnika »Napreje«, 216. — Osmrtnice v ljubljanskem dnevem časopisu in napisi na venci. 222. — Slike.

Filip Kalan: Cankar je umrl — naj živi Cankar! (Po otvoritveni predstavi v ljubljanskem dramskem gledališču.) LdP 21. 10. 1945. — Justo Košuta: Ivan Cankar na Primorskem. PDK 1. 12. 1945. — Lojz Kraigher: Enajsti december. LdP 11. 12. 1945. — Oton Župančič: Cankar in naše gledališče. LdP

11. 12. 1945. — Ivan Cankar. SPor 11. 12. 1945. — —ec [P. Levec]: V luči Cankarjevih idej. Mna 14. 12. 1945. — Anton Ocvirk: Za narodov blagor. GLLjD 1945—46, 9—11. — V spomin Ivanu Cankarju. VSPZ 1945, št. 3.

Cerar-Danilo Anton: Podoba Ivana Cankarja (1945): Ivan Cankar. 182—4. — Ob Cankarjevem pogrebu. 216.

(Ciril in Metod, so.) Metod Mikuž: Slovanska apostola sv. Ciril in Metod. SPor 5. 7. 1945. — F. S. Finžgar: Nekaj misli ob godu slovanskih blagovestnikov. SPor 5. 7. 1945. — Boris Zihertl: Pomen cirilmetodove besede. SPor 5. 7. 1945; PDK 6. 7. 1945.

(Čufar Tone.) Tonetu Čufarju v spomin. SPor 4. 11. 1945.

Debeljak Anton: Utrinki. Podoba Ivana Cankarja (1945), 211—5.

(Delak Ferdo.) Jernejeva pravica. Kolektivna drama na besede Ivana Cankarja. 1945 (ref.): Jože Pahor, PDK 30. 11. 1945. — Danilo Lokar, Razgledi 1946, 42—3.

Dobrovoljc France: Podoba Ivana Cankarja (1945): Francka O. — Cankarjeva Lavra iz njegovih mladostnih let (1894 do 1895). 55—62. — Drobni spomini na Ivana Cankarja. 65—7. — Nekaj posebnosti iz Cankarjevega literarnega jezika. (Odlomek.) 74—8. — Literarni psevdonimi Ivana Cankarja. 79—82. — Iz »pozabljenega« Cankarja. 191—209.

(Dramatika.) Vladimir Bartol: Problem slovenske komedije. GLLjD 1945—46, 18—20. — Dušan Pirjevec: Dva članka Vladimirja Bartola. LdP 4. 11. 1945. — Anton Ocvirk: Slovensko narodno gledališče. Pregled prvih uprizoritev v ljubljanski Drami. SPor 1945, št. 192, 215. — Dušan Pirjevec: Vprašanje naše gledališke kritike. LdP 7. 12. 1945. — Filip Kalan: Iz zapiskov o partizanskem gledališču. Slovenski zbornik 1945, 409—415.

(Drekonja Ciril.) Andrej šavli: Ciril Drekonja. KGZ 1946, 59—61.

Filipič France: Obisk pri Ksaverju Mešku. SPor 27. 10. 1945.

Finžgar Franc Saleški: Vrba, Prešerni, Prešeren, Ribičev dom. 2. izd. Ljubljana 1945. Str. 15—16: Prešernova rojstna hiša. — Nekaj misli ob godu slovanskih blagovestnikov. SPor 5. 7. 1945.

(Francoska revolucija in slovenska kultura.) Anton Ocvirk: Francoska revolucija in slovenska kultura. LdP 14. 7. 1945. — dm [Dušan Moravec]: Francoška revolucija in prerod slovenske kulture. SPor 14. 7. 1945.

(Frelih Emil.) Stari Matija, 1945 (ref.): —ec [Peter Levec], Mna 25. 11. 1945. — Iv. P[otrč], DEn 7. 12. 1945.

Golar Cvetko: S Cankarjem na izletu. Podoba I. Cankarja (1945), 148—150.

(Golia Pavel.) Pavel Golia: O Triglavski bajki. GLJ 1945/46, št. 3.

Göbtl Fran: Nekoliko spominov na Ivana Cankarja. Podoba Ivana Cankarja (1945), 165—6.

Grafenauer Ivan: Narodno pesništvo. Ljubljana, (Založba Klas) 1945. (III) + 12—85 str. 8°. (Narodopisje Slovencev. II. del. Posebni odtisek.)

(Grahor Ivo.) L. L[egiša]: Ivo Grahor. SPor 19. 7. 1945.

(Gregorčič Simon.) —c [P. Levec]: Simon Gregorčič, goriški slavček. Mna 12. 10. 1945. — D. Š[ega]: Pesnik »zlate knjige«. (Ob 101. obletnici Gregorčičevega rojstva.) LdP 21. 10. 1945.

(Ingolič Anton.) Matevž Visočnik, 1941 (ref.): LdP 8. 9. 1945. — L. L[egiša], SPor 19. 9. 1945. — Anton Ocvirk, NS 1946, 798—800.

Pred sončnim vzhodom, 1945 (ref.): dm [D. Moravec], SPor 28. 11. 1945. — D. Š[ega], LdP 8. 1. 1946. — Taras Kermavner, MIR 1946, št. 1, str. 40—4. — Anton Ocvirk, NS 1946, 805—6. — Marja Boršnikova, Obz 1946, 84—5.

(Jarc Miran.) Miran Jarčeva zadnja pisma. Slovenski zbornik 1945, 285—290. — Josip Vidmar: Miran Jarc. SPor 26. 5. 1945. [Ponatis iz SPor 1942.]

(Jenko Simon.) —c [P. Levec]: Naprej zastava slave. Mna 26. 10. 1945.

(Jug Stanko.) J. Mal: Dr. Stanko Jug. GMS XXV—XXVI, 110—1.

(*Jurčič Josip.*) Košuta Justo: Josip Jurčič in njegov Deseti brat. PDK 6. 12. 1945.

Kajč Milan: Neznani Aškerc. VMB 11. 8. 1945.

(*Kajuh* [psevd. = Karel Destovnik].) Pesmi, 1945 [ponatis izdaje 1944] (ref.): M. Šlega], SPor 11. 7. 1945. — P. Levec, Mna 2. 8. 1945.

Branko Rudolf: Kajuh in njegova pesem. LdP 27. 5. 1945. — Kajuhov večer [v Mariboru 5. 6. 1945]. VMB 9. 6. 1945. — Kajuhov večer v Mariboru. SPor 15. 6. 1945. — J. P[ahor]: Destovnik-Kajuh, partizanski pesnik. PDK 12. 7. 1945. — T. K.: S Kajuhom. LdP 14. 11. 1945. — Kajuh — prenesen v svoj rodni kraj. Mna 7. 12. 1945. — Literarni večer Karla Destovnika Kajuha [10. 12. 1945 v Ljubljani]. SPor 12. 12. 1945. — Karel Destovnik-Kajuh. SPor 18. 12. 1945.

Kalan Filip [psevd. = Filip Kumbatovič]: Cankar je umrl — naj živi Cankar! (Po otvoritveni predstavi v ljubljanskem dramskem gledališču.) LdP 21. 10. 1945. — Iz zapiskov o partizanskem gledališču. KOF 1946, 204—213. — O ljudski tvornosti. Slovenski zbornik 1945, 92—8. — Na partizanski straži. [Pesniški ciklus Mateja Bora.] Slovenski zbornik 1945, 197—202. — O Borovih odskih poizkusih. Slovenski zbornik 1945, 238—245. — Iz zapiskov o partizanskem gledališču. Slovenski zbornik 1945, 409—415.

Karlin Pavel: Tri Cankarjeva pisma gospe Mimi Ogrinčevi-Reisnerjevi. Podoba Ivana Cankarja (1945), 185-8.

Kapčnik Leon: Pravica hlapca Jerneja. Podoba I. Cankarja (1945), 145—7.

(*Kerenčič Jože.*) Ivan Potrč: Ob četrti obletnici Kerenčičeve smrti. LdP 30. 12. 1945.

Kidrič France: Vrba, Prešerni, Prešeren, Ribičev dom. 2. izd. Ljubljana 1945. Str. 1—12: Rojstni kraj. Rod. Pesnik. — Prešeren in slovanstvo. LdP 2. 12. 1945.

Klopčič Mile: Pesmi naših borcev... (2. izd.) I.—II. zv. Ljubljana 1945. I, str. 5—11: Urednikov uvod; II, 71: Urednikova pripomba.

(—) Mati, 1945 (ref.): dm [D. Moravec], SPor 13. 7. 1945.

(*Klusov Joža* [psevd. = Bogo Flander].) Tone Seliškar: Partizanski umetnik — Klusov Joža. Dĕn 26. 5. 1945. — T. Seliškar: Klusov Joža. SPor 3. 7. 1945.

Koblar France: Karel Čapek: Mati. GLLJD 1945—46, 29—35.

Kokolj Miroslav: Prekmurski tisk. VMB 8. 11. 1945.

(*Kopitar Jernej.*) Jerneja Kopitarja spisov II. del. Srednja doba. Doba sodelovanja v »Jahrbücher der Literatur« 1818—1834, 2. knjiga. 1825—1834. Priredil R. Nahtigal. (Bartholomaei Kopitarii scriptorum pars secunda. Aetas media, qua aetate »Jahrbücher der Literatur« suis augebat accessionibus MDCCCXVIII—MDCCCXXXIV. Tomus II. MDCCCXXXV—MDCCCXXXIV. Operi adornando praefuit R. Nahtigal.) Ljubljana, Akademija znanosti in umetnosti 1945. VII + 419 str. 8°.

Kosovel Jože: Slovenski pesniki najnovejšega časa. PDK 7. 10. 1945.

(*Kosovel Srečko.*) Srečko Kosovel, sin kamenitega Krasa. Mna 7. 9. 1945. — Pesnik naše zemlje Srečko Kosovel. PDK 18. 11. 1945.

Košuta Justo: Ivan Cankar na Primorskem. PDK 1. 12. 1945. — Josip Jurčič in njegov Deseti brat. PDK 6. 12. 1945.

Kotnik France: Naši bukovniki, ljudski pesniki in pevci. Verske ljudske igre. Iz ljudske medicine. Ljubljana, Žaložba Klas 1945. Str. 86—133. 8°. (Narodopisje Slovencev. II. del. Posebni odtisek.)

(*Kozar France.*) L. Mrzel: France Kozar. SPor 3. 8. 1945.

Kraigher Lojz: Enajsti december. [Ob sedemindvajsetletnici Cankarjeve smrti.] LdP 11. 12. 1945.

Kranjc Cene: Slovenske partizanske tiskarne v borbi za svobodo. Ljubljana, Prop. kom. pri IOOF [1945]. 32 str. 8°. (Prop. kom. pri IOOF. Št. 1.) Ref.: LdP 24. 6. 1945.

— Gradivo za bibliografijo slovenskega osvobodilnega tiska. I. Periodični tisk. [Sestavila Dušan Moravec in Cene Kranjc.] (V Ljubljani) 1945. — Partizanski tisk v borbi za svobodo. KOF 1946, 88—9.

(*Kristan Etbin.*) Etbin Kristan: Povesti in črtice. Chicago, Ill., Prosvetna matica 1945. 104 str. 8°. (Prosvetna matica. 24. zv.) Str. 5: Predgovor; 7—10: Etbin Kristan. [Nekoliko predelan ponatis iz Cankarjevega glasnika V (1941—1942), 169—172.]

Lamut Mara: Spominu našega krstnega botra — Ivana Cankarja. Podoba Ivana Cankarja (1945), 83—5.

Legiša Lino: Ivo Grahor. SPor 19. 7. 1945. — Nekaj spominov na dr. Ant. Breznika. SPor 16. 9. 1945. — Tone Šifrer. SPor 28. 10. 1945.

Levec Peter: Simon Gregorčič, goriški slavček. Mna 12. 10. 1945. — Naprej zastava slave. [O Simonu Jenku.] Mna 26. 10. 1945. — Veliki književnik med nami. [O Ilji Ehrenburgu.] Mna 2. 11. 1945. — Prešernove ideje — uresničene. Mna 30. 11. 1945. — V luči Cankarjevih idej. Mna 14. 12. 1945.

(—) Koraki v svobodo, 1945 (ref.): France Vodnik, Mna 22. 12. 1945. — L. [Legiša], SPor 13. 1. 1946. — Herbert Grün, MIR 1946, št. 2, str. 35—7. — Filip Kalan, NS 1946, 683—5. — Lino Legiša, Obz 1946, 330.

(*Levstik Fran.*) Fran Levstik, veliki slovenski človek. Mna 28. 9. 1945. — D. Š[ega]: Človek iz ljudstva. (Ob 114letnici rojstva Frana Levstika.) LdP 2. 10. 1945.

Levstik Vladimir: Štiri in trideset let. Podoba Ivana Cankarja (1945), 142.

(*Linhart Anton Tomaž.*) Anton Ocvirk: A. T. Linhart. LdP 25. 11. 1945.

Lipah Franc: Pogreb Ivana Cankarja. Podoba I. Cankarja (1945), 217—8.

(*Ljudsko slovstvo.*) Ivan Grafenauer: Narodno pesništvo. Ljubljana 1945. — France Kotnik: Naši bukovniki, ljudski pesniki in pevci. Verske ljudske igre. Iz ljudske medicine. Ljubljana 1945. — Filip Kalan: O ljudski tvornosti. Slovenski zbornik 1945, 92—8.

Mal Josip: Dr. Stanko Jug. GMS XXV—XXVI (1944—1945), 110—1.

Maleš Miha: Podoba Ivana Cankarja (1945): Uvod. 9—10. — Odlomek iz študentske »Literarne knjige«. 17—30. — Gospodična Zofka in Cankar. 151—164. — Cankarjev fotograf Fran Vesel. 219—221.

(*Mesesnel France.*) Dnevnik † Franceta Mesesnela. Slovenski zbornik 1945, 280—3. — M. Š[ega]: Dr. France Mesesnel. SPor 3. 6. 1945. — J. P[ahor]: Iz spominov na dr. Franceta Mesesnela. PDK 1945, št. 66—67, 72—74, 76. — Fr. Stelč: Dr. France Mesesnel. GMS XXV—XXVI (1944—1945), 111. — Dr. France Mesesnel. KGZ 1946, 62—3.

(*Meško Franc Ksaver.*) France Filipič: Obisk pri Ksaverju Mešku. SPor 27. 10. 1945.

Miklavčič Maks: Dr. Anton Breznik. GMS XXV—XXVI, 109—110.

Mikuž Metod: Slovanska apostola sv. Ciril in Metod. SPor 5. 7. 1945.

Moravec Dušan: Gradivo za bibliografijo slovenskega osvobodilnega tiska. I. Periodični tisk. [Sestavila Dušan Moravec in Cene Kranjc.] (V Ljubljani) 1945. Str. 3—10: [Uvod.] — Francoska revolucija in prerod slovenske kulture. SPor 14. 7. 1945. — Pomen in razvoj slovenskega osvobodilnega tiska. (Ponatis uvoda v »Gradivo za bibliografijo slovenskega osvobodilnega tiska«.) SPor 25. 11. 1945. — Odsev osvobodilne borbe v naši književnosti. KOF 1946, 121—2.

(*Moškrič Jože.*) France Slokan: Žrtev Jožeta Mojškrca [!], pesnika-borca. SPor 15. 7. 1945.

Mrzel Ludvik: France Kozar. SPor 3. 8. 1945.

Muser Erna: Razgovor s Kristino Šulerjevo. LdP 10. 11. 1945.

Nahtigal Rajko: Jerneja Kopitarja spisov II. del. ...2. knjiga. ...Ljubljana 1945.

(*Narodnoosvobodilna vojna in slovenska kultura.*) Josip Vidmar: Osvobodilna vojna in slovenska kultura. Slovenski zbornik 1945, 11—5.

(*Narodnoosvobodilno slovstvo.*) Pesmi naših borcev. Izbral in uredil Mile Klopčič. (2. izdaja.) Ljubljana, Propagandna komisija pri IOOF 1945. I. zv.:

72 str.; II. zv.: 71 str. 8°. (Propagandna komisija pri IOOF. Št. 24—25.) I, str. 5—11: Urednikov uvod; II, 71: Urednikova pripomba. Ref.: M. Š[ega], SPor 1945, št. 82, 94.

Beseda iz naše borbe, 1945 (ref.): M. Š[ega], SPor 1. 7. 1945.

Gradivo za bibliografijo slovenskega osvobodilnega tiska. I. Periodični tisk. [Sestavila Dušan Moravec in Cene Kranjc.] Ob razstavi slovenskega osvobodilnega tiska aprila 1945 izdala Propagandna komisija pri IOOF. (V Ljubljani, t. Tiskarna »Slovenskega poročevalca«.) 51 str. 8°. Ref.: LdP 24. 6. 1945.

Jože Udovič: Gradivo za bibliografijo slovenskega osvobodilnega tiska. Slovenski zbornik 1945, 659—696. (Izšlo tudi kot ponatis.) — Cene Kranjc: Slovenske partizanske tiskarne v borbi za svobodo. V Ljubljani [1945]. — Tone Seliškar: Preporod slovenske besede. DEN 21. 5. 1945. — Tone Seliškar: Partizanstvo in kultura. DEN 2. 6. 1945. — N. Š.: Kulturno življenje Slovencev v Dachavu. SPor 12. 6. 1945. — Kosovel [Jože]: Slovenski pesniki najnovejšega časa. PDK 7. 10. 1945. — Dušan Moravec: Pomen in razvoj slovenskega osvobodilnega tiska. SPor 25. 11. 1945. — Dušan Moravec: Odsev osvobodilne borbe v naši književnosti. KOF 1946, 121—2. — Filip Kalan: Iz zapiskov o partizanskem gledališču. KOF 1946, 204—213. — Filip Kalan: O ljudski tvornosti. Slovenski zbornik 1945, 92—8. — Filip Kalan: Iz zapiskov o partizanskem gledališču. Slovenski zbornik 1945, 409—415. — Cene Kranjc: Partizanski tisk v borbi za svobodo. KOF 1946, 88—9.

Novak Vlado & Mirko Rupel: Dr. Avgust Pirjevec. SPor 8. 7. 1945.

Oblak Josip Ciril: Ivan Cankar in »Zadruga«. Podoba Ivana Cankarja (1945), 15—6.

Ocvirk Anton: Francoska revolucija in slovenska kultura. LdP 14. 7. 1945. — Anton Tomaž Linhart. LdP 25. 11. 1945. — Za narodov blagor. GLLjD 1945—46, 9—11. — Slovensko narodno gledališče. Pregled prvih uprizoritev v ljubljanski Drami. SPor 1945, št. 192, 215.

Ozvald Karel: Podobe iz sanj. Cankarjeva izpoved o leposlovni obliki umetniškega ustvarjanja. Podoba Ivana Cankarja (1945), 31—9.

Pahor Jože: Dr. France Prešeren. O priliki njegove ure v tržaškem radiju 6. t. m. PDK 5. 7. 1945. — Prešernova ura v tržaškem radiju. PDK 8. 7. 1945. — Destovnik-Kajuh, partizanski pesnik. PDK 12. 7. 1945. — Iz spominov na dr. Franceta Mesesnela. PDK 1945, št. 66—67, 72—74, 76. — Puškin in ruska vas. PDK 7. 10. 1945.

(Pirjevec Avgust.) R. N. [Mirko Rupel & Vlado Novak]: Dr. Avgust Pirjevec. SPor 8. 7. 1945.

Pirjevec Dušan: Dva članka Vladimira Bartola. LdP 4. 11. 1945. — Vprašanje naše gledališke kritike. LdP 7. 12. 1945.

Potokar Tone: Georgi Karaslavov. SPor 7. 11. 1945. — Franjo Markovič. SPor 17. 11. 1945. — Juraj Križanič. SPor 25. 11. 1945. — Beograjska kulturna kronika. SPor 28. 12. 1945.

Potrč Ivan: Ilja Ehrenburg med nami. DEN 3. 11. 1945. — Ob četrti obletnici Kerenčičeve smrti. LdP 30. 12. 1945.

(—) Izdajalec, 1945 (ref.): C. Z[agorski], SPor 13. 12. 1945.

Praprotnik Anton: Podoba Ivana Cankarja (1945): Razvoj Cankarjeve osebnosti. 41—50. — Ivan Cankar v luči mladinske psihologije. 91—141.

(Prekmurska književnost.) Miroslav Kokolj: Prekmurski tisk. VMB 8. 11. 1945.

(Prešeren France.) Vrba, Prešerni, Prešeren, Ribičev dom. Druga izdaja. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1945. 16 str. 8°. Vsebina: Fr. Kidrič: Rojstni kraj. Rod. Pesnik. 1—12. — Fr. S. Finžgar: Prešernova rojstna hiša. 15—16.

J. P[ahor]: Dr. France Prešeren. O priliki njegove ure v tržaškem radiju 6. t. m. PDK 5. 7. 1945. — J. P[ahor]: Prešernova ura v tržaškem radiju. PDK 8. 7. 1945. — —ec [P. Levec]: Prešernove ideje — uresničene. Mna 30. 11. 1945. — Fr. Kidrič: Prešeren in slovanstvo. LdP 2. 12. 1945. — Dan Prešernove smrti —

kulturni praznik slovenskega naroda. SPor 15. 12. 1945. — Odlok o proglasitvi dneva Prešernove smrti za kulturni praznik slovenskega naroda. Slovenski zbornik 1945, 302—3. — Velušček Ciril: Dr. France Prešeren in današnji čas. V nove zarje I (1945—46), 7—8.

(*Recitacijski nastopi književnikov.*) 19. 10. 1945 v Ljubljani (ref.): Drago Šega, LdP 24. 10. 1945. — SPor 24. 10. 1945.

29. 10. 1945 v Ljubljani (ref.): D. Š[lega], LdP 1. 11. 1945. — dm [D. Moravec], SPor 1. 11. 1945.

3. 11. 1945 v Mariboru (ref.): Jaro [Dolar], VMb 6. 11. 1945. — F. F[ilipič], SPor 8. 11. 1945.

17. 12. 1945 v Mariboru (ref.): Ivan Dornik, SPor 28. 12. 1945. — LdP 29. 12. 1945.

Rehar Radivoj: Pravda za Cankarjevo nazorsko-politično pripadnost. Podoba Ivana Cankarja (1945), 51—4.

(*Rob Ivan.*) V. S.: Ivan Rob. SPor 15. 6. 1945. — Grob Ivana Roba. SPor 1. 7. 1945.

Rudolf Branko: Kajuh in njegova pesem. LdP 27. 5. 1945.

Rupel Mirko & Vlado Novak: Dr. Avgust Pirjevec. SPor 8. 7. 1945.

Seliškar Tone: Preporod slovenske besede. DĚn 21. 5. 1945. — Partizanski umetnik — Klusov Joža. DĚn 26. 5. 1945. — Partizanstvo in kultura. DĚn 2. 6. 1945. — Klusov Joža. SPor 3. 7. 1945.

Slokan France: Žrtev Jožeta Mojskrca [= Moškriča], pesnika borca. SPor 15. 7. 1945.

(*Sodobna književnost.*) »Prihaja nova, čisto nova književnost.« (Ob priliki četrtega zasedanja kulturnega plenuma Osvobodilne fronte.) Mna 9. 8. 1945.

Stelè France: Dr. France Mesesnel. GMS XXV—XXVI (1944—1945), 111.

Šavli Andrej: Ciril Drekonja. KGZ 1946, 59—61.

Šega Drago: Človek iz ljudstva. (Ob 114letnici rojstva Frana Levstika.) LdP 2. 10. 1945. — Pesnik »zlate knjige«. (Ob 101. obletnici Gregorčičevega rojstva.) LdP 21. 10. 1945. — Ogledalo družbe. [Nušičev Pokojnik.] GLLjD 1945—46, 49—51.

Šega Milan: Dr. France Mesesnel. SPor 3. 6. 1945.

(*Sifrer Tone.*) L. L[egiša]: Tone Sifrer. SPor 28. 10. 1945.

Štefan Rozka: Antologija bolgarskih revolucionarnih pesnikov. LdP 28. 11. 1945. — Adam Mickiewicz. (Ob 90letnici njegove smrti.) LdP 30. 11. 1945.

(*Šuler Kristina.*) Erna Muser: Razgovor s Kristino Šulerjevo. LdP 10. 11. 1945.

Tavčar Mara: Podoba Ivana Cankarja (1945): Omen. (Iz spominov na Ivana Cankarja.) 86—7. — Ob mislih na Ivana Cankarja. 89—90.

Udovič Jože: Gradivo za bibliografijo slovenskega osvobodilnega tiska. Sestavljeno v Znanstvenem inštitutu pri Predsedstvu SNOS. Slovenski zbornik 1945, 659—696. (Izšlo tudi kot ponatis.)

Velušček Ciril: Dr. France Prešeren in današnji čas. V nove zarje I 7—8.

Veseli Fran: Rod Ivana Cankarja. Podoba Ivana Cankarja (1945), 40.

Vidmar Josip: Miran Jarc. SPor 26. 5. 1945. [Ponatis iz SPor 1942.] — Osvobodilna vojna in slovenska kultura. Slovenski zbornik 1945, 11—5.

Vodnik France: Simboli v delih Ivana Cankarja. Podoba Ivana Cankarja (1945), 69—73.

Ziherl Boris: Pomen cirilmetodove besede. SPor 5. 7. 1945; PDK 6. 7. 1945.

(*Zupan Vitomil.*) Rojstvo v nevihti (ref.): dm [D. Moravec], SPor 7. 8. 1945. — J. K., DĚn 7. 12. 1945. — Vitomil Zupan, GLLjD 1945—46, 41. — Vladimir Bartol, GLLjD 1945—46, 41—3.

Punt. Tri zaostale ure, 1945 (ref.): dm [D. Moravec], SPor 13. 7. 1945.

Zupančič Oton: Cankar in naše gledališče. LdP 11. 12. 1945.

2. SLOVANSKE KNJIŽEVNOSTI

- (*Cesarec Avgust.*) Avgust Cesarec. SPor 19. 7. 1945.
- (*Kovačič Ivan Goran.*) Vilko Ivanuša: Kajkavske pesmi Ivana Gorana Kovačiča. SPor 27. 10. 1945.
- (*Križanić Juraj.*) Juraj Križanić — predhodnik slovanske misli. (Ob dvestodvainšestdesetletnici njegove smrti.) LdP 16. 9. 1945. — Tone Potokar: Juraj Križanić. SPor 25. 11. 1945.
- (*Marković Franjo.*) T. P[otokar]: Franjo Marković. SPor 17. 11. 1945.
- (*Jovanović-Zmaj Jovan.*) Pesme prigodne i satirične, Beograd [1945] (ref.): T. P[otokar], SPor 4. 11. 1945.
- (*Karadžić Vuk Stefanović.*) Vuk Stefanović Karadžić. LdP 7. 7. 1945.
- (*Nušić Branislav.*) Drago Šega: Ogledalo družbe. GLLjD 1945—46, 49—51.
- Ivan Albreht: Kako gledamo in sprejemamo Uježa. GLJ 1945—46, št. 2.
- (*Petrović Njegoš Petar.*) Petar II. Petrović Njegoš. LdP 7. 7. 1945.
- (*Sodobna srbska književnost.*) T. P[otokar]: Beograjska kulturna kronika. SPor 28. 12. 1945.
- (*Bolgarsko revolucionarno pesništvo.*) Rozka Štefan: Antologija bolgarskih revolucionarnih pesnikov. LdP 28. 11. 1945.
- (*Karaslavov Georgi.*) T. P[otokar]: Georgi Karaslavov. SPor 7. 11. 1945.
- (*Antokoljski Pavel.*) Klavdija Žuhina: »Na izpitu časa.« (Ob knjigi esejev sovjetskega pesnika Antokoljskega.) LdP 30. 11. 1945.
- (*Erenburg Ilja.*) Razgovor z Iljo Ehrenburgom, slavnim sovjetskim književnikom. Mna 14. 9. 1945. — Ilja Erenburg v Ljubljani. SPor 28. 10. 1945. — emka: Dva prijetna večera v družbi z Ehrenburgom. LdP 30. 10. 1945. — P. L[evce]: Veliki književnik med nami. Mna 2. 11. 1945. — Ivan Potrč: Ilja Erenburg med nami. DEN 3. 11. 1945.
- (*Gorbatov Boris.*) Sovjetski pisatelj Boris Gorbatov v Ljubljani. LdP 9. 10. 1945. — Boris Gorbatov o sovjetski književnosti in književnikih. SPor 9. 10. 1945.
- (*Gorki Maksim.*) B. Mejlah: Lenin in Gorkij. VND 1945, 55—62, 86—8.
- (*Klasična ruska estetika.*) Valentin Asmus: Osnove ruske klasične estetike. (Razprava..., zapisana za jugoslovanski tisk.) SPor 18. 11. 1945. — Osnovne poteze ruske klasične estetike. VND 1945, 199—203.
- (*Puškin Aleksander Sergejevič.*) Aleksander Sergejevič Puškin. (Po »Naprijedu.«) LdP 5. 7. 1945. — Jože Pahor: Puškin in ruska vas. PDK 7. 10. 1945.
- (*Soboljev Leonid.*) Sovjetski pisatelj L. Soboljev v Ljubljani. LdP 15. 11. 1945. — Predavanje Leonida Soboljeva. SPor 17. 11. 1945. — Predavanje Leonida Soboljeva. LdP 18. 11. 1945.
- (*Sodobna ruska književnost.*) O sodobni sovjetski književnosti. LdP 20. 9. 1945.
- (*Tihonov Nikolaj.*) Sovjetski pisatelj Nikolaj Tihonov v Ljubljani. LdP 4. 12. 1945. — Nikolaj Tihonov v Ljubljani. SPor 4. 12. 1945. — Razgovor z Nikolajem Tihonovom. SPor 5. 12. 1945. — Sovjetski pisatelj Nikolaj Tihonov obiskal Slovenijo. DEN 7. 12. 1945.
- (*Tolstoj Lev Nikolajevič.*) N. K. Gudzi: Ob 35. obletnici smrti Leva Nikolajeviča Tolstoja. VND 1945, 280—4.
- (*Ukrajinska književnost.*) Maksim Riljski: Ukrajinska književnost. [Izveček predavanja.] LdP 30. 9. 1945.
- (*Mickiewicz Adam.*) Rozka Štefan: Adam Mickiewicz. (Ob 90 letnici njegove smrti.) LdP 30. 11. 1945.
- (*Čapek Karel.*) France Koblar: Karel Čapek: Mati. GLLjD 1945—46, 29—35.
- (*Sodobna češka književnost.*) Oton Berkopec: Pismo iz Prage. SPor 22. 8. 1945. — Oton Berkopec: Novosti češke literature. Pismo iz Prage. — Oktober 1945. SPor 7. 12. 1945.

Paule Kalan

